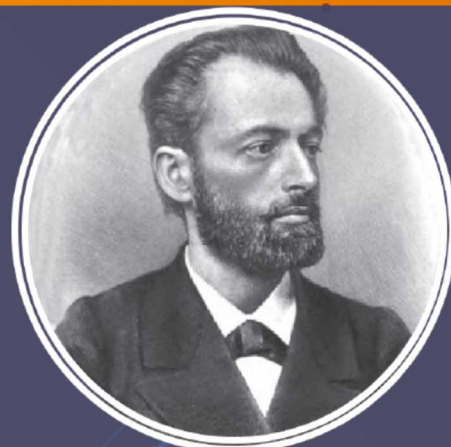

Istorie
Vol. II, Nr. 1, 2020

Analele Liceului
„Vasile Conta”
Târgu-Neamț

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

**The Annals of „Vasile Conta” High School,
Târgu-Neamț
History Series**

**Volumul II, nr. 1, iunie 2020
Volume II, issue 1, june 2020**

Iași
Editura PIM, 2020

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD:

Conf. univ. dr. hab. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău
Dr. Octavian ZELINSKI, A.O. Astra Anenii Noi, R. Moldova

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD:

Prof. drd. Emanuel BĂLAN, prof. drd. Elena PREDA, prof. Marius-Emanuel SANDU

DIRECTOR: Prof. drd. Emanuel BĂLAN

TEHNOREDACTARE: Prof. drd. Emanuel BĂLAN

CORECTURA: prof. Nicoleta LIPAN

GRAFICĂ ȘI COPERTĂ: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Diana COZMA

Traducere: prof. Nicoleta LIPAN

ISSN 2668-6317
ISSN-L 2668-6317

© Copyright 2020
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Editură recunoscută de Ministerul Educației Naționale prin Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)-cod 66

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206

www.revistadeistorielvc.ro, e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) DRJI, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu și SSRN,

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

**The Annals of „Vasile Conta” High School,
Târgu-Neamț
History Series**

**Volumul II, nr. 1, iunie 2020
Volume II, issue 1, june 2020**

CUPRINS - CONTENTS

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES

Istoria culturii române/ History of Romanian culture

SOCIETĂȚILE ACADEMICE DIN BUCOVINA „ARBOROASA” ȘI „JUNIMEA” ÎNAINTE DE „MARELE RĂZBOI”

THE ACADEMIC SOCIETIES OF BUCOVINA „ARBOROASA” AND „JUNIMEA” BEFORE THE „GREAT WAR”

Prof.drd. Mirela Topoliceanu.....14

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PEDAGOGIC BOTOȘĂNEAN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

THE PEDAGOGICAL EDUCATION IN BOTOȘANI IN THE INTERWAR PERIOD

Drd. Miron Cristian Vasile.....25

CERCETARE ASUPRA PUBLICAȚIILOR DEDICATE ÎNVĂȚĂTORILOR ȘI PROFESORILOR DIN JUDEȚUL NEAMȚ, ÎN SECOLUL AL XX-LEA.

STUDIU DE CAZ – REVISTA DIDACTICĂ ȘI LITERARĂ „APOSTOLUL”

RESEARCH ON PUBLICATIONS DEDICATED TO TEACHERS IN NEAMT COUNTY IN THE XXTH CENTURY.

CASE STUDY – LITERARY AND DIDACTICAL REVIEW „THE APOSTLE”

Prof. drd. Elena PREDA..... 33

SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ(SECOLELE XIX-XX)

JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES)

Prof. Karina-Ingrid COJOCARIU.....53

UNELE ASPECTE PRIVIND PREZENȚA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN MEMORIA COLECTIVĂ A ROMÂNILOR

SOME ASPECTS REGARDING THE PRESENCE OF MIHAI VITEAZUL IN THE COLLECTIVE MEMORY OF THE ROMANIANS

Dr. Cheramidoglu Constantin..... 66

ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ

POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY

PROBLEMA DREPTURILOR CETĂȚENEȘTI ÎN PRIMA CONSTITUȚIE A ROMÂNIEI

THE ISSUE OF CIVIL RIGHTS IN THE FIRST CONSTITUTION OF ROMANIA

Marlen – Elena GHERASIM.....76

A.C. CUZA ȘI NAȚIONALISMUL-CREȘȚIN ROMÂNESC INTERBELIC

A.C.CUZA AND THE ROMANIAN INTERBELICAN CHRISTIAN NATIONALISM

Prof. dr. Daniel DIEACONU..... 82

COMERȚUL EXTERIOR AL ROMÂNIEI INTERBELICE. DATE STATISTICE

FOREIGN TRADE OF INTERWAR ROMANIA

Prof. Simona-Elena BĂLAN..... 105

MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN EUROPA. CRIZĂ SAU DEZVOLTARE?

LABOR MIGRATION IN EUROPE. CRISIS OR DEVELOPMENT?

drd. Alexandra-Georgiana POENARU..... 115

ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST

ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME

DINCOLO DE FRONT. POVEȘTEA DEPORTĂRII ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ A SAȘILOR DIN ROMOS, JUD. HUNEDOARA

BEYOND THE FRONT. THE STORY OF THE DEPORTATION OF THE SAXONS FROM ROMOS, HUNEDOARA COUNTY, TO THE SOVIET UNION

Prof. drd. Adela-Emanuela ORDEAN..... 123

PROLET CULTISMUL, MANIFESTĂRI SOCIALE ȘI LITERARE

PROLET CULTISM, SOCIAL AND LITERARY MANIFESTATIONS

Leonard-Mihail RĂDULESCU.....135

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA SISTAREA PENSIEI EXCELENȚEI SALE AMBASADOR DĂNILĂ PAPP ÎN ANUL 1948

CONSIDERATIONS REGARDING THE CESSATION OF THE PENSION OF HIS EXCELLENCY AMBASSADOR DĂNILĂ PAPP IN 1948

Prof. Danielea CURELEA

Prof. dr. Dragoș CURELEA..... 152

EVENIMENTE ALE ANULUI 1989 ÎN ROMÂNIA

EVENTS OF 1989 IN ROMANIA

30 DE ANI DE LA EVENIMENTELE DIN 1989

30 YEARS SINCE THE EVENTS OF 1989

Prof. Dinu-Pătrașcu Mihail..... 162

30 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE '89. CAZUL OTOPENI

30 YEARS SINCE THE REVOLUTION OF DECEMBER '89. THE OTOPENI CASE

Prof. Mădălina Dinu-Pătrașcu.....171

ISTORIA HOLOCAUSTULUI

THE HISTORY OF THE HOLOCAUST

EVREII ȘI „STEAUA LUI DAVID” ÎN TIMPUL REGIMULUI ANTONESCU (1940-1944)

THE JEWS AND THE STAR OF DAVID DURING THE ANTONESCU REGIME (1940-1944)

Drd. Emanuel BĂLAN..... 183

BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR PERSONALITĂȚI BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE OF SOME PERSONALITIES

PROFESORUL PETRE GÂRBOVICEANU(1862-1934). O VIAȚĂ ÎNCHINATĂ ȘCOLII ȘI BISERICII

PROFESSOR PETRE GÂRBOVICEANU (1862-1934). A LIFE DEDICATED TO SCHOOL AND CHURCH.

Pr. Dr. Aurel Florin ȚUSCANU..... 194

PERSONALITĂȚI ROMÂNE ÎN CIMITIRE NEMȚENE (I) GENERALUL HUGO SCHWAB; EPISCOPUL PARTENIE CIOPRON

ROMANIAN PERSONALITIES IN NEAMȚ COUNTY CEMETERIES (I) GENERAL HUGO SCHWAB; BISHOP PARTENIE CIOPRON

Col. (r) Dumitru STAVARACHE..... 205

UN REPER ÎN ȘTIINȚA ȘI CULTURA NEMȚEANĂ: FAMILIA VOREL

AN EXAMPLE OF CULTURE AND SCIENCE IN NEAMȚ COUNTY, THE VOREL FAMILY

Patricia FLUERAȘ, Diana SÎRBU, Paul IAUTĂ..... 216

ISTORIE MILITARĂ MILITARY HISTORY

PREGĂTIREA OFIȚERILOR JANDARMI ÎN ANUL 1935 PENTRU ÎNDEPLINIREA SERVICIULUI PRETORAL

THE TRAINING OF THE GENDARME OFFICERS IN 1935 FOR FULFILLING THE PRAETORAL SERVICE

drd. Valentin IOAN..... 225

LEGIUNEA DE JANDARMI COVURLUI ÎN PERIOADA 1940-1941

THE GENDARMES COMPANY FROM COVURLUI BETWEEN THE YEARS OF 1940-1941

căpitan drd. Marcel IOAN..... 231

ISTORIE LOCALĂ LOCAL HISTORY

BUCECEA. ÎNCEPUTURI (I)

BUCECEA. BEGINNINGS (I)

Prof. dr. Iulian-Cătălin NECHIFOR..... 238

POMELNICUL MĂNĂSTIRII BISTRIȚA „O ALTFEL DE ISTORIE A MOLDOVEI”

POMELNICUL BISTRIȚA MONASTERY „A DIFFERENT HISTORY OF MOLDOVA”

Son Rareș BÂRSAN, Diana SÎRBU, Paul IAUTĂ.....249

ȘCOALA TEOLOGICĂ DE LA MĂNĂSTIREA NEAMȚ ÎNTRE 1945-1990

THEOLOGICAL SCHOOL FROM NEAMȚ MONASTERY BETWEEN 1945-1990

Prof. drd. pr. Viorel Romus LAIU..... 259

ARHEOLOGIE ARCHEOLOGY

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA EPOCA BRONZULUI PE TERITORIUL COMUNEI RĂUCEȘTI, NEAMȚ

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA PÉRIODE DE BRONZE SUR LE TERRITOIRE DE RĂUCEȘTI, NEAMȚ

Prof.drd. Traian ANTON..... 273

ARHIVISTICĂ ARCHIVE

DOUĂ SĂMI ALE MOȘIILOR VÂNĂTORI, PETRICANI ȘI MĂNEȘTI DIN ANII 1846 ȘI 1850 TWO FINANCIAL STATEMENTS OF THE VÂNĂTORI, PETRICANI AND MĂNEȘTI ESTATES FROM 1846 AND 1850

Drd. Cosmin Niță..... 286

ACARETE ȘI MOȘII ALE MĂNĂSTIRII NEAMȚULUI ȘI SECULUI. DOCUMENTE INEDITE (1850-1858)

OUTBUILDINGS AND ESTATES OF THE NEAMȚ AND SECU MONASTERIES. UNDISCOVERD DOCUMENTS (1850-1858)

Costin CLIT..... 306

PREZENTĂRI ȘI RECENZII PRESENTATIONS AND REVIEWS

REVISTE DE ISTORIE BĂCĂUANE BACAU HISTORY MAGAZINES

Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ..... 320

DESPRE O CARTE TEZAU ABOUT A TREASURY BOOK

Conf. Univ. Dr. Hab. Florin PINTESCU..... 324

ȚINUTUL NEAMȚ ȘI CĂLĂTORII STRĂINI NEAMȚ COUNTY AND FOREIGN TRAVELERS

Conf.univ.dr.hab. Florin PINTESCU..... 326

ROMÂNIA ÎNTRE „SCILA ȘI CARIBDA” ROMANIA BETWEEN „SCILA AND CARIBDA”

Prof. drd. Emanuel BĂLAN..... 329

ABREVIERI

ABREVIATIONS..... 334

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... 337

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES
Istoria culturii române/ History of Romanian culture

SOCIETĂȚILE ACADEMICE DIN BUCOVINA „ARBOROASA” ȘI „JUNIMEA” ÎNAINTE DE „MARELE RĂZBOI”

THE ACADEMIC SOCIETIES OF BUCOVINA „ARBOROASA” AND „JUNIMEA” BEFORE THE „GREAT WAR”

Prof.drd. Mirela Topoliceanu¹,

Abstract: *The academic societies from Bucovina begin their activity in the second half of the XIX-th century, diffident at the beginning, with actions for the development of the Romanian language and culture. Student societies are also manifesting politically, establishing intense links with Romanians from the Habsburg Empire, from Bessarabia or Romania. This study is dedicated to the history of these societies and to emphasize their role in the development of national emancipation movements in Bukovina until the beginning of the First World War. We focus in particular on the most important student societies – „Arboroasa and „Junimea” - and their cultural and social-political actions. „Arboroasa” had a short, but dense and important existence for the awakening of the national consciousness and which ended its activity dramatically, its spirit being carried forward by “Junimea”, with a special role in the preparation of the union with Romania.*

Keywords: *academic societies, national emancipation, student congresses, jubilees*

Concentrăm atenția acestui studiu asupra societăților studențești din Bucovina din cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea, „Arboroasa” și „Junimea” și a activității lor pe tărâm cultural, social, dar și de luptă pentru emancipare națională, și asupra rolului lor în dezvoltarea conștiinței naționale și pregătirea populației românești din această provincie istorică românească pentru unirea cu Regatul României. Pentru realizarea acestui studiu am utilizat presa vremii, dar și cea din perioada interbelică (articole și studii din reviste precum „Familia”, „Telegraful român”, „Junimea literară” sau „Făt-Frumos” ș.a.), memorialistica, studiile istorice dedicate Bucovinei, luptei pentru unire a românilor și societăților cultural-naționale.

Bucovina, teritoriu al Moldovei de nord, a fost anexată de Austria în urma războiului ruso-turc din anii 1768-1771, austrieii sprijinindu-i pe turci și astfel au cerut în compensație o modificare de frontieră în sudul Galiției, ca un cordon de legătură. La 1775, folosindu-se de intrigi, de mită, de corupție de trădare și chiar asasinat (Grigore al III-lea Ghica a fost ucis de turci pentru împotrivire), anexează un teritoriu cu 10.441 km² și o populație de 75.000 locuitori, dintre care majoritari erau românii, în număr de 60.000, dar majoritatea românească nu a fost recunoscută pe plan politic, economic, social-administrativ, creînd numeroase dispute². La 1848 mișcarea revoluționară din Bucovina, o revoluție a intelectualilor, a avut un pronunțat caracter

¹ Doctorand al Universității „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca.

² E.D. Petrovici, *Repertoriul societăților cultural-naționale românești din Bucovina (1848—1918)*, în „Suceava”, Anuarul Muzeului Bucovinei, XX, Ed. Glasul Bucovinei, Iași-Rădăuți, 1993, p. 220.

social și național și la Cernăuți, evidențiat de actul “Petițiunea Țării”, prin care se cerea separarea de Galiția și restabilirea autonomiei, conservarea caracterului istoric al provinciei prin crearea de școli de toate gradele și introducerea limbii române în viața publică. În urma mișcării revoluționare și a memoriilor aduse la cunoștință împăratului, au fost desființate servituțile feudale, a fost făcută o reformă agrară, iar Bucovina a devenit un ducat autonom în cadrul monarhiei habsburgice. Cu toate aceste schimbări, românii au continuat să fie menținuți într-o stare de inferioritate economică, fiind, de asemenea, și slab reprezentați în instituțiile administrației și justiției³.

Un regim liberal s-a instituit în 1860 în monarhia habsburgică, cu un constituționalism limitat, dar care ajuta revirimentul vieții cultural-politice a minorităților din imperiu și astfel naționalismul a început să înflorească. Monarhia a făcut câteva concesii și națiunii române⁴. Relativa destindere din imperiul dualist, reformele din România, modernizarea tânărului stat român, apoi obținerea independenței au influențat un fenomen naționalist apărut la 1848 printr-o elită ce a grupat pe frații Hurmuzachi, Aron Pumnul au început o operă de efervescentă culturală, care adus, printre altele, la înființarea societăților culturale, sociale, filantropice sau sportive⁵.

Societățile culturale din Bucovina. „Societatea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina”.

Ridicarea prin cultură și promovarea unei culturi specific naționale era privită ca o formă de împotrivire față de regimul habsburgic. Populația română, organizată în societăți culturale, încearcă și reușește să închege legături culturale cu toate teritoriile locuite de români și acestea vor determina dezvoltarea conștiinței naționale și pregătirea treptată a unirii cu România. Societățile culturale din Bucovina („Societatea pentru cultură și literatură română”, înființată în 1862, „Arboroasa” - 1875, „Armonia” - 1881, „Școala Română” - 1883, „Concordia” ș.a.) au grupat în jurul lor personalități distinse ale vieții politice și culturale din Bucovina și din celelalte provincii românești: Constantin și Alexandru Hurmuzachi, I.Gh. Sbiera, T.V. Ștefanelli, Ion Grămadă, Dimitrie Onciul, Ion. I. Nistor, Simion Florea Marian, A. D. Xenopol, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Vasile Alecsandri, I. Slavici, personalități de o parte și de alta a Carpaților, care au intensificat relațiile cu celelalte provincii românești inițiind acțiuni pentru unitatea noastră națională. Cu mare răsunet în întreaga lume românească a fost „Serbarea de la Putna” din anul 1871, cu participarea activă a lui Mihai Eminescu,

³ N. Iorga, *Lupta pentru limba românească*, Ed. Minerva, București, 1906, pp. 40-41; *Enciclopedia României*, București, 1938, vol. 1, pp. 800-802; „Albina”, an III, nr. 4, 12/24 ianuarie 1868, Viena, articolul „Suspinele Bucovinei”.

⁴ Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios din monarhia habsburgică, 1860-1918*, Cluj Napoca 1998, p. 19; „Albina”, an IX, nr. 71, 29 septembrie/11 octombrie 1874, Budapesta.

⁵ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 22

Ioan Slavici sau Ciprian Porumbescu și, foarte importante, congresele studențești cu participare numeroasă⁶.

Una dintre primele societăți culturale și cu mare impact în lumea românească din Bucovina a fost „Societatea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina”, fondată în 1862 în Bucovina, 19 aprilie/1 mai 1862, sub numele de „Reuniunea română de lectură”, din inițiativa unui grup de intelectuali români, în frunte cu I.Gh. Sbiera. În statutele ei era precizat scopul societății: „Lățirea culturii naționale, întărirea, sprijinirea și dezvoltarea ei în toate ramurile științiale, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință, artă și alte asemenea, un mijloc de înlesnirea studiilor și un centru de adunare pentru acei bărbați care vreau să urmărească neîntrerupt dezvoltarea literaturii române”. Primul comitet al societății a fost alcătuit din Mihai Zotta - președinte, Alecu Hurmuzachi - vicepreședinte, I.G. Sbiera - secretar, Aron Pumnul, Alexandru Costin, Leon Ciupercă - membri. Printre membrii de onoare găsim personalități din toate ținuturile românești: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri. D. Bolintineanu, I.H. Rădulescu. Gr. Sturdza, A.D. Xenopol, Al. Vlahuță, Andrei Șaguna, T. Cipariu, G. Barițiu. A.T. Laurian, B.P. Hasdeu ș.a. „Societatea pentru cultură” a urmărit să țină Bucovina la curent cu progresele culturii din celelalte provincii românești prin intermediul revistei "Foaia societății pentru literatura și cultura română în Bucovina", mijloc eficace de culturalizare și educație națională a maselor. "Foaia" a avut o colaborare intensă cu Vasile Alecsandri, C. Negri, D. Bolintineanu, A. Șaguna, G. Barițiu⁷.

Pentru a dezvolta învățământul românesc, foarte vitregit, societatea a obținut aprobările guvernului austriac, conform legii învățământului din anul 1869, pentru deschiderea unor școli particulare românești în majoritatea comunelor din Bucovina ajungând ca în anul 1914 să fie în funcțiune 14 școli românești, prin contribuția materială a Societății pentru cultură. „Societatea pentru Cultură” a subvenționat și școlile românești care existau la acea dată în localitățile Ostra, Cuciurul Mare, Ipotești, Corcești, Frasin. Milișăuți, Roșa, Caliceanca, Cernăuți ș.a.⁸

Societatea Academică „Arboroasa”.

În 1875, împăratul austriac fondează în Bucovina o universitate la Cernăuți, care va fi de la început germană, doar la Facultatea de Teologie predându-se și în română. La intervenția intelectualilor români, prin intermediul deputaților din parlamentul vienez, este înființată o catedră de limba și literatura română în cadrul

⁶ Sevastița Irimescu, *Relațiile societăților culturale din Bucovina cu celelalte provincii românești (1862- 1918)*, în „Suceava”, XXI, 1994, p. 220; C. Loghin, *La 80 de ani. Istoric și realizări*, Cernăuți, 1943. p 101

⁷ E.D. Petrovici, *Repertoriul societăților cultural-naționale românești din Bucovina (1848—1918)*, p. 224; Sevastița Irimescu, *Relațiile societăților culturale din Bucovina cu celelalte provincii românești (1862- 1918)*, p. 218, 223.

⁸ C. Loghin, *La 80 de ani. Istoric și realizări*, p. 101, 47

Facultății de Litere. Abia în 1912 se va preda la Universitate un curs de istoria românilor, de către Ion I. Nistor⁹. Și ca urmare a înființării universității, cu prezența și a unor studenți români, s-au fondat și primele societăți studențești – „academice”. În continuare vom prezenta pe cele mai importante de la sfârșitul veacului al XIX-lea în Bucovina: „Arboroasa” și „Junimea”.

Societatea, căreia i s-a dat un nume vechi al Bucovinei, a fost înființată la 22 decembrie 1875, la nou-creata Universitate din Cernăuți¹⁰. Inițiatorul „Arboroasei”, Teodor V. Ștefanelli, a fost membru al societății „România Jună” din Viena și a folosit experiența acumulată, printre altele utilizând statutul acelui grup ca un model pentru noua organizație. T.V. Ștefanelli (1847-1921) arată că scopul adevărat al societății este de a „dezvolta și întări individualitatea națională”, dar cel prezentat bănuitoarelor autorități austriece era de a „cultiva pe tărâm cultural-literar și pe teren social și ajutorarea membrilor săraci”¹¹.

Primul comitet a fost compus din președinte Gherasim Buliga, student, în litere; vice-președinte Ion Topală, student în teologie; secretar Georgiu Popescu, student în drept; controlor Zaharia Voronca, student în teologie; casier Ilariu Onciul, student în drept - și membri îndrumători: Teodor V. Ștefanelli și Basiliu Morariu, ambii „jur(iști) abs(olvați)” (licențiați în drept). Iar „Comisiunea revăzătoare: Basiliu Morariu, Ion Grigoraș student în litere și Orest Popescu, student în teologie. Ciprian Porumbescu e, chiar din capul locului, membru și frenetic colaborator al „Arboroasei”. „Ciprian, ca diligent al corului societății, era sufletul ședințelor sociale”, va afirma un martor și participant activ la evenimente, Constantin Morariu¹².

În anul 1875/1876, din cei 53 de studenți români de la Universitatea din Cernăuți, au fost 44 de membri ordinari ai societății, la care se adăugau cei 26 de fondatori și cei 13 sprijinitori și 3 extraordinari, ca în anul următor să fie 51 de ordinari, 26 de fondatori, 4 onorari și 4 extraordinari¹³.

Societatea a stabilit legături de colaborare cu intelectuali și societăți studențești din alte orașe: „Alexi-Șincaiana” din Gherla, „Inocențiu Clainiana” din Blaj, „Clubul studenților universitari” din Iași (1875), „România Jună” din Viena, „Petru Maior” din Budapesta (1862), „Uniunea română din Paris”, „Unirea română” din Munchen. Societatea de lectură a teologilor uniți din Blaj și Gherla intrase în legătură cu „Societatea pentru cultura și lectura poporului român din Bucovina” și apoi cu

⁹ M. Iacobescu, *Ion I. Nistor*, în „Suceava”, IV, 1977, p. 269.

¹⁰ D. Vatamaniuc, Șt. Ștefănescu, *Bucovina între Occident și Orient: studii și documente*. Ed. Academiei Române, 2006, p. 258; D. Jumară, *Studențimea bucovineană și Marea Unire*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui, Nr. XXI, 1999-2000, p. 173

¹¹ I. Nistor, *Istoria românilor*, vol. 2, (ed. Florin Rotaru), Biblioteca Bucureștilor, 2002, p. 227; „Albina”, nr. 17, 19 ianuarie – 30 februarie; T. Bălan, *Procesul Arboroasei*, p. 71

¹² Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860-1918*, p. 66; L. Morariu, *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. 2, p. 177

¹³ I. Dugan, *Istoricul societății academice „Junimea”*, p. I, *Arboroasa, 1875-1877*, București, 1930, p. 19

Societatea Academică „Arboroasa”, primind statutele și stabilind să conlucreze pentru răspândirea românismului¹⁴.

În 1877, aflând din declarațiile de presă că guvernul român a hotărât să aloce 1000 de lei pentru organizațiile culturale aflate în afara granițelor țării, conducerea „Arboroasei” a cerut o parte din acești bani și a primit 250 de lei. În aceeași vară, în timp ce Armata Română obținea victorii în Războiul de Independență, membrii „Arboroasei” au fost bucuroși, sărbătorind succesele „fraților ce luptau dincolo”. În același timp, autoritățile din Bucovina au primit instrucțiuni de la Viena pentru a colecta fonduri pentru ostașii răniți din tabăra otomană¹⁵. În ședința din 30 septembrie 1877, vicepreședintele societății, Zaharia Voronca, făcu propunerea de a se trimite la Iași „un omagiu de condoleanță” cu prilejul aniversării asasinării lui Ghica din partea „junimei române din partea detrunchiată a vechii Moldove”. La 1 octombrie 1877, membrii societății au trimis această telegramă de condoleanțe Primăriei orașului Iași din România, cu scopul de a marca cei 100 de ani trecuți scurși de la decapitarea domnului Grigore al III-lea Ghica, care a refuzat să cedeze teritoriul Bucovinei către statul austriac. O a doua telegramă, de această dată de felicitare, a fost trimisă în capitala românească București pentru a marca căderea Plevnei în timpul războiului. Telegrama spunea așa: „Arboroasa, societatea tinerimei române, din ținutul rupt din trupul străvechiu al Moldovei, exprimă condoleanțele membrilor ei pentru decapitarea princepelui. Comitetul”¹⁶.

Ținând seama și de subvențiile primite din partea României, autoritățile imperiale austriece au considerat aceste două telegrame ca fiind acte de trădare și au desființat societatea pe 11 noiembrie. La 15 noiembrie au fost arestați cei patru „arboroșeni” din comitet, iar Porumbescu, aflat la Stupca, fu adus cu jandarmii. Acuzații au fost achitați prin verdictul unanim al juriului și au fost eliberați după ce au fost ținuți în închisoare timp de unsprezece săptămâni¹⁷. Parchetul Tribunalului din Cernăuți nu se mulțumi numai cu atât, ci începu a urmări pe toți studenții români de la universitatea de acolo, a face percheziții pe la casele lor, precum și pe la mulți alți români notabili din Cernăuți și Bucovina. Zaharia Voronca a trecut în România, la Iași, dar trei dintre colegii săi au apărut în fața consiliului disciplinar al Universității.

¹⁴ I.Gh. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899, p. 381; Z. Pâclișanu, *Guvernele maghiare și mișcările culturale ale românilor ardeleni*, în „Revista Fundațiilor Regale”, ianuarie 1934, p. 119

¹⁵ I. Nistor *Istoria românilor*, ed. Florin Rotaru, vol. 2, Biblioteca Bucureștilor, 2002, p. 227

¹⁶ I. Dugan, *Istoria Junimii*, I, p. 21; D. Jumară, *Studențimea bucovineană și Marea Unire*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui, Nr. XXI, 1999-2000, p. 173; Z. Pâclișanu, *Guvernele maghiare și mișcările culturale ale românilor ardeleni*, în „Revista Fundațiilor Regale”, ianuarie 1934, p. 120

¹⁷ C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918*, p. 204; D. Jumară, *Studențimea bucovineană și Marea Unire*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui, Nr. XXI, 1999-2000, pp. 173-174

În ciuda achitării, conducătorii „Arboroasei” au fost plasați sub supraveghere și au trebuit să se limiteze la organizarea doar de manifestări culturale¹⁸.

Societatea academică „Junimea”.

Spiritul „Arboroasei” va fi dus mai departe de Societatea „Junimea” bucovineană, care se înființează în anul 1878¹⁹. La 28 noiembrie i se aprobă statutele, iar la 7 decembrie se constituie primul comitet, cu Dimitrie Onciul, președinte, și Ciprian Porumbescu, secretar. Primul conducător va fi Dimitrie Onciul, iar secretar Ciprian Porumbescu, fost președinte al „Arboroasei”, o continuitate și la nivelul de vârf al conducerii²⁰.

Ședința de constituire din 7 decembrie 1878 s-a ținut sub președinția ad-hoc a lui Gherasim Buliga, membru fondator al „Arboroasei” și primul președinte al acesteia, evidențiindu-se faptul că noua societate o continua pe cea veche și abuziv desființată. Studentul la filologie Dimitrie Onciul era președinte, vicepreședinte Ștefan Cocinschi, viitor jurist, teologul Ciprian Porumbescu devenea secretar, filologul Teodor Bujor era casier, iar Metodi Luția, student la filologie, era controlor. Constituirea a fost notificată societăților academice de la Viena, Budapesta, Cernăuți și este recunoscută imediat de „România Jună” și „Soiuz”. La 12 ianuarie 1879 a avut loc inaugurarea festivă la hotelul „Principele de Coroană al Austriei”²¹.

Steagul tricolor, propus ca simbol al societății, nu s-a putut face repede, în ciuda unui fond comun strâns de membri și din donații, acesta fiind insuficient și, de asemenea, unii membri nutreau teamă față de iminente represiuni imperiale. Abia la jubileul de 25 de ani a fost primit steagul tricolor de la Societatea Doamnelor Române din Bucovina²².

„Junimea” a avut relații de bună colaborare și cu „Societatea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina”, cu „Academia Ortodoxă”, cu Societatea Muzicală „Armonia”, o emanație a „Junimii”, cu „Societatea răzeșilor și mazililor” din Basarabia (s-au făcut vizite în Basarabia și s-au organizat șezători și baluri comune),

¹⁸ R. Căndea, *Arborosenii. Trădători austriaci și naționaliști români*, pp. 33-37; I. Dugan, *Istoricul societății academice „Junimea”*, p. I, *Arboroasa, 1875-1877*, p. 29; D. Vatamaniuc, Șt. Ștefănescu, *Bucovina între Occident și Orient: studii și documente*. Ed. Academiei Române, 2006, p. 259

¹⁹ *Raportul Societății Academice Române „Junimea” din Cernăuți asupra anilor administrativi 1908/1909—1925/1926*, Cernăuți, 1926, p. 14.

²⁰ „Telegraful român”, nr. 146, 14 decembrie 1878, p. 583; L. Morariu, *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. 2, p. 444

²¹ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, *Cronica Arboroasa – Junimea*, pp. 11-13, p. 16, 17; Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860-1918*, p. 69; *Inaugurarea Societății Junimea din Cernăuți*, în „Familia”, an XIII, nr. 5, 21 ian./2 feb. 1878, p. 36

²² D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, *Cronica Arboroasa – Junimea*, p. 164, cf. Raportului pe anul 1903-1904

cu „România Jună” din Viena, cu revista „Familia”, corespondând periodic, delegații ei participând la sărbătorirea a 40 de ani de existență a revistei²³.

În statut, societatea își propunea „perfecționarea reciprocă a membrilor ei pe tărâm național, literar, dezvoltarea spiritului social, cultivarea corpului prin exerciții gimnastice”. Ideile călăuzitoare ale societății sunt prezentate în statutele aprobate la sfârșitul anului 1878 prin ordin guvernamental și în rapoartele anuale ce se realizau la sfârșit de octombrie în fiecare an. În 1879, în raportul anual societar se spunea că „Junimea e merită să fie centrul de unire al academicilor români din Cernăuți”. În 1880, se spunea că societatea trebuie să fie un factor coagulator al studențimii române. Începutul a fost „o luptă pentru existență”, cu succes și îmbucurătoare pentru „scopurile sale nobile și dătătoare de viață națională”. În 1884 era explicată situația deosebită a societății: „Puși în curentul unei civilizații străine, avem o deosebită datorie morală de a cultiva sentimentul național și a întări legăturile naturale ce ne leagă de poporul nostru; din poziția noastră particulară, ușor se explică și necesitatea imperativă a unei sistematice țineri laolaltă”. La 1886, societatea este văzută ca un „centru de întrunire a studențimii române din Cernăuți, o școală pentru membrii ei, un focal care să-i încălzească inima pentru limbă și pentru țară”. Iar în 1887 se arată că „predilecțiunea” este pentru „terenul literar-național”, pentru „cultura limbii naționale”. La 1889, Ion Bumbac vorbea despre progresele făcute de alte nații și este mai direct, nu vrea paleative, ci măsuri, căci sunt mari și așteptările²⁴.

Activitatea societății s-a desfășurat în cadrul unor secții: literară (1878), muzicală (1901), teatrală (1905), juridico-economică (1907) și sportivă (1914). Membrii societății erau împărțiți în mai multe categorii: onorari, fondatori, sprijinitori, emeritați și ordinari. Statutele societății au fost modificate în 1894 și 1907, fiind adaptate noilor cerințe ale luptei de emancipare a românilor bucovineni. După terminarea studiilor, foștii membri continuau să facă parte din societate, ca membri emeritați, participând la activitățile ei. Din aprilie 1911 a fost creat „Clubul membrilor emeritați ai Societății”, al cărui președinte a fost ales T.V. Ștefanelli. Dintre președinții societății care s-au remarcat prin activitatea lor susținută pe teren cultural-național amintim pe George Popovici (1883), Al. Hurmuzachi (1888), Iorgu Toma (1893), Dorimedont Popovici (1891), Ion I. Nistor (1898), Aurel Morariu (1908), Aurel Ștefanelli, care a beneficiat de o mare popularitate, fiind reales, singurul caz, de altfel. Dimitrie Onciul, primul președinte, student la filozofie și activ și în „Arboroasa”, este autorul mai multor studii de istorie românească scrise la Cernăuți și amintim: „Mihai

²³ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, Cronica Arboroasa – Junimea, p. 35; C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina (I) Arboroasa și Junimea*, pp. 173-175; D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, dos. 31, pp. 62-63

²⁴ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, Cronica Arboroasa – Junimea, p. 16, 23, 38, 46, 50; D. Olinescu, *Scrisori din Cernăuți*, în „Familia”, XIV, 1889, p. 9

Viteazul”, „Înființarea Imperiului româno-bulgar prin Asanizi” sau „Despre școlile românești existente în Bucovina la 1500”²⁵.

Societatea a avut mai mulți membri sprijinitori și membri de onoare, din Bucovina, dar și din Vechiul Regat sau Transilvania. Între membrii de onoare s-au aflat mari personalități: regina Elisabeta a României, Agatha Bârsescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Anghel, Șt.O. Iosif, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Titu Maiorescu, Simion Mehedinți, A.C. Cuza, Petre Liciu, V.A. Urechia, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Gheorghe Pop de Băsești, Alexandru Vaida-Voevod, Simion Florea Marian, Mihail Sadoveanu etc. Parcurgerea listei de membri sprijinitori și de onoare arată mulți reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române. Amintim pe Silvestru Morariu, mitropolit al Bucovinei, Vladimir Repta, mitropolit din 1904, Vasile Gheorghiu, profesor teolog, transilvăneanul Miron Cristea etc.²⁶

Societatea avea un cabinet de lectură și o bibliotecă, care prin donațiile unor oameni de cultură și ale unor instituții din România va deveni cea mai mare bibliotecă românească din Bucovina. A primit cărți de la Titu Maiorescu, Gheorghe Sion, Al. Donici, Iorga și alții, printre ei fiind și neromâni²⁷. În 1905, în localitățile Bucovinei erau fondate 105 cabinete de lectură, grație eforturilor „Daciei” și „Junimii” și care erau considerate adevărate „cetăți de românism”, care în lumea satelor completeau băncile populare, cooperativele populare, „arcășiile”. Societatea organiza serate literar-muzicale, conferințe pe teme istorice și literare, concerte, spectacole de teatru, în Cernăuți și alte localități. Societatea avea cor, formații de teatru și dansuri naționale, care-și aduceau o importantă contribuție la reușita manifestărilor organizate. Promovarea limbii și literaturii române, stimularea literaturii originale au constituit o preocupare permanentă a societății. Societarii au avut dorința de a ridica un „alumneu”, un cămin studentesc. S-au făcut mari eforturi, cu concerte, baluri, colecte, dar căminul s-a făcut abia după Marea Unire²⁸.

Se organizau periodic excursii, destinațiile cele mai întâlnite fiind Horcea și Cecina, dată fiind importanța lor arheologică și apropierea. În timpul vacanțelor de vară se organizau serate în localități ale provinciei, la Dorna, Rădăuți, Solca, Câmpulung, Suceava etc. De asemenea, devenise o tradiție ținerea de baluri, încă din primul an, cu prezență românească, dar și străină. Se cântau romane, evoluau coruri, se țineau discursuri. De mare impact erau dansurile populare, „Călușei” sau „Bătuta” fiind interpretate de tineri în frumoase costume naționale românești. Bani care se strângeau erau pentru susținerea societății (la balurile din Cernăuți), iar la cele din provincie pentru susținerea elevilor săraci din acele localități. „Balul Junimii” din Cernăuți, primul ținut în 1882, era un prilej de etalare a costumului popular românesc

²⁵ E.D. Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina*, p. 240, 359; D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, Cronicarul - Albumul Mare, vol. I, pp. 89-91

²⁶ A. Popa, *Societatea Academică Junimea din Cernăuți 1878-1938*, p. 79

²⁷ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, Cronică Arboreasa – Junimea, pp. 34, 46, 50, 71

²⁸ E.D. Petrovici, *Repertoriul societăților cultural-naționale românești din Bucovina (1848—1918)*, p. 239, 332; C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina (I) Arboreasa și Junimea*, pp. 185-186

și de promovare a muzicii românești. Se deschidea cu „Hora Junimii” și urmau multe cântece, la mare căutare fiind cele ale lui Ciprian Porumbescu, simbol al societății. În 1882, la Suceava, s-a ținut un bal în folosul elevilor săraci de la gimnaziul local. S-au strâns 800 de florini, cea mai mare sumă de până atunci. În 1903, la Cernăuți s-a ținut un bal pentru susținerea casei cabinetului din Pârtești²⁹.

Societarii trebuiau să se abțină de la manifestări politice, având exemplul grăitor al „Arboroasei”. Dar unele acțiuni nu au lipsit, însă nu în primii ani de la fondare. Menționăm mișcarea opoziționistă față de dorința Colegiului Facultății de Filozofie de a se muta la Brunn, îngreunând astfel accesul românilor bucovineni. Președintele „Junimii”, Victor, baron de Wasilko, a provocat la duel pe profesorul Hiller, care în cursurile sale aducea ofense românilor. Nu s-a ajuns la duel, profesorul alegând să-și ceară scuze³⁰.

„Junimea” a stabilit legături cu Asociația Generală a Studenților din România, la 1882, la congresul de la Buzău fondându-se Asociația studenților români din țară și de peste hotare. În septembrie 1894 s-a desfășurat la Constanța un congres studentesc la care au participat și trei delegați junimiști, care și-au manifestat sprijinul pentru mișcarea memorandistă din Transilvania. După întoarcerea lor, studenții au intrat în atenția autorităților imperiale pentru cercetări. Revista „Familia” a urmărit acțiunea, publicând o amplă prezentare în februarie 1895. Junimiștii au trimis reprezentanții lor la procesul memorandiștilor la Cluj³¹.

Junimenii au participat la sărbătorirea lui Iosif Vulcan și cei 40 de ani de „Familia” și tot în Transilvania, la Sibiu, au participat la un congres studentesc. La Blaj, reprezentanții „Junimii” au fost la manifestările prilejuite de semicenteenarul „Astrei” – 25 august 1911³².

În 1905, junimiștii au ridicat un protest împotriva germanismului excesiv al profesorilor din universitate. În anii următori, „Junimea” a sprijinit cererea pentru constituirea unei catedre de istoria românilor. Abia în 1909 autoritățile habsburgice acceptă un compromis: o catedră de istorie a popoarelor dunărene, în care să fie inclusă și istoria românilor. În 1912, Ion Nistor devine primul titular al unei catedre de istoria românilor la universitatea cernăuțeană. La 12 octombrie, într-o sală arhiplină, cu prezența mitropolitului Vladimir Repta, susține lecția inaugurală: „Însemnătatea istorică a românilor și începuturile organizației lor ca stat”. „Junimea” a participat la Expoziția prilejuită de sărbătorirea a 40 de ani de domnie a lui Carol I.

A fost expus steagul „Junimii”, dar și o lucrare de artă, o sculptură numită „Deșteaptă-te, române”, care a fost medaliată. Au fost impresionați, considerând că

²⁹ C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina* (I) *Arboroasa și Junimea*, pp. 147-153, 183; D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 5, Albumul Verde al societății Arboroasa și Junimea, p. 11

³⁰ C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina* (I) *Arboroasa și Junimea*, p. 76; D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 1, Cronicarul - Albumul mare, p. 111

³¹ „Familia”, an XXXI, nr. 9, februarie-martie 1895.

³² E.D. Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina – forme ale luptei de emancipare socială și națională*, în „Suceava”, VIII, 1981, p. 36

românii trebuie să fie „conducătorii spirituali ai popoarelor balcanice”, manifestându-și mândria pentru apartenența la națiunea română. În 1906, 300 de bucovineni în frunte cu junimiștii au participat la dezvelirea statuii lui Vasile Alecsandri, serbare care s-a transformat într-un moment-simbol al luptei poporului român pentru unitate.

În 1908, tot la Iași, în aprilie, Iorga a organizat o expoziție națională la care au participat și studenții bucovineni. Cei 20 de junimeni, în frunte cu vicepreședintele Vasile Grecine, s-au bucurat de o primire deosebită, fapt reliefat în raportul președintelui George Cornean, care îl numește pe Iorga „povățuitorul nostru”. În vară, la Cernăuți, Iorga le-a întors vizita, fiind invitat de onoare la sărbătorirea celor 30 de ani de existență a „Junimii”, alături de Constantin Stere, Dimitrie Onciul, Mihail Sadoveanu, Ștefan O. Iosif, Simion Mehedinți. S-a organizat o șezătoare literară cu o prezență valoroasă și o excursie omagială la Putna³³. Anul 1908 este unul plin pentru „Junimea”, care, prin președintele ei de atunci Dimitrie Cojocariu, conduce delegația studenților bucovineni la Congresul Studenților Români de la Iași³⁴. „Junimea” colaborează cu „Liga culturală”, fiind prezenți la acțiunile de sărbătorire a Unirii Principatelor Române la Iași și la Ruginoasa din 1909, după ce în 1908, un grup mare de bucovineni participaseră la o adevărată lecție de istorie pe care a oferit-o la Iași Nicolae Iorga³⁵.

Din 1900, Junimea organizează mai multe activități de comemorare, organizând șezători literare cu invitați de marcă, scriitori din Vechiul Regat. 400 de ani de la unirea lui Mihai Viteazul sunt sărbătoriti în 1900. În 1904, „Junimea” s-a implicat în organizarea Serbării de la Putna, 3/16 iulie, făcând conferințe în sate despre rolul serbării și a lui Ștefan cel Mare, distribuind 500 de exemplare din lucrarea lui Iorga – „Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român”, primite gratuit de la Spiru Haret. Au cuvântat și junimiști și moldoveni, dar discursul unui student ardelean trecut peste munți prin „vama ursului” a impresionat profund auditoriul. În 1909 a fost omagiat de „Junimea” poetul Mihai Eminescu, iar în 1910 Ion Creangă. „Junimea Literară” le-a dedicat numere omagiale. În 1911, un număr a fost dedicat lui Nicolae Iorga și luptei sale pentru unitate națională³⁶. În 1906, în „Junimea literară”, George Tofan lansează ideea unor cursuri de vară în Vechiul Regat la care să participe români din toate provinciile istorice. În iulie 1908, Nicolae Iorga inaugura „Cursurile de vară de la Vălenii de Munte” la care au participat numeroși bucovineni³⁷.

³³ C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina (I) Arboroasa și Junimea*, pp. 79-81; 159; D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 2, Albumul Mare, p. 234.

³⁴ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 2, Albumul Mare, p. 234; *ibidem*, *Cronica Arboroasa – Junimea*, vol. IV, pp. 262

³⁵ E.D. Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina – forme ale luptei de emancipare socială și națională*, p. 366

³⁶ A. Popa, *Societatea Academică Junimea din Cernăuți 1878-1938*, p. 26; E.D. Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina – forme ale luptei de emancipare socială și națională*, p. 356; „Junimea literară”, an VI, nr. 7-8, 1909, p. 105; *ibidem*, an VII, nr.1, p. 4. *Ibidem*, an VIII, nr. 7-9, 1911.

³⁷ E.D. Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina – forme ale luptei de emancipare socială și națională*, p. 332

În 1899-1900, junimiștii s-au alăturat „luptei pentru tricolor” a românilor bucovineni. Cocarda tricoloră nu a fost îndepărată de pe piepturile studenților, ba mai mult era purtată ostentativ, în ciuda opreliștilor. În 1910, la un liceu din Bucovina s-a interzis portul național românesc, impunându-se o uniformă neutră. Împotriva aceste interziceri, Ilie I. Torouțiu, membru al „Junimii”, ridică o moțiune, iar societatea decide cumpărarea de costume naționale care să fie purtate la cât mai multe petreceri și festivități. Să amintim faptul că în timpul guvernării baronului de Bourignon, care considera caracterul provinciei „prea românesc”, s-au impus mai multe interziceri. Una dintre ele, interzicerea folosirii tricolorului, a dus la mai multe proteste din partea „Junimii”, dar și a țăranilor, sprijiniți de oamenii politici grupați în jurul ziarului „Patria”. Unui grup de țărani de la Bosanci li s-a intentat chiar și un proces pentru folosirea tricolorului la o petrecere sătească³⁸.

Încheierea activității societății. Concluzii.

Odată cu atentatul de la Sarajevo, conducătorii societății intuiesc începutul războiului, pe care îl văd ca fiind de dezrobire națională și dată fiind situația cred că este nimerită dizolvarea, așteptându-se la grabnice mobilizări. Președinte ferial era Ion Sahlean și el este cel care, la 7 septembrie 1914, pune societatea sub protecția „Societății pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina” și a președintelui acesteia Dionisie Beju. Activitatea societăților studențești s-a încheiat la 1914, fiind reactivată la 1919³⁹.

La 1914 au fost mobilizați de imperiu mai mulți junimeni care au luptat în Italia și Galiția. La 1914, mulți au trecut munții în Vechiul Regat. Lascăr Luția intră la Universitatea din București, dar la 1916, voluntar, merge pe front și moare în noiembrie 1916. Iustin Breabăn face cursurile de ofițeri de rezervă la Botoșani și moare eroic cu plutonul său la Mărășești. Ion Grămadă, trecut în România, face propagandă asiduă pentru intrarea în război pentru Antanta, atrăgând furia autorităților imperiale care îl condamnă la „moarte prin ștreang, înaltă trădare”. George Traian, cavaler de Gallin, luptă tot războiul pentru România, scapă cu viață și primește mai multe medalii de la armata română și franceză. George Toma, fost președinte junimist, activează în Ministerul de Interne român, făcând propagandă printre românii din Bucovina. În Rusia, organizează un regiment cu români bucovineni luați prizonieri. Important a fost faptul că mai mulți junimiști activi sau emeritați, care au trecut în România, au activat pentru informarea opiniei publice despre suferințele bucovinenilor și necesitatea unui război de eliberare. Menționăm pe Ion Nistor, George Tofan, Emil Cotos, Emilian Șlușanschi, Iorgu Toma, care au acționat în „Liga pentru unitatea

³⁸ C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina* (I) *Arboroasa și Junimea*, p. 81; E.D. Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina – forme ale luptei de emancipare socială și națională*, p. 364

³⁹ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, *Cronica Arboroasa – Junimea*, pp. 262-263; *ibidem*, dos. 39, p. 95 C. Crăciun, *Societățile academice din Bucovina* (I) *Arboroasa și Junimea*, p. 81.

tuturor românilor”, „Cercul bucovinenilor și transilvănenilor de la București”, „Asociația bucovineană”, care militau pentru intrarea României în război de partea Antantei⁴⁰.

Societățile cultural-naționale din Bucovina au avut un rol deosebit în dezvoltarea conștiinței naționale a românilor și pregătirea terenului pentru marele eveniment al sfârșitului de an 1918: unirea cu România. Lupta lor pentru emancipare națională a început cu pași lenți, cu acțiuni pentru dezvoltarea culturii și limbii românești. Atunci când s-au fondat societățile studențești, tinerii au acționat cu mai multă fervoare, având însă de suferit de pe urma încorsetărilor sau represiunii autorităților austriece. S-a ajuns chiar la desființare, cum a fost cazul „Arboroasei”, membrii fiind siliți să ia calea exilului sau să încheie orice activitate politică. În ciuda măsurilor restrictive, „Arboroasa” a continuat prin „Junimea” și legăturile cu românii din Vechiul Regat sau Transilvania sau chiar Basarabia, s-au înmulțit. Activitatea acestor societăți din Bucovina a fost culturală, așa cum o cereau autoritățile, dar implicarea lor a fost și politică, membrii lor pregătind activiștii realizării unirii Bucovinei cu România, unii dintre ei cu mare rol în înfăptuirea acestui deziderat național.

BIBLIOGRAFIE

Direcția Arhivelor Naționale Iași, Colecția Dugan, fond 256, Cronica Arboroasa-Junimea;

Direcția Arhivelor Naționale Iași, Colecția Dugan, fond 256, Albumul Mare, I-VI.

„Albina”, 1868-1878

„Familia”, 1876-1898

„Telegraful român”, 1876-1878

„Curierul de Iași”, 1875-1881

„Convorbiri literare” – 1874-1879

„Revista Fundațiilor Regale”, 1934-1936

Bălan, T., *Procesul Arboroasei: 1875-1878*, Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1937

Idem, *Serbarea de la Putna: 1871*, Cernăuți, Tipografia "Mitropolitul Silvestru", 1932

Branisce, Dr. V., *Ciprian Porumbescu*, Lugoș, 1908

Cândea, R., *Arborosenii. Trădători austriaci și naționaliști români*, Tipografia Mitropolitului Silvestru, Cernăuți, 1937

⁴⁰ D.J.A.N. Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. 4, Cronica Arboroasa – Junimea, pp. 262-263; mai detaliat în subcapitolul „Contribuția Societății la făurirea Românie Mari”, în A. Popa, *Societatea Academică Junimea din Cernăuți 1878-1938*, pp. 110-116; T. Bălan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul primului război mondial (1914-1918)*, Cernăuți, 1923, pp. 185-187; C. Nuțu, *România în anii neutralității (1914-1918)*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 175

- Dugan, I., *Istoricul Societății Academice Române „Junimea” din Cernăuți*. Vol. 1: „Arboroasa”: (1875-1877), București, Editura Societății, 1930
- Eminescu, M., *Bucovina si Basarabia: studiu istorico-politic*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1941
- Loghin, C., *Istoria literaturii române din Bucovina: 1775-1918: (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1926
- Ciachir, N., *Din istoria Bucovinei: (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993
- Crăciun, C., *Societăți academice din Bucovina*, Oradea, Cele Trei Crișuri, 1997
- Glodariu, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860-1918*, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, 1998
- Jumară, D., *Studentimea bucovineană și Marea Unire*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui, nr. XXI, 1999-2000
- Petrovici, E.D., *Societățile academice românești din Bucovina, forme ale luptei de emancipare socială și națională*, în „Suceava”, VIII, 1981, p. 353—373
- Popa, A., *Societatea academică „Arboroasa” din Cernăuți: 1875-1877*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 2008
- idem, *Societatea academică „Junimea” din Cernăuți: 1878-1938*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1997
- Tofan, O., *Societăți academice din Bucovina (1875—1938)*, în „Suceava”, XVII—XVIII—XIX. 1990—1991—1992, pp. 314—327.
- Vatamaniuc, D., Ștefănescu, Șt., *Bucovina între Occident și Orient: studii și documente*. Ed. Academiei Române, 2006

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PEDAGOGIC BOTOȘĂNEAN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

THE PEDAGOGICAL EDUCATION IN BOTOȘANI IN THE INTERWAR PERIOD

Drd. Miron Cristian Vasile¹

Abstract: *By the end of the nineteenth and at the beginning of the twentieth century, schools in the urban areas, but especially those in the rural areas, were confronted with a lack of primary school teachers for the primary schools, in the educational system of Romania. In this context, the political factors from Botoșani County followed the national tendency of setting up pedagogical schools. Thus, in the city of Botoșani, there have been created two important High Schools: "Despina Doamna" Pedagogical School (Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani) and "Mihai Eminescu" Pedagogical School (Școala Normală de Învățători „Mihai Eminescu” Botoșani). These two institutions had to prepare primary teachers for the schools in Botoșani and Dorohoi counties. Although they faced material difficulties, pedagogical schools played an important role in the enlightenment of the masses through culture.*

Keywords: *Normal education, Botoșani, the interwar period.*

Odată cu intrarea în vigoare a Legii Instrucțiunii Publice, după anul 1864, se înființează numeroase școli, de toate gradele, pe teritoriul țării. În județul Botoșani se urmează aceeași tendință națională, înființându-se școli primare, gimnaziale, dar și instituții de învățământ cu profil normal, comercial și tehnic. În același timp investițiile în domeniul educației încep să crească, prin construcția de noi clădiri școlare, prin îmbogățirea și diversificarea materialului didactic, prin înființarea bibliotecilor școlare, prin apariția publicațiilor cu profil pedagogic sau prin înființarea asociațiilor profesionale ale cadrelor didactice.

Trebuie remarcat faptul că pe lângă școlile de băieți, încep să aibă acces în școli și fetele, înființându-se școli normale, profesionale sau de meserii pentru fete.

Contextul legislativ în care au apărut școlile normale a fost unul favorabil. Prima lege care a reglementat funcționarea învățământului pedagogic în România a fost *Legea învățământului primar și primar-normal*,² intrată în vigoare începând cu

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: „Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

² *Monitorul Oficial al României*, nr. 40 din 23 mai 1900.

anul 1893. Aceasta prevedea obligativitatea învățământului pentru copiii având vârste între 7 și 14 ani.

Printre altele, legea prevedea și modalitatea de pregătire și formare a învățătorilor și institutorilor în cadrul școlilor normale, care aveau o durată de cinci ani.

*Legea asupra învățământului primar, primar-profesional, primar-superior și normal primar*³, din anul 1900, constituia cadrul normativ după care se organiza învățământul pedagogic și cel primar. Conform legii, rolul învățământului normal era de a forma corpul didactic al școlilor primare din mediul urban și cel rural. Conform legii, școlile normale erau împărțite în: școli normale de învățători, școli normale de învățătoare, școli normale de institutori și școli normale de institutoare. Școlile normale de învățători sau învățătoare aveau o durată de 5 ani. Aceeași perioadă de școlarizare o urmau și cursanții școlilor normale de institutori din București și Iași.

*Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar*⁴, din anul 1924, cuprindea modalitatea de organizare a învățământului primar, care forma primul grad al învățământului, ce cuprindea grădinițele de copii, școala primară, școala și cursurile pentru adulți, școlile pentru copiii „anormali-educabili”⁵.

Școala normală avea rolul de a forma corpul didactic de predare din grădinițe și de pregătire a învățătorilor și învățătoarelor din clasele primare. Organizarea acestui tip de învățământ era unitară în întreaga țară. Durata cursurilor în școlile pedagogice era de șapte ani, iar pe lângă fiecare astfel de instituție funcționa o școală de aplicație în care elevii puteau să facă lecții practice, necesare formării viitoarelor cadre didactice. O prevedere importantă a legii îi obliga pe absolvenții școlilor normale să profeseze timp de 10 ani în învățământul de stat național, în caz contrar erau obligați să restituie statului banii investiți pentru formarea lor.

Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani a fost înființată în anul 1919,⁶ cu scopul de a furniza personal didactic județelor Botoșani, Dorohoi și Suceava.⁷

Elevele școlii proveneau în cea mai mare măsură din localitățile ce aparțineau județelor Botoșani și Dorohoi.

Încă de la înființare, unitatea de învățământ a funcționat într-un spațiu închiriat, pe locul unei foste unități militare. Cu sprijinul primarului de la acea vreme, C. V. Ficșinescu, școala a mai închiriat niște spații pentru organizarea internatului, în două case din apropierea liceului. Astfel, încă din primii doi ani de funcționare, unitatea cuprindea patru localuri: o școală primară pentru cursuri și trei localuri particulare

³ *Monitorul Oficial al României*, nr. 75 din 5 iulie 1900.

⁴ *Monitorul Oficial al României*, nr. 101 din 26 iulie 1924.

⁵ *Ibidem*.

⁶ SJAN Botoșani, fond *Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani*, d. 28/1919-1920, f. 7.

⁷ Ștefan Ciubotaru, *Pagini din istoria învățământului botoșănean*, Editura Litera, București, 1987, p. 109.

pentru internat, toate trei aflându-se în același cartier al orașului, la distanțe de câteva minute unul de altul.⁸

Conducerea unității de învățământ a fost sprijinită de Prefectura Botoșani și de alte școli în vederea aprovizionării cu material didactic și mobilier. În acest fel, a fost posibil ca deschiderea oficială pentru elevii claselor I, II, III și V, să aibă loc la data de 26 noiembrie 1919, elevele fiind externe, iar din data de 26 Februarie 1920, a început să funcționeze și internatul.⁹

Administrația liceului s-a confruntat în permanență cu lipsa spațiilor, în vederea desfășurării orelor în condiții optime. Încă de la înființare, conducerea școlii a solicitat construcția unui corp de clădire nou, dar construcția acestuia a avansat foarte greu, din cauza faptului că sumele acordate de minister erau foarte restrânse. Spre exemplu, în anul 1925, s-a alocat din bugetul ministerului suma de 1 000 000 de lei, sumă care nu s-a putut utiliza în întregime pentru construcția localului în primele luni. În același an, ministerul a dispus ca suma de 500 000 lei, ce nu fusese cheltuită la mijlocul campaniei de lucrări, să fie transferată Școlii normale de învățători „Mihai Eminescu”, din Botoșani.¹⁰

În toată existența sa, dintre anii 1919-1938, Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani a funcționat în localuri închiriate. În anul 1932, printr-o decizie a Ministerului Agriculturii și Domeniilor, jumătate din suprafața agricolă a instituției a fost restabilită în proprietatea statului.¹¹

Materialul didactic necesar desfășurării orelor de studiu a fost procurat din fondurile primite de la Casa Școalelor sau din fondurile Comitetului Școlar.¹² Din aceste surse, se procurau elemente de mobilier (bănci, biblioteci, dulapuri), dar și material didactic necesar orelor de geologie, botanică, fizică, chimie, istorie, geografie, lucru manual, desen, țesătorie, gimnastică.¹³

În anul 1932, a fost desființată Școala Normală de Învățătoare „Mihai Eminescu” Botoșani, iar o parte din materialul didactic, mobilierul și o suprafață de teren au fost transferate Școlii Normale de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani.¹⁴

Conducerea unității de învățământ a fost asigurată de profesor Olga Săvinescu, absolventă a Liceului Institutului Hempel din Iași, licențiată în Filologie modernă în cadrul Universității București, având și studii speciale de limba franceză la Paris, cu

⁸ Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1919-1920, 1920-1921, 1921-1922, p. 4.

⁹ SJAN Botoșani, fond *Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani*, d. 33/1920-1921, f. 43.

¹⁰ Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1925-1926, p. 4.

¹¹ Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1932-1933, p. 21.

¹² Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1925-1926, p. 14.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1932-1933, p. 29.

numeroase lucrări și manuale de limba franceză publicate, care veneau în sprijinul elevilor¹⁵.

Corpul profesoral a fost unul de excepție, cuprinzând cadre didactice calificate, având gradul didactic provizoriu sau definitiv, absolvente ale Universităților din Iași și București.¹⁶ Profesorii erau specializați în domeniile la care predau, fiind licențiați în litere și științe, teologie, filosofie, medicină, limbă franceză, pedagogie, arte, gimnastică, istorie, muzică vocală.¹⁷

Din data de 22 martie 1920, a început să funcționeze în cadrul aceleiași local de școală, Școala de Aplicație cu trei posturi.¹⁸ Pregătirea pedagogică a elevilor din ultimii ani de studiu a fost efectuată, în cadrul Școlii de Aplicație, de către profesorul Gabriela Leonărdescu, având la dispoziție patru clase, cu circa 80 de elevi. Aceasta era, la rândul său, un cadru didactic foarte bine pregătit, fiind absolventă a Institutului Hempel din Iași și licențiată în filosofie, implicându-se în publicarea unor manuale de limba franceză, în calitate de membru în colectivele de redactare, împreună cu profesorul Olga Săvinescu.¹⁹

În vederea perfecționării cadrelor didactice, Casa Școalelor a organizat cursuri de pregătire profesională, pentru profesorii care predau la această școală. Un exemplu în acest sens este cursul de tehnică experimentală în vederea construcției aparatelor simple de radio, cu mijloace improvizate, din anul școlar 1925-1926.²⁰ Acest curs urmărea punerea în aplicare a legii radiotelefoniei. În același an, cadrele didactice care predau orele de gimnastică sau cele care predau istorie au putut participa la două congrese științifice, pe aceste teme, organizate la Cluj.²¹

În primul an de funcționare al Școlii Normale de Fete „Despina Doamna” Botoșani, respectiv anul școlar 1919-1920, dintr-un număr de 195 elevi înscriși, au promovat numai 164 elevi, existând un număr de 31 elevi nepromovați din diverse motive: repetenție, rețrași de la școală, boală sau deces.²²

În anul școlar 1928-1929, numărul elevilor înscriși scade, ajungând la un efectiv de 108 elevi. Dintre aceștia, un număr de 15 elevi nu au promovat în anul următor de studii, din diferite motive.²³

Abia în anul școlar 1936-1937, numărul elevilor înscriși în cadrul Școlii Normale de Fete „Despina Doamna” Botoșani crește, ajungând la 8 clase, cu un

¹⁵ SJAN Botoșani, fond *Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani*, d. 78/1928, f. 11.

¹⁶ *Ibidem*, f. 10.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1919-1920, 1920-1921, 1921-1922, p. 6.

¹⁹ SJAN Botoșani, fond *Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani*, d. 78/1928, f. 10.

²⁰ Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, Anuarul pe anii școlari 1925-1926, p. 6.

²¹ *Ibidem*.

²² SJAN Botoșani, fond *Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani*, d. 2/1919-1920, ff.1-195.

²³ *Idem*, d. 11/1928-1929, ff.1-108.

efectiv de 232 elevi.²⁴ Dintre aceștia au promovat 199 elevi, iar 33 au fost declarați nepromovați, din cauze diferite, cum ar fi: repetenție, retrași, eliminați, transferați, boală.²⁵

Pentru a realiza economii la bugetul statului, Ministerul Instrucțiunii Publice a propus desființarea mai multor școli din țară. La Botoșani, s-a propus desființarea Școlii Normale de Învățătoare „Despina Doamna”, în anul 1932, dar s-a revenit asupra deciziei, aceasta continuând să-și desfășoare activitatea până în anul 1938.²⁶

Școala Normală de Învățători „Mihai Eminescu” din Botoșani a fost înființată în anul 1919, iar în anul 1932, ministerul a decis desființarea sa, astfel că ultima generație de elevi a funcționat în anul școlar 1932-1933.²⁷

În anul școlar 1920-1921, au existat un număr de 185 de elevi înscriși (54 elevi în clasa I, 44 elevi în clasa a II-a, 50 elevi în clasa a III-a și 37 elevi în clasa a IV-a).²⁸ Din cei 185 elevi înscriși, au promovat un număr de 118, 16 elevi fiind declarați repetenți, iar 42 elevi au fost corigenți la diferite discipline de studiu.²⁹

Numărul elevilor înscriși la Școala Normală de Băieți „Mihai Eminescu” Botoșani a crescut la 267 în anul școlar 1925-1926 (53 elevi în clasa I, 46 elevi în clasa a II-a, 50 elevi în clasa a III-a, 45 elevi în clasa a IV-a, 42 elevi în clasa a V-a și 31 elevi în clasa a VI-a).³⁰ Din cei 267 elevi, au promovat un număr de 205 elevi, 7 elevi fiind retrași, 29 elevi au fost corigenți, 19 elevi au fost declarați repetenți, iar 7 elevi au fost examinați în toamnă.³¹

Școala nu a beneficiat de un local propriu, iar procesul de predare-învățare s-a făcut în clădiri închiriate. La început, școala a fost instalată în câteva clădiri diferite: cursurile se țineau în localul Școlii de Băieți Nr. 2, iar internatul a fost așezat într-o clădire ce a aparținut Regimentului 37 Infanterie și Școlii de Meserii.

Abia în anul 1923, a început construcția unui local de școală, care nu a fost finalizat nici până la desființarea sa, în anul 1932. Construcția corpurilor de clădire ale școlii nu a fost finalizată din cauza finanțării foarte slabe: în anul 1923, s-a alocat suma de 1 000 000 de lei, 1 750 000 lei în anul 1924, 2 000 000 lei în anul 1925.³² Până în anul 1932, s-au cheltuit 17 milioane de lei, sume insuficiente, care nu au permis finalizarea clădirii.³³

²⁴ *Idem*, d. 20/1936-1937, ff. 1-232.

²⁵ *Ibidem*, ff. 1-132.

²⁶ SJAN Botoșani, fond Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani, d. 5/1938, f. 76.

²⁷ *Idem*, d. 18/1932-1933, f. 4.

²⁸ *Idem*, d. 2/1920-1921, ff. 1-185.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ SJAN Botoșani, fond Școala Normală de Băieți „Mihai Eminescu” Botoșani, d. 10/1925-1926, ff. 1-267.

³¹ *Ibidem*.

³² Tiberiu Crudu, *Activitatea celor dintâi 7 ani ai Școalei Normale de Învățători „Mihai Eminescu” Botoșani*, Editura B. Saidman, Botoșani, 1927, p. 41.

³³ SJAN Botoșani, fond Școala Normală de Băieți „Mihai Eminescu” Botoșani, d. 129/1932-1933, f. 17.

Corpul profesoral a fost condus de profesorul Tiberiu Crudu. Acesta a renunțat la postul său de profesor din orașul Dorohoi, apoi a fost profesor în localitatea Tudora, iar ulterior, a pus umărul la înființarea școlii normale din județul Botoșani.³⁴

Școala a adunat un număr de profesioniști care au făcut cinste învățământului secundar botoșănean: Gheorghe Comicescu, N. N. Răutu, Eugen Timpoc, Constantin Tufescu, N. Blebea, V. Galin. La Școala de Aplicație, pregătirea viitorilor învățători a fost făcută de M. Vasiliu, M. Apostol, C. Dumitriu și A. Popescu.³⁵

Programa analitică a învățământului normal urmărea să ofere cunoștințe depline, unitare, generale și practice, prin studierea limbii române, limbii franceze, științelor agricole, istoriei, geografiei, religiei, fizicii, chimiei, biologiei, matematicii, muzicii, desenului, lucrului manual. O atenție deosebită se acorda studierii științelor pedagogice și psihologice, în special în Școlile de Aplicație, în care se urmărea pregătirea metodică a viitorilor dascăli.

Activitățile organizate în școală erau destul de variate: a fost înființată o orchestră a școlii normale, erau organizate numeroase expoziții de pictură, desen, caligrafie, modelaj și iconografie. De asemenea, erau organizate serbări în care elevii intonau cântece și recitau poezii.³⁶

Pentru diversificarea activităților și în vederea punerii în practică a cunoștințelor teoretice, erau organizate excursii, după finalul anilor de studiu, cum ar fi excursia din anul 1923, cu plutele pe râul Bistrița, la Vatra Dornei, Piatra Neamț și cu urcare pe masivul Ceahlău.³⁷ În anul 1924, a fost organizată o excursie în Bucovina și în Ardeal.³⁸

Încercând să *concluzionăm*, putem spune că, evoluția sistemului de învățământ în perioada 1859-1948 a avut loc în concordanță cu nevoia de dezvoltare economică și socială a societății. Numeroasele modificări ale legilor din domeniul instrucției publice au avut ca scop educarea generală a maselor și iluminarea acestora prin cultură.

Școlile normale și cele de meserii din județul Botoșani s-au confruntat cu mari dificultăți financiare, unele dintre ele funcționând în localuri improprii. De asemenea, unele școli menționate nu au deținut localuri proprii, fiind nevoite să închirieze clădiri de la instituții ale statului sau de la persoane fizice. În cazurile în care autoritățile nu investeau sume suficiente pentru construcția localurilor de școală, construcția acestora se făcea foarte lent.

O altă trăsătură a activității școlilor de meserii botoșănene o constituie aplicabilitatea activității didactice materializată prin pregătirea practică a viitorilor absolvenți, în interiorul Școlilor de Aplicație. Acestea aveau rolul de a efectua stagii de practică în vederea pregătirii profesionale a absolvenților.

³⁴ Tiberiu Crudu, *op.cit.*, p. 59.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 119

³⁷ *Ibidem*, p. 379.

³⁸ SJAN Botoșani, fond Școala Normală de Băieți „Mihai Eminescu” Botoșani, d. 69/1920-1924, f.113.

La începutul secolului trecut, corpul profesoral botoșănean a contribuit substanțial la îmbunătățirea situației culturale, economice și sociale a orașului. Profesori cu vocație de mari maeștri în arta didactică și pedagogică s-au întrecut pe sine în a conferi forță și demnitate instituțiilor în care au muncit, uneori, o viață de om. Dascăli în sensul cel mai pur al cuvântului precum Olga Săvinescu, Tiberiu Crudu, Nicolae Cernescu sau Eugenia Petrovan deveniseră personaje emblematice pentru urbea botoșăneană. Amprenta personalității lor s-a impregnat fidel în mintea și sufletul elevilor de atunci.

În prima jumătate a secolului XX, școala românească dispune de o legislație, organizare și structură modernă, iar cadrele didactice încep să devină din ce în ce mai pregătite, angrenate într-o structură instituțională funcțională.

Coordonatele activității educaționale din școlile profesionale și cele normale botoșănene au fost caracterizate prin seriozitate, muncă enormă și foarte mult profesionalism.

BIBLIOGRAFIE

Arhive

Fond Școala Normală de Băieți „Mihai Eminescu” Botoșani.

Fond Școala Normală de Fete „Despina Doamna” Botoșani.

Periodice

Monitorul Oficial al României, nr. 40 din 23 mai 1893.

Monitorul Oficial al României, nr. 75 din 5 iulie 1900.

Monitorul Oficial al României, nr. 79 din 9 iulie 1900.

Monitorul Oficial al României, nr. 101 din 26 iulie 1924.

Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, *Anuarul pe anii școlari 1919-1920, 1920-1921, 1921-1922*.

Școala Normală de Învățătoare „Despina Doamna” Botoșani, *Anuarul pe anii școlari 1925-1926*.

Lucrări generale

Albulescu, Ion; Albulescu, Mirela, *Soluția lui Spiru Haret la chestiunea Țărănească. Progresul social prin educație în spațiul rural românesc. Schimbare și devenire în istoria României*, Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2008.

Băldescu, Emil, *Spiru Haret în știință, filozofie, politică, pedagogie, învățământ*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972.

Bordeianu, Mihai, Petru, Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Iași, Junimea, 1979.

Ciubotaru, Ștefan, *Pagini din istoria învățământului botoșănean*, București, Editura Litera, 1987.

- Cristea, Gabriela, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1856-1944)*, București, Editura didactică și pedagogică, 2001.
- Crudu, Tiberiu, *Activitatea celor dintâi 7 ani ai Școalei Normale de Învățători „Mihai Eminescu” Botoșani*, Botoșani, Editura B. Saidman, 1927.
- Crudu, Tiberiu, *Botoșanii în 1932*, Botoșani, Editura Liga culturală, 1932.
- Giurescu, Constantin C. și colaboratorii, *Istoria învățământului din România*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971.
- Giurescu, Dinu C; Mate, Horia C.; Nicolescu, Nicolae C.; Popa, Marcel D.; Rădulescu, Gheorghe; Stănciulescu, Alexandru, *Istoria României în date. Ed. A 3-a*, Coordonare Dinu V. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2010.
- Gudin, Cristina, *Istoria modernă a românilor – Cultură și modernizare*, București, Editura Tritonic, 2009.
- Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, București, Casa Școalelor, 1928.
- Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, București, Editura Humanitas, 2012.
- Manolache, Anghel; Gheorghe, Pârnuță, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, București, Editura didactică și pedagogică, 1994.
- Nicolae, Constantin, *Organizarea și conținutul învățământului profesional și tehnic în România. Aspecte din perioada 1864-1948*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974.
- Popescu Teiușan, Ilie, București, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, Editura didactică și pedagogică, 1963.
- Popescu Teiușan, Ilie, *Pedagogi și oameni de școală din România*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975.
- Stanciu, Gheorghe I., *O istorie a pedagogiei universale și românești până la 1900*, București, Editura didactică și pedagogică, 1977.
- Stoian, Stanciu; Vasile, Iliescu, *Contribuții la istoricul cercetării pedagogice și al școlilor experimentale din România*, București, Editura didactică și pedagogică, 1967.

**CERCETARE ASUPRA PUBLICAȚIILOR
DEDICATE ÎNVĂȚĂTORILOR ȘI PROFESORILOR DIN JUDEȚUL
NEAMȚ, ÎN SECOLUL AL XX-LEA.
STUDIU DE CAZ – REVISTA DIDACTICĂ ȘI LITERARĂ „APOSTOLUL”**

**RESEARCH ON PUBLICATIONS DEDICATED TO TEACHERS IN NEAMT
COUNTY IN THE XXTH CENTURY.
CASE STUDY – LITERARY AND DIDACTICAL REVIEW „THE APOSTLE”**

Prof. drd. Elena PREDA¹

Abstract: *After the Great Union in 1918, România, within the planitude of the borders in the interbellic period, developed in a democratic frame, insured by the monarchical political regime. In the same generous frame, developed the historical region of Neamt as well. A very important role in this direction, in the towns and mainly in the villages bore the primary school teachers. In addition to the educational role upon the Romanian nation, which had a high percent of illiteracy compared to the rest of Europe, the primary school teachers also had the role to offer a life model to the inhabitants of their communities. Thus, in the interbellic period, the teachers took care of the culture of the people, having civilising initiatives, founding cultural centres, libraries, economy houses, pharmacies, associations, wrote local reviews, teaching works and others. The regislative context was extremely favourable, sometimes forced culturalising being imposed, such as, for example, the forms of children and youth organising in Romania, especially after 1938. An initiative which would become historic within times was the founding, in November 1934 at Piatra-Neamt, of one of the most longevive didactical reviews in Neamt, probably in Romania, the Literary and Didactical Review „THE APOSTLE” which several years in a row had an easily recognasible cover, a drawing which simply represented school: a teacher dressed in popular clothing, reading to a group of children who were also dressed in pipular costumes, on a hill, in the middle of nature. Not only was The Literary and Didactical Review „The Apostle” an important educational instrument in the era, but also it has been up to the presnt day, becoming an historical source for research of the school-related situation in the interbellic period, in Neamt County. Being drafted and administered by the most prolific personalities of the county education, revisors, teachers, opinion leaders in their communities, we have the certitude that the history uncovered thorough their articles is one of great relevance for the reality of times.*

In the case study realised following the research of the first numbers in the archive of The Literary and Didactical Review „The Apostle” (1934-1938), we disclose to our readers important infomation about the forms of organisation adopted by the Romanian educational system in order to eradicate illiteracy and to ensure a social civilising education.

Key words: *didactical review, The Apostle, teachers, interbellic period, case study, Neamț*

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Înființarea Revistei didactice și literare „Apostolul”. Context și fondatori

România Mare, în plinătatea granițelor sale în perioada interbelică, se dezvolta într-un cadru democratic, asigurat de regimul politic monarhic, chiar dacă, vizibil, se simte deteriorarea democrației autentice, în favoarea autoritarismului monarhic impus de către regele Carol al II-lea spre sfârșitul deceniului al patrulea al secolului al XX - lea, revenit la conducerea statului român în anul 1930.

În acest cadru generos se dezvolta și regiunea istorică a Neamțului, în perioada interbelică. Un rol foarte important în această direcție, în orașe, dar mai cu seamă la sate, îl aveau învățătorii. Pe lângă faptul că aveau rolul educării națiunii române, o națiune cu un procent mare de analfabetism, raportat la populația Europei, aveau și rolul de a constitui un model de viață pentru locuitorii comunităților în care locuiau. Astfel, în perioada interbelică, învățătorii aveau în grijă cultura poporului, mai mult ca oricând, aceștia aveau inițiative cu rol civilizator, înființau centre culturale, biblioteci, case de economii, farmacii, asociații, scriau reviste locale, cărți de învățătură, ș.a. Contextul legislativ era extrem de favorabil, uneori chiar cu rigori impuse, de culturalizare forțată, cum ar fi, de exemplu, formele de organizare ale copiilor și tinerilor din România, mai ales după anul 1938.

O inițiativă care avea să facă istorie în epocă a fost înființarea, în luna noiembrie a anului 1934, la Piatra Neamț, a celei mai longevive reviste didactice din Neamț, probabil și din România, Revista didactică și literară „Apostolul”, care ani la rândul a avut o copertă ușor de recunoscut, un frumos desen care reprezenta școala: un învățător îmbrăcat în straie populare, citind unui grup de copii îmbrăcați, și ei, în costume populare, pe un deal, în natură. Revista didactică și literară „Apostolul”, nu a fost doar în epocă un instrument important în educație, este de mare folos și în prezent, devenind sursă istorică pentru cercetarea situației școlare, pentru perioada interbelică, postbelică și până în prezent, în județul Neamț. Fiind redactată și administrată de cele mai importante personalități ale învățământului județean, revizori, învățători și profesori, lideri de opinie în comunitățile lor, avem certitudinea că istoria „citită” în articolele lor este una de referință pentru realitatea vremurilor respective.

Redacția și rolul administrativ al acestei reviste erau asigurate de un grup de învățători, profesori din județ și revizori de la Revizoratul Școlar Neamț, în frunte cu revizorul Constantin Luchian². În primele pagini ale primului număr, se precizează că *revista didactică și literară pentru învățământul primar* apărea o dată pe lună, sub îngrijirea unui cerc de colaboratori, compus din inspectorul Constantin Luchian, Vasile Boureanu, Vasile Scripcariu, Mihai Stamate I. Rafael și Mihai Avadanei. Pe parcursul anilor, numărul colaboratorilor a tot crescut. Abonamentul lunar era în cuantum de 60 lei, plătit anual, în două rate. Mai exista un abonament de susținere de 200 lei pe an, iar achitarea acestui abonament aducea cu sine privilegiul de a face

² Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 1, nov. 1934, pp. 1-3

parte de drept dintre membrii cercului de colaborare al revistei corpului didactic din județul Neamț. Abonamentele se achitau la delegații însărcinați cu plata salariului, prima dată se va achita din salariul de pe luna noiembrie, iar a doua rată din salariul de pe luna februarie, abonații achitând prin mandat poștal³.

Primul număr al Revistei „Apostolul” avea cuprinsul realizat din nouă titluri: șapte articole, cuvântul de început și paginile finale cu bibliografia și informații utile, toate dedicate muncii la catedră, după cum se poate lesne observa la lectura acestora: „Aptitudinile și selecția elevilor ca mijloc al orientării profesionale”, articol semnat de Vasile Gaboreanu, „Rolul social al învățătorului”, autor Constantin Luchian, „Discuții asupra învățământului primar complex”, semnat de Mihai Avadanei, „Un caz grav” schiță de Vasile Scripcariu, „Morală cetățenească”, autor Mihai Stamate și se încheie cu un articol al revizorului școlar, Constantin Luchian, „Însemnări”.

De asemenea, în paginile revistei sunt prezentate recenzii de carte și se explică motivul apariției acesteia: ”revista (...) se naște dintr-o imperioasă necesitate dascălească, având menirea precisă de conlucrare între toți dascălii, în scopul ușurării muncii pe ogorul școlii, ea vine să împlinească o dorință exprimată în nenumărate rânduri de învățătorimea nemțeană și să umple un gol simțit în viața învățământului primar din județul Neamț. (...) Apostolul va căuta să contribuie la îndreptarea greșelilor strecurate în organizația noastră școlară, programa analitică, comitetele școlare, avizări la măsuri ce pot duce la progresul învățământului”⁴.

În articolul „Rolul social al învățătorului” se scoate în evidență importanța muncii învățătorului pentru întărirea neamului prin cultură și educație. Este foarte interesant cum, la acea vreme, erau înfierate discuțiile abstracte, de exemplu: despre învățător și școală, cum că aceștia ar fi nedezlipiți, despre școală ca un câmp de activitate al învățătorului, iar învățătorul nu trebuia să știe altceva decât de ale școlii.

Lucru profund neadevărat, deoarece misiunea dascălului, în accepțiunea contemporanilor epocii interbelice, era aceea de a cunoaște starea socială și culturală a țării, de a participa la eradicarea inculturii în masă. La 1934, ca și în prezent, se susținea ideea că lumina educației trebuie să purceadă de la școală, că purtătorul este învățătorul și profesorul, însă oricât de intense ar fi munca în clasă, din păcate, sunt și cazuri în care familia și mediul destramă tot ce a construit școala, mai ales în condițiile sărăciei. Revista „Apostolul” demonstrează că cei care scriau la acea dată articolele nu erau rupți de realitatea europeană, se observă acest fapt din raportările pe care le fac, „exemplele se pot lua din Suedia, Norvegia, Danemarca. Prin școala făcută după trebuințele lui, țăranu` a ajuns om conștient de drepturile, dar și de datoriile sale, ca și de puterea ce o reprezintă”⁵.

În articolul „Discuții asupra învățământului primar complex” scris de învățătorul Mihai Avadanei, se face referire la școala primară ca la instituția de sine

³*Ibidem*.

⁴*Ibidem*, p. 4.

⁵*Ibidem*, p.5.

stătătoare care pregătește cetățeni pentru viața socială a țării, se precizează că aceasta nu este o școală de pregătire a copiilor care urmează să fie trecuți în școlile secundare, „nu este acela de a fi anticamera școlii secundare”⁶.

Revizorul Constantin Luchian povestește în articolul său „Însemnări” câteva lucruri interesante despre viața sa, în calitate de revizor școlar. Iată ce spune despre numeroasele inspecții pe care le-a făcut pe parcursul numirii sale ca revizor școlar: a constatat că lecțiile cele mai plictisitoare și lipsite de viață sunt lecțiile de intuiție⁷, precizează că deseori întâlnea învățători care nu reușeau să finalizeze corect lecțiile, inevitabil, toți încheiau cu întrebarea „despre ce am învățat astăzi?”, apoi, pur și simplu, întrebau dacă știe cineva să spună lecția pe de rost. Domnia-sa mai povestește nenumărate amintiri, amuzante, dar și de folos didacticii și pedagogiei moderne, chiar pune accent pe rostul instituției numită școală primară spunând că școala nu are menirea de a da cunoștințe despre lucruri și de a dezvolta simțul de observație al copiilor acest simț se dezvoltă având obiectul în față⁸, încheie articolul cu invitația către învățători de a ieși afară în natură și spune „ar trebui scris în programă că lecțiile de intuiție trebuiesc făcute afară natură sau cel mai rău caz după natură tablouri, obiecte colecționate din muzee, excursii”⁹.

În încheierea primului număr al Revistei „Apostolul” observăm că se utiliza o bibliografie serioasă, pe ultimele pagini ale revistei erau transmise informații către învățători, de exemplu cum ar fi anunțul că, din luna noiembrie, toți membrii corpului didactic primar își vor primi salariul după gradul și numărul gradațiilor ce le aveau, până la 1 aprilie 1934, se adresa rugămintea către colegii învățători care au desfășurat o activitate școlară sau extrașcolară deosebită să trimită scurte dări de seamă, pentru a fi publicate în revistă. Un fapt interesant, descoperit datorită unei informații de pe ultimele pagini, era acela că în satul General Averescu, astăzi satul Urecheni, (sic), se editează o foaie populară numită „Satul nostru” de către învățătorul Bârlădeanu și se declara admirația față de această acțiune, recomandându-se această foaie populară și altor colegi. Se promovează o broșură cu cântece populare de pe Valea Bistriței sau se dau detalii despre plata abonamentelor și locul pentru corespondență¹⁰.

Înființarea primului cerc didactic în județul Neamț

În numărul 7 al revistei *Apostolul*, din luna mai a anului 1935, revizorul Constantin Luchian scrie un articol despre înființarea primului cerc didactic, cu statut juridic, din județul Neamț. El face precizarea că ideea unui cerc didactic avea o vechime de patru, cinci ani, însă de cele mai multe ori, cei dornici să întemeieze un cerc didactic au întâmpinat greutăți și indiferență. Totuși, la o întâlnire a colegilor din

⁶*Ibidem*, p. 7.

⁷*Ibidem*, p. 11.

⁸*Ibidem*, p. 12.

⁹*Ibidem*, p. 13.

¹⁰ n.a., Revizoratul Școlar Piatra-Neamț.

învățământul primar și cel gimnazial s-a înțeles că e nevoie de colaborare între cele două grade de învățământ (primar și secundar) și astfel câțiva învățători din redacția revistei „Apostolul” au purces la punerea în faptă a acestor idei¹¹. Se aduc mulțumiri profesorului Victor Andrei pentru participarea sa la înființarea în luna mai a anului 1935 a cercului didactic, un rol foarte important la înființare l-a avut și revizorul Constantin Luchian, acesta povestește în articolele sale, cum în urma unei adunări ținute sub președinția directorului Vasile Ghițescu s-a votat statutul întocmit de învățătorii și profesorii fondatori, s-a ales comitetul de conducere al cercului, acest comitet și-a ales un președinte în persoana domnului Ghițescu.

Cum este și firesc, autorul articolului este entuziasmat de faptul că s-a trecut de la idee la faptă și că este încredincios că și ceilalți colegi, încă indiferenți, vor participa la activitățile cercurilor didactice. O precizare frumoasă în acest articol este aceea a accentuării legăturii sufletești ce urma să se stabilească între toți membrii corpului didactic de toate gradele. Se exprimă încrederea că diferențele dintre cele două grade, primar și secundar, vor dispărea, vor veni cu toții, cu experiența lor, dar mai cu seamă cu sufletul lor, să pună umărul la ridicarea morală a poporului român. De asemenea, se făcea precizarea că de la o școală rece și distantă, se va trece la o școală vie activă și trăitoare¹². Se fac câteva precizări cu privire la modul în care se va organiza cercul didactic, de exemplu, se propune deschiderea unei săli de reuniuni zilnice unde pe lângă lectura de gazete, reviste, cărți, se putea servi o cafea, o dulceață și un ceai, va fi un loc în care fiecare putea să ceară un sfat sau să dea un sfat. Bineînțeles că revizorul Luchian nu uită să atenționeze că nu numai cei care sunt sufletești sunt așteptați în aceste cercuri didactice, el spune că e nevoie de un mic sacrificiu ca să fie înfăptuite lucruri deosebite în cadrul cercului didactic. Membrii activi achitau și o cotizație mică, a fost aleasă casieră doamna Elena Avasiloaiei, directoarea Școlii numărul 1 de fete¹³. Se promitea membrilor, că pe lângă starea de bine pe care o vor avea în cadrul acestor cercuri didactice, vor putea participa la conferințe, excursii și cursuri de perfecționare.

În finalul articolului, revizorul Constantin Luchian prezintă statutul cercului didactic din județul Neamț, cu sediul la Piatra Neamț: „articolul 1 - se înființează în orașul Piatra Neamț un cerc care să cuprindă pe membrii corpului didactic de toate gradele din întreg județul Neamț, cu numele de cercul didactic Piatra Neamț”¹⁴. În continuare se face referire la scopul înființării acestui cerc, anume acela de a face apropierea sufletească mai lesne între membrii corpului didactic de a găsi mijloace pentru dezvoltarea culturii generale și profesionale a învățătorilor, de a stimula membrii corpului didactic să participe la conferințe, să producă lucrări științifice, să organizeze excursii cu caracter științific și să se întâlnească zilnic. Se fac precizări asupra duratei cercului, aceasta fiind nelimitată, cercul nu se poate dizolva decât dacă

¹¹ *Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 7, mai, 1935, p. 13.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*.

două treimi din numărul membrilor înscriși la curent cu obligațiile ar fi solicitat acest lucru într-o adunare generală anterioară.

În capitolul al doilea al statutului cercului didactic sunt precizate drepturile și îndatoririle membrilor acestui cerc didactic: „membrii corpului didactic de toate gradele, bărbați și femei, titulari și netitulari, precum și pensionari cu posturile sau domiciliu în județul Neamț”¹⁵. Un lucru interesant era acela că soții sau soțiile cadrelor didactice, care nu făceau parte din acest corp didactic, puteau fi membri ai cercului didactic, puteau lua parte la discuții și chiar aveau drept de vot consultativ. Se face specificația că membrii cercului, în afară de cotizații, „vor dona și o sumă de cel puțin 1.000 lei, odată pentru totdeauna și vor fi declarați membrii de onoare”¹⁶. Membrii de onoare puteau fi personalități culturale din afara cercului, invitați filantropi sau alte persoane care făceau donații în bani sau imobile în valoare de cel puțin 5.000 lei. Înscrierea se făcea pe un formular special, fiecare membru plătea o cotizație minimă de 10 lei, pentru cei care locuiau în Piatra Neamț și de 5 lei, pentru cei care locuiau în afara orașului Piatra Neamț. Se putea pierde calitatea de membru prin strămutarea în alt județ sau prin retragerea din cercul didactic, mai existau și unii care puteau fi excluși din cauza atitudinii, care putea aduce prejudicii de imagine sau prejudicii morale, „prin hotărârea a două treimi din numărul membrilor prezenți”¹⁷.

Cercul se întreținea din cotizațiile membrilor, din donații, din veniturile obținute la serbări și conferințe, din diferite subvenții. Erau făcute precizări foarte clare despre cum vor fi cheltuite veniturile cercului și anume: „pentru chirie, iluminat, încălzit, întreținere, servitor, mobilier, editare unei reviste și a unei gazete, corespondență, abonamente la ziare și reviste, alimentarea bibliotecii cu cărți, excursii, iar excedentul, dacă era cazul, putea deveni fond de rezervă în procent de 10%”¹⁸.

Adunarea generală se întrunea o dată pe an, această adunare se ținea în „una din duminicile din luna aprilie a fiecărui an”¹⁹. Erau trecute în revistă atribuțiile adunării generale cum ar fi: să hotărască asupra chestiunilor de pe ordinea de zi, să verifice gestiunea, să aprobe bilanțul, proiectul de buget, excluderi, dacă era cazul. Comitetul cercului era compus din 12 membri aleși de adunarea generală. Alegerea se făcea prin vot secret. În fiecare an, comitetul se reînnoia cu o treime din numărul membrilor, prin tragere la sorți. Comitetul avea un președinte, un vicepreședinte, un secretar, un casier și trei membri în delegația permanentă. Erau apoi, pe rând, notate toate dispozițiile cu privire la toate atribuțiile celor care făceau parte din comisii, de exemplu la capitolul 5 se face precizarea că cercul didactic va putea colabora cu oricare asociație, bancă, cerc cultural, pentru „asigurarea scopului urmărit și pentru ușurarea cheltuielilor”²⁰. Foarte importantă este și precizarea că se excludeau

¹⁵*Ibidem.*

¹⁶*Ibidem.*

¹⁷*Ibidem.*

¹⁸*Ibidem*, p. 15.

¹⁹*Ibidem*, p. 16.

²⁰ *Ibidem.*

chestiunile politice și membrii cercului aveau grijă ca activitatea lor să fie pusă doar în serviciul cauzei dascălești. Acest statut a fost votat de Adunarea generală a Cercului Didactic din Neamț, din ziua de 12 aprilie 1935 și a fost redactat de Victor Andrei, Vasile Gaboreanu și Constantin Luchian.

În prezent „cercurile didactice” sunt denumite „cercuri pedagogice”, nu mai au statut juridic, sunt activități de perfecționare a cadrelor didactice, organizate pe discipline, cu întruniri care au loc o dată pe semestru, conform unui calendar realizat de Inspectoratul Școlar Județean Neamț. Rolul cercului didactic s-a diminuat față de perioada interbelică, în condițiile în care, în prezent, la activități se prezintă lecții – model, sau se organizează excursii de studii, mese rotunde, dezbateri. Raportat la entuziasmul începutul, am putea observa că astăzi, cercurile pedagogice nu mai constituie un model didactic de perfecționare, nu pentru că nu ar putea fi, motivul ținând mai degrabă de formalismul activităților sau lipsa de creativitate a unor propunători. Sunt și cazuri unde modelul de bună practică produce impact pozitiv asupra grupului de profesori, până la urmă totul ține de profesionalismul persoanei care este gazda evenimentului. Conform modelului cercului didactic interbelic, s-au organizat asociațiile profesionale, cu statut de organizație neguvernamentală, a căror organizare este aproape identică cu cea prezentată mai sus. Nimic nu dispare, totul se transformă!

Straja Țării

Învățătorul Octav Parfenie de la Școala nr. 5 de băieți din Piatra-Neamț, actuala Școală gimnazială nr. 2 Piatra-Neamț²¹, absolvent al Academiei Comerciale din București, scrie un articol foarte interesant în revista „Apostolul”, numerele 4-5/1936, despre înființarea „străjeriei” în Neamț. El preia informații din legislația în vigoare și le transmite prin intermediul revistei tuturor colegilor învățători și profesori. Legea pentru înființarea *Oficiului de Educație a Tineretului Român*, publicată în Monitorul Oficial nr. 106, din 9 martie 1934, hotăra următoarele: „pentru educația morală, națională și fizică a tineretului de ambele sexe, până la 18 ani, precum și pentru coordonarea și controlul activităților similare ale instituțiilor de stat și particulare, se înființează pe lângă Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor, Oficiul de Educație a Tineretului Român, cu prescurtarea O.E.T.R.”²². În același articol se face precizarea că aceasta este o inițiativă particulară spre educația morală, națională și fizică a tineretului român, că avea un statut aprobat de consiliul superior al organizației și că există o supraveghere și un control, la nivel național și local, în mod obligatoriu.

Organizarea O.E.T.R. Articolul 15 al regulamentului de funcționare preciza că toți tinerii, de ambele sexe, de la 7 la 18 ani, fac parte în mod **obligatoriu** din STRAJA ȚĂRII”, care era compusă din *marile legiuni ale cercetașilor și cercetașelor*,

²¹ Mihai Șurubaru, *Identitate restituită*, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, vol II, p. 123.

²² *Ibidem*, pp. 123 – 127.

*marile falange ale străjerilor și străjerelor, precum și din orice organizație recunoscută de O.E.T.R.*²³.

La articolul 16 se fac precizări cu privire la organizarea străjerilor țării în următoarele unități: **falangă**, corespunzătoare fiecărui județ, **ceată**, corespunzătoare unei comune rurale, sau urbane, **stol**, corespunzătoare unei școli, asociații, societăți, **pâlc**, corespunzător unei clase cu aproximativ 3 - 15 cuiburi, **cuibul** era cea mai mică unitate având șase străjeri sau străjere. În privința numelor, unitățile trebuiau să păstreze numele județului, comunei și școlii, cercetășia își păstra organizarea de la momentul anului 1934, astfel că prin articolul 17 al regulamentului se face precizarea că tinerii de la 7 la 11 ani inclusiv, se numesc **puii de străjeri și mici străjeri** sau **pui de șoim, mici cercetași**, dacă activau în cercetășie, restul elevilor de la 11 la 18 ani se numesc străjeri și străjere, sau cercetași și cercetașe. În articolul 18 se precizează că școlile de orice fel, precum și instituțiile și întreprinderi de stat și particulare sunt obligate să organizeze pentru educația tineretului de la 7 la 18 ani, unități de străjerie dându-le posibilitatea să activeze în condiții cât mai bune.

În articolul 34 se făceau precizări cu privire la educația tineretului, care va fi una cetățenească, religioasă, fizică și tehnică urmând programul stabilit de O.E.T.R., fiecare organizație trebuia să susțină cel puțin 30 de ședințe pe an, în cadrul acestor ședințe să fie organizate manifestații și șezători, „cel puțin patru șezători de seară la foc”²⁴, era reglementat și ritualul ședințelor străjerilor care începeau și se terminau cu salutul la drapel, cu rugăciunea, deviza străjerului „Credință și muncă pentru țară și rege”. Imnul Străjerilor Țării era cântecul Trei Culori, compus de Ciprian Porumbescu, imn care a rezistat și în perioada comunistă, ca imn al statului român. Salutul străjerilor era salutul roman, cu brațul întins, însoțit de urarea „sănătate”. Se făceau recomandări ca toate cunoștințele, deprinderile și îndemnările străjerilor să fie conforme cu programul impus și să se obțină doar prin practică, în școli.

Unitatea străjerească avea drept scop ajutarea școlii, disciplinarea copiilor, intensificarea activității școlarelor și aplicarea unei educații integrale. Pregătirea străjerilor se făcea pe cuiburi și pâlcuri. Pentru serbările școlare se pregăteau programe speciale, publicul era format din părinți și alți membri ai familiei, ei înșiși, invitați la șezători și serbări, în scop instructiv - educativ. Se recomanda ca ședințele și șezătorile să decurgă în bună dispoziție și cu încredere dovedită copiilor, să nu fie folosită „dojana sau vorba grea”²⁵. Toate observațiile să fie făcute cu bunăvoință și cu dragoste pentru copii, ședințele se țineau în aer liber, doar pe vreme rea se organizau în localurile școlare. Era educată, în primul rând, camaraderia, dragostea, înțelegerea, bunătatea, buna dispoziție, zâmbetul, întărirea spirituală și curajul, atitudinea demnă, toate acestea fiind calități ale străjerilor și străjerelor. Aceștia trebuiau să aibă ca

²³ Anton Golopenția, *Creșterea nouă a tineretului*, Revista Fundațiilor Regale, București, an VII, nr. 6, 1940, p. 630-642.

²⁴ *Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 4-5 (16-17), mar-apr, 1936, pp. 29-35.

²⁵ *Ibidem*.

îndatorire principală grija de curățenia corpului lor, alimentația corectă și atitudinea pozitivă. În perioada 1- 8 iunie se organiza „săptămâna străjerilor” și în fiecare dintre aceste zile străjerii țării organizau expoziții, șezători, excursii și alte manifestări, după programele fixate de școlile lor. Ziua de 8 iunie era închinată țării și regelui, era o zi de răsplată a muncii și străduințele lor străjerești, în cadrul cărora se acordau insignele străjerești, stelele anilor de vechime, gradele, fanioanele pentru stoluri, drapelele pentru cercetași, decorațiile sau alte forme de răsplată. Tot în ziua de 8 iunie se organizau mari demonstrații, la care participau, în special, tinerii cercetași și străjeri. În anii următori, sistemul nou de educație, astfel conturat, a fost consolidat prin Legea Oficiului de Educație a Tineretului Roman, din 6 aprilie 1936 și din 8 octombrie 1937. Măsura în care Străjeria a intrat în acest interval în conștiința publică o arată împrejurarea de la 24 ianuarie 1937 când organizația veche a Cercetașilor se contopește cu cea a Străjeriei și faptul că, în decretul-lege din octombrie 1937, denumirea de O. E. T. R. este înlocuită cu numele de „Straja Țării”. Instituții noi de educație întregesc aparatul educativ național, se introduce munca de folos obștesc și serviciul social obligatoriu, se înființează Frontul Național Studentesc ²⁶.

Cercetășia era o altă organizație dedicată copiilor și tinerilor cu vârste cuprinse între 6 și 21 de ani, **înscriși voluntar**, spre deosebire de „Straja Țării”, unde exista o lege în acest sens. Organizația Cercetașilor exista la momentul legiferării străjeriei, la intrarea în Organizație se depunea un legământ și toți cei care se înscriau se supuneau unor legi, dar cu consimțământul părinților. Cercetașii, (*Scouts* în limba engleză, titlu dat de fondatorul acestei organizații în Anglia, lordul Baden Powell), au constituit prima încercare instituțională pentru educarea și formarea copiilor și tinerilor români, se poate asemăna cu acțiunea „Școala după școală” de astăzi, însă în termenii epocii. Cercetășia era larg răspândită în lumea întreagă, supraviețuind ca model educațional celor două războaie mondiale, cât și transformărilor economice și sociale ale secolului trecut. Cercetășia și legea cercetașilor aveau la bază elemente morale, umanitare și naționale care conduceau la desăvârșirea personalității tinerilor. În rândul cercetașilor erau înscriși copii și tineri din toate categoriile sociale și toate domeniile de activitate. Instituția cercetășiei era autonomă din punct de vedere tehnic și administrativ. Comandantul suprem al cercetașilor și cercetașelor era Majestatea sa, Regele Carol al II-lea. După înființarea străjeriei, cercetașii s-au integrat organizației naționale „Straja Țării”.

Despre lipsa pregătirii tineretului pentru viață au avut loc discuții și înainte de înființarea celor două organizații: străjerii țării și cercetașii. În România, profesorul Gheorghe Murgoci a propus, încă de la începutul secolului XX, să se înființeze „**Ceata Pandurilor**”²⁷, în 1915, la 8 aprilie a fost aprobată în Parlamentul României

²⁶ Anton Golopenția, *Creșterea nouă a tineretului*, Revista Fundațiilor Regale, București, an VII, nr. 6, 1940, p. 635.

²⁷ *Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 4-5 (16-17), martie – aprilie, 1936, pp. 29-35.

înființarea organizației „**Cercetașii României**”²⁸, urmând ca Ministerul Instrucțiunii să adopte această metodă de educare a tineretului. De exemplu, Principele Carol I a format un comitet de organizare și în 1914 erau cunoscuți peste 200 de comandanți, organizați pe centurii și cohorte. În timpul primului război mondial cercetașii au participat voluntari la munca din spitale, au activat pe lângă poliție, au fost călăuze pentru armatele rusești. Se observă că în perioada 1918 -1923 organizația Cercetașilor a activat mai puțin și chiar între 1923 - 1928 activitatea stagnează, reluându-se abia în 1929, sub conducerea generalului Manolescu, cercetași fiind și Prințul Nicolae, Principesa Ileana, iar președinte fiind M.S. sa Regele. Se pune problema că după război, tineretului român îi lipseau idealurile de viață, astfel conducătorii statului au găsit de cuviință că acest sistem educațional ar regenera educația, astfel apare Legea Educației Tineretului Român din 1934²⁹.

Sistemul de educație dedicat tineretului este definit în directiva numărul 1, ca sistem organizat după sistemul Balilei din Italia. De altfel și alte țări, precum Norvegia, Germania și Danemarca, aplicau astfel de legi care „regenerau nația” prin educație fizică, morală și intelectuală. Toate aceste tipuri de educații aveau în vedere educația individuală, aceea educație care formează caracterul copilului, tânărului. Caracterul se forma prin educația bună a copiilor, prin exemple de cinste, sinceritate, credință, loialitate față de țară și rege. Băieții erau crescuți în spirit cavaleresc, ei trebuiau să fie blânzi cu animalele, să fie supuși față de părinți, să fi voioși, pregătiți să facă economii, să își facă curățenie în spațiu lor privat, să fie curajoși, respectuoși, să-și poată stăpâni firea, să aibă forță fizică, să fie educați în spiritul ordinii, să aibă mereu o activități de grup, să fie responsabili, răbdători, să-și educe stăruința, să respecte bunul altuia, să nu facă fapte rele, să fie cumpătați și prevăzători³⁰.

Erau 22 de însușiri străjerești care caracterizau activitățile zilnice ale acestora, iar programul copiilor și tinerilor era realizat în așa fel încât să le formeze voința. De altfel, se făcea precizarea că nu e de folos predicarea legii cercetașului ci învățarea și realizarea acesteia. Se pune accent pe joc, pe principiul că jocul le dădea ocazia celor mici să își dezvolte însușirile cetățenești. Instinctual, copiii preluau roluri și își imaginau diverse situații din natură sau din viață. Alteori, pur și simplu, stăteau la povești sau aduceau în discuții întâmplări care puteau să devină pilde pentru ceilalți. Pentru a fi responsabil în cadrul acestei instituții, a cercetășiei, exista o curte de onoare, un sfat în care copiii își judecau singuri spețele, acolo își făceau cunoscute punctele lor de vedere, sub supravegherea educatorului.

Săptămânal, se realiza la radio o oră specială, dedicată străjerilor. În cadrul acestei ore de transmisie radio se povesteau bunele exemple de activități sau uneori

²⁸ Interviu Alin Dimăncescu biograful organizației “Cercetașii României” despre scopuri și valori educative din vremea bunicului său, interviu de Mirela Băzăvan http://www.romaniaactualitati.ro/cercetasia_straja_tarii_pionierii-31197.

²⁹ *Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 4-5 (16-17), mar – apr, 1936, pp. 29-35.

³⁰ *Ibidem*.

M.S. Regele transmitea un mesaj străjerilor. Iată, de exemplu, un fragment din una dintre cuvântările Măriei Sale, Regele Carol al II-lea: „Unii cred că în mișcarea oficială de educare a tineretului român este o maimuțăreală a unor lucruri făcute peste graniță. Nu este așa. Străjeria este un lucru specific românesc, isvorât din nevoile interne ale țării noastre și clădită numai și numai pe ceea ce cere nevoile României și Neamului românesc. Fiecare tânăr trebuie crescut în credința că este mândru de a fi român, că este mândru de țara lui și că prin sentimentului de solidaritate națională și de muncă neprecupețită în folosul obștesc, trebuie să contribuie la progresul Patriei. O grijă deosebită trebuie pusă pentru dezvoltarea sentimentului național. Copiii noștri trebuie să învețe că dacă unele lucruri bune se pot aduce de peste graniță, sunt atâtea aici în pământul țării și în sufletul Poporului, care să facă din România și din neamul nostru una dintre țările și unul dintre popoarele cele mai strălucite din lume. Străjerii este o mișcare de regenerare națională și la cari ne-am înhamat cu toată credința și dragostea la acest crez, știind că vom reuși, căci generațiile de mâine ne urmează cu tot sufletul lor neprihănit și dornic de mai bine. Cercetășia și străjeria, caută ca prin o educație aleasă să trezească la o nouă viață poporul nostru, pentru a fi bine pregătiți sub toate raporturile și gata oricând pentru orice eventualitate”³¹.

Din păcate, din luna noiembrie 1940, străjeria a fost preluată de „Frățiile de Cruce”³², în afara școlii, pentru o perioadă scurtă de timp, urmând a fi trecute în ilegalitate odată cu rebeliunea legionară din ianuarie 1941, apoi în perioada comunistă astfel de activități fiind reinventate și redenumite: Pionerii, UTC-știi, Șoimii Patriei.

Învățătorii și inițiativele lor. Cooperativele școlare

Teofan Macovei scrie un articol în revista „Apostolul”, an II, numerele 4-5/1936 despre cooperativele școlare, organizații care erau prevăzute în articolul 190 din legea învățământului primar, articol care precizează care era scopul înființării lor. Cooperativele școlare erau prezentate a fi mijloace de educație și instrucție în conformitate cu cerințele vremii³³. Pe lângă fiecare școală se putea înființa câte o cooperativă școlară cu rolul de a pregăti elevii pentru viața practică, pornindu-se de la premisa că elevul nefiind apt pentru o muncă fizică grea ascultă de pornirile sale instinctive³⁴. Prin înființarea cooperativelor școlare se urmărea antrenarea acestor comportamente primare, instinctuale către deprinderi de curaj și încredere. Aceste cooperative își desfășurau activitatea pe cinci direcții principale³⁵: elevii puteau face aprovizionare cu cele necesare vieții la un preț ieftin evitând specula intermediarilor

³¹ Discursul M.S. Regelui Carol al II-lea, 1934.

³² Mihai Șurubaru, Școala Normală de Băieți (ȘNB), 1939-1945, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, vol II, 2015, p.123.

³³ Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 4-5 (16-17), număr dublu, 48 pagini, martie – aprilie, 1936, p. 18.

³⁴ *Ibidem*, p. 19.

³⁵ *Ibidem*, p. 20.

(astăzi educația antreprenorială), se realiza o educație economică a depunerilor elevilor (astăzi educația financiară), se organiza munca în atelier (astăzi educație tehnologică), se înființau grădini unde se cultivau plante medicinale, produsele adunate de către elevii erau vândute și în final se realiza un tip de educație a voluntariatului prin ajutorarea elevilor săraci cu haine și cărți (astăzi educația pentru cetățenie democratică). Cum am precizat mai sus, nimic nu dispare, totul se transformă, astăzi activitățile de mai sus poartă alte denumiri, sunt parte ale proiectelor școlare, ale activităților de voluntariat, ale proiectelor educaționale civice. Înființarea cooperativelor școlare a fost propunerea lui Ionescu Pașcani și autorul articolului face precizarea că nu trebuie confundate aceste cooperative școlare cu cooperativele sătești înființate de ministrul Spiru Haret. Realizarea cooperativelor școlare a pornit de la nevoile locale și abia în anul 1934, prin legea învățământului primar, înființarea lor devine obligatorie.

Cooperativele școlare funcționau pe baza unui statut care prevedea, așa cum am menționat mai sus, ajutorarea elevilor săraci, înlăturarea speculei, procurarea cărților și rechizitelor școlare, înzestrarea școlii ca material didactic, organizarea de excursii. Autorul articolului povestește că la începutul demersului au existat multe dificultăți, în special cu capitalul mic adunat de la cotizanți, de exemplu, s-au adunat doar 291 lei de la 32 de membrii fondatori. Se mai face precizarea că din beneficiul primului an de funcționare s-au cumpărat ghete pentru un elev sărac, în al doilea an s-a câștigat un beneficiu de 1.020 lei și, din păcate, s-au ales cu marfă nevândută de 1.700 lei. Un model de urmat era cooperativa elevilor Școlii Normale din Piatra Neamț care rula sume mari și se dezvoltă bine. Teofan Macovei spune că aceste cooperative școlare sunt de un real folos pentru inițierea normaliştilor și că munca lor în aceste cooperative reprezintă o practică pentru cunoștințele de contabilitate și o șansă pentru îmbunătățirea stării economice „a acestui popor oropsit și speculat de străini”³⁶.

Învățătorii și problemele școlii

Eufrosina Manoliu, învățătoare din județul Neamț este autoarea unui articol care tratează problema (insuficient definită) a rolului învățătorului, ca principal factor social în dezvoltarea țării. Ea pornește de la un *motto* destul de pesimist, autor Jean Jacques Rousseau, extras din cartea „Emile”, care scria: „Totul este bun când iese din mâinile Creatorului, totul degenerază în mâinile omului!”³⁷. Articolul este de fapt o analiză a modului în care învățătorul, implicat direct în viața societății, are responsabilitatea, ca prin contactele sale cu oamenii, să organizeze acțiuni educative. Eufrosina Manoliu privește educația ca pe o funcție socială cu rol în apropierea de civilizație a întregii societăți românești.

³⁶ *Ibidem*, p. 20.

³⁷ *Ibidem*, p. 17.

Un alt articol pe tema menționată aparține preotului învățător, Mihail Gavrilescu, care își susține punctul de vedere folosindu-se de conceptul de „educație socială” ca rezultat al dezvoltării civilizației, prin cultură. El spune că pentru buna funcționare a „educației sociale”, învățătorul ar trebui să fie un factor educativ, cel care ar trebui să faciliteze legăturile dintre individ și societate, ar trebui să determine locul pe care îl are elevul educat în societate. De asemenea, se apelează la concepția kantiană care susține că „individul trebuie să fie servitorul moral al societății”, această însușire de servitor moral al societății este atribuită de către autor, învățătorilor. Învățătorii trebuie să își dovedească această servitudine morală în școală dar și în viața sa extrașcolară. El pornește de la maxima latină a celebrului filosof Seneca „non scholae sed vitae, discimus”, considerând că învățarea pentru viață este imperativă, nu simpla teorie fără practică. În opinia sa este nevoie de o îmbinare perfectă între teorie și practică, disciplinele ar trebui predate astfel încât elevul, parte a societății, să devină un cetățean util acesteia, fizic și moral. Sunt analizate câteva dintre cele mai importante discipline și rezultatele acestora pentru dezvoltarea elevilor, astfel, învățătorul, în viziunea sa, trebuie să fie un pedagog al muncii educative, în scop social, în slujba creării valorilor utile societății, omenirii întregi, articolul continuă cu explicații cu privire la activitatea extrașcolară pe care învățătorul ar trebui să o aibă. Învățătorul ar trebui să fie îndrumător pe problemele economice, pe problemele de asistență socială, pe probleme culturale, specific românești, pe alinarea suferințelor, pe lupta împotriva mizeriei și sărăciei, să fie preocupat de problemele sociale și morale ale societății, articolul se încheie cu îndemnul: „Înapoi la catedre, înapoi la altare!”³⁸.

În legătură directă cu rolul învățătorului și al școlii în dezvoltarea tinerei României democratice, învățătorul Mihail Avadanei, membru fondator al revistei „Apostolul”, scria în numărul 19 din anul 1936 despre problema localurilor de școli, a materialelor didactice, a mobilierului adecvat și a mai multor probleme legate de învățământ. Autorul articolului face referire la impresionanta strădanie a *Ministerului Școalelor* și la eforturile ministrului Dr. Angelescu, care deși a depus eforturi mari, nu au putut rezolva problema școlii primare din România. Despre Carol al II-lea, spune: „Majestatea sa, Regele, a îmbrățișat ideea despre importanța școlii primare în cuvântarea sa cu prilejul manifestării de la 8 iunie, dar cu toate acestea încă mai sunt mulți oameni cu rol de decizie care gândesc că se acordă prea multă importanță școlilor primare³⁹. Învățătorul continuă cu ideea că „problema școlii primare trebuie rezolvată cu curaj și nu trebuie cruțat nimic niciodată în favoarea acesteia”⁴⁰. Sunt prezentate problemele nerezolvate care împiedică apariția rezultatelor educației din școlile primare: cerința de întocmire a fișelor individuale pentru fiecare elev, apare întrebarea cum și cu ce să facă învățătorul acest lucru în absența unei pregătiri

³⁸ *Ibidem*, p. 18.

³⁹ *Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 19-20, iun-iul, 1936, pp. 11- 18.

⁴⁰ *Ibidem*.

specializate, „fără o specializare în vederea completării acestor fișe, rândurile scrise acolo nu reprezintă decât o poveste”⁴¹.

În privința atelierelor și a grădinilor model de pe lângă școli, se pune întrebarea cu ce fonduri să se înființeze, de unde să se ia unelte și de unde să vină oameni pregătiți pentru a face aceste lucruri. Învățătorul pune în discuție aplicarea legii obligativității frecventării școlii, în condițiile în care se lasă deplina libertate „oamenilor străini de școală să se amestece în împlinirea legii toate sancțiunile din lege sunt numai pentru învățător”⁴² și nicio sancțiune nu se aplică celor care aduc prejudicii aceste activități. El propune ministrului Angelescu excluderea din partidul său politic a tuturor celor care sabotează Legea Educației și recomandă ca acesta să vorbească public despre legea obligativității celor care sunt în măsură să decidă și răspund aplicarea acesteia. O altă gravă problemă nerezolvată de legislația școlară era problema manualelor școlare (problemă de actualitate și astăzi) despre care precizează că manualele sunt prilej de speculă. Critică autorii manualelor care nu dovedesc, decât în parte, pricepere în această meserie, calitatea cărților lasă de dorit, prețurile sunt mari, cărțile trebuie cumpărate de părinți, deși legea prevedea că învățământul este gratuit. Se solicită posibilitatea înființării unei farmacii administrate de învățătorii satelor, se solicita înființarea de biblioteci unde „toți învățătorii ar putea cerceta cărțile cele sunt de folos”⁴³. O gravă problemă este semnalată ministrului Angelescu și aceasta vizează numirile absolvenților de școală normală. Se face precizarea că nici în anul 1936 nu au fost numiți absolvenții din urmă cu trei ani și se adresează întrebarea ce fac în acest timp acești tineri pregătiți și plini de energie, cum își irosesc talentul în loc să muncească. Pe drept cuvânt, se întreabă autorul articolului, dacă mai este nevoie de aceștia. El propune numirea tuturor învățătorilor din școlile normale, cu solicitarea de apostolat.

În numărul 3 al revistei „Apostolul” din anul 1936, descoperim un articol semnat de fostul revizor școlar din județul Neamț, Constantin Luchian, care realizează o analiză importantă asupra aplicării reformelor școlare în România. Trebuie făcută precizarea că revizorul școlar, Constantin Luchian, după cinci ani de activitate în județul Neamț, a plecat pe un post similar, dar la nivel național, în cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice. El precizează în articol că epoca se caracterizează prin o activitate legislativă importantă și că, în mod ironic, țara noastră progresează în anumite lucruri și în special în cele legate de legislație. Face comparație cu o adevărată epidemie care i-a cuprins pe conducători cu privire la legiferării. Constantin Luchian spune că, însăși Regele Carol al II-lea și-a dat seama de această epidemie și a precizat următoarele „îndreptarea nu stă în modificarea legilor, ci în aplicarea rațională a acestor legi, făcută cu cinste și cu cap de cei care sunt chemați. Un principiu, oricât de bun, dar prost aplicat, poate să aducă ruina țării, iar o lege mai imperfectă, dar bine

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

aplicată, poate să aducă cea mai sănătoasă îndrumare în folosul țării”⁴⁴. Așadar, după legile din 1933 și 1934, România se vede în situația de a avea o legislație bună, însă cu o implementare proastă.

Cu privire la Legea învățământului primar din 1924, deși, toată lumea este de acord că a fost o lege bună, aceasta nu a dat rezultatele așteptate din următoarele motive: nu s-a aplicat obligativitatea, învățământul nu a fost gratuit sută la sută, copiii săraci nu au putut merge la școală, cursul complementar a fost neglijat de Ministerul Învățământului, politicieni inconștienți au avut o implicare defectuoasă în implementarea legii, ca și astăzi, se acuză lipsa de mijloace suficiente, de preocupări pentru construcția de clădiri noi pentru școli, din păcate, apare și ideea cum că învățătorii ar fi din ce în ce mai slab pregătiți. În viziunea autorului, vina pentru cele menționate mai sus aparține instituțiilor centrale ale învățământului. Se aduc acuzații asupra oamenilor din funcțiile de control, că nu sunt bine pregătite și nu sunt conștiente de misiunea lor. Constantin Luchian se arată dezamăgit de absența unui lider adevărat, de absența unui ministru carismatic, care dacă ar completa aceste lipsuri, ar face din România o țară fără nici un analfabet. El nu vede nicio ieșire din starea de realitate și în mod vădit afirmă, că toate intențiile bune ale miniștrilor Angelescu și Gusti nu vor putea îndrepta cu nimic starea de lucru lucruri. Foarte importantă este precizarea pe care o face Constantin Luchian în analiza sa, cu privire la faptul că aplicarea legilor școlare nu trebuie mărginită numai la copii și învățători.

Această aplicare trebuie împărtășită cu toți funcționarii statului. Fără a cere ca totul să fie făcut de învățători, el precizează că lucrurile bune trebuie să cuprindă toate cele ce vin în sprijinul învățaturii copiilor: cercurile culturale, bibliotecile, șezătorile, cursurile cu adulții, cooperativele școlare, străjeriile, corurile, educația premilitară, practică agricolă și alte ocupații legate direct de școală. În mod firesc apar următoarele întrebări în mintea învățătorului Constantin Luchian, revizor școlar la nivel național, la acea dată: „Ce face armata? Ce face biserica? Ce face agronomul? Munca școlii trebuie neapărat împărțită, pentru ridicarea stării economice trebuie școala plugarului, cursurile trebuie făcute pe teren de agronom, în consecință educația cetățenească trebuie să coboare în sate pentru îmbunătățirea stării igienice, cu participarea medicului pentru educația morală cu participarea preotului”⁴⁵. Toate aceste lucruri, consideră Constantin Luchian, vor duce spre ridicarea stării economice a țaranului, ”abia în acel moment nu va mai fi nevoie de pomană, haine de pomană, mâncare de pomană”⁴⁶. El se întreabă dacă se poate ține în spate o țară de săraci, cine și cum anume să îi țină.

În continuare, Constantin Luchian accentuează efectele crizei educaționale spunând că o bună parte dintre copii nu frecventează școala din motive de sărăcie, că localurile școlilor, care sunt în sarcina comunelor, nu sunt întreținute, că a văzut cu

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

ochii lui învățători care făceau singuri focul în școală și tot ei măturau școala. El face precizarea că pentru o educație normală trebuie sume mari și sigure, „un învățământ serios nu se dezvoltă cu daruri și pomeni”⁴⁷. Se propune înființarea unui fond special creat pentru învățământ și spune că abia când va fi asigurată gratuitatea și obligativitatea învățământului, legislația va fi o realitate. Constantin Luchian propune ca pentru recrutarea copiilor de vârstă școlară să se apeleze la împărțirea pe următoarele categorii: „buni pentru școală, amânați pe motive de dezvoltare mintală insuficientă, anormal și subnormal, buni pentru școli speciale, scutiți (infirmi bolnavi de nervi)”⁴⁸.

Din raportul Revizoratului Școlar Neamț, semnat de revizorul școlar Simion Purice și publicat în revista „Apostolul” nr. 19 din anul 1936, avem informații despre statistica sistemului educațional, la nivelul anului școlar 1935-1936. Astfel, pentru început se specifică că județul Neamț, în suprafață de 4.502 km pătrați este împărțit în șase **plăși**, cu 60 de comune rurale și trei urbane. Populația județului, după ultimele statistici era de 226.788 de persoane, iar în ce privește populația școlară, în cursul anului 1935 – 1936, în cele trei comune urbane erau 4.517 băieți și 4.340 fete, conform recensământului, în total, 8.857 de elevi. În comunele rurale erau 18.192 de băieți, 17.667 de fete, în total 35.858 de elevi. În județul Neamț, conform recensământului, erau 22.709 băieți și 22.006 fete, total 44.715 de elevi.

În județul Neamț, în anul școlar 1935-1936, funcționau un număr de 249 de școli și „grădini de copii”⁴⁹, dintre care: 30 de școli urbane, 10 școli suburbane, 196 școli rurale, 9 grădini de copii urbane și 4 grădini de copii rurale.

Personalul didactic care lucra în aceste școli era format din 125 de învățători, învățătoare și conducătoare⁵⁰ în școlile urbane, iar în școlile rurale funcționau 542 de învățători și 4 conducătoare, în total se face specificația că existau 249 de școli urbane și rurale cu 641 de învățători.

Cu privire la localurile destinate școlilor pentru anul școlar 1935 – 1936, din cele 30 de școli urbane, au localuri proprii doar 17 școli, cu un număr de 75 de săli de clasă, care au condiții bune și foarte bune, iar din cele 219 școli rurale și grădini de copii au localuri proprii doar 135, cu 38 de săli de clasă, în condiții bune. În continuare se raportează cheltuielile din bugetul județului Neamț pentru continuarea lucrărilor de școli sau continuarea lucrărilor la școlile neterminate sau pentru reparații, se precizează că suma folosită a fost de 317.000 lei. Această sumă a fost repartizată la 26 de școli și anume: Hârtop, Grințieșul Mic, Bicaz, Borlești, Bodești de sus și de Jos, Oșlobeni, Calu, Poieni, Turturești, Schitul, Mănoaia, Berești, Cășăria, Filioara, Davideni, Boboiești, Siliștea, Bercu, Șerbești, Talpa, Țibucani, Oanțu, Ghindăoani și Piatra Neamț. Se precizează că de la Ministerul Instrucțiunii Publice s-a acordat suma de 250.000 lei. Se raportează cum s-a distribuit materialul lemnos primit de la

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ n.a. conducătoaretoarele - educatoarele de astăzi.

Ministerul Domeniilor, cum s-au distribuit pupitrele școlare în județ și cu s-au finalizat lucrările la școlile de la Bicaz și Agârcia, cu mijloace locale, cu participarea comitetelor școlare, a sătenilor, a directorilor și a învățătorilor.

Raportul revizorului cu privire la personalul didactic face cunoscută următoarea situație a pregătirii cadrelor didactice, astfel încât, în anul școlar 1935 – 1936, funcționau în școli, 668 de învățători și profesori, dintre care 357 erau bărbați și 311 femei, de naționalitate și cetățenie exclusiv români, pe grade de învățământ: gradul I, 88 persoane, gradul al II-lea, 142 de persoane, cu definitivat 320 de persoane și debutanți 118 persoane. La un calcul general, pentru fiecare învățător, ar corespunde 70 de elevi de vârstă școlară. În ce privește cursurile adresate adulților se precizează faptul că au funcționat cursuri de adulți pe lângă trei școli urbane și 25 pe lângă școlile rurale, la aceste cursuri au fost înscriși la școlile urbane și rurale 394 de elevi, au participat la examenul de absolvire 21 de elevi care au fost promovați.

În raport se acordă o mare importanță și activităților extrașcolare, în anul școlar 1935 – 1936, au funcționat în județul Neamț 31 de cercuri culturale, care au ținut 443 de ședințe. Au funcționat 2 *case de sfat* și 16 cămine culturale în grija învățătorilor. Pe lângă cele cinci serbări școlare oficiale: 24 ianuarie, 10 mai, 8 iunie, Ziua Eroilor și împărțirea premiilor, în județul Neamț, au mai avut loc 303 serbări școlare, la care s-au prezentat 66 piese de teatru, au funcționat 14 coruri religioase, 30 de coruri școlare înființate și conduse de învățători, au funcționat 88 de biblioteci și 9 farmacii școlare, conduse de învățătorii din județ. Se face precizarea că județul Neamț are în administrare o vilă la Techirghiol sat, unde se trimit copiii săraci și bolnavi pentru o cură la mare, conducătorul acestei colonii este institutorul Aristotel Teofănescu, de la Școala nr 3 de băieți Piatra Neamț. Activa un singur cerc de gospodine la care erau înscrise cele mai multe învățătoare. De asemenea, au fost cultivate 84 de grădini școlare și câmpuri de experiență, iar cultivarea lor s-a făcut conform legii și regulamentului „Casei Școalelor”.

În final se prezintă personalul de control din județul Neamț activ în cursul anului 1935 - 1936. Organigrama Revizoratului Școlar Neamț a fost următoarea: inspector școlar de circumscripție, Vasile Gaboreanu, revizor școlar amovibil al județului (inspector școlar general, în prezent) Simion Purice, subrevizori școlari, Grigore Vlad, învățător gradul I, pe tot parcursul anului școlar, Alionte, învățător gradul I, lunile septembrie și octombrie 1935, Vasile Dorohonceanu, învățător gradul al II-lea, de la 1 februarie 1936 până la finele anului școlar. Au fost realizate 422 zile de inspecții și anume: Simion Purice - 87 de zile, Grigore Vlad - 169 de zile, Vasile Dorohonceanu - 14 zile. Se face precizarea că personalul de control și a făcut conștiincios datoria, dar a fost plătit insuficient și nu s-au acordat, în întregime, cheltuielile de deplasare. Cu privire la cancelaria revizoratului, după dispozițiile legii cancelariei, aceasta era condusă de revizorul școlar obligat și el să facă zile de inspecție, ajutat de un singur secretar. Fiind serviciul cel mai important din județ, Ministerul a aprobat funcționarea unor inspecți detasați în posturi sau pe posturi de suplinitori.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări editate:

- Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, Editura Casei Școalelor, București, 1928;
- Șurubaru, Mihai, *Școala Normală de Băieți (ȘNB)*, 1939-1945, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, vol. II, 1939-1945, 2015;
- Șurubaru, Mihai, *Identitate restituită*, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, vol. II, 1919-1944, 2008;

Publicații:

- Golopenția, Anton, Creșterea nouă a tineretului, *Revista Fundațiilor Regale*, București, an VII, nr. 6, 1940;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 1, nov., 1934;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 2, dec., 1934;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 3, ian., 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 5, mar., 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 6, apr., 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 7, mai, 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 8, iun. 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 12, oct. 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul I, nr. 13, dec. 1935;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 14, ian. 1936;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 15, feb. 1936;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 16-17, mar – apr, 1936;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 18, mai, 1936;
- Revista didactică și literară „Apostolul”*, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 19-20, iun-iul, 1936;

Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 21-22, aug-sept, 1936;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul II, nr. 23-24-25, oct-nov-dec, 1936;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul III, nr. 26-27, ian-feb, 1937;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul III, nr. 30, mai, 1937;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul III, nr. 31-32, iun-iul, 1937;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul III, nr. 33-34, aug-sept, 1937;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul III, nr. 35, dec, 1937;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul IV, nr. 1-2, dec 1937- ian 1938;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul IV, nr. 8-9, iul, 1938;
Revista didactică și literară „Apostolul”, Imprimeria județului Neamț, Piatra-Neamț, anul IV, nr. 10-12, nov-dec, 1938.

Surse web:

https://www.academia.edu/38557683/Sub_trei_dictaturi._Note_privind_legisla%C8%9Bia_%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2ntului_superior_din_Rom%C3%A2nia_1938-1944
<http://arhivelenationale.ro/site/cercetare/fonduri-si-colectii/>
<https://bibgtkneamt.ebibliophil.ro/cautare-avansata?c=crw&f1=299a&s1=c&v1=apostolul&f2=700a&s2=l&v2=&f3=210d&s3=l&v3=&ca=1&o=&d=&u=ca>
<https://books.google.ro/books?id=sz8K3N3hrOEC&pg=PA153&lpg=PA153&dq=legea+tineretului+1934&source=bl&ots=A3Ood7XrYs&sig=ACfU3U10dL8fIUnmiOMW3mfvh3wEE5HmVg&hl=ro&sa=X&ved=2ahUKEwjJ0NaDp-roAhUqtYsKHRhICgsQ6AEwBnoECAoQPQ#v=onepage&q=legea%20tineretului%201934&f=false>
<https://cis01.central.ucv.ro/DPPD/formare%20alternativa.pdf>
https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enRO858RO858&q=Oficiul+de+Educa%C8%9Bie+a+Tineretului+Rom%C3%A2n,++nr.+106,+din+9+martie+1934&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjtgppqPvOjoAhWVBhAIHYhQAJUQsAR6BAGGEAE&biw=875&bih=364
https://www.google.com/search?sa=N&rlz=1C1GCEA_enRO858RO858&q=invatatori+in+perioada+interbelica&tbm=isch&source=univ&ved=2ahUKEwjPkYubquroAhWMlosKHbgeA544ChCwBHoECAoQAAQ&biw=875&bih=364

http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2019/01/ANTOL_LEG_RO_2004.pdf

https://issuu.com/ludmilapanzari/docs/presa_pedagogica

http://www.romaniaactualitati.ro/cercetasia_straja_tarii_pionierii-31197 (n.a. *Interviu Alin Dimăncescu biograful organizației “Cercetașii României” despre scopuri și valori educative din vremea bunicului său, interviu de Mirela Băzăvan*)

<https://sas.unibuc.ro/storage/downloads/dezvoltare-comunitara-si-regionala-11/AG40.TINERETUL.pdf>

<https://ziarullumina.ro/documentar/pe-holurile-scolii-interbelice-48295.html>

SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (SECOLELE XIX-XX)

JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES)

Prof. Karina-Ingrid COJOCARIU¹

Abstract: *A study of Jewish writers in general and especially of those from Neamț may seem discriminatory, but it is not. Jews were viewed and treated as unwanted strangers and the intellectuals were not spared discrimination and persecution. The purpose of the present study is to rediscover the Jewish writers, some unfairly forgotten, focusing on Jewish writers born in Neamț county. In the first part we will discuss about H. St. Streitman and A. L. Zissu, born in Piatra Neamț in the second half of the 19th century. Henric Stefan Streitman was a journalist, translator and politician who went from socialism to right politics, known both for his controversial positions and for his erudition. A. L. Zissu, writer, industrialist and Zionist leader is probably one of the most important figures of the last century who because of the communist regime was forgotten. In the second part of this study we will continue the presentation of the life and work of the Jewish writers who were born in Neamț County, namely Brunea-Fox, Filip Cohn and Irving Layton.*

Keywords: *Jewish writers, Neamț county, socialism, anti-Semitism, communism*

Un studiu despre scriitorii evrei în general și cei nemțeni în particular, care ar putea atrage controverse legate de studierea lor separată și nu împreună cu majoritatea, nu ar putea fi un fel de discriminare? Răspunsul este nu, pentru că și în România, ca mai peste tot în lume, istoria evreilor a fost dramatică. Priviți dar și tratați ca niște străini indezirabili, dezavuați de toți, evreii nu s-au bucurat de prea multe drepturi până în 1946, chiar dacă oficial, li s-a recunoscut, abia în 1923, calitatea de cetățeni; mai exact, în 1938, guvernul Goga-Cuza avea să revină la situația de fapt de dinainte de 1923. Deși intelectualii evreii s-au bucurat de respect din partea concetățenilor, nu se poate spune că au fost ocoliți de discriminări și de persecuții. Este notoriu cazul lingviștilor Moses Gaster, Hariton Tiktin și Lazăr Șăineanu, expulzați din România la sfârșitul secolului al XIX-lea. În timpul regimului Antonescu, opera scriitorilor evrei a fost interzisă. Apariția în 1941 a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu a fixat canonul literar românesc și un portret al scriitorului evreu: „evreii, puțini printr-o proporție firească, prezenți și la noi, ca în toate literaturile, rămân un factor dinafara cercului rasial, făcând puntea de legătură între național și universal... În literatură, ei sunt întotdeauna informați, colportori de lucrurile cele mai noi, anticlasiciști, moderniști, agitați de probleme. Ei compensează inerția tradiției și o fac să se revizuiască. Umanitarismul lor sincer modifică în sensul

¹ Profesor de Limba și literatura română la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

unei viziuni creștine de sus un spirit de conservare ce poate să degenereze în obtuzitate. Aceste însușiri sunt legate de tipicele iritante cusururi: dezinteres total pentru creația ca scop, trăirismul exagerat, negarea criticii (de care noi, rasă constructivă, avem trebuință), umanitarismul împins până la negarea drepturilor și notelor noastre naționale. Prin această lipsă de tact, la noi ca și oriunde, evreii atrag asupra-le, periodic, toate fulgerele”.²

În perioada comunistă, problema evreiască a fost un subiect tabu, iar în istoriile literare nu s-a vorbit deloc despre evreitatea scriitorilor. Un exemplu în acest sens este lucrarea lui Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*. Este necesar ca scriitori evreii să fie recuperați și puși la locul ce li se cuvine în cadrul istoriei literaturii române. Studiul pe care îl propunem se înscrie pe această linie, concentrându-se pe scriitori evreii născuți în județul Neamț. În prima parte vom vorbi despre H. St. Streitman și A.L. Zissu, născuți la Piatra Neamț, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

H.St. Streitman, eseist și publicist, s-a născut la Piatra Neamț, în 1873. A fost un fin comentator al vieții sociale, cunoscut pentru pozițiile sale polemice, dar care politic a oscilat de la socialism la extrema dreaptă. De-a lungul vieții a editat mai multe periodice care au avut însă o apariție scurtă și s-a implicat în debaterile culturale și politice ale vremii, fiind în primii ani de activitate un promotor al ideilor de selecție naturală și un traducător al literaturii marxiste și naturaliste. Înainte de Primul Război Mondial, a schimbat orientarea socialistă, apropiindu-se de Partidul Național Liberal, lucrând alături de Ion G. Duca și Constantin Banu, revenind în viața publică după război, ca membru al Partidului Poporului, fiind senator în 1926-1927. A fost asociat cu intelectuali de dreapta, Octavian Goga și Pamfil Șeicaru, se alătură, în 1932, Partidului Național Agrar. În timpul guvernării Antonescu, devine primul președinte al Centralei Evreilor din România, în perioada februarie-decembrie 1942. Deși a colaborat prin prisma funcției cu regimul Antonescu, nu a fost judecat de către Tribunalul Poporului.³ Debutul literar a avut loc în 1889, în *Școala Nouă*, revistă editată de către Garabet Ibrăileanu, alături de alți tineri socialiști, precum Izabela Andrei, Panait Mușoiu și Raicu Ionescu-Rion. Articolele semnate de el prezentau analitic diferențele dintre curentele literare naturalism și realism, precum și dezbaterea despre naturalism vs. „pornografie” din anii 1880.⁴

² G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, Editura Minerva, București, 1988, p. 976

³ Nicolae Scurtu, *Mareșalul Averescu și scriitorii (I)*, în „Lumea Militară”, nr. 1/2006, pp. 57–59.

⁴ Șerban Cioculescu, Ovidiu Papadima, Alexandru Piru (editori), *Istoria literaturii române. III: Epoca marilor clasici*, Editura Academiei, București, 1973, p. 954; Tudor Opriș, *Istoria debutului literar al scriitorilor români în timpul școlii (1820–2000)*, Editura Aramis Print, București, 2002, pp. 33–34.

A studiat fizica și chimia la Universitățile din Zurich și Stuttgart și a audiat, la Facultatea de Filosofie din Roma, cursurile de Filosofie istorică și Sociologie.⁵ În Germania a fost coleg cu mai mulți intelectuali de seamă: Barbu Brănișteanu, Gheorghe Gh. Longinescu, Simion Mehedinți, Alexandru Tzigara-Samurcaș etc.⁶ În 1891 începe colaborarea cu săptămânalul socialist, *Munca* și ziarul liberal-radical *Românul*, condus de C.A. Rosetti.⁷ Printre colegii de la *Munca*, ziarista Rachel Vermont îi va deveni soție.⁸ Ce doi, publică în 1894, traducerea volumului *Degenerarea lui Max Nordau*, iar un an mai târziu, volumul *Femeia lui August Babel*.⁹

Aceste traduceri și articolele publicate au atras imediat atenția criticii, istoricul jurnalismului, G. Brătescu, care spunea că Streitman a reușit să-i impresioneze pe greii jurnalismului românesc de atunci prin stilul său „subtil, răuvoitor, ironic, îndoielnic, adesea îngăduitor”. Mai mult, scrie Brătescu, Streitman a fost un „erudit” și un cititor competent atât al literaturii laice, cât și al celei religioase.¹⁰

În 1902, publică volumul *Oamenii zilei. Instantanee*, cu pseudonimul Almaviva¹¹ și împreună cu Dumitru Karnabatt scoate, în 1904 la București, ziarul *Observatorul*.¹² Ulterior editează cotidianul *Prezentul* și *Cuvinte libere*, avându-i drept colaboratori pe Rudolf Uhrinowsky, Adrien Le Corbeau, Mihail Cruceanu, Al. T. Stamatiaid, Eugeniu Sperantia, dar și pe Victor Eftimiu.¹³ Ca urmare a numeroaselor datorii, în martie 1910, întreaga sa avere imobiliară este confiscată prin ordin judecătoresc și scoasă la licitație¹⁴, iar cele două periodice își încetează apariția. Devine pentru o scurtă perioadă, redactor-șef al ziarului *Viitorul*, oficiosul liberal aflat sub conducerea lui I.G. Duca și Constantin Banu, dar și colaborator al ziarului

⁵ S. Podoleanu, *60 scriitori români de origină evreească, Vol. II*, București, 1935, p. 311.

⁶ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Memorii. I: 1872–1910*, Editura Grai și suflet-Cultura Națională, București, 1991, p. 111.

⁷ S. Podoleanu, *op. cit.*, p. 311.

⁸ Constantin Titel Petrescu, *Socialismul în România. 1835 - 6 septembrie 1940*, Editura Daciana Traiană, București, p. 91.

⁹ S. Podoleanu, *op. cit.*, p. 312.

¹⁰ *Mesagerul de Bistrița-Năsăud*, 11 decembrie 2009 (

<https://web.archive.org/web/20130927200143/http://js.mesagerul.ro/2009/12/11/uniunea-ziaristilor-profesionisti-1919-2009> (accesat 8 aprilie 2020).

¹¹ Lucreția Angheluță, Salomeea Rotaru, Liana Miculescu, Marilena Apostolescu, Marina Vazaca, *Bibliografia românească modernă (1831–1918). Vol. IV: R-Z*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1996, p. 408;

S. Podoleanu, *op. cit.*, pp. 311-312.

¹² *Anuarul Bucurescilor pe anul 1904*, Editura Carol Göbl, București, 1904, p. 14.

¹³ S. Podoleanu, *op. cit.*, p. 312; Mihail Cruceanu, *De vorbă cu trecutul...*, Editura Minerva, București, 1973, p. 40.

¹⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 290, 1911, p. 12125.

Flacăra.¹⁵ În decembrie 1912, anunța editarea unei noi publicații, *Realitatea*, care „dezbrăca viața publică de toată ideologia, de toată frazeologia”.¹⁶

Socialist reunion in Bucharest, 1892. Constantin Dobrogeanu-Gherea and Constantin Mille in the foreground. Streitman is in the back row, holding up the red flag; to his right, Henric Sanielevici and Ion Păun-Pincio¹⁷

În februarie 1913, Streitman s-a implicat și în primul sindicat al jurnaliștilor din România, Asociația Generală a Presei, alături de Karnabatt, Constantin Bacalbașa, Constantin Costa-Foru, Scarlat Lahovary, Constantin Mille, Barbu Brănișteanu, I. Hussar, a fost ales membru în comitetul director.¹⁸ În 1914, publică volumul despre viața și opera lui Jean Jaures, liderul asasinat al aripii franceze a Internaționalei Muncitorilor Socialiști.¹⁹

Rămas în Bucureștiul ocupat de trupele Puterilor Centrale, Streitman a fost director editorial al ziarului *Renașterea* a lui Virgil Arion, iar după 1918 revine în centrul vieții culturale românești, fiind ales în ianuarie 1919 primul președinte al Uniunii Jurnaliștilor Profesioniști din România, în urma propunerii formulate de către Pamfil Șeicaru.²⁰ Streitman, era consilier în Ministerul de Externe, proprietarul librăriei Hasefer, un om din afara presei, curtat însă de oamenii politici de dreapta precum I.G. Duca, doctorul Constantin Angelescu și Constantin Argentoianu, care-i frecventau cu regularitate salonul de lectură, comandând cărți rare și scumpe. Streitman era descris ca un enciclopedist rafinat, cu un stil subtil, malițios, ironic, bănuitor, dar și indulgent atunci când era nevoie.²¹

¹⁵ Mihail Șerban, *Cu d. Const. Banu, evocând trecutul. După 25 de ani dela apariția revistei Flacăra, fostul ei director ne vorbește despre începuturi, colaboratori și drumul parcurs*, în „Adevărul”, 27 iunie, 1928, p. 3.

¹⁶ „Adevărul”, 8 decembrie 1912, p. 3.

¹⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Socialist_circle_in_Bucharest,_1892.jpeg (accesat 10.04.2020).

¹⁸ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată. IV: 1910–1914*, Editura Ziarului Universul, București, 1932, p. 106.

¹⁹ Lucreția Angheluță, Salomeea Rotaru, Liana Miculescu, Marilena Apostolescu, Marina Vazaca, *op. cit.*, p. 408.

²⁰ „Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, 11 decembrie 2009.

²¹ *Ibidem*.

Dezgustat de evenimentele sângeroase ale Revoluției bolșevice, se dezice de socialism și aderă la ideile Partidului Poporului, condus de generalul Averescu, colaborând cu articole la oficiosul acestuia, *Îndreptarea*²². Adept al generalului, Streitman îl considera o figură „imperturbabilă și incoruptibilă”, aleasă de providență pentru a promova un program de „prosperitate și ordine”²³.

Începe să colaboreze la revista socialistă *Facla* a lui N.D. Cocea, unde publică sub pseudonimul „Omul de pe stradă”. Devine colaborator permanent la *Contemporanul* lui Ion Vinea încă de la primul său număr, la 3 iunie 1922²⁴, fiind descris într-un articol din aceeași revistă, sub semnătura lui V. Dănoiu ca un „jurnalist care ar putea deveni ilustru în orice literatură străină, având în vedere stilul său plin de grație, subtilitatea sa și o ironie delicioasă”.²⁵ În 1923 publică volumul *Revizuirei*, fiind implicat în campania electorală din 1926 a Partidului Poporului, în urma căreia este ales senator. În timpul mandatului, este atacat în Parlament de către LANC prin vocea transilvăneanului Valeriu Pop, care l-a acuzat indirect, de fapt acuza era la adresa Partidului Poporului, că a trădat cauza națională.²⁶ A fost apărat de Mișu Papp, un antisemit declarat care a spus de la tribuna Parlamentului că Streitman a fost „singurul evreu care a manifestat o atitudine demnă în timpul războiului. [...] Acest evreu nu s-a descris niciodată ca evreu, dar a spus întotdeauna că este român.”²⁷

Participă în calitate de raportor la Conferința poloneză-română, care a avut loc la Galați, în contextul Alianței Polon-Române, publicând în 1928, volumul de eseuri, *Între da și nu*, considerat de critică „paradoxală și savuroasă”.²⁸ Cariera sa de demnitar se încheie în 1928, când revine la dragostea sa, presa, lucrând la *Dimineața* și *Adevărul*.

Reintră în politică ca membru în comitetul executiv al Partidului Național Agrarian al lui Octavian Goga și, deși era evreu, a făcut campanie electorală cuziștilor. Deși nu mai era parlamentar, participă la cea de-a 25-a Conferință a Uniunii Inter-parlamentare²⁹. Este omagiat de către Octavian Goga și considerat un „fin analist”³⁰. Este perioada când îl sprijină pe Pamfil Șeicaru, inclusiv financiar, să înființeze cotidianul naționalist *Curentul*, pentru ca în 1930, să lanseze o nouă revistă, *Observatorul Politic și Social*, care a avut însă o apariție efemeră.³¹ În 1932, reia colaborarea cu *Facla*, unde i-a avut colegi pe Sergiu Dan, Ion Călugăru, N. Davidescu, Sandu Eliad, Nicolae Carandino.³² În 1934 publică un nou volum de eseuri, *Mi se pare*

²² Nicolae Scurtu, *art. cit.*, p. 57.

²³ *Ibidem*, pp. 57–58.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ V. Dănoiu, *Evreii în cultura română (I)*, în „Contemporanul”, nr. 39-40, 1923, p. 4.

²⁶ *Daltonismul național*, în „Chemarea Tinerimei Române”, nr. 7, 1926, p. 2.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Leon Feraru, *Rumanian Literary News*, în „The Romanic Review”, nr. 2, 1929, p. 185.

²⁹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54482074/f564.image> (accesat la 8 aprilie 2020).

³⁰ Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, Imprimeria Statului, București, p. 97.

³¹ S. Podoleanu, *op. cit.*, p. 311.

³² Geo Șerban, *Causeries du lundi*, în „România Literară”, nr. 25, 2000, p. 5.

că, o laudă a agnosticismului și a relativismului, așa cum îl considera critica, sau cum spunea Pompiliu Păltânea: „Domnul Henri Streitman își dezvăluie propria sa manieră [...] de a căuta adevărul prin cele mai multe ocoluri îndepărtate, cele care se confruntă cu surprize și deschid perspective mari.”³³

După 1933, Streitman, confuz politic, a continuat să scrie pentru diverse publicații, despre care Argetoianu nota, relativ la „salutul lui Streitman”, care nu era nici salutul fascist, nici pumnul ridicat comunist, ci „brațul întins, palma întinsă, pentru a ridica ceva”.³⁴ A colaborat și cu revista socialistă *Reporter* a lui N.D. Cocea, dar și cu cea de dreapta a lui Ion Gigurtu, *Libertatea*.³⁵

În mai 1937, a primit cea mai înaltă distincție a statului Cehoslovac, Ordinul Leului Alb.³⁶ Deși inclus de regimul național-legionar pe lista scriitorilor evrei, ajunge să colaboreze cu regimul, devenind primul președinte al Centralei Evreilor din România. Numirea a fost posibilă probabil datorită raporturilor sale bune cu tot spectrul politic, dar și a prieteniei cu Veturia Goga.³⁷

Activitatea sa în cadrul Centralei a fost una în care a îndemnat populația evreiască la calm și ascultare, publicând în săptămânalul evreiesc *Gazeta Evreiască* materiale în care susținea că este momentul unui raționament special: „cu capul nostru, și nu cu nervii, și nu cu coloana vertebrală.”³⁸ Un episod concludent pentru poziția sa s-a petrecut în 1942, când sionistul A. L. Zissu, care l-a numit trădător și renegat, motiv pentru care Zissu este internat în lagărul de la Tg. Jiu.³⁹ Succesorul său la conducerea Centralei Evreilor, Nandor Gingold, l-a inclus pe Streitman pe o listă de ostateci evrei, dovadă că nu era un protejat al regimului.⁴⁰

După 1944, a militat pentru formarea unui stat israelian în Palestina, fără ca pentru aceasta să fie persecutat de regimul comunist.

Cel de al doilea scriitor evreu nemțean asupra căruia ne vom opri este **Abraham Leib Zissu**, născut la Piatra Neamț în 1888, om politic, ziarist, literat și

³³ Pompiliu Păltânea, *Chronique de Roumanie*, în „Mercure de France”, nr. 867, 1934, p. 643.

³⁴ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice. Volumul I: 2 februarie 1935—31 decembrie 1936*, Editura Machiavelli, București, 1998, p. 369.

³⁵ *Caleidoscopul vieții intelectuale. Litere, știință, artă: Cărți și reviste*, în „Adevărul”, 7 februarie, 1936, p. 2.

³⁶ Ziariști români decorați de președintele Beneș. Solemnitatea dela Legația Cehă, în „Adevărul”, 21 mai 1937, p. 3.

³⁷ Denis Deletant, *Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and His Regime, Romania, 1940–1944*, Palgrave Macmillan, London, 2006, p. 122.

³⁸ Bela Vago, *The Ambiguity of Collaborationism: The Center of the Jews in Romania (1942–1944)*, p. 701, în Michael Marrus (ed.), „The Nazi Holocaust: Historical Articles on the Destruction of European Jews. 6: The Victims of the Holocaust”, Volume 2, Meckler Publishing Corporation, Westport & London, 1989.

³⁹ Hildrun Glass, *Câteva note despre activitatea lui Avram L. Zissu*, în Liviu Rotman, Camelia Crăciun, Ana-Gabriela Vasiliu (eds.), „Noi perspective în istoriografia evreilor din România”, p. 164, Editura Hasefer, București, 2010.

⁴⁰ Matei Cazacu, *La disparition des Juifs de Roumanie*, în „Matériaux pour l'Histoire de Notre Temps”, nr. 71, 2003, p. 57.

eseist. Provenit dintr-o familie modestă și educat în spirit Hasidic, Zissu a devenit un remarcant activist cultural, scriitor și fondator de ziare. Până la Primul Război Mondial, Zissu a fost un teoretician al sionismului religios, un promotor al modernismului literar, omul din spatele Partidului evreiesc, într-o permanent dispută cu liderul Uniunii evreilor, Wilhelm, cu privire la politica religioasă și practică. În timpul regimului Antonescu a apărut interesele comunității, fiind o voce critică împotriva acțiunilor Centralei Evreilor din România, iar după 1943 a sprijinit emigrarea evreilor spre Israel. Un anticomunist fervent, a continuat susținerea emigrării evreilor spre noul stat Israel, fapt ce l-a făcut să devină o țintă a regimului comunist: în 1951, a fost arestat și, în 1954, condamnat la închisoare pe viață pentru crima de înaltă trădare. Amnistiat după doar doi ani de închisoare, emigrează în Israel, unde la scurt timp moare, în 1956, la doar 68 de ani.

Născut într-o familie numeroasă cu încă nouă frați, a primit o educație talmudică, obținând astfel, la 209 de ani diploma de rabin, și-a petrecut copilăria alături de Eugen Relgis, cel ce avea să devină, un remarcant ideolog anarhist și scriitor de subiecte evreiești.⁴¹ În urma unei vizite la Iași, se împrietenește cu Elias și Moses Schwarzfild și începe să colaboreze la revista editată de aceștia, *Egalitatea* (1904-1910). În 1910, este angajat la Banca Moldova din Iași și conduce greva muncitorilor din 1914, fiind implicat și în mișcarea culturală evreiască din Iași, colaborând cu Lazăr Șaraga, Jacob Ashel Groper și Jacob Itzhak Niemirower.⁴²

În 1912, la Iași împreună cu Petre Constantinescu-Iași, Zissu a publicat revista literară săptămânală *Floare Albastră*, având printre colaboratori pe tânărul poet Benjamin Fondane, Ludovic Dăuș, Enric Furtună, Constantin Motaș și Grigore T. Popa, o revistă tradiționalistă și neo-romantică, opunându-se atât mișcării simboliste, cât și revistei *Viața Românească*.⁴³

În 1914 debutează ca autor cu piesa *David Brandeis* și a început, de asemenea, să scrie pentru jurnalul idiș *Likht* (Lumina).⁴⁴ Tot în acel an se căsătorește cu Rachel Zimmer, fiica unui comerciant înstărit din București, iar în 1916 li se naște unicul copil, Theodor Zissu.⁴⁵ Mutat la București, publică în 1918, împreună cu bunul prieten

⁴¹ Camelia Crăciun, *Politics and Ideology in Jewish Romanian Intellectual Life. During the Interwar Period: A. L. Zissu – W. Filderman Debate*, în the „New Europe College Ștefan Odobleja Program Yearbook, 2010–2011”, p. 88; Aurel Sasu (ed.), *Dicționarul biografic al literaturii române*, Vol. II, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, p. 877; Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*, Editura Cartea Românească, București, 2007, p. 56.

⁴² Irina Cărbăș, *Poziționări identitare în avangarda românească*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei. Artă Plastică”, vol. 1 (45), 2011, p. 183; Camelia Crăciun, *art.cit.*, pp. 88–89; Roxana Sorescu, *B. Fundoianu-anii de ucenicie (I)*, în „Observator Cultural”, nr. 500, noiembrie 2009.

⁴³ Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 89; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane. II: În căutarea fondului (1890–1934)*, Editura Adeverul, București, 1934, pp. 36–38, 243.

⁴⁴ Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 89.

⁴⁵ Hary Kuller, *Sioniștii sub lupa Siguranței și Securității. 1925 – 1949*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România”, 2008, p. 155.

Gala Galaction și Leon Algazi, revista *Spicul*, cu o apariție efemeră, iar în 1919, fondează cotidianul sionist *Mântuirea*.⁴⁶ Cotidianul este închis în decembrie 1922, prin ordin guvernamental ca urmare a scrisorii deschise publicate de Zissu la adresa LANC și care a stârnit un val de agitații studențești în întreaga țară.⁴⁷

După război, Zissu își descria copilăria și adolescența ca fiind marcate de „flacăra incandescentă a unei frenezii religioase”, iar istoricul Hildrun Glass îl descrie ca fiind drept „cel mai cunoscut propagandist al mișcarea națională evreiască din Vechiul Regat Român”⁴⁸, iar Bela Vago ca fiind exponentul „autoritar” și de „dreapta” al sionismului românesc, în timp ce istoricul Yehuda Bauer indică faptul că, deși nu s-a alăturat niciodată revizionistilor, opiniile politice ale lui Zissu s-au „orientat treptat” pe teritoriul respectiv.⁴⁹ Zissu s-a opus integrării evreilor, iar influența sa a fost exercitată prin intermediul ziarului *Renașterea Noastră*, fondat în 1922, și a Partidului Evreiesc, al cărui președinte de onoare era.⁵⁰

Conform istoricului Idith Zertal, el a organizat „o campanie agresivă [...] împotriva tendințelor „asimilaționiste” ale lui Filderman. Doar partidul său, a afirmat Zissu, a reprezentat interesele politice etnice ale populației evreiești din România; toate celelalte organe erau capitulaționiste și colaboratiste și dăunătoare intereselor evreiești”.⁵¹ În schimb, Jean Ancel este de părere că Zissu a fost un critic nedrept al lui Filderman, care nu a fost niciodată adversar al sionismului. De fapt această dispută dintre cei doi a început în 1922, anul emancipării evreilor din România, divergența pornind de la modalitatea de acordare a cetățeniei. Un număr semnificativ de tineri intelectuali și scriitori evrei s-au adunat în jurul său, recunoscând influența decisivă a lui Zissu asupra dezvoltării lor și asupra relației lor cu iudaismul. Printre adepții săi s-au numărat Felix Aderca, Beniamin Fundoianu, Ion Călugăru și Isac Ludo.

⁴⁶ Aurel Sasu (ed.), *Dicționarul biografic al literaturii române*, Vol. II, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, p. 877

⁴⁷ [Leon Volovici](#), [Zissu](#), [Abraham Leib](#), în [The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe](#).

⁴⁸ Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 88; Hildrun Glass, Câteva note despre activitatea lui Avram L. Zissu, în Liviu Rotman, Camelia Crăciun, Ana-Gabriela Vasiliu (eds.), *Noi perspective în istoriografia evreilor din România*, Editura Hasefer, București, 2010, p. 163.

⁴⁹ Bela Vago, The Ambiguity of Collaborationism: The Center of the Jews in Romania (1942–1944), în Michael Marrus (ed.), *The Nazi Holocaust: Historical Articles on the Destruction of European Jews. 6: The Victims of the Holocaust, Volume 2*, Meckler Publishing Corporation, Westport & London, 1989, p. 706; Yehuda Bauer, *American Jewry and the Holocaust: The American Jewish Joint Distribution Committee, 1939–1945*, Wayne State University Press, Detroit, 1981, p. 336.

⁵⁰ Yehuda Bauer, *op. cit.*, p. 336; Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 89, 94, 103; Dalia Ofer, *Escaping the Holocaust. Illegal Immigration to the Land of Israel, 1939–1944*, Oxford University Press, New York City & Oxford, 1990, p. 253.

⁵¹ Idith Zertal, *From Catastrophe to Power: Holocaust Survivors and the Emergence of Israel*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1998, p. 97.

În plan economic, Zissu a administrat mai multe afaceri. În 1920, era proprietarul unei fabrici de zahăr la Ripiceni, Botoșani, apoi a lucrat pentru mai multe fabrici de cherestea din județul Neamț. Puterea financiară i-a permis să fie și un

Vila Zissu din Berlin –Grunewald⁵⁴

mecena al intelectualilor români și evrei, inclusiv a lui Nea Ionescu, înainte ca acesta să devină un antisemit.⁵²

Ca urmare a câștigurilor din afacerile cu zahăr, în 1929, îi comandă arhitectului rus, Michael Rachlis, construcția unei vile în stil Art-deco, la Berlin-Grunewald, vilă cunoscută în prezent sub numele de Vila Zissu.⁵³ Visul de a pleca în Germania împreună cu soția i s-a realizat în 1920, stabilindu-se la Berlin, unde devine un publicist cunoscut.

În perioada interbelică Zissu a fost un publicist activ în revistele de stânga sau avangardiste precum:

Egalitatea, Curierul Israelit, Opinia, Steagul, Cuvântul, Hatikvah (din Galați), *Viața Românească, Lumea evree, Integral, Bilete de Papagal, Puntea de Fildes, Adam sau Hasmonaea*.⁵⁵ În 1926 publică cel de-al doilea volum, *Spovedania unui candelabru* iar în 1930, *Ereticul de la Mănăstirea Neamțu* urmat în 1932, de volumul de eseuri polemice, „*Noi*” – *breviar iudaic* și *Logos, Israel, Biserica*, în 1937.⁵⁶ *Spovedania unui candelabru* este considerată de către criticul Jean Martory drept „una dintre cele mai admirabile opere ale omenirii”, această poveste dă glas unei menoree al cărei metal a fost amestecat cu lacrimi. În *Ereticul...*, un convertit evreu la ortodoxie, călugărit, se întoarce la credința sa inițială.⁵⁷

⁵² Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 89; Kuller, *art. cit.*, p. 155, 182; Mihail Sebastian, *Jurnal, 1935–1944*, Editura Humanitas, București, 2018, p. 425.

⁵³ Arne Sildatke, *Dekorative Moderne: Das Art Déco in der Raumkunst der Weimarer Republik*, Berlin, 2013, pp. 332–338.

⁵⁴ Sursa: (https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Gustav-Freytag-Stra%C3%9Fe_15_Berlin-Grunewald.jpg)

⁵⁵ Aurel Sasu, *op.cit.* p. 877.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Jean Martory, *Les Livres. A. L. Zissu, La confession d'un candélabre*, în „Revue du Vrai et du Beau. Lettres et Arts”, nr. 118, iunie 1928, p. 21; Leon Feraru, *Reviews. Rumanian Book Notes. A. L. Zissu, Ereticul de la Mănăstirea Neamțu*, în „The Romanic Review”, Vol. XXII, nr. 4, octombrie-decembrie 1931, p. 351.

În anii 30, Zissu a publicat în *Facla* dar și *Cuvântul*, poziții polemice în care critica stalinismul, evaluând pozitiv trotskismul, și critica asimilarea evreilor în cadrul societății, poziție împărtășită chiar și de Nae Ionescu.⁵⁸ Mihail Sebastian, îl descrie într-o recenzie din *Cuvântul* din 1932, ca pe un autor „surprinzător”, dar în privința sionismului „Domnul Zissu crede că a găsit o insulă spirituală pe care se află națiunea Israelului s-ar putea să se stabilească calm și constructiv. Mă tem că această credință a lui cuprinde mai mult disperare decât liniște.”⁵⁹

În 1936, familia Zissu revine în țară ca urmare a preluării puterii de către Hitler în Germania, locuind în București pe Lascăr Catargiu.⁶⁰ Între timp publică romanele *Marcu sin Marcu* în 1934 și *Calea Calvarului*, un an mai târziu.⁶¹

Din 1937 și până în 1944, un a mai publicat nimic, fiind interzis în timpul războiului, intrând în vizorul Siguranței ca urmare a relației sale cu Nae Ionescu și a colaborării cu grupul *Renașterea Noastră*.⁶² Imediat după declanșarea celui De al Doilea Război Mondial, se mută pentru o scurtă perioadă în Elveția neutră, fiul Theodor se afla din 1933 în Anglia, unde acesta a absolvit Dreptul la Trinity College – Cambridge. La câțiva ani de la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, în 1942, tânărul s-a înrolat în Royal Armoured Corps, a luptat în Africa, căzând la datorie, timpul celei de-a doua bătălii de la El Alamein.⁶³

Revine în țară și devine o figură controversată în cadrul comunității evreiești aflată în tr-o perioadă tulbure a existenței sale. Sebastian îl descrie pe prietenul său ca fiind „cinstit, dar neinteresant”, iar pe soția sa ca pe un „exemplu perfect de parvenire evreiască”⁶⁴, descriind sionismul lui Zissu ca nepotrivit, deoarece acesta este un „este un teoretician al naționalismului evreiesc plin de viață care iese la în fiecare seară la un cinematograf sau restaurant, la două luni după un pogrom.”⁶⁵ Evident că această caracterizare un acoperă activitatea lui Zissu de ajutoare a evreilor în timpul regimului Antonescu.

A fost un cel mai vocal critic al Centralei Evreilor, intrând în conflict chiar cu Filderman, conflict mediat de rabinul Șafran, recunoscându-i însă liderului evreu „abilitățile sale remarcabile” și „energia impresionantă”, dar reproșându-i „păcatele sale doctrinare și conceptuale”.⁶⁶ Ca urmare a unui conflict cu liderul comunității, Henric Streitman, este închis câteva luni în lagărul de la Tg. Jiu, iar în 1943, Comitetul de salvare al Agenției Evreiești l-a numit pe Zissu ca omul de legătură în România și

⁵⁸ Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, pp. 403–405.

⁵⁹ Geo Șerban, *Miza demnității intelectuale*, în „Observator Cultural”, nr. 745, octombrie 2014.

⁶⁰ H. Kuller, *art. cit.*, p. 155.

⁶¹ S. Podoleanu, *op. cit.*, p. 381.

⁶² H. Kuller, *art. cit.*, p. 155.

⁶³ Florin C. Stan, *Relațiile bilaterale România—Israel (1948–1959). O cronologie*, în „Caiete Diplomatice”, Vol. 2, nr. 2, 2014, p. 24.

⁶⁴ Mihail Sebastian, *op. cit.*, pp. 421–425, 453–455, 558.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 334.

⁶⁶ Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 81.

șeful Oficiului pentru Palestina, fapt ce a atras reacția comunității care a susținut un alt sionist pentru această poziție, Mișu Benvenisti.⁶⁷ A jucat un rol important în repatrierea orfanilor evrei din Transnistria și în procesul de emigrare a evreilor spre Palestina după decembrie 1943. Devine, astfel, responsabilul comitetului de emigrare al Crucii Roșii din România, în contact direct cu Mossad LeAliyah Bet și Comitetul de salvare din Palestina condus de către Shaul Meirov, fondatorul Mossad.⁶⁸

În ciuda atitudinii sale rebele, Mossadul a continuat colaborarea cu Zissu pentru salvarea evreilor, inclusiv în acțiunea de salvare a evreilor maghiari care au putut trece prin România în drumul lor spre Palestina. Acest lucru a fost posibil ca urmare a intervenției lui Pamfil Șeicaru pe lângă Antonescu.⁶⁹ În numele lui Zissu, Șeicaru l-a contactat pe guvernatorul Bucovinei, Corneliu Dragalina, care a promis că va proteja supraviețuitorii Holocaustului din Cernăuți.⁷⁰

Imediat după actul de la 23 August 1944, Zissu, reînființează Partidul Evreiesc, iar în septembrie același ani reapărea ziarul Mântuirea, organ oficial al Federației Sioniste din România.⁷¹ Se implică în denunțarea publică a fostului președinte al Centralei Evreilor, Gingold și a altor membrii din conducerea acesteia.⁷²

Zissu spera la o schimbare democratică în România după anii de dictatură, încercând să obțină recunoașterea evreilor ca minoritate etnică, dar să asigure și emigrarea spre Palestina, idei respinse de către PCR și Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, ministrul minorităților.⁷³

Împreună cu Benvenisti critică Comitetul Democrat Evreiesc, o construcție comunistă, acuzându-l de că un este nici democratic, nici evreiesc.⁷⁴ Conflictul cu Filderman pe care-l acuză de comunism, refuzul de a colabora cu Crucea Roșie Română în organizarea transporturilor spre Palestina, fapt ce l-a adus în conflict cu Mossadul, dar și trecerea unor sioniști de stânga în tabăra CDE, l-au făcut, dezamăgit, să demisioneze din toate funcțiile, în 1946, deși ziarul Mântuirea a continuat să apară până în 1947.⁷⁵ A intrat în opoziție fapt ce l-a adus în vizorul comuniștilor care au declanșat în iulie 1950, un val de campanii și arestări antisioniste în rândul evreilor,

⁶⁷ Hildrun Glass, *op. cit.*, p. 163.

⁶⁸ Dalia Ofer, *op. cit.*, pp. 253, 257, 258–259, 299; Idith Zertal, *op. cit.*, pp. 99–100.

⁶⁹ Teodor Wexler, *Tot despre Pamfil Șeicaru*, în „Magazin Istoric”, iulie 2001, p. 12.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Camelia Crăciun, *art. cit.*, pp. 89–90; H. Kuller, *art. cit.*, p. 178.

⁷² Bela Vago, *op. cit.*, p. 716.

⁷³ Hildrun Glass, *op.cit.* p. 164; Lucian Nastasă, Andreea Andreescu, Andrea Varga (eds.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945–1965)*, Ethnocultural Diversity Resource Center, Cluj-Napoca, 2003 pp. 30-31.

⁷⁴ Mihai Pelin, *Controverse. Plecarea fruntașilor evreimii din România*, în „Jurnalul Național”, 30 noiembrie, 2006.

⁷⁵ Hildrun Glass, *op. cit.*, pp. 164–165; H. Kuller, *art. cit.*, pp. 180–183, 197–198; Șlomo Leibovici-Laiș, *În culisele unei afaceri politice*, în „Magazin Istoric”, mai 2002, p.23; Lucian Nastasă, Andreea Andreescu, Andrea Varga, *op. cit.*, p. 29, 31.

astfel că la 10 mai 1951, el și 200 de evrei sunt arestați de către Securitate.⁷⁶ Anchetat timp de trei ani, a fost acuzat de înaltă trădare și condamnat la închisoare pe viață prin sentința din 31 martie 1954.⁷⁷ Închis la Pitești, este eliberat în 1956 în urma intervențiilor diplomaților israelieni, iar în acel an emigrează în Israel, unde grav bolnav, moare la câteva luni, la 68 de ani.⁷⁸ La funeraliile sale au participat înalte oficialități, printre care Golda Meir, Yosef Sprinzak sau Nahum Goldmann.⁷⁹

Mai târziu, Alexandru Șafran, contemporan cu Zissu, a spus despre acesta că a acționat tot timpul „cu credința în Dumnezeuul lui Israel și veșnicia poporului Israel ca unica lui mângâiere”.⁸⁰ În timpul regimului comunist lucrările sale au fost considerate fasciste și plasate în celebrul Fond S, fiind accesibile, redescoperite și reeditate după 1989. Un scriitor despre care Gala Galaction declara că „din cărțile amicului meu am învățat să cunosc lumea evreiască de la noi și de pretutindeni, într-o lumină revelatorie, pe care experiența vieții n-ar fi putut să mi-o dea...anexând literaturii românești acel cosmos iudaic pe care Ronetti-Roman ne făcuse doar să-l întrevedem... o planetă constrânsă să-și dezvelească misterul, prin puterea unui telescop de calibru necunoscut... Un merit al operelor scriitorului A.L. Zissu este valoarea lor documentară.”

Vom continua în partea a doua a acestui studiu, prezentarea vieții și opere scriitorilor evrei nemțeni, cu Brunea-Fox, Filip Cohn și Irving Layton.

BIBLIOGRAFIE

„Adevărul”, 8 decembrie 1912.

„Adevărul”, 7 februarie, 1936.

„Anuarul Bucureștilor pe anul 1904”.

„Chemarea Tinerimei Române”, nr. 7, 1926.

„Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, 11 decembrie 2009.

„Monitorul Oficial”, nr. 290, 1911.

Lucreția Angheluță, Salomeea Rotaru, Liana Miclescu, Marilena Apostolescu, Marina Vazaca, *Bibliografia românească modernă (1831–1918). Vol. IV: R-Z*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1996.

⁷⁶ Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 165; Hildrun Glass, *op. cit.*, p. 166.

⁷⁷ Camelia Crăciun, *art. cit.*, p. 90; Carol Iancu, *Being Jewish in Romania after the Second World War*, în Eliezer Ben-Rafael, Thomas Gergely, Yosef Gorny (eds.), „Jewry between Tradition and Secularism. Europe and Israel Compared (Jewish Identities in a Changing World, Vol. 6)”, Brill Publishers, Boston, 2006, p. 56.; Florin C. Stan, *art. cit.* p. 24, 29.

⁷⁸ Lucian Nastasă, Andreea Andreescu, Andrea Varga, *op. cit.*, p. 30; Florin C. Stan, *art. cit.*, p. 29; Hildrun Glass, *op. cit.*, pp. 166–167.

⁷⁹ Florin C. Stan, *art. cit.*, p. 24.

⁸⁰ Alexandru Șafran, *Memoria aproapelui nostru. Expulzarea*, în revista „Memoria”, nr. 15, January 1996, p. 74.

- Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice. Volumul I: 2 februarie 1935—31 decembrie 1936*, Editura Machiavelli, București, 1998.
- Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată. IV: 1910–1914*, Editura Ziarului Universul, București, 1932.
- Yehuda Bauer, *American Jewry and the Holocaust: The American Jewish Joint Distribution Committee, 1939–1945*, Wayne State University Press, Detroit, 1981.
- Matei Cazacu, *La disparition des Juifs de Roumanie*, în „Matériaux pour l'Histoire de Notre Temps”, nr. 71, 2003.
- Irina Cărăbaș, *Poziționări identitare în avangarda românească*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei. Artă Plastică”, vol. 1 (45), 2011.
- Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*, Editura Cartea Românească, București, 2007.
- Șerban Cioculescu, Ovidiu Papadima, Alexandru Piru (editori), *Istoria literaturii române. III: Epoca marilor clasici*, Editura Academiei, București, 1973.
- Camelia Crăciun, *Politics and Ideology in Jewish Romanian Intellectual Life. During the Interwar Period: A. L. Zissu – W. Filderman Debate*, în the „New Europe College Ștefan Odobleja Program Yearbook, 2010–2011”.
- Mihail Cruceanu, *De vorbă cu trecutul...*, Editura Minerva, București, 1973.
- V. Dănoiu, *Evreii în cultura română (I)*, în „Contemporanul”, nr. 39-40, 1923.
- Denis Deletant, *Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and His Regime, Romania, 1940–1944*, Palgrave Macmillan, London, 2006.
- Leon Feraru, *Rumanian Literary News*, în „The Romanic Review”, nr. 2, 1929.
- Leon Feraru, *Reviews. Rumanian Book Notes. A. L. Zissu, Ereticul de la Mănăstirea Neamțu*, în „The Romanic Review”, Vol. XXII, nr. 4, octombrie-decembrie 1931.
- Hildrun Glass, *Câteva note despre activitatea lui Avram L. Zissu*, în Liviu Rotman, Camelia Crăciun, Ana-Gabriela Vasiliu (eds.), „Noi perspective în istoriografia evreilor din România”, p. 164, Editura Hasefer, București, 2010.
- Carol Iancu, *Being Jewish in Romania after the Second World War*, în Eliezer Ben-Rafael, Thomas Gergely, Yosef Gorny (eds.), „Jewry between Tradition and Secularism. Europe and Israel Compared (Jewish Identities in a Changing World, Vol. 6)”, Brill Publishers, Boston, 2006.
- Hary Kuller, *Sioniștii sub lupa Siguranței și Securității. 1925 – 1949*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România”, 2008.
- Șlomo Leibovici-Laiș, *În culisele unei afaceri politice*, în „Magazin Istoric”, mai 2002.
- Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Editura Polirom, Iași, 2002.

UNELE ASPECTE PRIVIND PREZENȚA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN MEMORIA COLECTIVĂ A ROMÂNILOR

SOME ASPECTS REGARDING THE PRESENCE OF MIHAI VITEAZUL IN THE COLLECTIVE MEMORY OF THE ROMANIANS

Dr. Cheramidoglu Constantin¹

Abstract: *The presence of the great personalities of a country in the collective memory is a normal phenomenon, which occurs in all nations. People feel connected to those who played a decisive role in the decisive moments of the history of their country; it is their duty to perpetuate their memory and to honor their deeds. Mihai Viteazul is perhaps the most important personality of the Romanian nation, and his name is frequently found today, more than four centuries from the time he lived. The present article realizes a review of the ways in which the name of the great voivod is linked today to the daily life of Romanians, with examples from different spheres of social existence.*

Keywords: *Mihai Viteazu; collective memory; toponymy; decoration; statues.*

Marile personalități ale istoriei au rămas întotdeauna în memoria locuitorilor de oriunde. Marii cuceritori, făuritorii de țară, eliberatorii, marii comandanți de oști, au atras atenția generațiilor ulterioare, care, de fiecare dată, au găsit exemple de urmat în faptele acestora, au avut practic nevoie de asemenea modele, devenite cu timpul legende, idealuri ce întruchipau aspirațiile unei societăți la un moment dat.

Memoria colectivă a societății românești a reținut și ea câteva figuri emblematice ale trecutului național; amintim aici pe Decebal, Traian, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza și alții. Perpetuarea memoriei acestor străluciți reprezentanți ai istoriei noastre se face pe mai mult căi; unele sunt dirijate, organizate de stat, prin școală, sau alte sisteme educative, altele pornesc firesc din inima, din conștiința cetățenilor acestei țări, oameni pentru care patriotismul și cunoașterea trecutului neamului lor, nu sunt noțiuni lipsite de sens, anacronice. Dacă uitarea este un fenomen normal atât pentru memoria unui individ cât și a unei societăți, tot atât de normală este și recuperarea trecutului, întoarcerea periodică la exemplele trecutului, reconsiderarea personalităților istorice și mai ales a faptelor lor, apreciate acum sub o altă abordare; în multe cazuri avem de-a face cu o revalorificare a acestor figuri emblematice. Este și cazul lui Mihai Viteazul.

Nicolae Iorga scria cândva, că „e foarte interesant să caute cineva în înseși izvoarele timpului felul cum se oglindește el în mintea contemporanilor”, referindu-se

¹ Academia Română-Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST) – Filiala Constanța.

la imaginea lui Mihai Viteazul din vremea sa. Explică apoi de ce marele domnitor nu fusese iubit, nu fusese popular, la vremea sa. Politica sa față de țărani, firea sa ce purta și caracteristicile unui „avânt sudic”, datorat origini sale, erau greu de înțeles de poporul român, despre care scria Iorga că „aventura la dânsul n-a prins niciodată”.

Această „momentană lipsă de popularitate” de care vorbea marele istoric, avea să fie copleșită apoi de epoca de după 1840, când, în principal datorită lui Bălcescu, dar nu numai lui, Mihai Viteazul reînvie în conștiința românilor².

Nu ne vom ocupa aici de prezența lui Mihai Viteazul în manualele școlare, sau de modul în care a fost apreciat de clasa politică la un moment dat; sunt subiecte care au fost tratate pe larg, mai mult sau mai puțin obiectiv, în literatura și istoriografia de la noi³.

Ne vom referi deci la perpetuarea memoriei domnitorului primei uniri, prin alte mecanisme ale memoriei colective; ele acționează mai lent, dar mai temeinic, subliminal uneori. Efectul lor este însă de durată, iar legătura cu sufletul uman mai intimă. Oameni și-au botezat copii cu numele marelui domn, au înființat școli, au denumit străzi și bulevarde, piețe publice și poduri sau parcuri; au creat fundații cu scopuri diferite, asociații profesionale, au bătut monede, au emis timbre, au străbătut distanțele la bordul unor vase ce purtau numele său. Acestea nu au fost toate impuse de la centru, nu au fost caracteristice unei anumite epoci istorice sau doar unei anume ideologii. Le-au traversat pe toate și continuă să acționeze.

Să exemplificăm:

Toponimia, a reflectat de mult prezența legendarului voievod în memoria locuitorilor de pe teritoriul României. Astfel, la începutul secolului trecut, Marele dicționar geografic vorbește despre două localități cu trimitere la numele lui Mihai Viteazul. Exista satul Mihai Bravul, reședința comunei cu același nume din plasa Balta, județul Brăila, care avea la începutul secolului XX, 1007 suflete. Satul fusese înființat la 1879, cu ocazia împroprietăririlor din zonă⁴.

La aceeași dată era înregistrat și satul Mihai Viteazul, aflat în comuna cu același nume, din plasa Borcea, a județului învecinat, Ialomița. Conform aceleiași surse, „numirea Mihai Viteazul i s-a dat după numele moșiei pe care este satul. Mai înainte purta numele de Bărăganul”⁵.

O altă moșie ce purta numele voievodului se afla tot la acea vreme, în județul Olt. Aici același dicționar plasează și o măgură mare, cu numele de Mihai Vodă, pe teritoriul comunei Crâmpoia. Ea servea drept hotar între moșiile Ghioca, a banului Bălăceanu și cea numită Mihai Vodă, iar mai târziu Ghimpețeni. Despre aceasta din urmă se spunea că „a fost, după cum se constată din documente vechi, proprietatea

² Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, Ed. Militară, 1968, p. 427.

³ Vezi: *Figura lui Mihai Viteazul în viziunea elitelor și în literatura didactică (1830-1860)*, în “Revista istorică”, tom IV, nr. 5-6/1993, pp. 539-550; Lucian Boia, *Mituri istorice românești*, Ed. Universității București, 1995, p. 42....

⁴ *Marele dicționar geografic al României*, red. G. I. Lahovari, vol. IV, fasc. II, București, 1901, p. 328.

⁵ *Ibidem*, p. 329.

viteazului Domn”. Și se mai adaugă: “Legenda spune că această măgură e făcută chiar de Mihai Vodă, ca semn de hotar, între moșii”. O altă pădure, a statului, situată în jud. Ilfov și întinzându-se pe 150 de hectare, purta și ea în acea vreme denumirea de Mihai Vodă⁶.

Lucrările efectuate cu ocazia recensământului din anul 1930, cel mai mare din vremea României Mari, au înregistrat 4 localități cu denumirea de Mihai Viteazul și alte patru cu cea de Mihai Bravul. Mai putem adăuga alte două localități cu numele de Mihai Vodă. Astfel acest antroponim se situa pe locul doi, după cel de Cuza Vodă, care înregistra 17 localități⁷. Nu putem introduce aici toponimul „Voievodul Mihai”, acesta fiind legat de viitorul rege Mihai, deși, la originea alegerii numelui de Mihai pentru fiul regelui Carol al II-lea, a stat tot legătura pe care casa domnitoare din România dorea să o realizeze cu aspirațiile poporului român, prin perpetuarea numelui marelui domn⁸. Tot trei localități purtau numele de „Carol I”, iar alte trei pe cel de Carmen Sylva.

Anul 1941 înregistra prezența a patru localități (sate) cu numele de Mihai Bravul, aflate în județele: Brăila, Soroca, Tulcea și Vlaşca. Alte patru sate se numeau Mihai Viteazu (în județele: Constanța, Dorohoi, Lăpușna și Ialomița), iar denumirea articulată, Mihai Viteazul, era înregistrată la alte trei localități: din Cahul, Cluj-Turda și Târnava Mare. Tot atunci mai figurau și două sate (în Ialomița și Ilfov) ce se numeau Mihai Vodă⁹. Totalizând astfel 13 sate ce purtau numele marelui domnitor, putem spune că a fost perioada cea mai „rodnică” din acest punct de vedere.

În epoca socialistă, deși au avut loc numeroase modificări de denumiri de localități, numele voievodului primei uniri a continuat să rămână pe primele locuri între toponimele oficiale folosite. Astfel, în anul 1974, am recenzat patru sate ce se numeau Mihai Bravu (în județele: Bihor, Brăila și Ilfov) și alte cinci ce se numeau Mihai Viteazu (în județele: Botosani, Cluj, Constanța, Ialomița și Mureș). La acestea mai adăugăm și satul Mihai Vodă, din Ilfov¹⁰.

Numele domnitorului se regăsește de-a lungul timpului în denumirile atribuite unor spații publice, piețe, parcuri, dar și poduri, etc.; exemplificăm cu câteva dintre ele: Piața Mihai Viteazu din Cluj-Napoca, ce a primit acest nume din 1918, iar statuia voievodului a fost amplasată acolo ulterior; Piața Mihai Viteazu din Arad, Parcul Mihai Viteazu din Giurgiu, dar și Podul Mihail Bravul din Târgoviște, aflat peste râul Ialomița.

Probabil că cel mai mare impact educațional l-a avut atribuirea numelui voievodului primei uniri, unor școli, licee sau universități. De departe, Mihai Viteazul le-a întrecut aici pe toate personalitățile României, ce au avut onoarea de a denumi

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, București, 1932, pp. 650, 651.

⁸ Sheila Kast, Jim Rosapepe, *Dracula is dead: how Romanians survived Communism...*, 2009, publisher Jim Rosapepe.

⁹ *Indicatorul localităților din România*, București, 1943, pg. 892.

¹⁰ *Nomenclatura poștală codificată a localităților din România*, București 1974, p. 276.

spațiile academice. O statistică rapidă a dus la obținerea numărului de 17 unități de învățământ preuniversitar, ce poartă acest nume. Vom aminti deci de Liceul militar din Alba Iulia (cu o mare încărcătură simbolică), apoi, Colegiul Național Mihai Viteazul din București (fost Sf. Sava, apoi Mihai Cel Mare la 1868 și Mihai Viteazul din 1880); Colegiul Național Mihai Viteazul din Ploiești (fost Liceul Sf. Petru și Pavel, a primit numele domnitorului în anul 1974); plină de semnificații este și înființarea în anul 1992 a Liceului teoretic Mihai Viteazul, din Chișinău, la care putem adăuga liceele, grupurile școlare, din: Pitești, Vulcan, Slobozia, Turda (fostul liceu “Regele Ferdinand”), Oradea, Zalău, Băilești, Caracal, Sf. Gheorghe, Bumbești (în jud. Gorj), Vișina (jud. Dâmbovița). Stăruim puțin asupra Grupului Școlar Mihai Viteazul, din Ineu, intitulat pe pagina Web proprie, ca „cel mai bun liceu din județul Arad”. Tot acolo am putut citi pe aproape trei pagini, argumentele folosite de regretatul profesor Todincă Ioan, pentru ca acel grup școlar să primească din anul 1994 denumirea de Mihai Viteazul. Pe scurt, ele se leagă de garnizoana de la Ineu a voievodului, dar și de cronicarul vremurilor sale, Gheorghe Brancovici, născut la Ineu în anul 1645, care a descris cu admirație faptele domnului Mihai¹¹.

Gama acestor școli este diversă, ea cuprinde licee, grupuri școlare, cu orientări diverse și se întinde de la Școala de Arte și Meserii din comuna Mihai Viteazul jud. Constanța), până la Universitatea Mihai Viteazul din Craiova banilor.

În anul 1874, la comanda unor entuziaști și a comerciantului M. Villermont, se construia la Paris un aerostat, numit Balonul „Mihai Bravul”. Acesta cântărea 41 kg., putând transporta 5-6 persoane. Pentru a se ridica de la sol avea nevoie de 1496 m.c. de gaz. El este considerat primul aparat de zbor românesc. Prima oară când acest balon s-a ridicat de la sol a fost la data de 9 iunie 1875, la București, când la bordul său se afla alături de M. Villemont, principalul finanțator al proiectului și ziaristul Grigore Ventura.

La 20 iunie 1874 balonul a fost folosit pentru o misiune militară, având la bord pe majorii Constantin Poenaru și Iacob Lahovari, alături de Dem. Dumitrescu. Aceștia au studiat posibilitățile de urmărire și recunoaștere pe terenul din jurul Capitalei, întocmind cu acest prilej prima hartă militară a împrejurimilor Bucureștiului¹².

Numele marelui domnitor s-a asociat în chip firesc, și cu cea mai înaltă distincție militară a României. Astfel, la 26 septembrie 1916 se înființa ordinul militar „Mihai Viteazul”, menit a recompensa vitejia ostașilor români, aflați în greul război pentru reîntregirea țării. Din textul actului reiese că „va fi conferit exclusiv pentru fapte excepționale de război, ofițerilor care s-au distins în fața inamicului”. Decretul de înființare a fost urmat la scurt timp de o lege cu aproape același conținut, dar care făcea referire și la un viitor regulament de aplicare¹³. Ceva mai târziu, venea și

¹¹ http://scoli.didactic.ro/grupul_scolar_mihai_viteazul_ineu. Accesat: 31.05.2011.

¹² http://ro.wikipedia.org/wiki/Balonul_Mihai_Bravul. accesat la 01.06.2011. accesat: 31.05.2011.

¹³ Monitorul oficial nr. 144 din 28 septembrie 1916 și Monitorul oficial nr. 223 din 23 decembrie 1916.

recompensa materială acordată celor ce primiseră înalta distincție militară. La 12 mai 1927 se promulga Legea nr. 99, din al cărui text cităm în continuare:

*Art. 1. Ca o consacrare a virtuților ostășești din care au izvorât actele de eroism săvârșite în timpul războiului pentru întregirea neamului în spiritul tradiției strămoșești și ca o mărturie nepieritoare care să servească de pildă generațiilor viitoare, se acordă ofițerilor decorați cu **Ordinul Mihai Viteazul**, drepturile prevăzute în prezenta lege¹⁴.*

Regele Carol al II-lea avea să introducă unele modificări în legea respectivă, ce instituiau portul unei anume uniforme, pentru membrii ordinului, aspecte legate de ceremonii, ce corespundeau înclinației sale către fast, dar în același timp se crea o atmosferă mai apropiată de epoca domnului primei uniri, lucru pe care îl încercase la timpul său și domnitorul Gh. Bibescu.

Modificarea regulamentului, din 6 noiembrie 1940, introduce mai multe manifestări specifice mișcării legionare (slujbe la biserici, pelerinaje, garda la morminte, etc.), în care un loc important îl capătă parastasele pentru ctitorii bisericii militare Mihai Vodă – Mihai Viteazul, Doamna Stanca și urmașii lor. La 8 noiembrie urmau să se comemoreze în fiecare an toți cavalerii ordinului, plecați din viață¹⁵.

Alte modificări privind însemnele ordinului au loc în anul 1941¹⁶, pentru ca în noile condiții de după 23 august 1944 să se închidă ordinul înființat la 1916 și să se înființeze un nou ordin militar “Mihai Viteazul”, destinat eroilor din războiul antifascist¹⁷.

Ordinul „Mihai Viteazul” a fost reglementat și după 1989, prin legea 29/2000 și mai ales 327/2003, care au menținut-o ca “cea mai înaltă decorație militară de război ce se acordă ofițerilor și unităților militare, pe timp de război sau în misiuni sub jurisdicția unor organisme internaționale, la care statul român este parte”¹⁸.

Trecem acum la un alt domeniu, unul aparte, în care reîntâlnim numele voievodului; este vorba de navigație. Se întâmplă destul de rar ca navele maritime sau fluviale civile, să poarte numele unor domnitori, principii, etc. Flota românească comercială a înregistrat între alte nume celebre, cele ale vasului „Împăratul Traian” și „Regele Carol I”, ambele în perioada interbelică. Anterior fusese și un remorcher, ce primise numele lui “Mihai Viteazul”¹⁹.

La 1936 era lansat la apă, la Turnu Severin, vasul considerat a fi „cel mai mare vapor fluvial din lume”, conceput și executat de români, vas botezat atunci cu numele de “Regele Carol al II-lea”. Avea 85 de metri lungime, o punte principală, una

¹⁴ Monitorul oficial nr. 105 din 15 mai 1927.

¹⁵ “Legislația Statului Român Legionar”, vol. III, ed. Universul, București, 1940, pp/ 61-67.

¹⁶ Monitorul oficial nr. 246 din 16 octombrie 1941; nr. 258 din 30 octombrie 1941.

¹⁷ Monitorul oficial nr. 246 din 24 octombrie 1944.

¹⁸ <http://www.legestart.ro/Legea-327-2003-Ordinul-Mihai-Viteazul-%28MTcwNDA-%29.htm>. Accesat la 07.06.2011.

¹⁹ Constantin Ardeleanu, *Comerțul exterior și navigația prin gurile Dunării – Serii statistice (1901-1914)*, Galați University Press, p. 166.

superioară de promenadă și cea a comenzi. Era dotat cu două motoare Diesel Sulzer, cabine de lux, cu băi, telefoane, radio, restaurant-grădină, bar, ca adevăratele pacheboturi europene²⁰. După abdicarea regelui Carol al II-lea, vasul capătă denumirea de „Dunărea”, din 30 septembrie 1940. Graba schimbării a făcut ca să se dea din eroare un nume pe care îl mai purtau la acea dată: un ceam, trei șleपुरi, un bac motor și un remorcher. Pentru evitarea unor confuzii, Direcția marinei comerciale a cerut o nouă schimbare, astfel că la 18 decembrie 1940 i se comunica de minister „aprobarea dată de Domnul General I. Antonescu, Conducătorul Statului, pentru schimbarea numelui vasului „Dunărea” în „Mihai Viteazu”²¹.

Vasul a efectuat curse pe Dunăre, dar vremurile de război nu au permis ca el să navighe spre țările din amonte, în croazierele de lux pentru care fusese construit. Așa se face că în primăvara anului 1943 făcea legătura între porturile românești de la Dunărea de Jos. Din păcate, la 27 mai 1943 în dreptul milei 48 ½, în urma coliziunii cu o mină, vasul „Mihai Viteazu” a suferit o avarie deosebit de gravă, astfel că s-a scufundat în 14 minute. Vasul avea la bord 136 de pasageri și echipajul; au pierit în apele Dunării 10 persoane²².

Ulterior, o altă navă prezidențială a purtat același nume, fiind folosită de Nicolae Ceaușescu, până la incendiul din 1984. A fost înlocuită mai târziu de nava „Mureș”.

Ne aducem aminte apoi cu toții de moneda de 100 de lei, apărută în anul 1991; din oțel placat cu nichel, era desenată de Vasile Gabor, chipul domnitorului fiind cel cunoscut în epocă, probabil de pe medalia pe care o văzuse și Bălcescu la Viena, când se documenta pentru cunoscuta sa carte, dedicată Viteazului²³.

Fără o ordine anume, amintim în continuare de alte forme de manifestare a prezenței lui Mihai Viteazul în memoria colectivă a românilor de azi.

Astfel, la Craiova a luat ființă la 22 aprilie 2010, filiala Dolj, „Mihai Viteazu”, a Patronatului Român²⁴.

O altă fundație cu numele „Mihai Viteazu” își propunea să promoveze sportul ecvestru în România²⁵.

Nu trebuie să uităm filmografia respectivă. În primul rând este vorba de filmul „Mihai Viteazul”, realizat de Sergiu Nicolaescu în anii 1969-1971, care, deloc întâmplător, a devenit cel mai vizionat film românesc. Șapte ani mai târziu, Constantin

²⁰ „Marea Noastră”, an V, nr. 6, iunie 1936, p. 91.

²¹ Arhivele Naționale Galați, fond *Căpitănia portului Galați*, dosar 180/1940-1944, ff. 55-61.

²² *Ibidem*, dosar 71/1942-1945, f. 23.

²³ Colin R. Bruce, *Standard catalog of world coins: 1901-2000*, Editor F+W Media, Inc., 1991. p. 1720.

²⁴ <http://www.patronatulroman.ro/prima-pagina/anunturi-comunicate-patronatul-roman/42-noutati-patronatul-roman/106-constituirea-filialei-dolj-qmihai-viteazuq-a-patronatului-roman.html> accesat: 07.06.2011.

²⁵ <http://ultimiihaiduci.blogspot.com/2010/10/fundatia-mihai-viteazu.html>. accesat: 03.06.2011.

Vaeni a regizat un nou film, „Buzduganul cu trei peceți”, care a pus mai puțin accentul pe marile sale bătălii, în favoarea laturii ideologice²⁶.

În ce privește filatelia, precizăm că prima emisiune de timbre pe care apare și chipul lui Mihai Viteazul, este din anul 1922, fiind legată de festivitățile de încoronare de la Alba Iulia. De atunci și până în 2004 au apărut 17 emisiuni filatelice românești care îl prezintă pe Mihai Viteazul și ctitoria sa din București²⁷.

Pentru a căuta să apreciem locul ocupat de Mihai Viteazul într-o posibilă ierarhie a valorilor românești, amintim aici de rezultatele a două sondaje, acțiuni de presă din ultimii ani.

Astfel în cadrul proiectului „Mari români”, organizat de Televiziunea Română, în anul 2006, Mihai Viteazul a ocupat locul patru, fiind devansat de Ștefan cel Mare, Carol I și Mihai Eminescu. În acest clasament, Alexandru Ioan Cuza (care este preferat în toponimie), a ocupat locul opt²⁸.

Un alt sondaj de opinie, având ca temă „Cei mai patrioți români din istorie”, a fost organizat de Institutul Român pentru Evaluare și Strategie, pe un eșantion de 1.036 indivizi majori, în data de 25 ianuarie 2011. Rezultatele sale îl indică pe primul loc pe Alexandru Ioan Cuza (18%), urmat de Mihai Viteazul (10%) și Ștefan cel Mare (7%). Procentele aparent mici se explică prin prezența mai multor opțiuni; figurează astfel: Vlad Țepeș, Nicolae Iorga, Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, Nicolae Ceaușescu (pe locul opt), urmași de Carol al II-lea și M. Eminescu, etc.²⁹.

Fără a intra în domeniul artistic, vom aminti totuși de monumentele de for public ce au eternizat amintirea marelui voievod, accentuând pe modul de percepere a lor în societatea românească. Într-un articol din anul 1930 sculptorul Ion Jalea se referea la statuile ecvestre din țara noastră și afirma despre statuia lui Mihai Viteazu, din București, că „este cu siguranță cea mai iubită statuie din București”, argumentând apoi astfel: „marile manifestări cu caracter național, fierberile dinprejurul războiului, întrunirile studențești s-au făcut și se fac împrejurul ei. Nu numai pentru că locul e propice pentru adunări, dar și pentru faptul că se găsește în cartierul nostru latin, cu dinamismul ei războinic pe care autorul i l-a întipărit. Calul jucăuș mic și nervos și Mihai Viteazul cu barda ridicată în mâna stângă, este căpitanul de la Călugăreni, care-și croiește drum printre vrăjmași la un cap de pod”. Amintind că autorul operei, Carrier Belleuse era un sculptor decorator, Jalea mai adăuga: „Felul lui de a vedea s-a potrivit cu firea noastră, mai ales cu acel sens haiducesc, care plutește încă, din toată mișcarea culturală poporanistă de la noi”. Dar sculptorul român are și o observație: „se înțelege că dacă pe lângă acest fapt de arme, autorul ar fi reușit să dea și ideea generală

²⁶ Vezi: Grid Modorcea, *Dicționarul filmului românesc de ficțiune*, București, 2004.

²⁷ Vezi Ioan Galdea, *Repere filatelice: Mihai Viteazul*. La adresa: http://www.dacoromania-alba.ro/nr48/repere_filatelice_viteazu.htm accesat: 07.06.2011.

²⁸ <http://www.mariromani.ro/primapagina.php> accesat: 07.06.2011.

²⁹ http://www.realitatea.net/ires-alexandru-ioan-cuza-mihai-viteazu-si-stefan-cel-mare-ci-mai-patrioti-romani-din-istorie_800689.html accesat: 06.06.2011.

de ceea ce reprezintă pentru noi Mihai Viteazul, adică prințul care a încheiat un moment al Unirii, ar fi fost poate mai interesant”³⁰.

În țară sunt multe statui ale lui Mihai Viteazu și amintim câteva: cea de la Cluj-Napoca (1976, autor Marius Butunoiu); la Alba Iulia (1968, autor Oscar Han); cea de la Iași (2002, autor Ioan Busdugan, continuată de Pavel Mercea), care a trezit unele comentarii publice, legate de lipsa armei (buzdugan sau bardă) din mâna voievodului, așa cum era îndeobște reprezentat; cea de la Oradea (1994, autori Alexandru Gheorghică și Georgeta Caragiu), a fost și ea controversată pentru maniera de realizare, astfel că în anul 2019 a fost coborâtă de pe soclu și retrasă spre refacere. Cea de la Slobozia (2014, Vasile Aionesei) a făcut obiectul unor controverse, fiind înlăturată trei ani mai târziu. Nici cea de la Ploiești (1997, autor Nicolae Kruch) nu a scăpat de controverse, ceea ce spune multe despre modul în care privesc astăzi cetățenii asemenea opere de for public. În anii 2011 și 2012 s-au realizat alte două statui, replici ale celei din București, ce au fost amplasate la Năvodari și Giurgiu. În țară mai sunt diferite statui, de diferite dimensiuni, la Tg. Mureș, Sf. Gheorghe, Târgoviște, Cislădie, etc; multe însă au suferit asaltul vremii, iar altele au fost criticate pentru modul de realizare. Cert este că față de asemenea monumente publicul este mult mai exigent, modul cum este percepută figura voievodului de artiști fiind analizat cu mare atenție, la fel amplasamentul acestor monumente.

Ne oprim aici cu exemplele, pentru că nu ne-am propus un inventar exhaustiv.

Este cert că memoria colectivă a societății românești păstrează, în diferite modalități, amintirea lui Mihai Viteazul. Ceea ce nu înseamnă că această memorie nu este din când în când agresată, încercată, și nu doar sub aspectul „demitizării”, atât de la modă după 1989; răul cel mai mare nu vine din partea unor specialiști, care pot fi îndreptățiți să analizeze și să reanalizeze locul și rolul personalităților în istorie. Răul vine din altă parte, ca să-l cităm pe C. Rădulescu-Motru, de la „elita pseudocultă”, care ia în zeflema toate marile personalități ale istoriei și culturii noastre. Incapabilă să înțeleagă rolul real al acestor personalități, ea nu înțelege nevoia reală de astfel de modele. Împrumutarea lor din afară înstrăinează neamul românesc și este un păcat atunci când se face cu bună știință.

³⁰ Ion Jalea, *Statui Echestre*, în “Boabe de grâu”, An I, 1930, nr. 1, p. 20.

BIBLIOGRAFIE

- Arhivele Naționale Galați, fond *Căpitania portului Galați*, dosar 180/1940-1944, 71/1942-1945.
- „Monitorul oficial”, 1916, 1927, 1941, 1944
- „Marea Noastră”, 1936
- Legislația Statului Român Legionar , vol. III, ed. Universul, București, 1940.
- Constantin Ardeleanu, *Comerțul exterior și navigația prin gurile Dunării – Serii statistice (1901-1914)*, Galați, University Press.
- Boia Lucian, *Mituri istorice românești*, Ed. Universității București, 1995.
- Bruce Colin R., *Standard catalog of world coins: 1901-2000*, Editor F+W Media, Inc., 1991.
- Figura lui Mihai Viteazu în viziunea elitelor și în literatura didactică (1830-1860)*, în “Revista istorică”, tom IV, nr. 5-6/1993.
- Galdea Ioan, *Repere filatelice: Mihai Viteazul*. La adresa: http://www.dacoromania-alba.ro/nr48/repere_filatelice_viteazu.htm accesat: 07.06.2011.
- Indicatorul localităților din România*, București, 1943.
- Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, București, 1932.
- Iorga Nicolae, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, Ed. Militară, 1968.
- Ion Jalea, *Statui Echestre*, în “Boabe de grâu”, An I, 1930, nr. 1.
- Kast Sheila, Rosapepe Jim, *Dracula is dead: how Romanians survived Communism*, 2009, publisher Jim Rosapepe.
- Marele dicționar geografic al României*, red. G. I. Lahovari, vol. IV, fasc. II, București, 1901.
- Grid Modorcea, *Dicționarul filmului românesc de ficțiune*, București, 2004.
- Nomenclatura poștală codificată a localităților din România*, București 1974, p. 276.
- <http://www.legestart.ro/Legea-327-2003-Ordinul-Mihai-Viteazul-%28MTcwNDA-%29.htm>. Accesat la 07.06.2011.
- <http://www.mariromani.ro/primapagina.php> accesat: 07.06.2011.
- <http://www.patronatulroman.ro/prima-pagina/anunturi-comunicate-patronatul-roman/42-noutati-patronatul-roman/106-constituirea-filialei-dolj-qmihai-viteazuq-a-patronatului-roman.html> accesat: 07.06.2011.
- http://www.realitatea.net/ires-alexandru-ioan-cuza-mihai-viteazu-si-stefan-cel-mare-ci-mai-patrioti-romani-din-istorie_800689.html accesat:06.06.2011.
- http://scoli.didactic.ro/grupul_scolar_mihai_viteazul_ineu. Accesat: 31.05.2011.
- http://ro.wikipedia.org/wiki/Balonul_Mihai_Bravul. accesat la 01.06.2011. accesat: 31.05.2011.
- <http://ultimiihaiduci.blogspot.com/2010/10/fundatia-mihai-viteazu.html>.accesat: 03.06.2011.

ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ
POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY

PROBLEMA DREPTURILOR CETĂȚENEȘTI ÎN PRIMA CONSTITUȚIE A ROMÂNIEI

THE ISSUE OF CIVIL RIGHTS IN THE FIRST CONSTITUTION OF ROMANIA

Marlen – Elena GHERASIM¹

Abstract: *The basic principles of the Constitution of 1866 were the following: the separation of powers (legislative, executive, judicial), representative governance (parliament is elected by vote, and the state leadership represents the whole nation), national sovereignty (powers emanates from the nation), ministerial responsibility (ministers are accountable to the law for their acts), the hereditary and constitutional monarchy (Romania is ruled by heirs from the house of Hohenzollern-Sigmaringen. They were to be raised in the Orthodox religion). The rights of Romanians could be divided into two main categories: Civil rights – personal freedom, freedom of the consciousness, freedom of the press, inviolability of the domicile, inviolability of property, inviolability of correspondence, equality before the law, the right to petition, freedom of education and Political rights - freedom of gatherings, freedom of associations, the right to choose and to be elected.*

Keywords: *Constitution, monarchy, civil rights, political rights.*

Anul 1866 a marcat pentru România o serie de evenimente, atât pe plan politic cât și legislativ, favorabile unei noi organizări, cum ar fi: Răsturnarea lui Al. I. Cuza și refuzul contelui Filip de Flandra de a accepta tronul; asumarea puterii de către o locoteneță domnească formată din: Nicolae Golescu - reprezentând pe munteni și stânga radicală a coaliției, Lascăr Catargiu - reprezentând pe moldoveni și dreapta conservatoare, Nicolae Haralambie - reprezentând armata; criza financiară; dificultățile regimului de proprietate; tensiunile internaționale; toate acestea fiind urmate de instaurarea dinastiei străine. În 1866 este adus în România și depune jurământul pe noua Constituție, fiind confirmat ca domn de votul poporului, Principele Carol I din familia nobiliară germană Hohenzollern-Sigmaringen. Titulatura sa va fi inițial aceea de domn (în 1878 devine cea de alteță regală, iar din 1881 cea de rege).

Principiile de bază ale Constituției din 1866 au fost următoarele: separația puterilor în stat (legislativă, executivă, judecătorească), guvernarea reprezentativă (parlamentul era ales prin vot, iar conducerea statului reprezenta întreaga națiune), suveranitate națională (puterile statului emanau de la națiune), responsabilitatea ministerială (miniștrii răspundeau în fața legii pentru actele lor), monarhia ereditară și constituțională (Romania era condusă de moștenitori din casa de Hohenzollern-Sigmaringen. Aceștia trebuiau crescuți în religia ortodoxă).

¹ Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale.

Puterea legislativă era deținută de Parlament și domn. Parlamentul era alcătuit din Adunarea Deputaților și Senat, care aveau drepturi egale, cu excepția bugetului, prerogativă ce aparținea Adunării Deputaților. Membrii celor două camere erau aleși prin vot cenșitar; în Senat însă erau și unii membri de drept: foști parlamentari aleși în două legislaturi, foști miniștri, generalii, mitropoliții și episcopii, reprezentanți ai universităților, membrii trimiși de Academia Romană, etc. Atribuțiile Parlamentului erau următoarele: elaborarea proiectelor de legi, votarea legilor, adoptarea bugetului țării. Funcția de domnitor putea fi deținută de descendenți pe linie masculină ai Principelui Carol I. Dacă nu existau descendenți direcți pe linie masculină ai regelui, atunci succesiunea revenea fratelui cel mai în vârstă al regelui sau moștenitorilor lui. Atribuțiile legislative ale domnitorului erau: sancționarea și promulgarea legilor (domnul își dădea acordul, prin semnătură, pentru punerea în aplicare a legilor votate de Parlament); dreptul de veto absolut asupra legilor, care nu a fost însă folosit (domnul putea respinge o lege, pe care apoi o trimitea Parlamentului spre reanalizare), drept de inițiativă legislativă (propunerea unor proiecte de legi spre votul Parlamentului).

Puterea executivă era deținută de domn prin intermediul Guvernului. Atribuțiile Guvernului erau de a pune în aplicare legile și de a elabora proiecte de legi. Miniștrii erau răspunzători pentru faptele lor în fața Parlamentului. Atribuțiile executive ale domnitorului erau următoarele: numea și revoca miniștri, numea și confirma în funcții publice, putea dizolva Parlamentul, conducea armata, bătea monedă, acorda grațieri. Cea mai importantă atribuție a regelui era cea de a dizolva Parlamentul, dar regii României până la Carol al II-lea nu au exercitat-o. Constituția prevedea că în caz de dizolvare a Parlamentului trebuiau organizate alegeri parlamentare în cel mai scurt timp. Parlamentul putea fi dizolvat o singură dată într-un an.

Puterea judecătorească se exercita prin Curți de Apel și Tribunale. Cea mai înaltă instanță era Curtea de Casație și Justiție.

Sistemul electoral era bazat pe votul cenșitar (votau cei care aveau o anumită avere, prevăzută de lege). Populația era împărțită în 4 colegii electorale, după avere: la colegiul I și II votau marii proprietari funciari, la colegiul III votau burghezii, liber profesioniștii și ofițerii în retragere, iar la colegiul IV votau țăranii. La colegiul IV votul era indirect, prin reprezentanți (adică țăranii își alegeau dintre ei niște reprezentanți și doar aceia votau). În 1884 s-a modificat Legea electorală prin desființarea colegiului IV și a votului indirect: votau toți cei care plăteau un impozit către stat.

Titlul II din Constituție vorbește în articolele 5 – 30 ”Despre Drepturile Românilor”², reprezentând 26 de drepturi, pe care conservatorii nu le putuseră respinge. Acestea au fost dezbătute pe parcursul a 5 zile, între 21 - 25.06.1866.

² *Codul General al României adnotat de Const. Hamangiu*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1900, p.1.

Proiectul primar conținea 21 de articole la acest titlu. Ulterior, la proiectul amendat o serie de articole au fost votate, unele modificate, altele suprimate, dar au apărut și articole sau amendamente noi. Cele mai aprinse dezbateri au fost cele privind votarea articolelor referitoare la problema evreilor și la problema proprietății.

Art. 7 în proiect, prevedea că însușirea de român se conservă și se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile, iar religia nu mai putea fi un obstacol la împământenire. La acest articol comitetul cerea să fie adăugat un nou alineat cu privire la faptul că împământenirea se va da de puterea legislativă și numai astfel străinul va fi asemenea românului, pentru exercitarea drepturilor politice.

La acea vreme credința românului era că cine învață carte trebuie să fie funcționar și astfel să se boierească și chivernisească. A fi meseriaș, bancher, doctor, comerciant, era privit ca un lucru umil de către inaltele clase ale societății. Profitând de acest mod de gândire, străinii de neam și religie cum erau grecii, armenii și evreii puseseră monopol pe diferite ramuri ale economiei și comerțului, speculând pe naționali. Lipsiți de calitate înăscute, slab apărați și prost îndrumați, pământeni nu puteau ține piept riscurilor impuse de dibăcia, spiritul negustoresc și experiența străinilor. Dacă grecii și armenii reușiseră să se asimileze cu pământeni prin diferite căsătorii aranjate, intrând astfel în rândul românilor și purtându-se ca ei, evreii formau adevărate caste, fiind deosebiți de români prin firea lor, religie și obiceiuri³. În schimb se puseseră sub protecția diferitelor Consulate de pe teritoriul țării noastre, pentru a-și putea desfășura nestingheriți activitățile comerciale și economice.

Din acest motiv au fost discuții încinse mai ales din punctul de vedere al drepturilor evreilor. Conservatorii cereau ca împământenirea să nu poată fi obținută decât de creștini, iar cei ce sunt de alte religii să poată fi împământeniți doar după anii de stagiul prevăzuți de codul civil. Considerau că prin acest alineat s-ar vinde țara israeliților și s-ar compromite interesele naționale, iar Constituția fiind a României, nu trebuia să îi includă decât pe români. Îi considerau pe evrei ca pe o molimă ce cuprinseseră orașele, industria și comerțul românesc, și din această cauză nu voiau să îi lase să exercite funcții și drepturi politice.

Unii parlamentari considerau că tocmai capitalurile evreiești vor fi benefice pentru țară și că după zeci de ani de conviețuire, nu puteau fi excluși, nu li se puteau da doar îndatoriri, trebuind să li se dea și drepturi, întrucât chiar codul civil prevedea drepturi pentru străinii care construiau fabrici pe teritoriul țării noastre.

Deși își doreau o Constituție cu viziune modernă, totuși multor parlamentari le era frică de situația în care evreii din alte țări ar fi dorit să vină pe teritoriul României, datorită legilor mai favorabile, căutându-și interesele, încercând să speculeze munca și averea românilor. Se știa că marea majoritate a evreilor erau cârciumari, băcani, brutari, cizmari, croitori, etc., gata să vândă pe datorie sau să dea împrumuturi românilor, ca să îi prindă în mâinile lor pe datornici. Mulți nobili din dorința de a duce

³ Mihail Polihroniade și Alexandru Christian Tell, „*Domnia lui Carol I*”, Volumul I, 1866-1877, Editura Vremea, 1937, p. 150-151, www.dacoromanica.ro, accesat pe data de 15.12.2013.

o viață boemă se îndatoraseră la evrei, nu achitaseră datoriile la timp și fuseseră puși în situația de a încheia noi contracte cu dobândă sporită, sau de a pierde bunurile gajate. Parlamentarii considerau că dacă israeliții ar fi primit împământenirea, prima dată aceștia și-ar fi investit averea în cumpărarea de moșii, iar banii pe care îi plăteau pentru acestea urma să-i recupereze de la români pe calea comerțului. În final evreii aveau să rămână și cu pământurile și cu banii, iar românii să ajungă slugi la aceștia.

Alții, cu viziuni mai democratice considerau că toți locuitorii de pe teritoriul țării trebuiau să aibă drepturi egale, indiferent de stare socială și religie, iar Constituția să fie una modernă, de secol XIX, nu una plină de restricții. Erau și deputați ce proveneau din zone cu populație mare de evrei, cărora trebuia să le apere interesele, și care își puneau problema discuțiilor cu aceștia la întoarcerea acasă. Într-o astfel de situație se aflau și reprezentanții noștri întrucât Târgul Neamț era la acea vreme o așezare cu populație majoritară evreiască. Ei au invocat sprijinul israeliților ce au contribuit la împrumutul național în Moldova, asemenea românilor.

Acest articol a fost dezbătut intens, ocupând tot spațiul alocat unei ședințe, cu numeroase prelungiri, de dimineață până seara. În cele din urmă s-a propus ca numai creștinii de orice rit să poată solicita împământenirea⁴. Această prevedere va fi modificată la revizuirea din 1879.

O altă problemă de mare interes era cea a proprietății. Prin Constituție proprietatea devine sacră și inviolabilă. Se propunea ca exproprierile să se facă doar pentru comunicații și salubritate. Ulterior s-a stabilit că se vor face și pentru stabilimente militare sau de sănătate, căi ferate și drumuri, pe baza unor legi speciale. Proprietățile țăranilor dobândite prin Reforma Agrară din 1864 erau excluse de la expropriere. Garantându-se țăranilor posesiunea loturilor se garanta totodată și moșierilor expropriați primirea de despăgubiri. Astfel, ansamblul drepturilor asigurate românilor se situa la un nivel mult mai democratic. ”Reafirmându-se desființarea privilegiilor și monopolurilor, ca și neadmiterea titlurilor de proprietate străine, se evidențiază nerecunoașterea existenței unei aristocrații, poziție pe care conservatorii au trebuit să o accepte”⁵.

Conform noii Constituții, drepturile românilor puteau fi împărțite în două mari categorii:

-Drepturi civile:

- libertatea persoanei (nimeni nu poate fi urmărit sau arestat decât în cazuri prevăzute de lege);
- libertate conștiinței (dreptul de a avea propriile idei și credințe, respectând ordinea publică și bunele moravuri);
- libertatea presei (interzicându-se reînființarea cenzurii ori perceperea de cauțiuni de la ziariști);

⁴ *Desbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituțiunii și Legei Electorale*, p. 291, www.digibuc.ro, accesat pe data de 29.03.2015.

⁵ *Academia Română - Istoria Românilor*, vol. VII, tom. 1, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 561

- inviolabilitatea domiciliului, inviolabilitatea proprietății, inviolabilitatea corespondenței, egalitatea înaintea legilor, dreptul de petiționare (aceste prevederi care interzic pătrunderea în domiciliu fără acordul persoanei sau fără mandat judecătoresc, preluarea unei proprietăți sau citirea corespondenței private au rolul, în primul rând, de a apăra cetățeanul în fața abuzurilor reprezentanților instituțiilor statului și abia apoi în fața abuzurilor persoanelor fizice);

- libertatea învățământului (învățământul primar era gratuit și devenea obligatoriu pe măsură ce se înființau școli primare în toate localitățile).

-Drepturi politice:

- libertatea întrunirilor (dreptul de a organiza adunări publice);
- libertatea asocierilor (dreptul de a alcătui organizații: partide, syndicate, etc.);
- dreptul de a alege și a fi ales.

Prin Constituția de la 1866 Romania devine un stat modern, guvernat după principiile liberalismului: separarea puterilor în stat, drepturi și libertăți cetățenești, garantarea proprietății private. Romania va avea o viață politică stabilă, al cărei garant este domnul, care are prin Constituție rolul de a păstra echilibrul între forțele politice și instituțiile statului. În vederea revizuirii Constituției era necesară solicitarea a minim unui sfert din Guvern, rezoluție care trebuia să treacă din 15 în 15 zile timp de trei sesiuni, după care se adopta modificarea. La Constituția din 1866 modificările survenite au fost cele din anii 1879 și 1884.

În data de 30 iunie/12 iulie 1866 Principele Carol I depune jurământul pe noua Constituție și în aceeași zi declară că pe lângă legile poporului român, drepturile naționale și integritatea teritoriului, trebuie păzită cu sfințenie neutralitatea noastră garantată de Marile Puteri ale Europei. Nu vom fi aliații niciunei puteri și nu vom crea nicio dificultate cu puterile învecinate⁶.

În vara anului 1866 Principele Carol I domnul României va efectua numeroase vizite în țară, din dorința de a-i cunoaște pe români, problemele cu care se confruntau aceștia, tradițiile, folclorul, obiceiurile lor, precum și modul în care le sunt respectate drepturile constituționale, ținând în acest sens și un carnet de călătorie, unde avea obiceiul să își noteze cele mai importante și impresionante aspecte din această experiență a descoperirii României. În paginile acestui jurnal se regăsesc numeroase însemnări referitoare la vizitarea unor localități și sălașuri de cult nemțene.

Casa regală fiind în doliu după fratele mai mic al domnului, ceremoniile de primire a vizitatorilor nu au fost fastuoase, dar ținând cont de epidemia de holeră care izbucnise în Târgu Neamț ca apoi să se întindă în tot Neamțul, și de seceta lunii august, eforturile autorităților și locuitorilor de a face o bună impresie au fost considerabile, lucrând zi și noapte la drumuri, curățenie și coroane de flori. Pe parcursul întregii vizite Carol I a fost impresionat de sărăcia românilor greu de descris

⁶ *Cuvântările Regelui Carol I*, Ediție îngrijită de Constantin C. Giurăscu, vol. I, 1866-1886, Fundația pentru Literatură și Artă Regerle Carol II, p. 15-16, www.dacoromanica.ro, accesat pe data de 19.06.2014.

în cuvinte, de lipsa drumurilor, de lipsa mijloacelor de trai datorate secetei, de lipsa școlilor și de proasta calitate a locuințelor. A hotărât astfel că cei ce erau datori la stat să fie iertați de datorii iar în schimb să efectueze munci de reparații ale drumurilor, construcții de școli și spitale. A vizitat Piatra Neamț, Mănăstirea Agapia, Cetatea Neamțului și Mănăstirea Neamț unde fost impresionat de regimul de viață al călugărilor, care nu mâncau niciodată carne, iar pește, lapte și ouă foarte rar, hrana lor zilnică fiind ciorbă cu mămăliguță. La 22 august 1866, prefectul de Neamț transmite iconomilor Mănăstirii Neamț o scrisoare de mulțumire pentru „Patriotica primire a Principelui Carol I Domnitorul României prin acest județ realizând cea mai vie mulțumire Înalțimii Sale”⁷

Pe viitor această sărăcie a românilor îl va face pe domn să socotească cu mare grijă fiecare bănuț ce s-ar fi cheltuit în plus pe diferite nevoi ale casei regale, cum ar fi fost haine, petreceri sau călătorii, considerând că austeritatea regală nu putea fi decât un beneficiu pentru binele românilor și că cea mai bună pază a tezaurului era economia.

BIBLIOGRAFIE

SJAN Neamț, fond Mănăstirea Neamț-Secu, dosar nr. 29/1866.

fond Primăria orașului Tg. Neamț, dosar nr. 4/1866-1867.

Codul General al României adnotat de Const. Hamangiu, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1900.

Cuvântările Regelui Carol I, Ediție îngrijită de Constantin C. Giurăscu, vol. I, 1866-1886, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol al II-lea.

Desbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituțiunei și Legei Electorale.

Istoria Românilor, vol. VII, tom. 1, Editura Enciclopedică, București, 2003

Mihail Polihroniade și Alexandru Christian Tell, *Domnia lui Carol I, volumul I, 1866-1877*, Editura Vreamea, 1937.

⁷ Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale, fond Mănăstirea Neamț-Secu, dosar nr. 29/1866, f. 55; *Idem*, fond Primăria orașului Tg. Neamț, dosar nr. 4/1866-1867, f. 221.

A.C. CUZA ȘI NAȚIONALISMUL-CREȘTIN ROMÂNESC INTERBELIC

A.C.CUZA AND THE ROMANIAN INTERBELICAN CHRISTIAN NATIONALISM

Prof. dr. Daniel DIEACONU¹

Abstract: *We propose by this study a portrait of an important politician of the first half of the XX-th century, of a perpetual parliamentarian, considered the father of inter-war Christian nationalism. He has also distinguished in literature as an essayist and epigrammatist, close to Junimea, and had a long university career in Iasi, at the Faculty of Law. He has socialist beginnings, then conservative. He was along with Nicolae Iorga, founder of the Democratic Nationalist Party, but the closeness between the two was not long lasting, becoming political enemies afterwards. From his nationalist-Christian party founded in 1923, the Legion of Archangel Michael emerges, which will promote the same political doctrine, with more fervency and enthusiasm. He came to power with Goga, in 1937, with the Christian Nationalist Party, for a short period, the abolition of political parties by Carol II also marking the end of his political career. Gifted parliamentary orator, with a long career, he was, however, a supporter of the dictatorship, and remained consistent with the Christian nationalist doctrine, called at that time, "cuzist".*

Keywords: junimism, Christian-nationalism, anti-Semitism, legionaries, royal dictatorship

A.C. Cuza s-a remarcat în anii de după primul război mondial ca fondatorul și principalul promotor al doctrinei naționalist-creștine. S-a dovedit a fi unul dintre cei mai longevivi oameni politici ai României moderne și singurul care a reușit să facă o carieră având în centrul discursului său antisemitismul. Dacă după “Marele Război”, A.C. Cuza a promovat cu tenacitate naționalismul-creștin, în perioada antebelică opțiunile sale politice arătau căutările și încadrarea într-un curent care să-l reprezinte. O relativă taxonomie poate stabili etapele evoluției politice ale lui A.C. Cuza:

- perioada socialistă, când A.C. Cuza se apropie de „Dacia viitoare” și de „Contemporanul” și se manifestă ca raționalist și ateu, acordând atenție proletariatului – 1882-1885;
- perioada junimistă și conservatoare, cu colaborări la „Convorbiri literare” sau „Era Nouă” – 1885-1895;

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

- perioada „naționalist-democrată”, când, alături de Nicolae Iorga, fondează și luptă pentru impunerea pe scena politică a Partidului Naționalist Democrat” – 1910-1920;
- perioada naționalist-creștină, A.C. Cuza fiind fondatorul și conducătorul mai multor formațiuni politice care promovau doctrina ce se va numi „cuzistă” – 1920-1938;

În realizarea acestui studiu, pentru a surprinde evoluția sa universitară, doctrinară și politică, am folosit surse arhivistice ieșene, presa vremii, în special cea naționalist-creștină, scrieri de epocă, memorialistică sau studii istorice care se concentrează și asupra activității sale politice și menționăm aici lucrările lui C.V. Coban, Pamfil Șeicaru, Gh. T. Pop, Grigore Traian Pop, Stelian Neagoe, Gheorghe Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, Gabriela Dumitrescu, Petre Țurlea, Dragoș Zamfirescu sau Armin Heinen, Nicholas Nagy-Talavera, Eugen Weber, Kurt Treptow sau James Niessen, scrise cu mai multă sau mai puțină obiectivitate, după vremuri, regimuri politice sau patimi.

A.C. Cuza s-a născut la 8 noiembrie 1857 la Iași. Era fiul lui Constantin Gh. Cuza (văr primar cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza) și al Smarandei Coroi, fiica postelnicului Ioniță Coroi. Tatăl său devine în anul 1859 judecător și apoi prefect al județului Ismail. În anul 1861, ajunge membru al Curții de Apel, iar din 1863 practică avocatura la București pe lângă Curtea de Casație. În anul 1866, Constantin Gh. Cuza moare la 48 de ani lăsând orfani doi copii, Petru și Alexandru, iar în anul 1870, moare și Smaranda Cuza²¹. Studiază la Iași, la institutul privat al lui A. Frey, apoi la Dresda, sprijinit și de Mihail Kogălniceanu, la celebrul Institut Krausse. A devenit licențiat în litere și filosofie la Paris, apoi obține titlurile de doctor în drept și în științe politice și administrative la Paris și Bruxelles³. La Bruxelles, îi are colegi pe socialiștii Morțun, Mille, Bădărău, ce editau revista „Dacia viitoare”. Migrează spre „Junimea”, unde se manifesta un conservatorism naționalist. Este chiar deputat conservator între 1892-1895. Publică și la „Făt-Frumos” din Bârlad, începând cu 1904, în revista „Era nouă” a lui Petre Misir și, mai apoi, în „Neamul Românesc”, în 1906, unde se pronunță împotriva intruziunii evreilor în presă⁴.

Nicolae Iorga și A.C. Cuza au început prin a scrie texte politice sub influența „Contemporanului” și a „Daciei viitoare”, atee, raționaliste, socialiste. Inamicii politici ai lui A.C. Cuza aminteau despre o poezie, *La mormântul meu*, în care, autorul, ce devine liderul Ligii Apărării Național-Creștine, își exprima ideile sale de atunci. Prezentăm prima strofă a acestei poezii, sugestivă în acest sens, care i-a fost imputată mai târziu de adversarii politici:

“La mormântul meu, prieteni, lăsați popii toți

² Gh. Ghibănescu, *Cuzeștii*, București, 1910, p. 150-152

³ A.C. Cuza, *Memorii asupra lucrărilor*, Iași, 1900, pp. 5-7

⁴ C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2008, p. 102; G.V. Coban, *Fenomenul A.C. Cuza*, Iași 1939, pp. 9-11; C. Sandache, *Doctrina național-creștină în România*, Ed. Paideia, București, 1997, p. 7

Să le spuneți că gândul meu a fost ateu,
C-am privit dumnezeirea ca o proastă comedie,
Spovedania o minciună, slujba morții o prostie
Și că pentru mine ceru-i gol de Dumnezeu...”⁵.

Când i s-au reproșat aceste versuri, a răspuns: „Eram atât de departe de groapă!”. La Bruxelles își manifestă nihilismul, neîncrederea în divinitate, persiflarea clericalismului. Prezentăm o epigramă a lui A.C. Cuza, în care, cu ironie, exprimă ideile îndreptate împotriva oamenilor bisericii:

“Damaschin sătul la Athos să bea vutcă cu stafide
O pornit în fuga mare cocoțat pe un măgariu;
Îi șoptise egumenul că-n Moldova se deschide
Facultatea de Cotnariu”⁶.

Dar legăturile cu socialismul ale celor doi profesori sunt efemere și, în 1895, îi aflăm printre membrii unei organizații numite „Alliance Antisemitique Universelle”, cu o existență efemeră. Ei erau uniți prin simpatia pentru Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Spiru Haret, dar și pentru primarul Vienei, Karl Lueger, antisemit și antimaghiar (printre cei care își manifestă prețuirea pentru Lueger s-au aflat și Alexandru Vaida-Voevod și Octavian Goga). Naționalismul lui A.C. Cuza, după cum el însuși spunea, avea rădăcini adânc înfipte și în „Școala liberală” a lui Simion Bărnuțiu⁷. A debutat editorial la 36 de ani cu cartea *Meșeriașul român*, publicată la Iași în 1893.

A.C. Cuza, descendent al boierimii moldovene, ce avusese șansa de a beneficia de sprijin material pentru a studia în străinătate, se îndepărtează de socialiștii ce-i influențează tinerețea petrecută la Bruxelles. Își reneagă începuturile socialiste. Lucrarea sa *Despre poporație* o dovedește. Deși este considerată de unii un plagiat, a fost bine primită în țară și autorul ei devine profesor la Universitatea din Iași, la Catedra de economie politică. Principiile sale antisemite devin o constantă a discursurilor sale ținute în amfiteatrele Facultății de Drept, unde a devenit decan. Înainte de război, deși nu reușește să intre în Parlament, are o prezență activă în campaniile electorale. În jurul său se grupează Ion Zelea Codreanu, profesor de la Huși, Corneliu Șumuleanu, de la Iași, profesor la Facultatea de Medicină sau Ioan Găvănescul, profesor de etică din Iași. Deși Cuza se identifica atunci cu Eminescu (l-a cunoscut și se considera prieten al acestuia și a scris o lucrare despre viața și opera poetului), agresivitatea discursului său antisemit îl recomandă ca un urmaș demn al Bogdan Petriceicu Hasdeu, împrumutând din virulența și lipsa de toleranță față de

⁵ Gh. T. Pop, *Caracterul antinational si antipopular al Partidului National Crestin*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1976, p. 41

⁶ Gr. Coban, *Fenomenul A.C. Cuza*, Iași, 1939, p. 10; C. Sandache, *Doctrina naționalist-creștină din România*, p. 7; C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, p. 104, nota 5

⁷ C. Iancu, *Evreii din România, 1866 – 1919*, Ed. Hasefer, București, 2006, p. 222; „Neamul românesc”, an V, nr. 27, 1 martie 1910 și A. Heinen, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 88; A.C. Cuza, *Studii economice și politice*, p. XV

populația evreiască a acestuia. Nicolae Iorga, dimpotrivă, se apropie mult mai mult de Eminescu, ambii fiind promotorii unui antisemitism romantic, ce viza o asimilare a elementului evreiesc, cu toate că în articolele lor exprimă neputința unei astfel de încercări⁸. Nicolae Iorga era exponentul unei intelectualități moldovene care, în cea mai mare parte, se situa pe poziții antievreiești, puțini fiind cei care se considerau partizanii ai emancipării evreilor. Nicolae Iorga se raliază, la începutul vieții sale politice, aceluiași idei. Cu timpul însă, poziția sa se radicalizează, ca mai apoi să renege vechea sa poziție. Nicolae Crevedia, cunoscutul epigramist, scria în 1933, adresându-se *D-lui Iorga. Apropos de antisemitismul său de pe vremuri*:

“Văzând în țară-atâți evrei
Prășiți ca frunza și ca iarba,
Atâta ură-avea pe ei,
Că i-ar fi măturat... cu barba”⁹.

Nicolae Iorga și A.C. Cuza, absolvenți ai Universității din Iași, erau o sinteză a xenofobiei lui Eminescu și nativismul „Junimii”, după părerea lui J.P. Niessen¹⁰. Cei doi lideri au intrat în viața politică încă din 1892, când sunt aleși deputați pe listele conservatoare, dar încercările de a-și întemeia o formațiune politică proprie i-a îndepărtat de Parlament, de cele două partide ce girau rotativa guvernamentală. În 1902, cu ocazia proiectului pentru „Legea asupra meseriilor” (o lege cu caracter restrictiv pentru meseriașii evrei, dar care n-a fost niciodată pusă în aplicare datorită numeroaselor plângeri și petiții), A.C. Cuza scria articolul *Naționalizarea meseriilor*. El își afirma opinia că scăderea populației creștine din cauze economice, iar comerțul și industria sunt în mâna evreilor, acaparând astfel toate mijloace de subzistență. Scrierile sale dovedesc influența lui E. Drumont, autorul unei foarte cunoscute și publicate (și în variantă română) – *La France Juive*. Lucrarea sa, *Generația de la 1848 și Era Nouă*, se consideră că este certificatul de naștere al doctrinei naționalist-creștine, numită și cuzistă¹¹. A.C. Cuza nu poate fi acuzat că nu a avut curajul opiniei și că a demonstrat consecvență și perseverență în susținerea ideilor sale. Chiar dacă multe dintre ele au fost criticate de mare parte a opiniei publice. A avut o viziune

⁸ G. Dumitrescu, *A.C. Cuza și doctrina naționalist-creștină*, în „Arhivele totalitarismului”, an II, nr. 1-2/1994, p. 1153; P. Șeicaru, *Un junimist antisemit*, A.C. Cuza, Ed. Carpații, Madrid, 1956, p. 7; S. Stanca, coord., *Dicționar biografic de istorie a României*, Ed. Meronia, București, 2008, p. 158

⁹ P. Șeicaru, *Un junimist antisemit*, A.C. Cuza, Ed. Carpații, Madrid, 1956, p. 21; D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, Craiova, 1992, p. 98

¹⁰ N. Crevedia, C. Calotesu-Neicu, *Antologia epigramei românești*, Ed. Cartea românească, București, 1933, p. 57

¹¹ J.P. Niessen, *Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și mobilizării*, în “P. Sugar, Naționalismul sud-est european în secolul XX”, Ed. Curtea Veche, București, 2002, p. 232 *Ibidem*, an I, nr. 11, 15 iunie 1906 și D. Dungăciu, *Națiunea și provocările (post) modernității*, Ed. Tritonic, București, 2004, p. 65; Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. II, Ed. Eurasia, București, 1995, p. 11; A.C. Cuza, *Naționalizarea meseriilor*, în „Arhiva”, nr. 7-8, 1902; G. Dumitrescu, *A.C. Cuza și doctrina naționalist-creștină*, în „Arhivele totalitarismului”, an II, nr. 1/2, 1994, p. 153

proprie asupra *Bibliei*, considerând că ideile sale duc spre o nouă interpretare a religiei creștine. Cerea eliminarea Vechiului Testament, văzut ca “impur și jidovesc”, menținerea doar a Noului Testament. De asemenea, cerea ca la cununile religioase să fie scoase numele Sara, Rebeca, Rahila (imorale) și “sânul lui Avram” – “proxenetul lui Faraon”. S-au născut reacții din mediul clerical, dar care nu l-au împiedicat pe Cuza în a-și promova cu încăpățănare ideile în continuare¹².

Nicolae Iorga preia „Sămănătorul” în 1903 și îi imprimă o direcție naționalistă. A prezentat permanent chestiuni rurale care, prin intermediul revistei, deveneau cunoscute unui număr mare de cititori. După 1907, pentru articolele sale din „Sămănătorul” și „Neamul românesc” a fost considerat unul dintre instigatorii răscoalei și a primit numeroase amenințări. Într-un articol din „Sămănătorul” se scria: „... oricât de înalt ar fi valul murdar al profitorilor, pământul e al nostru. Iar într-o bună zi, vântul o să zboare pleava pe care tot el a adus-o, pe când noi rămânem”. Tot în „Sămănătorul”, A.C. Cuza cerea „crearea unei clase de mijloc prin eliminarea străinilor, care îi blochează apariția și formarea unei culturi pur românești”, sau „întărirea spiritelor dirigente și dezvoltarea naționalității românești”¹³. Sunt și ideile pe care le face cunoscute și prin lucrarea *Naționalitatea în artă. Principii, fapte, concluzii. Introducere la doctrina naționalist-creștină* din 1905, retipărită în 1908, la Editura Minerva din București.

În anul 1906, Nicolae Iorga duce tratative cu Titu Maiorescu și Nicolae Filipescu, lideri ai Partidului Conservator. Istoricul dorea schimbări ale programului politic și direcția ziarului „Epoca”. Pretențiile lui Iorga zădărnicesc înregimentarea lui în această grupare. Fondează, în schimb, „Frăția bunilor români”, o asociație „cu tentă culturală și politică”, creată pentru „a sprijini în toate împrejurările limba și literatura și cele mai înalte interese ale poporului român”. În orașele Moldovei, șezătorile (cu plată) au început să se țină încă din 1906 (la Iași, Fălticeni, Roman, Botoșani, Câmpulung, Bacău) și care au contribuit la susținerea unui ziar, „Neamul Românesc”, ce a devenit oficios al partidului și pe care Iorga l-a scos până la moartea sa, uneori cu importante sacrificii materiale. Mai mult, Nicolae Iorga reușește fondarea unei tipografii proprii, cooptându-i în consiliul de administrație pe A.C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, G.G. Orleanu, dr. Mantiatide. „Neamul românesc” s-a constituit în principal prin banii obținuți din conferințele ținute în țară în cadrul „Frăției bunilor români” și cu sprijinul prietenilor săi politici și nu numai¹⁴.

Nicolae Iorga, un om politic ce-a vibrat adânc pentru suferința țaranului și care-și manifestase nemulțumirile antievreiești în opere precum *Sate și mănăstiri* sau *Neamul românesc din Bucovina*, nu putea rămâne indiferent față de cauzele, dar și consecințele răscoalei; a fost considerat în unele cercuri ca fiind unul dintre instigatorii,

¹² C. Sandache, *Doctrina național-creștină în România*, pp. 14-16

¹³ *Ibidem*, p. 233; “Sămănătorul”, 4 decembrie 1905

¹⁴ J.P. Niessen, *op. cit.*, p. 232; „Neamul Românesc”, an I, nr. 1, 10 aprilie 1906 și „Neamul românesc”, an III, nr. 11, 1 februarie 1908; P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României interbelice*, în “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Iași, XXIII, 1986, p. 657

prin numeroasele articole din „Neamul Românesc”, ce acuzau și pe evreii satelor, în paginile gazetei sale, cârciumarii, arendașii, cămătarii evrei erau figuri obișnuite, ce stârneau ironia sau furia sa. Celebrul său „blestem” *Să-i ierte Dumnezeu....* este definitoriu pentru poziția sa față de vinovații pentru masacrul lui martie 1907, între care se află și „străinul”, dar nu numai el. Poziția sa este prezentată și într-un articol din februarie 1907: „Nu contra străinilor, ca străini, ne-am ridicat, ci contra modului lor de exploatare; să rămână între noi acei străini ce vor să muncească cu cuget curat, în folosul lor fie, dar nu în paguba noastră”¹⁵.

Ziarul lui Nicolae Iorga apărea în 1906, la 10 mai și, deși încă din primul număr se specifică că nu este o publicație politică, treptat se constituie într-un observator și judecător al vieții politice, mai ales prin rubrica „Partidele noastre”. Problemele țărănești sunt o constantă a ziarului, răscoala din 1907, aducând pentru Iorga o nouă înțelegere a ei, adăugând planului cultural pe cel social ce va căpăta întâietate. În ziarul său, Nicolae Iorga a permanentizat rubrica „Chestiunea țărănească și evreii noștri”¹⁶. Tot în 1906 începe să colaboreze la ziar și A.C. Cuza, articolele sale conținând încă de la început o puternică tentă antisemită (primul articol îi apare în nr 11 din 15 iunie 1906).

Nicolae Iorga candidează în 1907 în județele din nord ale Moldovei și este ales la Iași, beneficiind de sprijinul lui A.C. Cuza și al grupului său, dar și datorită influenței pe care o avea în rândul intelectualității ieșene, cu 1.157 de voturi, în urma lui G.G. Mărzescu, C. Stere, G. Panu; A.C. Cuza nu este, însă, ales deputat. A fost o testare a „pieței electorale” în vederea constituirii unui partid, și pe lângă județele nordice ale Moldovei, Iorga și Cuza mai obțin voturi și în Prahova, Dolj, Râmnicu-Sărat, unde naționalist-democrații au avut succes și mai târziu. Iașul se va afla într-o oarecare măsură și sub influența lui A.C. Cuza din partea P.N.D., el folosindu-se de funcția sa universitară și de prestigiul lui Iorga (se spunea că „tot tineretul școlar e de partea sa”)¹⁷. Nicolae Iorga se manifestase vehement în 1907 împotriva arendașilor, pe care-i considera „exploatare ai poporului”, ziarul său „Neamul românesc” publicând numeroase articole pe această temă. Și Cuza l-a secondat la 1907 în acuzele adresate administrației și arendășimii, el insitând mai ales pe „latura originii arendașilor” din Moldova. El creionase încă din 1905 în *Cursul de economie politică*, o imagine a unei societăți dominate de evrei. Aceeași stare de fapt era ilustrată și în *Despre poporație*, pe care Emil Socor o considerase plagiat¹⁸.

Nicolae Iorga a obținut mandatul de deputat la Iași și datorită sprijinului lui A.C. Cuza și a grupului său politic, fiind făcută public alianța în momentul validării și

¹⁵ „Neamul Românesc”, an II, nr. 87, 8 martie 1907; „Neamul Românesc”, an II, nr. 82, 15 februarie 1907

¹⁶ „Neamul Românesc”, 5 iunie 1907

¹⁷ D.A.D., nr. 1 din 9 iunie 1907, p. 10

¹⁸ vezi pe larg A.C. Cuza, *Despre poporație*, București, 1910; idem, *Curs de economie politică*, Iași 1923 și Gh. T. Pop., *op. cit.*, p. 27; E. Socor, *Despre plagiatul d-lui Cuza*, Atelierul ziarului Adeverul, București, 1923

susținând contestația celui neales. Iorga vorbește pentru prima dată de un partid al său. Încă din 1908 cei doi aliați politici purced la realizarea *Declarației de program naționalist-democrat*, publicată în „Neamul Românesc” începând cu numărul 13, din 30 ianuarie 1908, în care se pronunță pentru reforme, între care amintim:

- înlăturarea străinilor de la furnituri și lucrări;
- scoaterea străinilor din sate;
- monopolul debitării alcoolului;
- crearea de ceainării, săli de petrecere și biblioteci pentru popor în toate orașele;
- scoaterea evreilor din armată;
- votul universal pentru români.

În 1910, Partidul Naționalist Democrat căpăta structură și program. Unul dintre ctitori, Alexandru C. Cuza, era de părere că „avem o mișcare naționalistă... Căci nu suntem încă un partid, suntem numai o mișcare naționalistă și e firesc să ni se impună datoria să tindem spre organizarea acestei mișcări“. Înființarea P.N.D. s-a realizat în cadrul unui congres ținut în sala Oppler din București, prezidat de colonelul Manolescu-Mladian, fost aghiotant al domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Au vorbit A.C. Cuza, Nicolae Iorga, Ion Zelea Codreanu, avocatul Petre Jecu. La scurt timp sunt întemeiate organizații locale la Râmnicu Vâlcea (prin A.D. Livezeanu), Craiova (generalul Marcu), Iași (A.C. Cuza), Huși (I. Zelea Codreanu) și apoi la Râmnicu Sărat, Prahova, Vlașca, Gorj, Botoșani¹⁹.

Apariția P.N.D. în peisajul politic autohton s-a datorat, în special, „necesității unor restricții față de evrei“, după A.C. Cuza. Alături de această chestiune, la loc de frunte, se afla problema țărănească, ce o puseră în discuție N. Iorga și V.M. Kogălniceanu, cea mai importantă în viziunea lor, împreună cu problema românilor din afara României. Este cunoscută poziția intransigentă a lui Nicolae Iorga în această problemă, care a izbucnit în 1907 când a scris cunoscutul articol *Să-i ierte Dumnezeu...*, în „Neamul românesc” la 8 martie al acelui an: „Să-i ierte Dumnezeu pe cei 4 țărani români împușcați în orașul românesc Botoșani de oastea românească în ziua de 5 martie 1907 [...] Să nu ierte Dumnezeu pe străinul fără inimă care a stors vraga o sută de ani și astăzi vrea și sângele [...] pe hâzii politicieni mâncați de poftă și nevolnicii; să nu ierte Dumnezeu pe cârmuitorii neghiobi sau vânduți, înaintea cărora, cufundați în orgii bugetare, fumegă acum sânge nevinovat“. Din acest blestem se pot observa lesne cei care sunt învinovați de Iorga pentru situația grea a țăranimii și susținerea revendicărilor țărănești nu va lipsi nicicând din programul său politic. Și pe drept cuvânt, căci țăranul se plângea: „Noi am rămas fără pământ din cel cu care bătrânii au fost împroprietăriți la '64. Abia ne putem hrăni“. Cereau pământ și arendă mai omenească...²⁰

¹⁹ P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Ed. Enciclopedică, București, 1991, pp. 41-42; M. Oprețescu, *Partidul Naționalist Democrat condus de Nicolae Iorga (1910-1938)*, București, 2000, pp. 32-33; 44-46

²⁰ „Neamul românesc”, an II, nr. 87, 8 martie 1907

Fondarea „Partidului Naționalist-Democrat” a fost pregătită de cei doi lideri, cu mult înaintea anului 1910, prin activitatea în cadrul „Sămănătorului”, a revistei „Făt-Frumos”, „Era Nouă”, „Neamul Românesc”, a „Ligii culturale”, a „Frăției bunilor români”, a „Cursurilor de vară”. În jurul lor se strânge o pleiadă de oameni de cultură, de valoare, dar prea puțin implicați în activitatea politică. Și de aceea, începuturile P.N.D. au fost timide. N. Iorga, în ciuda faptului că era angrenat în multiple activități, fondase o tipografie, conducea un ziar – „Neamul Românesc” (renunțase la „Sămănătorul”), conducea *Cursurile de vară* de la Vălenii de Munte (noua sa reședință), își găsește timp pentru conferințe, mai ales în Moldova și în special în Iași, care era circumscripția sa (în octombrie 1909 vorbește despre un „Partid Naționalist”). „Cursurile de vară de la Vălenii de Munte”, operă deosebită a lui Nicolae Iorga, erau publicate în „Neamul românesc” sau în volum, la tipografia sa din mica localitate prahoveană. Între studiile realizate aici menționăm și statisticile referitoare la populația și economia Moldovei în care se evidențiază dominația evreilor. S-a considerat că înainte de 1910, Iorga și adepții săi n-au avut un program politic clar și declarațiile politice n-au avut consistență și consecvență²¹.

Programul Naționalist-Democrat a fost publicat în ziarul „Neamul românesc”, an V, nr. 49, din 19 aprilie 1910 și apărea ca fiind modificat față de cel din 1908, se pare că influența și aportul lui Cuza au fost mai mici. Dacă până la această dată cea mai importantă problemă aflată în atenția naționaliștilor-democrați a fost cea țărănească, acum în prim plan ajunge problema națională, în special Nicolae Iorga acordând cea mai mare atenție și un efort susținut sprijinirii luptei pentru unitatea națională. Se insistă pentru părăsirea „legăturilor primejdioase” în politica externă (cu adresă directă la mai puțin cunoscuta alianță cu Puterile Centrale); se insistă pe realizarea unor reforme pentru țăranime și se cer legi pentru protejarea muncitorilor și întrezicerea cartelor și trusturilor, amintindu-se experiența nefastă a anului 1907. Nu lipsesc articolele cu caracter antisemit (de inspirație cuzistă), moderate însă, dorindu-se, în principal limitarea activității comerciale a evreilor. În programul P.N.D., la articolul 45, se menționa: „Soluția problemei jidovești, prin eliminarea jidanilor, dezvoltarea puterilor creatoare ale românilor și protejând întreprinderile lor”. Se dorea oprirea evreilor de a se stabili prin sate, țăranii români trebuind să fie ajutați spre a rezista presiunilor financiare. Studiind programul partidului publicat în „Neamul românesc” sau în *Consfătuirea din 23-24 aprilie 1910 a Partidului Naționalist-Democrat și Întrunirea publică din 25 aprilie 1909 (cuvântările ținute cu aceste prilejuri)*. *Programul*, 1910, Vălenii de Munte, se poate constata că partidul nu este o reacție de răspuns la „ceștiunea ovreiască”, ci la o „criză națională”, vizate fiind atât politica externă (românii din afara României), cât și politica internă (în special situația țăranimii), doar într-un nivel secund apare „problema evreiască”. Discursul

²¹ „Neamul Românesc”, an IV, nr. 121-122, 3 octombrie 1909; *Cursurile de vară de la Vălenii de Munte*, Ed. Datina românească, Tip. Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910, pp. 11, 33-35; I. Căpreanu, *Partidul Naționalist-Democrat până la primul război mondial*, în „Analele Științifice ale universității Al. I. Cuza, Iași, Istorie, s. III, 16 (1970), nr. 1, p. 179

antisemit al grupării are o distribuție inegală; el capătă consistență atunci când campania electorală se apropie de nordul Moldovei. Nu putem afirma același lucru despre propaganda susținută în Oltenia sau Muntenia. N. Iorga puncta: „Când venim aici să vorbim, ați văzut, o facem în chipul cel mai liniștit, lovind nu oameni, ci lovind în idei greșite, în apucături nenorocite, în interese primejdioase”²².

Votul censitar și intrusiunea guvernului (fie el liberal, fie conservator) în desfășurarea alegerilor, lipsa de fonduri, făceau ca o nouă formațiune politică să aibă reduse șanse de succes. Partidul Naționalist-Democrat era unul sărac și pentru a intra în campaniile electorale au fost necesare apeluri pentru colecte din partea membrilor și simpatizanților pentru a-și putea deschide liste în mai multe județe. Lipsa fondurilor a făcut ca reprezentanții P.N.D. să candideze doar în Moldova de Nord și în unele județe din Muntenia. Datorită politicii de reformă propusă de Nicolae Iorga, mai ales în problema țărănească, într-un electorat redus numeric pe baza votului censitar, sunt puțini cei ce-și îndreaptă adeziunea spre P.N.D. Ei sunt reprezentanții Colegiului al III-lea, dar voturile lor îi permit doar lui Iorga să intre în Parlament înainte de război, A.C. Cuza și V.M. Kogălniceanu, următori valoroși candidați ai P.N.D., nu reușesc accederea în legislativul interbelic²³.

A.C. Cuza își prezintă tendințele sale pronunțat antievreiești în cadrul P.N.D. și chiar dacă nu sunt prezentate în forma pe care și-ar fi dorit-o el în cadrul statutelor program ale grupării, le publică în lucrarea lui N. Iorga – *Problema evreiască la Cameră. O interpelare cu o introducere de A.C. Cuza și note despre vechimea evreilor în țară*, în anul 1911, sub forma a cinci teze:

- menținerea cu orice eforturi a Articolului 7 din Constituție;
- eliminarea evreilor, înlocuirea lor treptată în toate ramurile pe care le-au acaparat;
- libertatea presei și a întrunirilor doar pentru români;
- manifestațiile evreiești de orice natură să fie înăbușite;
- guvernul să sprijine națiunea în „problema evreiască” prin expulzarea evreilor din sate, excluderea din armată, eliminarea din presa românească²⁴.

În anul 1911, P.P. Carp primește însărcinarea de a forma un nou guvern și organizează alegeri. P.N.D. se prezintă cu „Programul Naționalist-Democrat” publicat în 1910 și fără alianțe electorale. Drept centru al campaniei electorale rămâne Iașul, unde candida atât Iorga, cât și Cuza. Rezultatele sunt nefavorabile, toți candidații partidului strâng doar 3.500 de voturi. În anul 1912, noi alegeri sunt organizate de către Partidul Conservator Democrat condus de Tache Ionescu, care se dovedesc mai liniștite și mai puțin îngrădite de autorități. P.N.D. obține 7.028 voturi, un rezultat

²² Consfătuirea din 23-24 aprilie 1910 și Întrunirea publică din 25 aprilie 1909 (cuvântările ținute la aceste prilejuri). *Programul*, Vălenii de Munte, 1910, p. 145.

²³ P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică*, p. 42.

²⁴ N. Iorga, *Problema evreiască la Cameră. O interpelare cu o introducere de A.C. Cuza și note despre vechimea lor în țară*, Ed. Neamul românesc, Vălenii de Munte, 1911, pp. 12-13.

văzut de Iorga ca remarcabil. Este ales în județul Prahova, iar Cuza eșuează din nou în dorința sa de a intra în Parlament²⁵.

Începând cu 1912, relațiile dintre Iorga și Cuza au început să se deterioreze. Iorga a fost considerat un moderat, mai ales în ceea ce privește poziția sa față de evrei, pe când Cuza era văzut ca un reacționar, încă de la începuturile colaborării lor. P.N.D. se arată ca un partid regional, rămânând tributar voturilor oferite de Moldova, fiind puțini adepții lor din Oltenia și Muntenia, ceva mai mulți sunt susținătorii lor în Prahova și Brăila. În anul 1912, s-a tipărit ziarul „Unirea” al lui A.C. Cuza, care a apărut în perioada 1912-1918, 1920, 1924. Propaganda antisemită era principala direcție a publicației²⁶.

A.C. Cuza participă destul de puțin, spre deosebire de acțiunile electorale, la activitatea partidului, Nicolae Iorga fiind cel care organiza întrunirile, primea adeziunile din țară, corespundea cu autoritățile, era solicitat de către membrii să conferențeze în timpul campaniilor și tot el a redactat statutele în 1914. Astfel, tendințele antisemite nu se mai regăsesc ca la 1908. Un argument al răcirii relațiilor dintre Iorga și Cuza este și răspunsul pe care istoricul l-a oferit universitarului ieșean la o izbucnire antisemită a acestuia în Parlamentul României, primit cu aplauze de majoritatea celor prezenți: „În ceea ce privește rostul meu de om politic, țin să se știe că, în chestia ce s-a adus în discuție, ideea mea este aceasta. Toată dreptatea, toată mila, toată iubirea pentru orice ființă omenească în marginile stricte, deși nu crude, ale interesului național”²⁷.

În septembrie 1916, se suspendă activitatea partidului. Nicolae Iorga vedea o „absurditate viața de partid în condiții crâncene pentru țară”; scoate și titulatura „Foaia naționaliștilor democrați” de pe frontispiciul ziarului său²⁸.

În august 1918, disensiunile dintre cei doi lideri naționalist-democrați sunt vădite, când în Parlamentul României s-a discutat pe seama moțiunii privind încetățenirea evreilor apatrizi, conform prevederilor Tratatului de la București. Dacă Iorga a votat în favoarea moțiunii, împotriva ei au fost alți doi lideri ai P.N.D., radicali, A.C. Cuza și Ion Zelea Codreanu²⁹.

Anul 1919 reprezintă o încununare a activității politice a P.N.D. și care se datorează în special luptei unioniste a lui Nicolae Iorga, care primea din partea electoratului obolul de recunoștință. În alegeri, votul universal oferea partidului în Moldova 214.631 adeziuni și în parlament intrau 19 deputați, un rezultat mai mult

²⁵ „Neamul românesc”, an VI, nr. 4, 17 ianuarie 1911; *ibidem*, nr. 6, 21 ianuarie 1911 și *ibidem*, nr. 26, 4 martie 1911; „Neamul românesc”, an VII, nr. 141-143, 21 decembrie 1912.

²⁶ N. Nagy-Talavera, *Nicolae Iorga. O biografie*, Institutul European, Iași, 1995, p. 137; Z. Ornea, *Sămănătorismul*, p. 216; P. Șeicaru, *Nicolae Iorga*, p. 44; P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică*, p. 67.

²⁷ P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României interbelice*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Iași, XXIII, 1986, p. 657; D.A.D., nr. 32, 18 februarie 1915, p. 3009.

²⁸ „Neamul românesc”, an XIII, nr. 330, 29 noiembrie 1918.

²⁹ N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 41.

decât meritoriu, în condițiile apariției pe scena politică a numeroase noi formațiuni politice. Nicolae Iorga își vedea răsplătit efortul său din lupta pentru unitatea națională a românilor prin Marea Unire și prezenta opinia sa despre „politica naționalistă” care trebuia urmată în aceste noi condiții fericite pentru români: „Cuprinderea în același stat a tuturor elementelor naționale compacte și întărirea statului național odată format, prin cultura națională în toate domeniile și în toate formele ei”³⁰. Acest fapt oferea posibilitatea lui Cuza de a-și face cunoscute țelurile antisemite de la tribuna Parlamentului, cu o vervă îndrăcită, acidul epigramist mânuind cu măiestrie „stiletul cuvântului înjunghiind orice adversar”, după cum îl descria Sterie Diamandi în portretele sale politice din perioada interbelică. Bineînțeles că și prin epigramă, un domeniu literar în care a excelat, Cuza își manifesta opiniile sale antievreiești:

„Zadarnic te-ai mai ostenit
Să te botezi, jupâne,
Căci apa-i trecătoare
Dar jidovul rămâne”³¹.

În 1920, la al doilea rând de alegeri bazate pe votul universal, Cuza obținea doar 6.000 de voturi și se gândea la un moment dat la retragere din viața politică, nu propunea un program politic coerent în concordanță cu noile realități. Oricum sciziunea în P.N.D. se produsese. La 7 aprilie 1920, adepții lui Cuza îl exclud pe Iorga din partid. Iorga spunea: „Cuza ne dă afară din partid” și se declara „sătul de capriciile d-lui Cuza și apucăturile lui Zelea Codreanu îmi repugnă de mult”. Nu numai că s-au despărțit cei doi oameni politici, Iorga și Cuza, ci vor deveni chiar inamici, „duelându-se” deseori în sălile Parlamentului sau în paginile ziarelor; iorghiștii numeau aripa desprinsă din P.N.D. – „partidul devastator de sinagogi”. În aprilie 1920 ei se despart de cei ce îmbrățișează „cruciada antisemită”, dar majoritatea naționaliștilor-democrați din Iași rămân alături de marele istoric³². Față de 1919, când obținuse 5,69% din sufragii, în 1920, P.N.D. ajunge la 1,25% (în doar jumătate de an). Unul dintre motive a fost faptul că mulți dintre adepții lui Iorga s-au îndreptat către alte partide, precum Partidul Țărănesc al lui Mihalache, Partidul Poporului sau chiar P.N.L, marele istoric neacordând o prea mare atenție organizării partidului, mai ales prin crearea unor organizații regionale, așteptând în continuare să trăiască politic din obolul de recunoștință al românilor pentru activitatea sa din război și pentru Unire. Petre Țurlea

³⁰ I. Scurtu, *Political Parties in Romania after Parliamentary elections (1919-1937)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Alexandru Xenopol”, Iași, XVII, 1980, p. 64 și 66; „Neamul românesc”, an XIV, nr. 116, 22 iulie 1919.

³¹ S. Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Ed. Eurosong& Book, București, 1999, p. 89; N. Crevedia, C. Calotescu-Neicu, *Antologia epigramei românești*, p. 33.

³² „Opinia”, 12 februarie 1920, Iași; Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 41 și urm.; „Naționalistul”, an IX, nr. 7, 1 octombrie 1922; „Neamul românesc”, an XV, nr. 71, 8 aprilie 1920; „Naționalistul”, 27 august 1922, Iași; N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, p. 37 și idem, *Memorii*, vol. III, p. 9; „Neamul românesc”, an XVIII, nr. 15, 23 ianuarie 1923; N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 207.

estima că la mijlocul anilor '30, 36% din deputații liberali și țărâniști erau foști naționaliști-democrați ai lui Iorga³³.

Nichifor Crainic exprimă depărtarea naționaliștilor-creștini de Nicolae Iorga după război, dar și declinul politic al acestuia: „Iorga nu mai putea să ne îndrume... profeția împlinită l-a mistuit pe profetul din el, lăsându-l în loc pe istoric și pe șeful unei grupări politice reduse. Într-adevăr, Iorga s-a despărțit de Cuza, fapt considerat ca o adevărată prăbușire pentru mulți dintre tinerii naționaliști care și-au hrănit adolescența cu scrierile lui Iorga din „Sămănătorul” sau „Neamul românesc”. Printre ei s-a aflat și Corneliu Zelea Codreanu, care prezenta astfel evenimentul: „Dar, spre nenorocul neamului românesc, întreaga această oaste, care se ridica din toate părțile țării, sfârșește printr-o mare înfrângere. Aceasta cade ca un trăsnet peste capetele românilor. Forțele iudeo-masonice reușesc să despartă pe cei doi șefi ai partidului, pe profesorul Nicolae Iorga, de A.C. Cuza. [...] De câțva timp, Nicolae Iorga nu mai este antisemit. Se înțelege, ruptura s-a făcut ireparabilă. Și amărâtul acesta de neam și-a frânt din nou în inimi nădejile lui de mântuire”³⁴.

Odată cu divorțul politic Iorga – Cuza, marele savant încearcă să constituie împreună cu partizanii săi „o stângă burghezo-radicală, națională, dinastică, religioasă, morală”³⁵. Mutările sale politice vor fi controversate. Ale lui Cuza și ale L.A.N.C., însă, vor urmări cu ardoare crezurile îmbrățișate încă dinainte de război.

La începutul lui 1922, dat fiind faptul că majoritatea naționalist-democraților l-au urmat pe Nicolae Iorga, A.C. Cuza este nevoit să fondeze o altă organizație politică, care să urmeze linia antisemită la care, după război, Iorga renunțase. Reușește să coalizeze în acțiunea sa pe un alt mare universitar, N.C. Paulescu, pe N. Naum, pe Ion Zelea Codreanu, pe Corneliu Șumuleanu și ia ființă „Uniunea Național Creștină”, ce își propunea: „lupta prin toate mijloacele legale pentru sprijinirea intereselor economice, politice și culturale ale românilor, împotriva jidanilor, pentru apărarea ideilor naționaliste, democratice și creștine”. Această organizație politică scotea și o gazetă numită „Apărarea Națională”, care a funcționat în aproape întreaga perioadă interbelică (cu unele perioade de interdicție de către autorități); pe frontispiciu era zvastica, considerat un simbol stilizat al creștinismului, o certificare a faptului că românii s-au născut creștini. A.C. Cuza avea să arăte mai târziu că svastica este în primul rând românească, prin descendența din arii traci și daci. Reprezintă legătura cu trecutul, înseamnă păstrarea identității, nu înseamnă deloc mimetism. Svastica reprezenta legătura cu rasa pelasgică, simbol al arianismului³⁶. Necesitatea unei astfel

³³ M. Ivan, *op. cit.*, tab. III; P. Șeicaru, *Nicolae Iorga*, p. 50; P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, p. 36.

³⁴ N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 148; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999, p. 95.

³⁵ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, p. 39.

³⁶ G. Dumitrescu, *A.C. Cuza și doctrina naționalist-creștină*, pp. 153-154 ; “Apărarea Națională”, an I, nr. 23, 1 martie 1923; “Apărarea Națională”, an I, nr. 1, 1 aprilie 1922; A.C. Cuza, *Învățătura lui Iisus, Iudaismul și teologia creștină*, Ed. LANC, Iași, 1925, p. 27.

de organizații era de a lupta împotriva „racilelor sistemului evreiesc” (N.C. Paulescu) sau, după părerea lui A.C. Cuza: „Văzând situația precară a falimentului românesc în comerț și industrie față de concurența străină, văzând că această concurență, îndeosebi a străinilor jidani este acum organizată în vederea acapărării cu excluderea românilor de pe terenul muncii [...] se constituie Uniunea Național Creștină. Scopul acestei uniuni, potrivit actului de constituire, era lupta prin toate mijloacele legale pentru sprijinirea intereselor economice, politice și culturale românești împotriva jidanilor”³⁷. Tot în anul 1922 s-au fondat și „Fascia Națională Română”, „Mișcarea Națională Fascistă Italo-Română” și „Liga Creștină Socială”. Ultima numită milita împotriva primirii cetățenie de către evrei, iar Mișcarea Națională Fascistă Italo-Română încheiase chiar un acord (în februarie 1921) cu Mussolini pentru acțiuni care să producă instaurarea fascismului în Italia și în România³⁸. Insuccesul acestor mișcări arată că societatea românească nu era receptivă la modele de origine străină, că naționalismul românesc avea alte surse, plecând în special din “clasicii naționalismului” din cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea. După crearea U.N.C., considerată insuficient de puternică ca să reprezinte naționalismul creștin, următorul pas a fost crearea unui partid. Se va numi „Liga Apărării Național-Creștine”. Ceremonia fondării a adunat profesori și studenți din toate centrele universitare: Iași, Cernăuți, Cluj, București. S-au sfințit steagurile împodobite cu zvastică, s-au făcut slujbe religioase în memoria lui Simion Bărnuțiu, Mihail Kogălniceanu și Gheorghe Mărzescu, cel ce opusese cu tărie modificării “Articolului 7”. Sunt alese cadrele de conducere ale L.A.N.C., președinte fiind A.C. Cuza; Codreanu este desemnat ca răspunzător cu organizarea. Dar, de la început au fost vădite diferențele de idei între cei doi privind segmentul organizatoric. În cadrul L.A.N.C. se simt influențele fasciste în ceea ce privește organizarea de tip paramilitar: existența frățiilor, a centuriilor, a cohoretelor, a legiunilor. Statutele L.A.N.C. prevedeau „reîntronarea legilor dumnezeiești ale instinctelor și combaterea patimilor”. Erau de acord cu votul obștesc, pentru parlamentarism, pentru monarhia constituțională. „Vrem ca minoritățile etnice, oneste și laborioase, să viețuiască în pace și să propășească între noi”. Jurământul LANC suna astfel: „Jur că voi păstra și apăra legea mea creștină strămoșească! Jur credință M.S. Regelui Ferdinand I al României! Jur credință drapelului L.A.N.C.!”³⁹.

Membrii L.A.N.C. se numeau lăncieri sau arcași. Uniforma cerută era formată dintr-o beretă albastră în Moldova, pălărie sau căciulă în Bucovina, la care se adăuga o bluză albastră, cravată neagră, pantaloni maro cu moletiere, centură cu diagonală și bocanci sau cizme. Să amintim faptul că A.C. Cuza și N.C. Paulescu au fost invitați la congresul de la Budapesta al organizației „Alliance Chretienne Arienne” din octombrie

³⁷ “Apărarea Națională”, an I, nr. 1, 1 aprilie 1922 și A.C. Cuza, *Apărarea Națională după 3 ani de luptă*, în “Almanahul Apărarea Națională pe anul 1925”, Iași, 1925.

³⁸ “Fasciștii constructivi”, nr. 1, 20 octombrie 1923 și “Mișcarea națională fascistă”, nr. 1, 30 februarie 1923 și nr. 5-6, 25 iunie 1924.

³⁹ C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 93; „Naționalistul”, an X, nr. 10, 11 martie 1923, Iași; „Apărarea națională”, an III, nr. 2, 4 ianuarie 1929.

1925. Organizația era condusă de George de Pottere, pe care Codreanu și Moța l-au cunoscut în timpul studiilor din străinătate. Lucrarea lui George de Pottere – *Rasa ariană. Cultura creștină și problema evreilor* – a fost popularizată în România de către LANC⁴⁰.

În 1925, este înghițită de către L.A.N.C. și o altă formațiune naționalistă cu caracter fascist, copie românească a Partidului Fascist al lui Mussolini – Fascia Națională Română. Această organizație s-a fondat în anul 1923 și se pronunța pentru o dictatură „națională, românească”, cu „mandat de un an, cel mult doi”, astfel putându-se instaura „cinstea, echilibrul ordinei”. Urmărea modelul italian al unui „naționalism integral”. Bazele trebuiau să fie corporatiste, iar sloganul era: „Dumnezeu, Coroana, Patria”. T.P. Vifor, unul dintre fondatorii și doctrinari ei, scria: „Extremele sunt în realitate două, nu mai multe: fascism ori bolșevism.[...]. Bolșevismul va însemna pieirea României”. În septembrie 1925, conform „actului de unire”, se alăturaseră L.A.N.C. vechiul Partid Naționalist Democrat-Creștin (fondat după despărțirea de Iorga, n.n.), Acțiunea Românească și Fascia Națională Română. Se recunoștea autoritatea supremă a lui Cuza și liniile directoare principale ale L.A.N.C. Astfel, poziția lui A.C. Cuza în cadrul curentului naționalist-creștin se consolida. Unul dintre afișele electorale L.A.N.C. ce circula în mediul rural era definitoriu pentru poziția partidului față de evrei: „Nu vă vindeți casele și pământurile decât numai la români creștini. Nu vă cumpărați lucrurile trebuincioase decât numai de la negustori și meseriași români-creștini”. Tot în decembrie 1925 este suprimat oficiosul L.A.N.C. – „Apărarea Națională” de la Iași. A reapărut la București la 15 noiembrie 1926⁴¹. Cu toate acestea, în alegerile pentru Parlament, din 25 mai 1926, L.A.N.C. obține 120.000 voturi și 4,76% din electorat și 10 mandate de deputat. Rezultat sub așteptări. Corneliu Zelea Codreanu, candidat la Focșani, în Putna, nu obține numărul minim de voturi spre a accede în Parlament, rezultat cel puțin neobișnuit, dacă ne gândim la adeziunea focșănenilor în timpul procesului și la nuntă. El incrimina ministerul de interne care i-a îngăduit acțiunile. În alte județe, Octavian Goga – ministrul de Interne – ajutase L.A.N.C. și pe președintele ei care, în opoziție, va răspunde cu o activitate prudentă. Un alt semn de întrebare care ar putea lămuri schisma de peste un an?! Sunt aleși: la Iași – Cuza, Găvănescul, la Dorohoi – prof. Șumuleanu; la Rădăuți – prof. Codreanu; la Câmpulung – P. Iliescu; la Suceava – prof. Cârlan; la Botoșani – dr. H. Vasiliu; în Neamț – Mișu Florescu; la Bacău – Iuniu Lecca; la Satu Mare – Valer Pop⁴². Se observă care sunt fiefurile cuziste. Corneliu Codreanu nu se regăsește printre deputați.

⁴⁰ D. Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Ed. Enciclopedică, București, 1996, p. 147; G. Dumitrescu, *Corespondența...*, p. 133, 121-122.

⁴¹ Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 52; „Fascismul”, 15 decembrie 1923; T.P. Vifor, *Doctrina fascistă română*, Ed. F.N.R., București, 1924, p. 57; „Apărarea Național-Creștină”, an. I, nr. 1, 15 octombrie 1925; C. Ciucanu, *op. cit.*, pp. 109-111; Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 58; G. Dumitrescu, *Corespondența...*, p. 121.

⁴² Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 52; „Fascismul”, 15 decembrie 1923; T.P. Vifor, *Doctrina fascistă română*, Ed. F.N.R., București, 1924, p. 57; „Apărarea Național-Creștină”, an. I, nr. 1, 15 octombrie 1925; C. Ciucanu, *op. cit.*, pp. 109-111; Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 58; G. Dumitrescu, *Corespondența...*, p. 121.

L.A.N.C. câștiga voturi și în alte zone decât nordul Moldovei și Bucovina (regiuni cu pătură numeroasă de evrei), în Turda, Bihor, Caraș-Severin, ceea ce denotă că partidul devenise unul cu relativă putere la nivel național.

Cu toate că A.C. Cuza participase la nunta Elenei Ilinoiu și chiar îl cununase și acceptase să candideze și Codreanu în Putna, conflictele între cei doi se acutizează. Moța și Codreanu, spre a nu fi părtași la sciziunea L.A.N.C., pleacă la studii în străinătate, spre bucuria lui Cuza. Pe de altă parte, alături de L.A.N.C., se adună Fascia Națională Română, Acțiunea Românească, Partidul Social Creștin, formațiuni de dreapta mai mici care îi întăresc poziția lui Cuza în partid. La plecarea lui Codreanu și Moța a contribuit și Cuza cu o însemnată sumă de bani. Cei doi acceptă pentru a nu fi acuzați de sciziunea ligii. Dar nu numai cei tineri nu împărțeau parte din convingerile lui Cuza, ci și militanții experimentați ai Ligii. Ei cereau o atitudine mai radicală, dar președintele înțelegea să răsplătească ajutorul primit în alegeri din partea lui Goga, printr-o activitate parlamentară prudentă, necriticând partidul de la guvernare. Paul Iliescu, care îl criticase public, este înlăturat din partid. În sprijinul deputatului „schismatic” se ridică și alți membri proeminenți ai partidului ca Ion Zelea Codreanu, Valer Pop, dr. Haralamb Vasiliu, prof. Cârlan, prof. Șumuleanu, gen. Macridesco, T. Brăileanu, I. Cătuneanu. Și ei au fost expulzați din partid. A.C. Cuza îi acuza ca fiind „vânduți jidanilor”. Corneliu Șumuleanu își exprima sentimentele în articolul *Mișelia unor prieteni*, ca răspuns la atacurile furibunde ale fostului său tovarăș în „Apărarea Națională”. El era în fapt vicepreședintele Ligii și unul dintre cei mai merituoși activiști ai ei. Au urmat tratative îndelungi, dar mulți dintre ei s-au alăturat P.N.L. sau Partidului Poporului, iar alții îi urmează lui Corneliu Zelea Codreanu în „Legiunea Arhanghelul Mihail”, înființată în 1927⁴³.

Să menționăm și alte gazete „cuziste”: „Frăția Românească” – Cluj, organ local oficial al L.A.N.C.; „Unirea”, Craiova, „Deșteptarea Română” – ziar al studenților „cuziști” din Ploiești; „Solidaritatea Creștină” – Brăila, „Lupta Națională” și „Sentinela” – Focșani, „Frăția Creștină” – Galați, „Strălucitorul” – Constanța, „Ogorul Nostru” – Turnu-Severin, „Voința Poporului” – Arad ș.a.⁴⁴

Nicolae Iorga, în perioada 1925-1926, își manifestă îngrijorarea față de unele excese antisemite ale studenților, care se petrec chiar cu sprijinul bisericii, și arată deruta și pasivitatea autorităților. El vede ca principal orchestrator pe A.C. Cuza, fostul său tovarăș, acum inamic politic⁴⁵.

La întoarcerea din Franța, Codreanu rămâne uimit la aflarea veștii că unii militanți cuziști în frunte cu tatăl său au fost excomunicați din Ligă. Cuza i se adresează astfel: „Bine ai venit, Cornele dragă! Tu ești un băiat bun. Să-ți cauți ca și până acum de treabă și va fi foarte bine. Tu știi deviza mea: În Ligă intră cine vrea și

⁴³ Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul...*, vol. II, p. 65; F. Veiga, *op. cit.*, p. 113; M. Dogan, *Analiza statistică a „Democrației parlamentare” din România*, tab. nr. IV; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, pp. 289-291.

⁴⁴ Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁵ N. Iorga, *Memorii*, vol. V., București, 1939, pp. 23-28, 61-68.

rămâne cine poate”. Dar Codreanu acuză Liga de „sclerozare, lipsă de dinamism și plafonare a doctrinei”. Spre anul 1927, când se fondează „Legiunea Arhanghelului Mihail”, Iașul, ce până atunci fusese „câmp de haiducie” (după expresia lui Codreanu), se liniștise. L.A.N.C. se desparte printr-o aripă numită „L.A.N.C. – statutar” condusă de Șumuleanu⁴⁶.

Tinerii discipoli ai lui Cuza își părăsesc mentorul. Rămân credincioși doctrinei pe care acesta a promovat-o și pe care și-au însușit-o în timpul uceniciei politice desfășurate în cadrul Ligii pe care acesta o conducea. Dar adoptă o nouă cale care să se potrivească cu tinerețea și entuziasmul lor. Se naște „Legiunea Arhanghelul Mihail”. Considerăm că experiența politică dobândită de „văcăreșteni” (fondatorii „Legiunii Arhanghelul Mihail”) până în anul 1927 a fost definitivă pentru evoluția ulterioară a mișcării, dar ea va căpăta noi forme și i se vor adăuga noi direcții călăuzitoare și nu putem considera că legionarismul a rămas doar la stadiul antisemitismului exacerb al lui A.C. Cuza.

Despre despărțirea de L.A.N.C., se spunea: „Relațiile Legiunii cu L.A.N.C. sunt foarte strânse, întrucât Legiunea a luat ființă tocmai datorită dizolvării L.A.N.C. și tocmai cu scopul de a salva mișcarea națională de la distrugerea totală...”. Dar, în scurt timp, apar conflicte L.A.N.C. – L.A.M., care încep să se acutizeze. A.C. Cuza, la 9 august 1927, declara: „Nu am nevoie de nici unul dintre voi, cu toate că v-am hrănit sufletește”. Afirmația va duce la un răspuns pe măsură din parte fostului discipol: „Îi vom curăța pe toți ca pe niște câini răpănoși, având mijloace suficiente să lovim mai sigur decât ei”. S-au vehiculat idei că la despărțirea Codreanu – Cuza ar fi contat și o „problemă de familie”, ce i-ar fi avut protagoniști pe Gh. Cuza și Iridenta Codreanu. Sunt simple speculații, căci neînțelegerile începuseră încă de la fondarea Ligii și Cuza era caracterizat ca un încăpățânat incurabil, neacceptând să facă nimic ce nu pornea de la el. Cuza îi spunea lui Codreanu: „Ce crezi, că dacă ai tras cu pistolul, ai făcut mare lucru?”. Astfel de dispute au caracterizat majoritatea întâlnirilor dintre „cuziști” și „codreniști”. Între cele două tabere se preconizau conflicte, cei devotați lui Cuza procurând-și revolve, vizând suprimarea lui Paul Iliescu și a lui Corneliu Codreanu⁴⁷. La 15-16 octombrie 1927, la Iași, s-a întrunit Marele Consiliu al L.A.N.C.; s-a confirmat excluderea, dar și alte demiteri: Traian Brăileanu, Tița Mălăiu, Gheorghe Rusu, Ioan Moța, P. Bălan, Hristache Solomon, D. Popescu-Bârlad. În primăvara lui 1928, s-au dus tratative de împăcare, realizându-se o relativă reunire a

⁴⁶ C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 253, pp. 220-221.

⁴⁷ Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 69; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, pp. 232-234; „Cruciada românismului”, an I, nr. 18, 4 aprilie 1935; Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 71; S. Neagoe, *Trimful rațiunii împotriva violenței*, Ed. Junimea, Iași, 1976, p. 340; C. Ciucanu, *op. cit.*, p. 130 – după acest ultim autor, Silvia Codreanu ar fi rămas însărcinată cu Gheorghe Cuza; ASRI, Fond „D”, dos. 10558, vol. III, f. 2, apud „Totalitarismul de dreapta din România, Origini, manifestări, evoluție, 1919-1927”, p. 618.

Ligii. Unii dintre membrii excluși au intrat în „Legiune”, sau în P.N.L. (Valer Pop) sau în P.N.Ț. (Iuliu Hațieganu)⁴⁸.

La 14 septembrie 1929, s-a desfășurat o consfătuire la Iași, în casa lui A.C. Cuza și fruntașii partidului consideră că „guvernarea L.A.N.C. – imperios cerută”. L.A.N.C. ar fi guvernat fără parlament, „adecă fără vorbărie și cheltuială zadarnică, ci numai prin decrete-legi”⁴⁹. Surprinde această opinie a unui A.C. Cuza care se dovedise un orator parlamentar cu nerv și ironie fină și care afla în această instituție cadrul perfect pentru evoluția sa politică. A.C. Cuza își manifestă bucuria față de victoria în alegeri a naziștilor din Germania. El consideră că este o biruință a „cuziștilor din Germania” („căci le putem zice cuziști național-socialiștilor germani”). A.C. Cuza scria un articol cu un titlu mai mult decât sugestiv: *Falimentul partidelor și dictatura L.A.N.C.*, în care afirma din nou una dintre dorințele sale mai vechi, născută încă de la succesul achitării lui C.Z. Codreanu la Turnu-Severin în 1925: „Veacul nostru de după război este veacul dictaturei. Dictatura din Italia, splendidă cu Mussolini, dictatura din Spania – binefăcătoare – cu Primo de Rivera, Dictatura din Iugoslavia, cu regele Alexandru. Dictatura L.A.N.C. se impune față de acest faliment dovedit al partidelor”. Era de părere că regele trebuie să-și numească miniștrii săi direct și nu prin șefii de partid⁵⁰.

Între L.A.N.C. și L.A.M. au existat contacte în vederea unei fuziuni, dar întâlnirile între liderii celor două grupări nu duc la nici un rezultat datorită intransigenței celor doi, A.C. Cuza și C.Z. Codreanu, ultimul oferind ca soluție înscrierea în „corpore” a cuziștilor în Garda de Fier. Se dorea astfel evitarea conflictelor din cadrul U.N.S.C.R., a cărei conducere era disputată de reprezentanții celor două grupări. Conducerea va fi preluată de legionari prin Traian Cotigă, Gh. Furdui, dr. Șerban Milcoveanu și, după 1940, Viorel Trifa. Dar bineînțeles că A.C. Cuza nu putea fi de acord cu astfel de propuneri, dacă ținem cont de orgoliul său deosebit, de faptul că el era „patriarhul antisemitismului” și unul dintre mentorii tinerilor naționaliști de după război. Spre deosebire de „Garda de Fier”, L.A.N.C., prin liderii ei a întreținut relații cu conducătorii minorității germane din România, care își manifestaseră adeziunea către ideile naziste (au organizat împreună acțiuni antievreiești în Bucovina) și chiar cu liderii Partidului Nazist din Germania, A.C. Cuza și fiul său fiind chiar decorați de către „Führer”. Gh. A.C. Cuza relatează că a luat masa cu Hitler și a primit indicații pentru organizarea batalioanelor de asalt⁵¹.

Dacă o fuziune între L.A.M. și L.A.N.C. nu este realizabilă, la 14 iulie 1935, formațiunea lui Cuza și Partidul Național Agrar a lui Goga s-au unit dând naștere Partidului Național Creștin, un rol important în această coalizare îl are Nichifor

⁴⁸ „Apărarea Națională”, an V, nr. 12, 20 octombrie 1927, p. 1; G. Asandului, *A.C. Cuza. Politică și cultură*, p. 207; A. Heinen, *op. cit.*, p. 120.

⁴⁹ „Apărarea Națională”, 6 octombrie 1929, Arad.

⁵⁰ „Apărarea Națională”, an VIII, nr. 19, 21 septembrie 1930; „Apărarea națională”, 8 august 1930 și 10 august 1930.

⁵¹ Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 55, p. 92.

Crainic, dacă ar fi să dăm crezare memoriilor sale. Și camarila și-a avut rolul ei. Președintele de onoare este A.C. Cuza, iar președinte activ este Octavian Goga. Nichifor Crainic a devenit vicepreședintele P.N.C. Printre principalele articole ale programului partidului se regăsește aplicarea lui “*numerus clausus*”, revizuirea cetățeniei evreilor sosiți în țară după 1919, militează pentru creșterea rolului monarhiei în viața de stat împotriva partidelor politice democratice considerate a fi “jidovite”. Se publică *Călăuza bunilor români*. Octavian Goga afirma la oficializarea fuziunii: „Nu-i o întâmplare că sufletul meu s-a îndreptat spre A.C. Cuza. Domnia sa, mai întâi, este un gânditor din linia marilor cărturari care începând cu Kogălniceanu și Eminescu au dat țării o îndumare spirituală. Al doilea, într-o țară a tuturor transacțiilor și compromisurilor, dl A.C. Cuza a mers pe același drum...”. Într-adevăr, A.C. Cuza, după o primă pertractare cu socialismul, a devenit naționalist-creștin antisemit fără a mai schimba sau a mai aduce cava nou „doctrinei cuziste”. Un document german arată și implicarea Serviciului de politică externă german condus de Rosenberg în această unire politică. Autoritățile știau că A.C. Cuza, „patriarhul antisemitismului”, dorea fondarea unui organ politic de propagandă creștină, mai puternic decât L.A.N.C. Odată cu fondarea P.N.C., A.C. Cuza considera că era în măsură să continue „lupta creștinilor împotriva a celor patru milioane de străini care au pus mâna pe bogățiile României Mari”⁵².

Partidul Național Creștin cunoaște o activizare a acțiunilor sale, reușind să atragă la congresul organizat pe 8 noiembrie la București un mare număr de simpatizanți. După cum scria „*Porunca Vremii*”, au venit din toate colțurile țării peste 250.000 de oameni. Deși îl considerăm exagerat, numărul aderenților gogo-cușiști este în creștere. În Parlament, gogo-cușiștii se dovedeau aprigi împotriva țărăniștilor, dar reținuți în fața liberalilor. Nicolae Caradino prezenta o astfel de situație în care protagonistul era Nichifor Robu: „O amintire îmi stăruie în minte despre acest Robu, prințul bătaușilor gogo-cușiști. Eram în incinta Camerei, martor la agresiune. Robu frângea niște scaune și bătea cu picioarele respective ceva deputați. Furlungeanu, chestor al Camerei liberale și însărcinat în această calitate cu paza, s-a apropiat de grup și cu un aer de supremă indiferență a prins între degete bicepsul *robului*. Dintr-odată, acesta s-a oprit și fără să lase prada din mâini, a întors ochii cu mai mult respect decât spaimă. Își găsisse nașul. După ce bătaia s-a potolit, chestorul și cuzistul s-au plimblat alene pe culoar. Discutau și își pipăiau mușchii...”⁵³

În august 1937, s-a înregistrat un episod interesant al luptei furibunde pentru putere, în care nu contează mijloacele folosite pentru obținerea voturilor. P.N.C. a încheiat un cartel electoral cu Asociația Generală a Țiganilor din România. Ziarul „Țara Noastră” apărea în ediția de duminică sub titlul „Amaro Them”, traducerea în

⁵² N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, Ed. Gândirea, București, 1991, p. 313; I. Scurtu, *Studiu introductiv*, în „Ideologie și formațiuni de dreapta în România”, vol. IV, p. 28; „Apărarea Națională”, 21 iulie 1935; Gh. A.C. Cuza, *Cuza – Goga, o înfățișare ideală*, Ed. Apărarea Națională, Iași, 1941, p. 9; A. Heinen, *op. cit.*, p. 255; S.J.A.N. Iași, *Fond Prefectura Iași*, Dos. nr. 2/ 1935, f. 119, 124.

⁵³ „Porunca Vremii”, 10 noiembrie 1936; N. Caradino, *op. cit.*, p. 180.

țigănește a numelui ziarului lui Goga. Unul dintre fruntașii romi scria referindu-se la P.N.C.: „Cercetând trecutul îndepărtat al neamului românesc a găsit că dintre toți străinii numai neamul romilor a fost acela care a luat parte dezinteresată la bucuriile și suferințele acestei țări; s-a jertfit pentru ea și n-a trădat-o niciodată cum au făcut mulți din neamul jidovesc”. Un alt lider rom scria un manifest către populația romă în același ziar: „Se cuvine deci ca toți romii într-un cuget și-o simțire să se considere membri aderenți ai PNC, să dea voturile acestui partid. [...]. Dacă aceste partide vor oferi romilor bani și băutură ca să li se dea voturile, să se primească și bani și băutură, dar în cabina de votare să aplice ștampila pe listele P.N.C.”⁵⁴.

P.N.C. rămâne în continuare un partid regional ce colecta voturile antisemiților din județele lor tradiționale din Basarabia, Bucovina, nordul Moldovei, înregistrând succese în Banat sau Ardeal. Se beneficia de recrudescența mișcărilor fasciste în Europa și de personalitatea marelui poet Octavian Goga. În Basarabia se situa pe poziția a II-a, cu 21,3% din voturi, iar în Moldova, aceeași poziție, cu 17,1%, dar a obținut rezultate modeste în Transilvania (3,8%) și Crișana-Maramureș (4,3%), rezultate care au provocat o mare decepție lui Goga. Nici în București, unde Goga desfășurase o intensă campanie nu au fost rezultate satisfăcătoare, doar 2,82%, pe primele trei poziții situându-se P.N.L. – 39,40%, P.N.Ț. – 23,2% și P.T.p.Ț. – 22,66%. Deci, succese s-au obținut în fiefurile lui Cuza și prea puțin în zonele unde Goga ar fi trebuit să atragă adeviziuni. P.N.C. a obținut rezultate bune în regiunile mai slabe ca informație și instrucție, în zone rurale, mici târguri și unde elementul evreiesc era puternic; a contat și lipsa unui program politic și economic coerent⁵⁵. Un observator contemporan al alegerilor din 1937, interesat de latura lor sociologică, remarcă faptul că: “Județele cu mulți evrei și unde românii sunt antisemiți au votat cu P.N.C. Partidul Totul pentru Țară a fost puternic în județele românești unde nemulțumirea era de alt soi”. El constata că Mișcarea legionară a strâns voturile răzvrătiților „din regiunile industriale, agricole bogate și poate mai puțin în cele sărace”. Este „un partid de protestare împotriva politicianismului”. Studiind harta pe care acesta a realizat-o referitor la ponderea electoratului gogo-cuzist și legionar, constatăm că mai mare succes a obținut P.N.C. în zonele înapoiate din nord-estul țării⁵⁶.

Cei doi conducători ai P.N.C., Goga și Cuza rămân credincioși crezurilor antisemite, încercând să le pună în aplicare în timpul scurtei lor guvernări, deși antisemitismul radical al profesorului Cuza nu era bine văzut de mulți dintre partizanii politici ai lui Goga (și chiar de către acesta) și se considera că această alianță este una conjuncturală. Goga credea că demiterea sa devenea o „victorie a lui Israel”, și într-adevăr, boicotul economic inițiat de evrei a contribuit la căderea guvernului său⁵⁷.

⁵⁴ „Țara Noastră”, 3 august 1937, 4 august 1937.

⁵⁵ C. Enescu, *Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc*, în „Sociologia românească”, 2, (1937), nr. 11-12, p. 523, „Dimineța”, 25 decembrie 1937.

⁵⁶ C. Enescu, *Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc*, p. 512.

⁵⁷ C. Iancu, *Evreii din România 1919-1938*, p. 209.

P.N.L. n-a obținut necesarul de 40% în alegeri. Carol al II-lea nu va oferi guvernul lui Maniu și Codreanu, care s-au dovedit cei mai vehemenți adversari ai camarilei sale. El afirma: “Mi-a rămas, deci, o singură soluție constituțională, aceea de a face apel la Naționaliștii-Creștini ai lui Goga și Cuza. Este, desigur, o soluțiune proastă, dar totuși cea mai puțin. Sunt perfect conștient că guvernarea, cu aceste elemente, destul de hotărât antisemite, nu va putea fi una de lungă durată”. Regele făcea ultimii pași spre instaurarea regimului său de autoritate monarhică. Regele Carol al II-lea își manifesta tacit acordul pentru unele măsuri antisemite ale noului guvern: „Prima măsură pe care vrea să o ia este revizuirea evreilor, care, după 1919, au intrat fraudulos în țară: lor vrea să le ia dreptul la cetățenie. Cred că va atinge o foarte mică minoritate și este, poate, o aruncare de leșt folositoare în acest moment”. Această numire a lui Goga-Cuza la conducerea guvernului a fost pentru satisfacerea curentului naționalist, dar, în același timp, și pentru învrăjbirea gogo-cuziștilor cu legionarii. Pentru aceasta a fost numit și Armand Călinescu la Interne, pentru a pune pe poziții antagonice cele două mișcări naționaliste. Regele Carol al II-lea mărturisea: „Goga, mai ales, și Cuza sunt dușmani de moarte ai gardiștilor și hotărâți de a întreprinde orice pentru exterminarea lor; în aceasta, vor fi secondați perfect de Călinescu, care este complet de acord cu ei”⁵⁸.

Guvernul Goga-Cuza (după spusele regelui, Goga, „umflându-se ca un broscoi, primește a forma guvernul în condițiile care i le-am impus”) a avut o existență de 44 de zile începând cu 28 decembrie 1937. Printre primele măsuri luate a fost interzicerea ziarelor „Adevărul”, „Dimineata” și „Lupta”, considerate a fi evreiești. A.C. Cuza îl vedea pe Goga ca fiind insuficient de energic în poziția sa antisemită, și se retrage ostentativ la Iași încă de la începutul lui ianuarie 1938. Dar, politica antisemită a lui Octavian Goga a adus o proastă impresie în Occident, precum și în țară. S-a creat senzația de pripeală în acțiunile guvernului, care tindea spre a se transforma în haos. A contribuit la aceasta și conflictele, uneori devenite violente între „lăncierii” P.N.C. și etnicii evrei, sau ciocnirile lor cu legionarii⁵⁹.

Anul 1938 începe pentru legionari cu divergențe cu P.N.C. aflat acum la putere, înregistrându-se mai mulți răniți (52, după spusele lui Codreanu, mai ales în Neamț, unde sunt agresați Radu Budișteanu, A. Vlad, M. Macovei, personalități ale grupării). Cu toate acestea Codreanu nu critică public activitatea guvernului, care era cel puțin contradictorie, ajungându-se chiar la o înțelegere cu Goga în privința alegerilor ce trebuiau să se desfășoare în martie 1938⁶⁰, se pare pentru a nu da satisfacție lui Carol al II-lea (ce rămânea credincios dictonului latin: *divide et impera*). La 13 ianuarie 1938, Corneliu Zelea Codreanu declara într-o primă luare de poziție adresată guvernului gogo-cuzist: „Sunteți un guvern naționalist. Eu nu am dreptul nici

⁵⁸ Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, București, 1995, p. 234- 235; K.W. Treptow, *Politica regală și alegerile din 1937-1938*, în „Europa XXI”, vol. III-IV (1994-1995), p. 182; Carol al II-lea, *În zodia Satanei...*, p. 124.

⁵⁹ A. Heinen, *op. cit.*, p. 496.

⁶⁰ C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, pp. 266-267.

măcar să suspectez buna credință, chiar atunci când unele nu le înțeleg sau mi se par greșite. Un om corect nu se poate năpusti asupra altui om din primul ceas, înainte de fi lăsat să-și pună în aplicare gândurile sale”. Este o atitudine de prudență înțeleaptă din partea lui Codreanu, ce considera că timpul va fi aliatul său. Generalul Antonescu în depoziția din procesul intentat lui Codreanu în 1938 afirma: „Și atunci față de mine, d-l Codreanu a spus că se retrage din lupta electorală, iar față de Goga, mi se pare că și-a luat angajamentul că se retrage chiar din alegeri, dând dovadă de mare patriotism”. La 9 februarie 1938, s-a ajuns la un acord după o întâlnire intermediată de Mihail Sturdza între Goga și Codreanu. Acest acord a grăbit instaurarea regimului de dictatură regală⁶¹.

A.C. Cuza, după moartea lui Octavian Goga, semna constituirea Uniunii Conștiinței Naționale, sub președinția lui Istrate Micescu, un apropiat al regelui. El a fost considerat „șef spiritual”, iar secretar general a fost numit Gh. A.C. Cuza. Se recunoștea rolul absolut al regelui și se dorea începerea unei activități susținute pentru „luminarea poporului prin cunoaștere”. A urmat apoi aderarea la Frontul Renașterii Naționale. Cu această ocazie, A.C. Cuza a afirmat că „a persecuta pe legionari reprezintă pentru naționaliștii creștini o rușine. Acest lucru ar fi rău interpretat de popor”. A fost ultimul act politic al lui A.C. Cuza, rolul său în perioada ce-a urmat a fost ne semnificativ⁶².

În epocă s-a afirmat că poezia și epigrama au pierdut prin faptul că A.C. Cuza s-a dedicat cu ardoare politicii. Cert este că a fost unul dintre marii oameni politici ai perioadei interbelice, care și-a manifestat patriotismul, așa cum el înțelesă o face, și a luptat cu tenacitate pentru crezurile sale. După începuturi socialiste și periplituri conservatoare, Cuza se dedică naționalismului-creștin. A fost tovarăș al lui Iorga în Partidul Naționalist-Democrat, apoi va deveni inamicul politic al acestuia. A format Liga Apărării Național Creștine cu sprijinul lui Codreanu, pe fondul unei popularități deosebite a acestuia, dar își va pierde vechii tovarăși, „schismatici”, Șumuleanu, Iliescu, Găvănescul, Valer Pop, despărțindu-se și tinerii Codreanu și Moța. Conducerea autoritară, încăpățănarea, orgoliul nemăsurat l-au împiedicat în încercările sale de a uni dreapta creștină românească.

A avut o perpetuă carieră parlamentară și în Parlamentul României s-a simțit cel mai bine. Aici a strălucit ca unul dintre cei mai de seamă oratori alături de Nicolae Iorga. I.Gh. Duca, Alexandru Margiloman, Ion Mihalache, Ion I.C. Brătianu și alții. Se declara pentru dictatură, dar el dovedise că cel mai bine acționa din postura de parlamentar. Dictatura carlistă nu se dovedea ceea ce sperase el și rolul pe care l-a avut în cadrul ei a fost pur decorativ. Pentru posteritate, A.C. Cuza rămâne ca părintele

⁶¹ *Ibidem*; M. Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Ed. Fronde, Alba-Iulia – Paris, 1994, p. 126; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, București, 1998, p. 337.

⁶² G. Dumitrescu, *A.C. Cuza și doctrina naționalist-creștină*, p. 154; S.J.A.N. Iași, *Fond Prefectura Iași*, dos. 1/ 1938, f. 198.

naționalismului-creștin interbelic, ca „patriarh al antisemitismului românesc”, o „etichetă” pe care a primit-o încă din anii '20 și pe care a acceptat-o cu mândrie, iar doctrina naționalist-creștină, care a promovat-o timp de peste trei decenii a devenit în epocă „catehismul cuzist”.

BIBLIOGRAFIE

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, *Fond Prefectura Iași*, 1935

„Almanahul Apărarea Națională pe anul 1925”, Iași, 1925

„Apărarea națională”, 1930-1935

„Apărarea Național-Creștină”, 1925

„Cruciada românismului”, 1935

„Dimineața”, 1937

„Fascismul”, 1923

„Fasciștii constructivi”, 1923

„Mișcarea națională fascistă”, 1923

„Naționalistul”, 1922

„Neamul românesc”, 1910

„Opinia”, 1920

„Porunca Vremii”, 1936

„Sămănătorul”, 1905

„Țara Noastră”, 1937

Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, București, 1995

Căpreanu, I., *Partidul Naționalist-Democrat până la primul război mondial*, în

„Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași, Istorie, s. III, 16 (1970)

Ciucanu, C., *Dreapta românească interbelică*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2008

Coban, G.V., *Fenomenul A.C. Cuza*, Iași 1939

Crainic, N., *Zile albe, zile negre*, Ed. Gândirea, București, 1991

Crevedia, N., Calotescu-Neicu, C., *Antologia epigramei românești*, Ed. Cartea românească, București, 1933

Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, Ed. Datina românească, Tip. Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910

Cuza, A.C., *Memoriu asupra lucrărilor*, Iași, 1900

idem., *Învățătura lui Iisus, Iudaismul și teologia creștină*, Ed. LANC, Iași, 1925

idem., *Despre poporație*, București, 1910;

idem., *Curs de economie politică*, Iași 1923

Cuza, Gh. A.C., *Cuza – Goga, o înfățișare ideală*, Ed. Apărarea Națională, Iași, 1941

Dumitrescu, Gabriela, *A.C. Cuza și doctrina naționalist-creștină*, în „Arhivele totalitarismului”, an II, nr. 1-2/ 1994

- Dungaciu, D., *Națiunea și provocările (post) modernității*, Ed. Tritonic, București, 2004
- Enescu, C., *Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc*, în „Sociologia românească”, 2, (1937), nr. 11-12
- Ghibănescu, Gh., *Cuzeștii*, București, 1910, pp. 150-152
- Heinen, A., *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Ed. Humanitas, București, 1999
- Iancu, C., *Evreii din România, 1866 – 1919*, Ed. Hasefer, București, 2006
- Murărașu, D., *Naționalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, Craiova, 1992
- Neagoe, S., *Trimful rațiunii împotriva violenței*, Ed. Junimea, Iași, 1976
- Niessen, J.P., *Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și mobilizării*, în “P. Sugar, Naționalismul sud-est european în secolul XX”, Ed. Curtea Veche, București, 2002
- Oprîțescu, M., *Partidul Naționalist Democrat condus de Nicolae Iorga (1910-1938)*, București, 2000
- Pop, Gh. T., *Caracterul antinațional și antipopular al Partidului Național Creștin*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1976
- Pop, Gr. Traian, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. II, Ed. Eurasia, București, 1995
- Sandache, C., *Doctrina național-creștină în România*, Ed. Paideia, București, 1997
- Scurtu, I., Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, București, 1998
- Socor, E., *Despre plagiatul d-lui Cuza*, Atelierul ziarului Adeverul, București, 1923
- Stanca, S., coord., *Dicționar biografic de istorie a României*, Ed. Meronia, București, 2008
- Sturdza, M., *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Ed. Fronde, Alba-Iulia – Paris, 1994
- Șeicaru, P., *Un junimist antisemit, A.C. Cuza*, Ed. Carpații, Madrid, 1956
- Nagy-Talavera, N., *Nicolae Iorga. O biografie*, Institutul European, Iași, 1995
- Treptow, K.W., *Politica regală și alegerile din 1937-1938*, în „Europa XXI”, vol. III-IV (1994-1995)
- Țurlea, P., *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Ed. Enciclopedică, București, 1991
- idem, *Nicolae Iorga în viața politică a României interbelice*, în “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Iași, XXIII, 1986
- Zamfirescu, D., *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Ed. Enciclopedică, București, 1996
- Zelea Codreanu, C., *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999

COMERȚUL EXTERIOR AL ROMÂNIEI INTERBELICE. DATE STATISTICE

FOREIGN TRADE OF INTERWAR ROMANIA

Prof. Simona-Elena BĂLAN¹

Abstract: *Although after the First World War Romania doubled its area, the economic situation was quite difficult, the economy returning to the situation from 1914 only in 1925. Immediately after the war, the state would intervene directly in foreign trade, accepting export in compensation and banning exports of food of basic necessities. As the main instrument of trade policy, the Customs Tariff of Romania was revised in 1921, 1924, 1927 and 1929. Grain exports, which had the largest share in the trade balance, benefited from state aid. Between 1931 and 1939, the state controlled foreign trade, promoting and supporting exports by introducing export premiums by product category, a measure to cover the lack of currency in the context of the payment of foreign debt.*

Keywords: *foreign trade, customs tariffs, protectionism, economic balance, economic crisis*

Marea Unire a reprezentat un moment în care România a cunoscut o serie de modificări majore, precum: dublarea suprafeței țării, extinderea suprafeței arabile la 14, 6 milioane ha (de la 6,6 milioane ha), triplarea suprafeței împădurite de la 2,5 milioane ha la 7,3 milioane ha, întărirea potențialului industrial și a rolului industriei în economie, creșterea puterii de absorbție a pieței interne, înglobarea unei rețele de căi ferate de circa 11.000 km (plus 660 km de cale ferată îngustă).² Situația economică era însă destul de grea imediat după război, inflația era maximă, producția era scăzută, infrastructura distrusă de război, economia revind la situația din 1914 abia în 1925.³

Imediat după război, statul va interveni direct în comerțul exterior, acceptând exportul în compensație și interzicând exporturile de alimente de primă necesitate.

Ca principal instrument al politicii comerciale, Tariful Vamal al României a fost revizuit în 1921 și 1924, și prevedea la importuri taxe vamale de 5-10%, aplicabile tuturor țărilor care beneficiau, în mod reciproc, de clauza națiunii celei mai favorizate, pentru celelalte țări aceste taxe fiind de 3 până la 5 ori mai mari. Acest tarif a fost din nou revizuit în 1927, nivelul general fiind majorat în concordanță cu deprecierea leului.⁴ În 1929, cu puțin timp înainte de debutul crizei economice, are loc

¹ Profesor discipline economice la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

² Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în prezent*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 207.

³ *Ibidem*, p. 216-217.

⁴ A fost numit și Tariful Manoilescu; În lucrarea sa fundamentală (*Théorie du protectionnisme et de l'échange international*, Ed. Giard, Paris, 1929), Mihail Manoilescu menționează, în acest sens, că teoria protecționismului a fost gândită, nu din dorința scrierii vreunui program, ci în cadrul frământărilor sale de a da o fundamentare cât mai solidă noului tarif vamal pe care îl elabora în cadrul Ministerului Finanțelor, prin constituirea unui sistem teoretic al acestuia, indiferent de concluziile practice care ar

o nouă modificare a tarifului vamal⁵ cu un caracter protectionist al domeniului agricol și industriei alimentare.⁶

Exporturile de cereale, care dețineau ponderea cea mai mare în balanța comercială au beneficiat de ajutor din partea statului și în condițiile în care în 1929, prețul acestora s-a prăbușit ajungând la mai puțin de jumătate, statul reducând treptat taxale vamale la exporturile de cereale, acestea fiind eliminate definitive în 1931.⁷

În perioada 1931-1939, statul a controlat comerțul extern, promovând și susținând exporturile prin introducerea de prime de export pe categorii de produse, o măsură pentru acoperirea lipsei de valută, în contextul plății datoriei externe. Primele pentru export au fost susținute din fondul special creat în 1934.⁸ Un rol în sprijinirea exporturilor de cereale l-a avut Banca pentru industrializarea și valorificarea produselor agricole, banca înființată în 1938, cu o participare de 50% a statului la capitalul acesteia.⁹

Pentru perioada 1920-1940, exporturile românești s-au cifrat la 440,3 mld. lei, iar importurile la 400 mld. lei, realizându-se un excedent comercial total de peste 40 mld. lei.

În perioada 1921-1925 se remarcă scăderea exporturilor tradiționale, iar după Marea Criză scăderea comerțului extern nu a mai fost recuperată. Potrivit aprecierilor lui Gheorghe Dobre, în anii 1929-1937, „prăbușirea și respectiv revenirea comerțului exterior românesc au avut loc la cote inferioare, respectiv superioare celor înregistrate în aceeași perioadă de timp de comerțul exterior total pe plan mondial și european.”¹⁰ Dacă analizăm datele, vom observa că exporturile au scăzut mult mai puțin decât media mondială în perioada 1931-1936, au crescut în 1937 și s-au prăbușit în 1938.¹¹

Așadar, ca urmare a crizei, România nu mai era o economie de export, cum fusese până la 1914, ci încerca să-și asigure dezvoltarea pe resursele interne.

decurge de aici; Cosmin Stoica, Ana-Maria Marinoiu, *Politica vamală*, Editura Prouniversitaria, București, 2009, p. 47.

⁵ Prin aplicarea tarifului vamal „Madgearu”, se aveau în vedere protecția producției agricole, apărarea intereselor consumatorilor, coordonarea intereselor industriei cu ale agriculturii (Virgil Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, Editura Științifică, București, 1995, p. 166).

⁶ Constantin Fota, *Integrarea României în Uniunea Europeană*, Editura Universitaria, Craiova, 2008, p. 14.

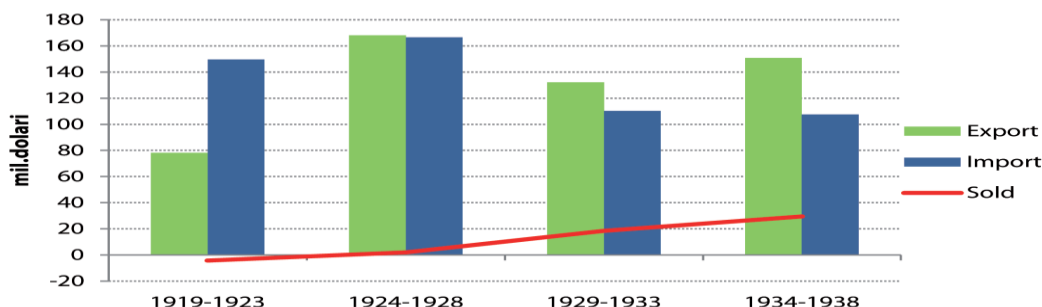
⁷ Victor Axenciuc, *Produsul Intern Brut al României. 1862 – 2000*, Vol. I, Editura Economică, București, 2012, p. 123.

⁸ Constantin Fota, *op. cit.*, p. 16.

⁹ Banca Națională a României, *Viața și opera lui Mitiță Constantinescu*, „Restitutio”, nr. 4, martie, 2004, p. 32.

¹⁰ Gheorghe Dobre, *Comerțul exterior al României interbelice. Cercetări istorico-economice*, București, 1987, p. 92.

¹¹ Georgescu-Roegen, 1997, pp. 67-68.

Tabel 1. Evoluția exportului, importului și soldului balanței comerciale – valori medii în perioada 1919 - 1938¹²

În perioada interbelică partenerii externi au cunoscut schimbări. Dacă în 1919, principalul partener de export era Cehoslovacia, cu 21,3%, în 1938, Germania era principalul partener, cu 30% din exporturi, poziție întărită ulterior prin Tratatul economic româno-german din 1939. Deși în cei mai mulți ani din perioada interbelică România a realizat excedente comerciale, din cauza diferențelor structurale în privința exporturilor, respectiv importurilor, raportul între prețul mediu pe tonă la export, respectiv import, era total nefavorabil României.¹³

Pondere export	%											
	1919	1920	1923	1924	1925	1928	1929	1930	1933	1934	1935	1938
Cehoslovacia	21,3	4,1	4,4	9,3	9,4	5,9	6,2	7,0	4,8	5,4	5,9	9,6
Ungaria	11,2	1,5	12,5	14,6	11,8	12,2	11,1	7,5	4,0	5,5	7,9	5,1
Franța	10,2	4,0	10,6	6,3	5,7	4,8	4,5	6,9	12,4	9,7	4,1	4,7
Anglia	0,0	6,5	4,8	5,8	8,1	5,9	6,4	11,3	15,4	10,0	9,6	11,1
Germania	0,0	1,2	7,3	5,7	8,5	18,3	27,6	18,8	10,6	16,6	16,7	26,5

Tabel 2. Principalele țări partenere la export¹⁴

Conform tabelului de mai sus putem observa că, dacă în 1919, principalul partener era Cehoslovacia, cu 21, 3%, iar în perioada premergătoare crizei, Ungaria, vedem Germania cu ponderea cea mai mare în 1928-1929, pentru ca în 1938, aceasta să reprezinte 26,5% (combustibil, cereale, animale vii, lemn) și Anglia cu 11,1% (combustibil, cereale și produse alimentare, animale) din ponderea exportului.

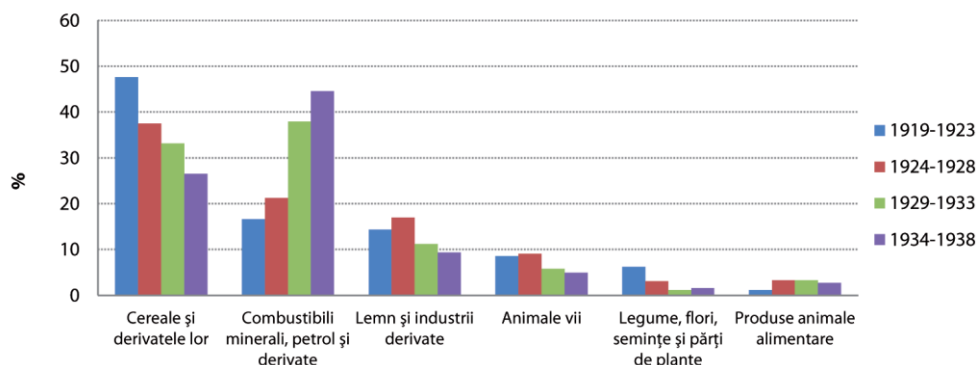
Deși în perioada interbelică economia a înregistrat unele progrese și implicit structura comerțului s-a diversificat, exporturile au rămas să fie dominate de produse agricole, materii prime și semifabricate industriale. Până în 1926, exportul agricol

¹² Calcule pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, ediția 1939-1940.

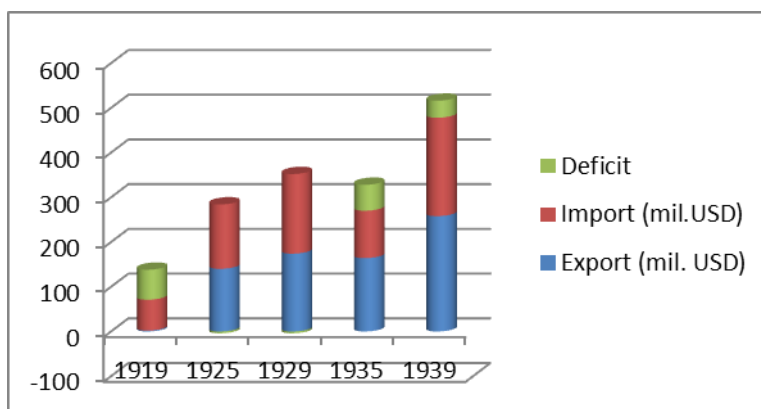
¹³ Calcule pe baza datelor din *Realitățile economice naționale. Comerțul exterior al României 1928-1937*, vol. I, partea a II-a, București, 1939; Anuarul statistic al României, 1939-1940.

¹⁴ *Anuarul Statistic al României, ediția 1939-1940.*

reprezenta 60%, în perioada 1927-1933, mai mult de 50% din export era format din produse industriale semifabricate, pentru ca aceste produse să ocupe 62% din export, în perioada 1934-1940.¹⁵

Tabel 3. Structura exportului în perioada interbelică - ponderea principalelor grupe de produse

Tabel 4. Comerțul României în perioada interbelică

În privința exportului de cereale, perioada interbelică a fost puțin fastă pentru agricultura mondială și europeană îndeosebi, cu fluctuații mari ale prețului, condiții în care România a exportat cantități mai mici de cereale decât în perioada de dinaintea anului 1914, anul 1931, fiind cel mai bun din întreaga perioadă interbelică. O concluzie trebuie trasă aici, și anume când prețurile mondiale au fost mari, România nu a exportat sau a exportat cantități mici, iar când prețurile au fost mici, România a

¹⁵ Anuarele Statistice ale României din perioada 1920-1940.

exportat cantități mult mai mari. Scăderea exporturilor de cereale s-a datorat nu numai reducerii producției dar și proasta calitate a cerealelor.¹⁶

În timp ce cantitățile de petrol exportat, în milioane tone, creșteau (tabelul 5), indicii de preț la această materie primă a scăzut, începând cu anul 1930, ceea ce, pentru România, a însemnat importante pierderi. În perioada 1923-1926, când prețurile la petrol erau ridicate, România nu realiza cantități importante ale producției, care să mărească oferta la export. După pierderile de producție, provocate de distrugerile primului război mondial, redresarea sectorului petrolier a fost lentă din cauza lipsei de capital.

Anii	Cantitate petrol exportată (mil. tone)	Indicele prețului la exportul de petrol (1929=100)	Valoarea exportului de petrol (mld. lei, prețuri 1929)	Valoarea exporturilor (mld. lei, prețuri 1929)	Balanța comercială (mil. lei, prețuri 1929)	Anuitatea datoriei publice (mil. lei, prețuri 1929)
1929	2,85	100	9,590	28,960	-668	6403
1930	3,87	80,5	10,408	28,522	+5477	6851
1931	4,67	40,4	6,901	22,196	+6442	6447
1932	5,17	41,3	7,178	16,721	+4710	6863
1933	5,88	39,8	7,879	14,170	+2428	4540
1934	6,55	32,5	7,213	13,655	+747	2248
1935	6,61	38,5	8,459	16,756	+5908	2959
1936	6,88	38,2	8,960	21,703	+9065	3509

Tabel 6. Valoarea exporturilor de petrol ale României, indicele prețurilor și balanța comercială, în anii 1929-1936¹⁷

Chiar dacă petrolul, începând cu anul 1930, a devenit produsul cu cea mai mare pondere în exporturile României și a reprezentat sursa valutară cea mai importantă, nu se poate afirma că a contribuit semnificativ la re tehnologizarea, chimizarea și industrializarea pe baze moderne a economiei naționale.

În condițiile unei politici comerciale protecționiste, modernizarea României în perioada interbelică, prin dezvoltarea industriilor extractive și mai ales prelucrătoare, a infrastructurilor de transport, în special a celor feroviare, a construcțiilor civile și militare, inclusiv dotarea cu tehnică modernă a armatei etc., la care a contribuit statul,

¹⁶ Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei RSR, București, 1975, p. 320.

¹⁷ Gheorghe Calcan, *Industria petrolieră din România în perioada interbelică*, Editura Tehnică, București, 1997; Nicolae Georgescu-Roegen, *Legea entropiei și procesul economic*, Editura Politică, București, 1979, p.63; Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statisticoistorice 1859-1947, Vol. III Moneda-Credit-Comerț-Finanțe publice*, Editura Academiei, București, 2000, p. 361, 705.

prin participarea, respectiv co-participarea la întreprinderile nou create și asigurarea de comenzi, precum și a capitalului autohton și străin, a necesitat o serie de mașini, utilaje, echipamente și/sau licențe din import (motoare și echipamente electrice, automobile, locomotive, vagoane, avioane etc.).

Concomitent cu dezvoltarea industriei, inclusiv a unor domenii de vârf la acea perioadă¹⁸, s-a înregistrat o schimbare a structurii importurilor, dinspre produse finite către materii prime și produse semifabricate. Având în vedere prețurile curente în care sunt disponibile date pentru această perioadă¹⁹ menționăm doar că, în perioada 1939-1944 balanța comercială a țării a fost excedentară (cu excepția anului 1943), iar Germania, care în 1939 deținea o pondere de 32% în exporturile României și circa 40% din importuri, în 1944 ajunsese să absoarbă 87,7% din exporturi și să furnizeze 76,7% din importuri.²⁰ Consecințele asimetriei severe a acestui tratat, în defavoarea României, sunt relevate de faptul că, în timp ce prețurile de export către Germania s-au majorat cu 23%, prețurile de import au crescut de peste 5 ori.²¹

Dintre cele 4 etape se observă că doar în perioada 1919 - 1923 balanța comercială a fost deficitară, din cauza condițiilor economice deosebit de grele din primii ani de după război, fiind necesare importuri mari de bunuri pentru refacerea economiei naționale. În celelalte trei etape, balanța comercială a avut sold pozitiv, eficiența schimburilor comerciale fiind în creștere de la o perioadă la alta, după cum indica gradul de acoperire a importurilor cu exporturile.

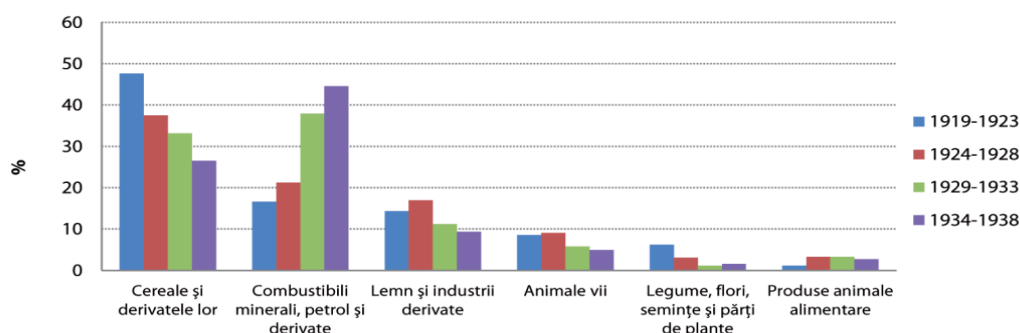
Analizând pe ani, începând din 1922 - balanța comercială este pozitivă, excepție făcând anii 1925 (-0,8 miliarde lei) și 1928 (-4,8 miliarde lei). Cel mai mare sold pozitiv al balanței comerciale a fost înregistrat în anul 1937, de 11,3 miliarde lei, exporturile fiind de 31,6 miliarde lei iar importurile de 20,3 miliarde lei.

¹⁸ Dezvoltarea industriei aeronautice din România, în special după anul 1925, odată cu înființarea IAR Brașov (o treime din capital fiind investit de firmele franceze – Lorraine-Dietrich și Blériot- Spad) s-a produs atât din rațiuni civile, cât și strategico-militare. În perioada 1925-1945, au fost realizate circa 1.000 de aeronave, din care circa 300 de avioane în licență (Franța – MS-25 și 35 și Potez, S.U.A. – Nardi 305 și Fleet 10, Polonia – PZL 11 și PZL 24, Italia – Savoia-Marchetti S 79, Germania – Messerschmitt Me 109 G), precum și cca. 700 de avioane de concepție proprie dintre care 460 avioane IAR-80 și IAR-81, care au fost utilizate de România în al doilea război mondial (Neculai Banea, Traian Tomescu, *Din istoria IAR- Brașov*, în „Buletinul AGIR”, nr. 2/2015, aprilie-iunie, p. 121).

¹⁹ Virgil G. Stoenescu, (coordonator), *Romania: from 1880 to 1947*, în vol. „South-Eastern European Monetary and Economic Statistics from the Nineteenth Century to World War II”, BNR, București, 2004, p. 256.

²⁰ Lampe R. John, Jackson R. Marvin (1982). *Balkan Economic History 1550-1950. From Imperial Borderlands to Developing Nations*, Indiana University Press, Bloomington, 1982, p. 524.

²¹ *Ibidem*, p. 532.

Tabel 7. Structura exportului în perioada interbelică - ponderea principalelor grupe de produse

EXPORT	milioane lei				%			
	1919-1923	1924-1928	1929-1933	1934-1938	1919-1923	1924-1928	1929-1933	1934-1938
Total	50.448,6	160.893,1	110.571,3	105.216,3	100,0	100,0	100,0	100,0
Animale vii	4.338,9	14.680,8	6.462,3	5.221,0	8,6	9,1	5,8	5,0
Produse animale alimentare	607,4	5.370,0	3.718,3	2.868,7	1,2	3,3	3,4	2,7
Lână, păături, lucrări din aceste materii	81,9	625,4	328,6	238,5	0,2	0,4	0,3	0,2
Cereale și derivatele lor	24.056,3	60.370,3	36.698,9	27.944,9	47,7	37,5	33,2	26,6
Legume, flori, semințe și părți de plante	3.168,4	5.023,6	1.313,8	1.690,0	6,3	3,1	1,2	1,6
Fructe și coloniale	495,5	2.342,1	1.092,9	1.619,7	1,0	1,5	1,0	1,5
Zahăr și zaharicale	4,8	328,2	263,7	54,7	0,0	0,2	0,2	0,1
Textile vegetale și industrii derivate	22,9	206,6	67,2	19,0	0,0	0,1	0,1	0,0
Lemn și industrii derivate	7.254,2	27.357,8	12.399,2	9.907,3	14,4	17,0	11,2	9,4
Hârtie și lucrări din hârtie	39,5	199,2	283,7	337,8	0,1	0,1	0,3	0,3
Pământuri, pietre și fabricațiuni dintr'însele	75,0	293,9	182,5	175,3	0,1	0,2	0,2	0,2
Combustibili minerali, petrol și derivate	8.401,7	34.263,2	41.942,6	46.942,4	16,7	21,3	37,9	44,6
Metale, lucrări de metale și alte produse miniere	374,7	586,0	269,8	152,7	0,7	0,4	0,2	0,1
Aparate, mașini, motoare	55,8	232,1	160,3	42,5	0,1	0,1	0,1	0,0
Vehicule și ambarcațiuni	6,5	83,6	41,4	8,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Produse chimice și medicamente	378,6	1.399,3	726,2	412,0	0,8	0,9	0,7	0,4

Tabel 8. Exportul de bunuri între 1919-1938 (mii lei)²²

²² *Anuarul Statistic al României, ediția 1939-1940*, pp. 590-593.

EXPORT Țări de destinație	mii lei											
	1919	1920	1923	1924	1925	1928	1929	1930	1933	1934	1935	1938
Total	104,4	3447,8	24.594,1	28361,0	29126,8	27029,7	28960	28522	14170,8	13655,7	16756,2	21532,6
Anglia	0,0	222,4	1173,6	1644,6	2369,3	1582,4	1866,7	3230,5	2181,8	1368,4	1614,6	2386,2
Austria	5,6	245,4	2568,8	3913,0	3913,0	3493,4	2733,1	2588,5	933,4	1242,7	2108,1	
Belgia și Luxembourg	0,0	289,0	3865,1	1503,7	739,2	570,6	451,6	905,5	698,6	338,0	130,0	604,1
Bulgaria	13,9	21,8	464,1	710,3	674,5	522,3	670,2	363,2	98,8	91,1	105,6	197,5
Cehoslovacia	22,2	141,7	1082,2	2630,0	2742,4	1587,7	1789,2	1985,0	679,1	741,2	990,4	2058,6
Danemarca	0,0	0,0	0,0	0,0	179,9	3,2	2,3	194,5	178,0	89,7	45,1	314,7
Egipt	0,0	225,8	730,8	907,6	1390,5	1285,3	1498,0	1194,4	758,8	700,0	595,2	843,4
Elveția	0,6	22,8	216,9	21,6	34,3	43,9	49,4	54,6	91,3	198,0	601,6	540,2
Franța	10,7	138,1	2613,0	1778,4	1664,7	1301,8	1295,9	1959,0	1752,8	1322,2	688,9	1006,3
Germania	0,0	40,5	1788,4	1615,4	2461,5	4955,9	8005,2	5363,4	1502,5	2264,0	2801,9	5707,3
Gibraltar și Malta	0,0	334,5	1387,4	2495,4	2103,1	898,4	1347,5	292,8	108,1	8,4	128,9	159,0
Grecia	1,8	242,5	1015,4	1623,4	1910,8	934,5	1004,9	696,2	323,0	501,8	675,9	1470,0
Italia	9,5	684,0	1074,5	1405,8	1206,0	2339,3	2239,6	3674,8	1299,9	1057,3	2260,5	1340,3
Iugoslavia	4,3	48,2	412,8	434,1	634,6	641,1	503,1	509,6	184,2	151,1	180,5	316,7
Olanda	0,0	250,5	1138,2	1111,7	1186,7	469,6	324,3	1356,7	1010,3	659,1	286,1	269,8
Palestina	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	181,7	315,1	408,5	626,5
Polonia	2,5	105,4	594,6	1002,0	1015,7	1921,1	576,5	452,3	238,5	204,2	163,7	259,8
Rusia	1,4	1,9	1,5	0,1	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	19,9
Spania	0,0	58,3	11,3	9,3	36,5	130,2	173,2	236,1	248,1	306,1	283,1	424,3
SUA	0,0	1,1	28,4	9,3	61,9	39,8	43,8	76,1	29,0	17,2	41,7	283,1
Suedia	0,0	22,8	38,2	9,4	10,8	0,9	3,4	49,5	15,9	107,4	54,5	127,1
Turcia	13,0	153,9	535,6	620,1	527,1	477,0	425,6	197,3	98,7	122,1	72,8	209,4
Ungaria	11,7	50,9	3065,0	4151,2	3447,2	3298,7	3212,4	2127,4	561,6	750,4	1330,8	1106,1
Alte țări	2,1	146,4	788,3	764,6	817,1	532,6	743,5	1014,8	996,7	1100,2	1187,9	1262,2

Tabel 9. Exportul de bunuri între 1919-1938 pe țări (mii lei)²³

O analiză aparte o reprezintă anul 1938²⁴, când România o economie marginală, periferică, cu un venit național aflat pe locul 11 între 20 de țări europene, cu o economie orientată spre comerțul intern decât cel extern, raportul comerțului exterior total și venitul național se înscria într-o valoare de 19,5%, din care exportul de 10,5% și importul 9%. Acest rezultat era efectul modernizării economiei prin accentuarea măsurilor protecționiste. După valoarea comerțului exterior, eram pe locul 16 între 22 de țări europene, adică 1, 2% din comerțul exterior a celor 22 de țări luat la un loc.

Datele referitoare la balanța comercială sunt și ele relevante. În 1938 comerțul nostru exterior prezenta un sold pozitiv - pe total – de peste 2,3 mld. lei, rezultat din contul activ de 5,6 mld. și contul pasiv de 3,3 mld. lei. Structura economică cunoscuse schimbări importante față de perioada antebelică. Ponderea industriei în venitul

²³ *Anuarul Statistic al României, ediția 1939-1940*, Imprimeria Națională, București, 1940, pp. 608-611.

²⁴ Gheorghe Dobre, *Relațiile comerciale externe româno-vest-europene (UE) în secolul XX*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 2003, pp. 16-18.

național a crescut de la 15 % în 1921 la 38% în 1938, în timp ce ponderea agriculturii a scăzut de la 60% în 1921 la 42% în 1938.

Dacă la export ponderea până la 1914 o aveau cerealele cu 60-70%, în perioada interbelică acestea vor atinge doar 25%, urcând în schimb produsele petroliere (cu 40%). Metaforic vorbind, România, din “grânarul Europei” ajunge în anii interbelici la rolul de „găzar al Europei”.

IMPORT		EXPORT	
Produse	%din total	Produse	%din total
Metale și produse din metal	21,6	Petrol și produse petrolifere	43,3
Mașini și instrumente mecanice	19,0	Cereale	24,4
Textile	15,2	Legume și derivate	11,4
Total din import general	55,8	Total din export general	79,1

Tabel 10. Evoluția comerțului exterior și a balanței comerciale²⁵

Anul	Export	Import	Total	Sold (mil. \$)
1919	6	200	206	-194
1920	64	127	191	-63
1921	93	137	230	-44
1922	95	83	178	12
1923	118	94	212	24
1924	140	129	269	11
1925	140	144	284	-4
1926	197	191	288	6
1927	228	203	431	25
1928	165	193	358	-28
1929	179	177	356	2
1930	170	137	307	33
1931	132	94	226	38
1932	100	72	172	28
1933	100	83	183	17
1934	125	121	246	4
1935	164	106	270	58
1936	178	104	282	74
1937	261	168	429	93
1938	157	136	293	21
1939	218	186	404	32

²⁵ *Anuarul Statistic al României, ediția 1939-1940*, Imprimeria Națională, București, 1940, pp. 586-589.

BIBLIOGRAFIE

Anuarele Statistice ale României din perioada 1920-1940.

Axenciuc Victor, *Produsul Intern Brut al României. 1862 – 2000*, Vol. I, Editura Economică, București, 2012.

Axenciuc Victor, *Evoluția economică a României. Cercetări statisticoistorice 1859-1947, Vol. III Moneda-Credit-Comerț-Finanțe publice*, Editura Academiei, București, 2000.

Banca Națională a României, *Viața și opera lui Mitiță Constantinescu*, „Restitutio”, nr. 4, martie, 2004.

Georgescu Vlad, *Istoria românilor de la origini până în prezent*, Editura Humanitas, București, 1995.

Calcan Gheorghe, *Industria petrolieră din România în perioada interbelică*, Editura Tehnică, București, 1997.

Dobre Gheorghe, *Comerțul exterior al României interbelice. Cercetări istorico-economice*, București, 1987

Dobre Gheorghe, *Relațiile comerciale externe româno-vest-europene (UE) în secolul XX*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 2003

Fota Constantin, *Integrarea României în Uniunea Europeană*, Editura Universitaria, Craiova, 2008,

Lampe R. John, Marvin R. Jackson, *Balkan Economic History 1550-1950. From Imperial Borderlands to Developing Nations*, Indiana University Press, Bloomington, 1982.

Realitățile economice naționale. Comerțul exterior al României 1928-1937, vol. I, partea a II-a, București, 1939;

România. Un secol de istorie. Date statistice, Editura INS, București, 2018.

Stoenescu, Virgil G., (coordonator), *Romania: from 1880 to 1947*, în vol. „South-Eastern European Monetary and Economic Statistics from the Nineteenth Century to World War II”, BNR, București, 2004.

Stoica Cosmin, Marinoiu Ana-Maria, *Politica vamală*, Editura Prouniversitaria, București, 2009.

Șandru Dumitru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei RSR, București, 1975.

Georgescu-Roegen Nicolae, *Legea entropiei și procesul economic*, Editura Politică, București, 1979.

MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN EUROPA. CRIZĂ SAU DEZVOLTARE?

LABOR MIGRATION IN EUROPE. CRISIS OR DEVELOPMENT?

drd. Alexandra-Georgiana POENARU¹

Abstract: *The migration phenomenon is universal, but has specific meanings from one area to another. Migration is considered to be the third basic factor involving "changes in the structure of the population along with birth and mortality" (Edmonston, Michalowski, 2004; 455), having significant implications for the growth and decline of the population, but also to the level regarding the modification of the socio-demographic characteristics of countries of origin and destination.*

At EU level, in the year 2016, according to Eurostat data, a total of 4.3 million people have immigrated in one EU Member State-28 and at least 3 million migrants have left an EU Member State. International migration has an impact on all Member States of the European Union. In the present article we will review push factors (those who oblige individuals to leave their country of origin as a result of public outcry against the existing economic, political, social background), pull factors (those who attract individuals in areas with diverse opportunities) and the premises of any specific crises in both the country of origin and of destination!

Keywords: *European Union, international migration, labour, crisis, development.*

Introducere

Migrația presupune mișcarea indivizilor, individuali sau colectivi, dintr-o țară în alta, cu sau fără stabilirea domiciliului definitiv. Dacă în universul conceptual al lui Dumitru Sandu² migrația este un „eveniment socio-demografic” ce se referă la deplasarea unei persoane - individual sau în cadrul unui grup - în afara comunității sale de rezidență, în decursul unei perioade de referință date, pentru a schimba domiciliul stabil și/sau locul de munca obișnuit, pentru Vasile Miftode migrația reprezintă „indicatorul cel mai puternic al schimbului de elemente, norme și valori materiale și spirituale precum și al transferului de populație între diferite zone și localități”³.

Conform Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), migrația este un fenomen complex care stabilește „o multitudine de aspecte economice, sociale și de securitate care afectează viața cotidiană a oamenilor într-o lume din ce în ce mai interconectă”⁴. Migrația este un proces care cuprinde o mare varietate de mișcări și situații în care sunt implicați oameni din toate categoriile sociale. Pornind de la datele

¹ Doctorand la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Școala Doctorală de Filosofie și Științe Social-Politice, poenarualexandrageorgiana@yahoo.com

² Dumitru Sandu, *Fluxurile de migrație în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, p. 20.

³ Vasile Miftode, *Migrațiile și dezvoltarea urbană*, Editura Junimea, Iași, 1978, p.13.

⁴ World Migration Report, 2018, disponibil online la adresa https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf.

statistice oferite de Națiunile Unite aflăm că numărul de migranți internaționali din întreaga lume a crescut destul de rapid în ultimii ani, ajungând la 258 de milioane în 2017, în creștere de la 220 de milioane în 2010 și 173 de milioane în 2000.

Migrația externă sau migrația internațională se referă la „deplasarea persoanelor prin schimbarea domiciliului dintr-o țară în altă țară”⁵. Această deplasare presupune „un subiect - emigrant sau imigrant - cel puțin două țări - țara de origine și țara de destinație - precum și intenția de a obține un permis de ședere, drept de muncă sau în cazul cetățenilor europeni de a găsi un loc de muncă mai bine plătit sau corespunzător aspirațiilor profesionale”⁶.

Ratele de ocupare a forței de muncă în UE

O componentă importantă corelată migrației internaționale face trimitere la forța de muncă. Migrația internațională a forței de muncă constituie un proces complex ce însumează „fenomene deosebit de dramatice”⁷, ce sunt datorate pe de o parte schimbării țării de origine, iar pe de altă parte, schimbării tradițiilor, a preocupărilor, a statusului social dar și a rețelei de cunoștințe. Migrația internațională a forței de muncă poate fi înțeleasă ca „deplasări de persoane, singulare sau de grupuri, familii în afara granițelor naționale, în speranța unor condiții de trai mai bune”⁸ ce implică atât o schimbare a spațiului fizic și socio-cultural cât și diminuarea afinității față de zona de plecare și asimilare culturală în spațiul de primire.

Dintre cauzele care determină migrația internațională a forței de muncă pot fi amintite următoarele: „condițiile economice, politice, religioase, culturale, ideologice, geografice sau de altă natură”⁹. Motivația principală care stă la baza deciziei de a părăsi țara de origine este, de regulă, fundamentată pe motive de ordin economic. Pe lângă motivația economică, mai pot fi adăugați și alți factori, între care: „lipsa unor perspective viabile pentru tineri după terminarea ciclului educațional, declinul unor sectoare industriale, dorința de afirmare profesională etc”¹⁰. Toate aceste elemente, și nu numai, conduc la crearea unui cadru complex al migrației internaționale a forței de muncă cu efecte atât asupra statelor cât și asupra indivizilor. În altă ordine de idei, pe lângă suportul economic, oportunitățile migrației includ și alte aspecte între care

⁵ Dănuț, Jemna, *Demografia României*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iasi, 2017, p.105.

⁶ Monica Roman, Cristina Voicu, *Câteva efecte socio-economice ale migrației forței de muncă asupra țărilor de emigrație. Cazul României. Economie teoretică și aplicată*, Vol XVII, No. 7 (548), 2010, pp. 50-65, disponibil online la adresa http://www.store.ectap.ro/articole/484_ro.pdf.

⁷ Alexandru Albu, Ion Roșu-Hamzescu, *Migrația internațională a forței de muncă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.11.

⁸ Idem, p.11.

⁹ Idem, p.19.

¹⁰ Mădălina Popa, Dragoș Ungureanu, *Politica de migrație a Uniunii Europene: implicații pentru piața muncii*, Editura Alpha MDN, Buzău, 2013, p. 6.

„drepturi civile și politice, libertatea religioasă, securitatea personală și un control social eficient și mobilitatea socială”¹¹.

La nivelul anului 2016, potrivit Eurostat, rata de ocupare a forței de muncă din UE-28 pentru persoanele cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani a fost de 71,1 % fiind cea mai mare medie anuală înregistrată vreodată pentru Uniunea Europeană. Cu toate acestea, în spatele acestor medii pot fi observate diferențe mari între țări. Singurul stat membru cu o rată mai mare de 80 % a fost Suedia (81,2%).

Pentru anul 2017, Germania a raportat cel mai mare număr total de imigranți (917.1 mii), fiind urmată de Regatul Unit (644.2 mii), Spania (532.1mii), Franța (370 mii) și Italia (343.4 mii). Germania a raportat cel mai mare număr de emigranți în 2017 (560.7 mii), fiind urmată de Spania (368.9 mii), Regatul Unit (359,7 mii), Franța (312,6 mii), România (242.2 mii) și Polonia (218.5 mii). În 2017, 22 dintre statele membre ale UE au raportat o pondere mai mare a imigrării decât a emigrării, însă în Bulgaria, Croația, Letonia, Lituania, Polonia, Portugalia și România numărul emigranților a depășit numărul imigranților.

În raport cu mărimea populației rezidente, Malta a înregistrat cele mai mari rate de imigrare în 2017 (46 de imigranți la 1 000 de persoane), fiind urmată de Luxemburg (41 de imigranți la 1 000 de persoane). Cele mai mari rate de emigrare în 2017 au fost raportate pentru Luxemburg (23 de emigranți la 1 000 de persoane), Cipru (18 emigranți la 1 000 de persoane) și Irlanda (13 emigranți la 1 000 de persoane), Lituania (17 emigranți la 1000 de persoane) și Malta (15 imigranți la 1000 de persoane).

Românii din Italia

România are o îndelungată istorie în problematica migrației internaționale fiind mai mult o țară sursă în acest sistem complex. De-a lungul timpului, acest fenomen a fost influențat de diferite aspecte ce țin de regimul politic din România (comunist, democratic), situația economică a țării (aparitia crizei economice) dar și de contextul internațional. Cert este faptul că procesul migrației este într-o continuă dezvoltare, tot mai mulți români alegând să părăsească țara de origine, declarând că preferă să trăiască în țări în care demnitatea, libertatea dar și drepturile sunt respectate. Pe lângă aceste aspecte mai pot fi adăugate următoarele: „factorul rasial-național-confesional, factorul educațional și cultural-recreativ”¹², mai ales după aderarea României la Uniunea Europeană a crescut numărul de emigranți ca urmare a unor drepturi și libertăți garantate de statutul de țară membru. Astfel, ca o consecință directă a integrării în UE din perspectiva procesului migrator sunt evidențiate o serie de avantaje: nu sunt limitări la ieșirea din țară, control minim la intrarea în țară, libertatea de a accesa piața forței de muncă în condiții legale etc.

¹¹ Adrian Lupu, *Migrația internațională a persoanelor în vârstă din regiunea de dezvoltare Nord-Est*, Editura Pro Universitaria, București, 2015, p.64.

¹² Alexandru Ungureanu, *Geografia populației*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2006, p.249.

Cu toate că situația României s-a îmbunătățit în timp, emigrația a continuat. În *Dossier Statistico Immigrazione* se raportează faptul că în anul 2015, 3.408.118 de cetățeni români trăiau în afara țării lor de origine iar comunitatea românească din Italia reprezintă o treime din totalul emigranților români aflați în străinătate (33,8%).

De asemenea, la începutul anului 2016 românii erau considerați ca fiind prima comunitate străină, cu 1.151.395 locuitori, dintre care 57.2% era femei; existau la acea dată aproape 160.000 de copii români înscriși la școală (o cincime din toți studenții străini din Italia). Conform datelor furnizate de Monitorul Social, pentru anul 2017, 2.578.540 de români cu domiciliul permanent în România (aproximativ 12% din populație) sunt plecați din țară pentru mai mult de un an, majoritatea având vârste cuprinse între 25 și 39 de ani.

Pornind de la bazele de date ale ISTAT, în anul 2018 numărul românilor din Italia a fost de 1.190.091 reprezentând 23.13% din totalul imigranților din Europa care au ales ca țară de destinație Italia. Se poate constata o creștere a numărului de români în Italia, de la 887.763 în anul 2010 la 1.190.091 în anul 2018. O ușoară scădere a fost înregistrată în anul 2012, comparativ cu anul 2011, însă după anul 2012 până în anul 2018 pot fi observate creșteri ale prezenței imigranților români în Italia. Dacă analizăm distribuția pe categorii de gen a imigranților, observăm că ponderea cea mai mare este în rândul femeilor, pentru fiecare an reprezentat grafic.

În studiul *Migration in Italy is Backing the Old Age Welfare*, Daniela del Boca și Alessandra Venturini (2014) realizează o analiză privind domeniile în care activează românii. Este susținută ideea conform căreia proporția migranților români (bărbați) angajați în construcții este de 42%, mai mare comparativ cu celelalte comunități de migranți (27%) și de peste trei ori mai mare comparativ cu cetățenii italieni (12,3%). În plus, migranții români sunt angajați și în sectorul de producție (22%, 29,5% migranți și 24% localnici). Mai puțin semnificativă este prezența migranților români în domeniile comerț și transport (7,4% și, respectiv, 8,2%). Femeile din România pe piața muncii din Italia sunt concentrate cu un procent de 52,2% în domeniul serviciilor sociale și personale în timp ce 14% muncesc în hoteluri și restaurante. În sectorul îngrijirii familiei românele ocupă până la 72% din piață (domeniu ignorat în mare parte de italienii nativi cu o cifră de 7,8%).

Migrația forței de muncă – criză sau dezvoltare?

Ernst Georg Ravenstein a fost printre primii teoreticieni care a enunțat o serie de legi ale migrației. El a arătat pentru prima dată faptul că migrația este determinată de procesul „push-pull” adică un proces de *împingere-atracție* generat de condițiile nefavorabile ale țării de origine precum legi opresive, impozitare mare, climat instabil, mediul social neconvențional comparativ cu acele condiții favorabile care îi atrag pe migranți în alte zone. Factorii decisivi care și-au pus amprenta asupra deciziei de a migra au la bază, în primul rând, rațiuni economice. Așadar, factorii *push* sunt cei care obligă indivizii să părăsească țara de origine ca urmare a unor nemulțumiri existente

pe fond economic iar factorii *pull* sunt cei care îi atrag pe indivizi în zonele cu oportunități diverse. Majoritatea principiilor formulate de Ravenstein nu și-au pierdut actualitatea, prin urmare ele se regăsesc într-o formă sau alta în cercetările altor autori între care și Everett Lee. De pildă, în anul 1966, Everett Lee¹³ a propus o teorie cuprinzătoare a fenomenului migrației propunând patru categorii de factori asociați deciziei de a migra: factorii asociați cu zona de origine, factorii asociați cu zona de destinație, obstacole intervenite și factori personali. Lee susține că decizia de a migra este luată ca urmare a punerii în balanță a caracteristicilor locului de origine și de destinație. Factorii pozitivi sunt elementele care acționează pentru a menține oamenii în interiorul unei zone sau a atrage oameni din alte zone, factorii negativi resping migranții iar factorii neutri sunt cei la care migranții sunt indiferenți. Trebuie menționat faptul că semnificația factorilor individuali diferă de la o persoană la alta având astfel un caracter subiectiv. În esență, Lee consideră că fenomenul migrației nu este un set de plusuri și minusuri, ci trebuie să apară un stimul suficient de puternic pentru deplasare, capabil să depășească greutatea naturală care există întotdeauna.

În sens general, migrația este un fenomen important ce are un impact puternic în evoluția și dinamica unei societăți stabilind atât puncte tari cât și puncte slabe fie la nivel individual, fie la nivel de societate. În continuare voi evidenția câteva situații concrete ce conduc la ideea de criză sau dezvoltare din perspectiva țării de origine cât și de destinație.

Din perspectiva țării de origine, pot fi stabilite o serie de aspecte concrete corelate apariției unor situații de criză precum: îmbătrânirea populației, scăderea natalității, emigrarea populației calificate apte de muncă (conform studiilor recente majoritatea emigranților au vârsta cuprinsă între 25 și 39 de ani), scăderea productivității muncii, apariția crizei în mediul de afaceri ca urmare a lipsei forței de muncă, separarea membrilor familiei, pierderea tradițiilor etc. Pot exista și aspecte care conduc către ideea de dezvoltare dacă ne raportăm la remitențe. Baniile trimiși celor rămași acasă pot fi utilizați în consum, în imobiliare, inițierea unor afaceri sau pot fi investiți în educația copiilor. Altfel spus, elementele ce țin de dezvoltarea țării de origine pot contribui la creșterea puterii de cumpărare a românilor.

Desigur că putem discuta despre criză și dezvoltare și din perspectiva țărilor de destinație mai ales că imigrația a avut și va continua să aibă un impact covârșitor asupra lor. Pe de o parte, elementele asociate ideii de criză pentru țara de destinație ar putea fi următoarele: dificultatea găsirii unor locuri de muncă pentru populația de origine ca urmare a formării unei diaspore tot mai numeroase, dificultăți în găsirea unei locuințe, creșterea ratei problemelor sociale negative precum infracționalitatea, discriminarea, conflictele sociale etc. Conform literaturii de specialitate, impactul imigranților asupra țării de destinație depinde de reglementările și legislația referitoare la imigrație, integrarea imigranților, accesul imigranților la piața muncii, afinitatea

¹³ Everett, Lee, E., „*Theory of migration*”, în *Demography* 1966, No. 3, p.47-57.

lingvistică etc. Una dintre cele mai evidente consecințe pe care migrația internațională le are asupra țărilor gazdă se referă concret la faptul că fluxurile migraționale schimbă „compoziția etnică, rasială și culturală a societăților receptoare”¹⁴ (Erdeli, Dumitrache, 2009; 153). Dacă imigranții nu reușesc să se adapteze și să se integreze în comunitate atunci pot fi dezvoltate potențiale surse de insecuritate socială ce pot degenera ajungându-se chiar la comportamente antisociale.

Pe de altă parte, situațiile concrete ce conduc la dezvoltare sunt numeroase. În multe țări de destinație, imigranții constituie o importantă sursă pentru creșterea economică. De exemplu, conform Băncii Mondiale, dacă țările dezvoltate ar crește proporția lucrătorilor imigranți cu doar 3%, atunci bunăstarea globală ar crește cu mai mult de 356 de miliarde de dolari anual. Printre cele mai relevante pot fi menționate următoarele: creștere economică rapidă, forță de muncă calificată și aptă, acoperirea unor segmente din zona pieței inferioare refuzate de populația de origine, încasarea de taxe și impozite, creșterea numărului de organizații cu caracter civic, creșterea numărului de elevi și studenți etc. De exemplu, conform unui studiu al Home Office este menționat că imigranții din Marea Britanie „plătesc 31,2 miliarde lire sterline către statul britanic ca taxe, primesc 28,8 miliarde lire sterline reprezentând bunuri și servicii publice și rezultă o contribuție netă de 2,4 miliarde de lire sterline” (Gott, Johnston, 2002).

Concluzii

În baza celor expuse mai sus, se poate aprecia că deplasarea forței de muncă în statele membre ale UE generează atât influențe pozitive cât și negative fie că vorbim despre țara de origine, fie despre țara de destinație. În ambele situații costurile migrației sunt covârșitoare dar există și un cadru ce permite dezvoltarea. În esență, procesul de migrație ar trebui privit și abordat într-o manieră modernă, atractivă care să depășească motivele strict economice mai ales că imigranții din spațiul european reprezintă legătura dintre vestul și estul bătrânului continent.

¹⁴ George Erdeli, Liliana Dumitrache, *Geografia populației mondiale*, Editura Universitară, București, 2009, p.153.

BIBLIOGRAFIE

- Albu, A., Roșu-Hamzescu, I., *Migrația internațională a forței de muncă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
- del Boca, D. and Venturini, A., „Migration in Italy is Backing the Old Age Welfare”, în *IZA Discussion Paper*, No. 8328, 2014.
- Edmonston, B., Michalowski, M., International Migration. în Siegel, J., Swanson, D. *The methods and materials of demography.*, Elsevier Academic Press, California, 2004.
- Erdeli, G., Dumitrache, L., *Geografia populației mondiale*. Editura Universitară, București, 2009.
- Gott, C., Johnston, K., *The migrant Population in the UK: Fiscal Effects*, Occasional Paper 77, London, 2002.
- Jemna, D., *Demografia României*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iasi, 2017.
- Lee, E., “Theory of migration”, în *Demography*, No. 3, p.47-57, 1966.
- Lupu, A., L., *Migrația internațională a persoanelor în vârstă din regiunea de dezvoltare Nord-Est*. Pro Universitaria, București, 2015.
- Miftode, V., *Migrațiile și dezvoltarea urbană*, Editura Junimea, Iași, 1978.
- Popa, M., *Politica de migrație a Uniunii Europene: implicații pentru piața muncii*, Editura Alpha MDN, Buzău, 2013.
- Ravenstein, E.G., „The laws of migration”. în *Journal of the Statistical Society of London*. Vol. 48. No.2, 1885.
- Roman, M., Voicu, C., *Câteva efecte socio-economice ale migrației forței de muncă asupra țărilor de emigrație. Cazul României. Economie teoretică și aplicată*, Vol XVII, No. 7 (548), pp. 50-65, 2010, disponibil online la adresa http://www.store.ectap.ro/articole/484_ro.pdf.
- Dumitru Sandu, *Fluxurile de migrație în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984.
- Ungureanu, A., *Geografia populației*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2006.
- EUROSTAT, disponibil la adresa <https://ec.europa.eu/eurostat/home?>.
- Monitorul Social, disponibil la adresa <https://monitorsocial.ro/indicator/situatia-populatiei-plecate-din-romania/>.
- United Nations, *Department of Economic and Social Affairs*, disponibil la adresa <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesmaps.asp?0t0>.
- World Migration Report 2018, disponibil la adresa https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf.
- Istituto Nazionale di Statistica disponibil la adresa <https://www.istat.it/>.

ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST

ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME

DINCOLO DE FRONT. POVESTEA DEPORTĂRII ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ A SAȘILOR DIN ROMOS, JUD. HUNEDOARA

BEYOND THE FRONT. THE STORY OF THE DEPORTATION OF THE SAXONS FROM ROMOS, HUNEDOARA COUNTY, TO THE SOVIET UNION

Prof. drd. Adela-Emanuela ORDEAN¹

Abstract: *The present study aims to tell the story of the deportation of ethnic Germans from the Transylvanian village of Romos to the Soviet Union, thus reconstituting the turbulent and warlike atmosphere of January 1945, but also of the time of the return of the surviving deportees to the native locality. Research brings in present a representative past about the life beyond the front, starting from the premise that the latter is a result of the military actions of the time. Built mainly on the basis of oral history, but also of monographic research, the study also wants to be an explanatory image of the present as well as a symbol of the commemoration of 75 years since the deportation of the Saxons in Romos.*

Keywords: *Romos, deportation, Saxons, labor camps, Soviet Union.*

Pentru generația timpurilor noastre, procesul deportării etnicilor germani în lagărele de muncă de pe cuprinsul Imperiului Sovietic, din ținuturi înghețate, aride, sălbătice, îndepărtate, aflate sub necunoscut și uitate de lume, nu pare a mai însemna un capitol întunecat și cutremurător ce a traversat, parcă mai ieri, trecutul națiunii noastre. La nivelul comunității din Romos putem identifica cu mare ușurință prezența vălului uitării, așternut încet, dar sigur, peste trista poveste din viața atâtor sași cu care strămoșii noștri, români, au conviețuit.

Chiar dacă paginile ce consemnează problematica de față nu vor putea reda întru totul spiritul întâmplărilor, cu toată suferința, durerea, disperarea, speranța și pesimismul celor încercați de greu, rămâne de datoria noastră a face cercetări asupra trecutului și a lăsa o moștenire istorică celor ce vor veni. De asemenea, după cum spunea marele Iorga, *nimeni nu trebuie să țină un tezaur numai pentru dînsul*².

În încheierea acestei introduceri, dorim ca prezenta lucrare să nu reprezinte numai o cercetare științifică, ci și un act de comemorare a 75 de ani de la deportarea sașilor din Romos în ținuturile Uniunii Sovietice.

*

După ce întreaga Românie a reprezentat un teatru de acțiuni militare pe a cărei scenă actorii principali – românii – parcă au fost loviți de *blestemul istoriei*, încleștați și mărginiți fiind de forțe totalitare și vecini revizionisti, țara noastră este traversată,

¹ Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Școala Doctorală „Istorie.Civilizație.Cultură”; Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu” Orăștie, Hunedoara.

² Nicolae Iorga, *Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 133.

inevitabil, de Actul de la 23 August 1944, iar în secret Acordul Churchill-Stalin de la Moscova din octombrie același an, îi pecetluiesc soarta punând-o *în spațiul de acțiune a hoardelor roșii*³ pentru mai bine de un veac.

Dincolo de operațiunile militare de la sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale, a unei înclăștări armate fără precedent, frontul de acasă cunoaște profunde schimbări, care de această dată nu veneau de la București, ci de la Moscova. Altfel spus, în prezența Armatei Roșii au fost materializate în România idei aflate sub spiritul Răsăritului, care își legitima acțiunile prin ceea ce înseamnă activitatea sa în munca de eliberare a Europei de sub jugul fascist.

Dintre aceste acțiuni, reprezentativă a fost deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică, un subiect asupra căruia ne vom orienta atenția în rândurile ce urmează. Scopul demersului nostru este de a pune în lumină efectele procesului deportării asupra comunității săsești din Romos. În acest sens, vom întreprinde, inevitabil, și un tablou al atmosferei timpurilor care ne va explica mult imaginea din prezent a localității transilvănene.

În ziua de 23 august 1944, România a părăsit alianța cu Puterile Axei, printre care Germania Nazistă, aducându-și aportul la război alături de Coaliția Națiunilor Unite reprezentată de Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Cu aceste state, România a încheiat la 12 septembrie 1944 cunoscuta Convenție de Armistițiu. Important de menționat este că documentul nu prevede în cuprinsul său mențiuni referitoare la deportarea etnicilor germani, sau chiar la o eventuală deportare în spațiul sovietic, ci doar internări ale acestora⁴. De asemenea, este necesar a aminti faptul că Uniunea Sovietică, în cadrul *Declarației Națiunilor Unite* din 1 ianuarie 1942, a subscris *Charta Atlanticului* semnată între Franklin Roosevelt și Winston Churchill la 14 august 1941⁵. Cu toate acestea, Moscova nu a respectat și nu a apărut drepturile și libertățile omului în spațiile răsăritene pe care le-a eliberat de *forțele sălbatice și brutale care încearcă să subjuge lumea*⁶. Puterea de la Kremlin a oferit o interpretare proprie asupra modului în care trebuiau materializate punctele documentelor semnate, respectiv subscrise. Ba mai mult, însuși Stalin a afirmat că: *Acest război nu este ca acela din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui*⁷. În sfârșit, după Actul de la 23 august 1944, în România s-a afirmat o atmosferă de destindere, iar aceasta a fost explicată de istorici prin ceea ce înseamnă

³ Gheorghe Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Agresiunea comunismului în România*, Vol I: *Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, Editura Paideia, București, p. 9.

⁴ A se vedea: *Convenția de Armistițiu cu România și Anexele ei din 12 Septembrie 1944* în C. Dem. Popescu, *Charta Atlanticului din 14 August 1941, Declarația Națiunilor Unite din 1 Ianuarie 1942, Charta Națiunilor Unite din 26 Iunie 1945 O.N.U., Convenția de Armistițiu cu România și Anexele ei din 12 Septembrie 1944*, Editura „Standard Graphica” – Marvan S.A.R., București, 1946, pp. 49-56.

⁵ *Ibidem*, pp. 5-8.

⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁷ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers enciclopedic, București, 1997, p. 451.

repunerea în vigoare a Constituției din 1923 – în fond a fost doar o chestiune de timp până la declanșarea sentimentului de insecuritate.

Schimbările nu au întârziat să apară. Amestecul sovieticilor în viața internă a țării, violența de care au dat dovadă, înlocuirea primarilor și a prefecților în teritoriu⁸ au contribuit major și decisiv asupra anului 1945 și a viitorului postbelic al României. La 16 decembrie 1944, Ministerul Sovietic al Apărării a ordonat *mobilizarea și internarea cu trimitere la muncă în URSS a tuturor etnicilor germani apți de muncă [din] teritoriile eliberate de Armata Roșie*⁹, printre care și România. În acest context, România, după cum o dovedesc documentele vremii, dar și istoria orală, a răspuns pozitiv Uniunii Sovietice – bineînțeles trebuie să amintim aici ripostarea (zadarnică) a guvernului Rădescu. Chiar dacă România s-a aflat sub bătaia vântului de la Răsărit, cunoscând totodată și izolarea, capitolul deportării etnicilor germani rămâne o pată neagră și grea în trecutul său.

Tot în această ordine de idei, îl amintim pe istoricul Tony Robert Judt, care în monumentală sa lucrare intitulată *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, afirma în privința etnicilor germani din răsăritul Europei următoarele: *în 1945, nu mai erau doriți acolo unde familiile lor se stabiliseră cu sute de ani în urmă [...] pentru că exista o autentică dorință populară de a-i pedepsi pe germanii locali pentru ravagiile ocupației și ale războiului [...]*¹⁰.

În ceea ce privește lucrările de pregătire ale deportării în Uniunea Sovietică, în spațiul românesc acestea au fost ținute în secret. În consolidarea afirmației noastre aducem documentul din 3 ianuarie 1945 redactat la București și intitulat *Instrucțiuni ale Inspectoratului General al Jandarmeriei către structurile teritoriale privind internarea etnicilor germani în vederea deportării lor în URSS*. În cadrul acestuia, încă de la început este semnalat caracterul: *strict confid personal și extra-urgent*, stipulându-se totodată următoarele: *Pentru păstrarea secretului, acest ordin va fi cunoscut și executat în ceea ce privește operațiunile pregătitoare, numai de inspectorii și comandanții legiunilor de jandarmi*.

În acest scop toate lucrările de care va fi nevoie în vederea executării ordinului, vor fi cerute de la organele subalterne, fără a li se spune motivele.

*În momentul când se va da ordin de executare și numai atunci, jandarmii vor fi puși în cunoștință de cauză*¹¹.

⁸ Pascu Vasile, *Regimul totalitar comunist în România (1945-1989)*, Vol. I, Editura Clio Nova, București, 2007, p. 57.

⁹ Ianuarie 1945 – *Deportarea etnicilor germani din România în URSS*, <http://www.memorialsighet.ro/ianuarie-1945-deportarea-etnicilor-germani-din-romania-la-munca-de-reconstructie-in-urss/>, accesat: 08.04.2020.

¹⁰ Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Litera, București, 2019, p. 50.

¹¹ Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, *Istoria comunismului din România. Documente perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 37.

Importante în cunoașterea și înțelegerea fenomenului românesc al deportării etnicilor germani sunt instrucțiunile Nr. 51.093 (3 ianuarie 1945). Subiectul acestora viza *internarea unor categorii de cetățeni de origine etnică germană*¹². În acest sens, categoriile afectate erau *toți bărbații, indiferent de profesiune, în vârstă de la 17-45 ani și toate femeile, indiferent de profesiune, în vârstă de la 18-30 ani, și numai acelea fără copii sau cu copii mai mari de un an (copii de sân)*¹³.

În ceea ce privește *Planul de deținere și colectarea internaților spre centrele de adunare*, documentul prevede înființarea unor centre speciale la nivel de județ. Dincolo de faptul că în centrele de adunare trebuiau să stea *câte 5-10 persoane în fiecare cameră*, era impus ca acestea să fie amplasate *în imediata apropiere a căilor ferate*¹⁴. De asemenea, întreaga operațiune trebuia să fie întreprinsă simultan la nivel de țară¹⁵.

La ridicarea sa, internatul, respectiv etnicul german, lua *cu sine alimente pentru cel puțin 15 zile*, având asupra sa inclusiv *obiecte de îmbrăcăminte și întreținere [...] a căror greutate nu [putea] fi mai mare de 200 kg*¹⁶. Toate acestea erau transportate cu caii și căruțele aflate în propria proprietate. Dacă acestea nu existau se pleda pentru rechiziționarea mijloacelor *de la conașionalii din comună sau împrejurimi, eventualele plăți suportându-se de internați*¹⁷.

La trei zile de la apariția instrucțiunilor nr. 51.093 a fost emis ordinul nr. 031 al Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, care anunța pentru spațiul românesc mobilizarea tuturor etnicilor germani apti de muncă, în perioada 10-20 ianuarie 1945¹⁸. Începând cu noaptea de 10 ianuarie 1945, în rândurile etnicilor germani din România a planat o atmosferă tensionată. Efectele turbulente ale acestui proces au fost resimțite și în localitatea hunedoreană, Romos – unde au conviețuit încă din timpurile medievale românii și sașii. Astfel, la Romos, istoria orală atestă prezența unor semne care au anunțat – zvonuri – pericolul ce se îndrepta asupra etnicilor germani. În acest sens, etnicul român Lomonar Damian afirma: *S-o auzit ceva, că pe ei îi duce...*¹⁹.

La Romos, ziua de 16 ianuarie 1945 a reprezentat pentru comunitatea săsească momente de tensiune maximă, incertitudine și nesiguranță. Au fost ridicate în vederea deportării în lagărele de muncă din Uniunea Sovietică 20 de sași²⁰, bărbați și femei. Astfel, de această atmosferă de haos și confuzie nu au fost lipsiți următorii: Katharina

¹² *Ibidem*, p. 37.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 38.

¹⁵ *Ibidem*, p. 39.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Studiu de caz: județele Hunedoara, Alba, Sibiu. Cercetare de istorie orală*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 118.

¹⁹ Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Județul Hunedoara. Interviu*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019, p. 253.

²⁰ Atât cât se cunoaște până în prezent.

Binder, Josef Birk, Hedwig Brotschi, Elisabetha Lenz, Michael Stefani, Ingrid Kenst, Adolf Müller, Elisabetha Wonnert, Malwine Binder, Hilde Birk, Katharina Bauer, Margaretha Birk, Elisabetha Henning, Theresia Merhrbrodt, Wilhelm Müller, Karl Reitz, Theresia Walter, Rosina Bauer²¹, Regina Szegedi²², Katharina Binder²³²⁴.

Pentru reconstituirea momentului deportării vom invoca ajutorul istoriei orale, respectiv apelul la memorie prin intermediul interviuării. Folositoare au fost în acest sens interviurile luate de istoricul Cosmin Budeancă în vara anului 2003, atunci când în memoria colectivă era încă destul de vie amintirea negrei zile. Având în vedere faptul că interviurile amintite reprezintă imaginea românilor asupra comunității săsești, unde este amintit și procesul deportării din ianuarie 1945, precum și revenirea supraviețuitorilor acasă, am căutat să întreprindem o completare prin ceea ce înseamnă punerea în lumină a viziunii săsești asupra deportării, întrucât comunitatea etnicilor germani a fost cea traversată de nefericitul proces.

Despre momentul ridicării sașilor, săteanul Vasile Pârvan relatează: *Cam vreo 16-18 o' deportat de aici din sat. [...] Tineretu', da numa' sași, români n-o' luat. Atunci pe care-l prindea, fete, fîciori... îi lua. Vine noaptea, la fiecare familie: No ăsta-l iei!*²⁵. Tot în acest sens, Ana Basarabă își amintea: *Păi fîciorii și fetele de la părinți i-o' luat pe toți. O' venit cu mașina, i-o' băgat pe toți și i-o' dus. [...] O' rămas părinții aici acasă, că numa' tineretu' l-o' dus... de bătrâni nu s-o' legat. [...] În sala lor*²⁶, *că ei au sală acolo*²⁷... (Fig. 3) *I-o' strâns, că mai fugeau câte unii și se duceau la pădure... [...] No, și dup-aia i-o' dus cu camioanele, că o fost un camion acolo. Și i-o' băgat pe toți...și i-o' dus*²⁸.

Semnele unei oarecare bune conviețuiri dintre sași și români de-a lungul crizei ne este relevată de mărturia Anei Ștefan, în a cărei casă fratele său l-a ascuns pe sasul Iosif Binder. În acest sens, săteanca afirma: *Mi-aduc aminte, că unu' chiar la noi o dormit, că o fost prieten cu frate-meo. Îl chema Iosif Binder, da' noi îi ziceam Sepi. [...] o și scăpat ghietu'. Tân minte că în podu' șurii, în fân, o dormit. No vrut să vie în casă, no... Acolo o dormit și-o scăpat*²⁹. Lomonar Damian își amintește că unii dintră [sași] care or avut pretini români... i-o' mai ascuns, și-i-o' scăpat de nu i-o' dus. Pe un fecior îl știu io că o stat la un român ascuns până când i-o' dus pe hăialalți... și-o

²¹ Originară din Berghin și probabil refugiată la Romos.

²² Originară din Berghin și probabil refugiată la Romos.

²³ Originară din Cristian și probabil refugiată la Romos.

²⁴ Aurel Răduțiu, *Romos (jud. Hunedoara). File de cronică 1850-1950*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2015, p. 356.

²⁵ Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Județul Hunedoara. Interviuri*, p. 263.

²⁶ Sala sașilor, după cum este cunoscut în localitate căminul cultural al etnicilor germani. În prezent nefuncțională.

²⁷ În partea de nord a localității Romos – în vatra săsească, aproape de intrarea în sat.

²⁸ Cosmin Budeancă, *op. cit.*, p. 242.

²⁹ *Ibidem*, pp. 271-272.

*scăpat. Da' pe majoritatea i-o' prins și i'o dus. Mai mult femei o' dus. Mi se pare i-o' luat, i-o' arestat noaptea, da' nu știu cam câți o' dus...*³⁰.

Privind-o ca pe o datorie, după 75 de ani de la deportarea sașilor din Romos, într-o seară de iarnă a lunii ianuarie, ne-am întors în vatra săsească, dar de această dată pentru a învăța din trecut și a lăsa o moștenire viitorului. Aducerea trecutului în prezent nu este un demers ușor atunci când găsești după timpuri seculare „ultimi mohicani”.

Revenită din Germania, acolo unde își găsește domiciliul încă din timpul regimului comunist, Theresia Walther (căsătorită Kwasny) acceptă realizarea unui interviu care viza mai multe chestiuni săsești de tip romosan, printre care și deportarea în Uniunea Sovietică. Înainte de a oferi o expunere inedită și uimitor de impresionantă, dorim a menționa că Theresia Walther este născută în anul 1953 și provine dintr-o familie de sași din Romos, avându-i ca părinți pe Johan Georg Walther și Theresia Walther, născută Merhrbrodt. În continuare vom prezenta mărturia intervievatei cu privire la experiența deportării trăită de mama sa, Theresia Merhrbrodt, necăsătorită la vremea respectivă.

Deci ei [sașii] au încercat ca să nu meargă [în Uniunea Sovietică]. S-au ascuns și au făcut tot felul de, cum să zic, au găsit tot felul de căi ca să nu fie prinse. Mama a avut problema, a fost și ea plecată în pădure, nu știu cât timp au stat în păduri, și nu știu ce, nemâncat, nu știu. Era zăpadă și mama a venit acasă ca să-și ia ceva de mâncare, și în momentul când a intrat în casă era rusu' acolo. Și atunci n-a mai putut să zică absolut nimic. Părinții ei, cu fratele ei mai mic, care avea 15 ani, a fost luat la căminu' cultural³¹, și el, dacă nu merge ea. Și atunci mama a zis: Eu mă duc, și voi trei rămâneți acasă. Și așa a ajuns la căminu' cultural. Acolo în căminu' cultural s-au strâns toți oamenii, adică pe toți care i-au dus. [...] Nu știu, aveau drept, la nu știu, nu îmi amintesc, la nu știu câtă îmbrăcăminte.

În ziua de 16 ianuarie au fost duși la Deva cu un autobuz și în spatele lor a venit un camion cu bagaje. Și au tras clopotele, au tras clopotele [...]. Pe urmă, da, mai povestea despre ruși. Exact! La începutul, între Crăciun și Anul Nou mi se pare, sau în decembrie, erau patrule aici între sași. Erau ruși deodată, sau români, nu știu. Ruși sau români care patrulau tot timpul, să vadă ce se întâmplă cu sașii, ce fac sașii. Și erau urmăriți sașii. Bunicu' meu zicea: Eu nu pot, nu ies din casă fără a avea un topor pe umăr. Păi de ce, l-a întrebat unchiu-mio, ca să pot să mă apăr, în timpurile acestea așa de grele. Dacă cineva mă atacă, eu sunt... nu mă lupt cu nime', dar dacă cineva mă atacă eu pot să mă apăr, că dacă nu ce fac? Și tot bunică-mio zicea: Michael tu nu să, să nu stai că, unchiu-mio vroia să-și ia rămas bun de la maică-mea, și-o zis: Tu ce mai cauți aicea, pe stradă? Tu trebuie să te duci acasă. Vrei să te ia cineva acolo la, cu soră-ta? Tu să dispari și nici nu mai vreau să te văd aici. Și-a plecat. [...] Din vorbitele lu' maică-mea, din vorbele lu' maică-mea, care mi-a zis că

³⁰ Ibidem, p. 253.

³¹ Sala Sașilor.

bunică-mio a luat niște lucruri de iarnă și i-a dat unele ca să aibă să supraviețuiască [...].

Pe urmă au fost [duși] acolo lângă parc, la Deva. Și au fost de jur împrejur înconjurați numai de ruși, și ăia împușcau sus, numai în cer, ca niște nebuni, toată ziua au puscat. Și s-au gândit copiii ăștia, adică copiii ăștia, mama avea atunci vârsta de 20 de ani, aproape 20. Și pe urmă mama a povestit mai departe. [...] Tatăl ei a mers la Deva ca să-i ducă mâncare, și [mama] avea un batic deosebit, care era din cashmir, și era roșu cu așa niște gratii așa. Și cu acest lucru bunică-miu a putut să depisteze unde se [găsește] fiica ei, fiica lui. Și a venit și s-au întâlnit, și rușii erau atât [de] analfabeți dinăștia, și au vrut să-l ia și pe el, pe unchiu-miu, să-l ducă și pe el acolo în Rusia. Până a găsit, nu știu, pe cineva care știa românește și putea să converseze cu ei, și a explicat că el a adus numai mâncare, că-l luau, n-au mai vrut să-l lase afară. Niște oameni neciopliți, needucați, care, cum să zic, nu se puteau, nimeni nu putea să-și închipuie.

Și mama, pe urmă a povestit, [că] au venit pe urmă nu știu câte, câte vagoane au venit pe valea Jiului, și în Simeria a avut loc, în Simeria a avut loc, cum să zic, învagonarea. Nu știu câte zile a durat. Pe urmă, unde mergeau, mergeau numai noaptea. Noaptea ca să nu vadă nimeni unde le duce. [...] Nu erau vagoane dinastea, erau vagoane de transport de, de animale. Și după vreo două-trei zile a făcut prima dată cunoștințe cu, na' acuma nu știu, păduchi și ceilalți, cum sânt?, păducei, care sunt și mai dezastroși. [...] Au fost patru săptămâni pe drum. Deci din Deva până la, în apropiere de Nepo Petrovsk. Patru săptămâni pe drum și nu știau unde ajung. Mă gândesc, mama zicea, probabil au, românii au trebuit să livreze nu știu câți, să trimită nu știu câți oameni, și s-au gândit hai să-i trimitem pe sași. Și acesta a fost un lucru nedrept, consider eu, nedrept, ca etnicitate, noi n-am avut deloc probleme cu războiul acesta și nu am participat, și de ce numai unii să suporte consecințele. Asta consider eu. De ce acest lucru? Pe urmă s-a întâmplat întâmplări foarte interesante, zicea mama, unii din ăștia din romosanii ăia, romosanii sânt și din ăștia mai bogați și mai bine sus pus și chestii din astea, unii din ăștia veniți au zis: N-o să mai vedeți fetele voastre niciodată, o să vedeți că din ei fac săpun rușii. Asta le-au zis niște oameni care-i cunoșteau pe oamenii aceștia. [...] Mama zicea de multe ori [că] fiecare în momentul acela vroia să nu mai fie niciun neamț, niciun sas, nimic, să nu mai fie nimeni, nici de origine, dar pe urmă s-au schimbat lucrurile.

Mama a supraviețuit, a avut o singură pneumonie și care a fost destul de gravă. A lucrat în mină, a lucrat în construcții, a lucrat peste tot. Trebuia să coboare în fiecare zi în mină, trebuiau 300 de metri sus-jos, ce știu. [A stat] 5 ani, deci vârsta dintre 20 și 25 de ani a fost acolo. Nu mai vreau să zic despre mâncare ce-au primit-o. Era, era numai, zicea ciorbă de castraveți. Numai din momentul acela ia n-o vroia să mănânce în viața ei niciun castravete și nici să nu-l vadă. Zicea, când am ajuns în Rusia nimeni nu avea nimic, acolo a fost război, a fost front. N-aveau nici ei nimica. Erau săraci, mai săraci poate decât noi. Mama a avut noroc că și-a luat foarte multe din haine și a mai putut, rușii n-aveau haine, și a mai putut să le vândă, să le mai

vândă să-și facă bani ca să poată să-și ia ceva pâine în plus. Stăteau în niște barăci, unde zicea, într-un rând stăteau, erau o sută de paturi. Și dacă se întorcea una, trebuiau să ne întoarcem cu toții. [...] Duminica sau în zi de sărbătoare trebuia să facă curățenie și să scoată totu' afară și să înceapă să zugrăvească, deci lucrurile comuniștilor, care n-aveau niciun rost și niciun, ca de obicei de multe ori se făceau lucruri care n-aveau niciun rost și nu erau deloc raționale, numai ca să nu aibă sărbătoare. Și de trei-patru ori era să înghețe complet. Aveau în picioare niște valenci, nu știu, niște așa, ceva obișnuit de pe acolo, nu știu, prin Ucraina, și aveau pufoici și chestii dinastea.

Din Romos au fost câteva femei care au venit mai repede acasă, dar ia a trebuit să stea până în noiembrie 1949. A venit cu încă o femeie și a fost văzută în Teiuș, când au venit spre Romos, în partea aceea, ca [și cum ar fi] niște oameni supratereștii, în pufoici și nu știu ce, și s-au zis: Păi de unde veniți? Păi din Rusia venim. Păi cum veniți? Păi da uitați așa și așa. N-au crezut că așa ceva există. Deci mulți români probabil nici nu știau acest lucru, ce s-a întâmplat. Mama a venit deci acasă, tatăl ei stătea în capătu', aicea la hudiță, să meargă la lucru. Și-a venit acasă, a venit acasă cu încă o femeie, [...] a venit cu [...] car sau nu știu, le-a luat bagajele și-au venit spre Romos. [...] oamenii au zis, uite vine, la bunicu', vine Rezi acasă, n-a hai să mă duc acasă, eu mă duc acasă. [...] O zis bunică-miu: m-am dus acasă și am zis la nevastă-mea: uite, vine Rezi acasă din Rusia. Când a auzit bunica aceasta a leșinat și nu i-a venit să creadă. A venit mama și a zis: mamă, hai acum, nu vrei să mor, eu sânt aicea. Și pe urmă și-a revenit. Interesant a fost, au avut același câne, și cânele acesta a recunoscut-o după 5 ani, și nu i-a făcut nimic, nici n-a lătrat nimic.

Am vorbit cu mama, de exemplu despre, despre violări și despre chestia asta. Și mama zice: Să știi, despre acest lucru nu pot să zic absolut nimic, mie nu mi s-a întâmplat niciodată nimic. De multe ori m-am gândit, Doamne ferește de așa ceva, și nu am avut niciun fel de probleme³².

Theresia Walther, reprezentantă a comunității din Romos – totuși termenul folosit, de comunitate, pare mare în raport cu realitatea din teren – și-a adus în mod considerabil aportul în ceea ce privește cunoașterea și înțelegerea unui episod tot mai puțin cunoscut printre membrii localității româno-săsești, Romos. Relatarea sa va rămâne cu siguranță un simbol al vieții de dincolo de front și al unor ani de grea cumpănă.

Revenirea la Romos din Uniunea Sovietică a fost în mod cert ziua cea mai sfântă din calendarul supraviețuitorilor. Întoarcerea s-a realizat în patru valuri, după cum menționează istoricul Aurel Răduțiu. În acest sens, remarcăm:

1. Anul 1945: - Katharina Binder
- Josef Birk

³² Theresia Walther (c. Kwasny), născută la 13 iulie 1953, în Romos, județul Hunedoara. Religia evanghelică, studii: Școala Germană Romos și Liceul din Sebeș, pensionară. Interviu realizat la 11 ianuarie 2020 de Adela Emanuela Ordean.

- Hedwig Brotschi
- Elisabetha Lenz
- Michael Stefani
- 2. Anul 1947: - Ingrid Kenst (întoarsă în Austria)
- Adolf Müller
- Elisabetha Wonnert (întoarsă în Germania)
- 3. Anul 1948: - Malwine Binder (Fig. 1)
- Hilde Birk
- 4. Anul 1949: - Katharina Bauer
- Margaretha Birk
- Elisabetha Henning (Fig. 1 și Fig. 2)
- Theresia Merhrbrodt (Fig. 1)
- Wilhelm Müller³³.

Conchidem în urma prezentului studiu că deportarea etnicilor germani din România în lagărele de muncă din Uniunea Sovietică reprezintă o frescă întunecată a societății românești, parte din barbaria trecutului recent, care este imperios necesar a fi cunoscută. Cât despre sașii din Romos, este regretabil că o istorie seculară a fost zdrobită de încheștările veacului trecut. *Viitorul pare plin de probleme serioase*³⁴ - folosind expresia istoricului Ian Kershaw - întrucât lovitura de grație nu a fost dată, după cum s-ar putea crede, de procesul deportării, ci de reforma agrară - tot un vânt cu influențe de la Răsărit -, dar care la Romos i-a afectat dramatic pe sași³⁵. În sfârșit, astăzi pare că avem în față un tablou care ne transmite că ceasul sașilor trecuse. Rămâne numai Biserica Evanghelică-Lutherană care privește neconținut asupra satului - nelăsându-se zdrobită de timp, deși este -, și care menține încă vie amintirea sașilor pe această fâșie de pământ transilvănean.

³³ Aurel Răduțiu, *op. cit.*, p. 356

³⁴ Ian Kershaw, *Un continent fracturat. Europa, 1950-2017*, Editura Litera, București, 2019, p. 27.

³⁵ Vezi: Adela Emanuela Ordean, *Reforma agrară din 1945. Studiu de caz: Sașii din Romos, jud. Hunedoara*, în *Anuarul Sargetia*, X (XLVI), Deva, 2019, pp. 251-257.

BIBLIOGRAFIE

- Berindei Mihnea, Dobrincu Dorin, Goșu Armand, *Istoria comunismului din România. Documente perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009.
- Budeancă Cosmin, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Studiu de caz: județele Hunedoara, Alba, Sibiu. Cercetare de istorie orală*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016..
- Budeancă Cosmin, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Județul Hunedoara. Interviuuri*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019.
- Buzatu Gheorghe, Chirițoiu Mircea, *Agresiunea comunismului în România, Vol I: Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, Editura Paideia, București.
- Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers enciclopedic, București, 1997.
- Iorga Nicolae, *Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1981.
- Judt Tony, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Litera, București, 2019.
- Kershaw Ian, *Un continent fracturat. Europa, 1950-2017*, Editura Litera, București, 2019.
- Ordean Adela Emanuela, *Reforma agrară din 1945. Studiu de caz: Sașii din Romos, jud. Hunedoara*, în „Anuarul Sargetia”, X (XLVI), Deva, 2019.
- Pascu Vasile, *Regimul totalitar comunist în România (1945-1989)*, Vol. I, Editura Clio Nova, București, 2007.
- Popescu C. Dem., *Charta Atlanticului din 14 August 1941, Declarația Națiunilor Unite din 1 Ianuarie 1942, Charta Națiunilor Unite din 26 Iunie 1945 O.N.U., Convenția de Armistițiu cu România și Anexele ei din 12 Septembrie 1944*, Editura „Standard Graphica” – Marvan S.A.R., București, 1946.
- Răduțiu Aurel, *Romos (jud. Hunedoara). File de cronică 1850-1950*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2015.
- <http://www.memorialsighet.ro/ianuarie-1945-deportarea-etnicilor-germani-din-romania-la-munca-de-reconstructie-in-urss/>, accesat: 08.04.2020.

Anexe

Figura 1. Theresia Mehrbrodt, Elisabeta Henning, Malwine Binder – aflate în deportare în Uniunea Sovietică, anul 1946. Sursa: Colecția Theresia Walther.

Figura 2. Elisabeta Henning și Kathi Probst (care nu era din Romos) – aflate în deportare în Uniunea Sovietică, anul 1948. Sursa: Colecția Theresia Walther.

Figura 3. Sala sașilor – locul unde au fost adunați sașii vizați pentru deportare. Sursa: Colecția Petru Tudor Stăncioiu, anul 2010.

PROLET CULTISMUL, MANIFESTĂRI SOCIALE ȘI LITERARE

PROLET CULTISM, SOCIAL AND LITERARY MANIFESTATIONS

Leonard-Mihail RĂDULESCU¹

Abstract: *This work is dedicated to the process of proletarianization of Romania. The topic is one focused on society and its evolution, especially, during the regime of Gheorghe Gheorgiu Dej, also known as the Stalinist period (1948-1949). From the very beginning, this paper focuses on the spread of this current, which originated in the USSR until it was borrowed by Romania under the soviet influences. I have also tried to bring into focus the influences of proletcultism in Romanian culture, in literature, in cinematography and also in the so called „daily life”. I have also tried to interpret and show some of the numismatic, notaphilic and heraldic motifs, related to labour and social space. Most of this interpretation is personal, because the material about communism symbolism in the space of auxiliary sciences is absent. There are also social-economic aspects such as a worker's duties and his professional life, things about the collectivisation of the land and the organization of cooperatives, all those being chained to a unique manifestation of the regime in rise and fame.*

Keywords: *communism, proletcultism, Romanian Peoples Republic, society, worker*

Dincolo de impactul său asupra sistemelor sociale, economice și politice, comunismul a dat naștere unor serii de teorii sau concepte. Toate acestea s-au manifestat sub controlul politic al partidului. Fiind o doctrină marxisto-leninistă, socialismul s-a impus pe plan cultural aducând proletcultismul sau cultul proletarului, în prim plan. Se elimină astfel științele considerate burgheze, precum filosofia, logica, sau psihologia, acestea fiind înlocuite cu materialismul dialectic.²

Așa a apărut în URSS „proletcultul”, un curent definit ca și organizație politic-culturală de stânga, dar independentă de mișcarea bolșevică. De aici adversitățile și, în cele din urmă, anularea proletcultului de către comuniștii bolșevici ajunși la putere.

Organizația Culturii Proletare a luat ființă în septembrie 1917 și a căpătat amploare la începutul anilor '20, după ce Lenin a subordonat-o unei structuri de stat³.

¹ Student la Facultatea de Istorie a Universității București, Secția Istorie.

² Materialism dialectic, concepție filozofică întemeiată de Karl Marx și Friedrich Engels; știința despre raportul dintre materie și conștiință, despre legile cele mai generale ale schimbării și dezvoltării naturii, societății și gândirii, care este în același timp baza filozofică a marxismului. Materialismul dialectic reprezintă unitatea dintre metoda dialectică marxistă și materialismul filozofic marxist. Pe scurt, materialismul dialectic este o concepție filozofică conform căreia factorul prim al existenței nu este ideea („La început a fost cuvântul”) ci „material” în diverse forme de manifestare și aflată în continuă evoluție (schimbare) datorită contradicțiilor interne existente între formele ei de manifestare.

³ Sovietul pentru educație

Această organizație avea să cunoască declinul, fiind dizolvată împreună cu manifestările artistice și livrești care existau în URSS la acea dată⁴. Conducătorul recunoscut al acestor mișcări a fost A.A. Bogdanov. În fază incipientă, proletcultul a fost o organizație importantă, cu filiale în toată Uniunea Sovietică, care putea la un moment dat să sfideze chiar și Partidul Comunist al URSS. În ciuda faptului că această organizație s-a destrămat, comuniștii au preluat mai multe de la ea, impunându-se astfel în Rusia sovietică și statele pe care le va îngloba acest curent proletcultist, ce și-a lăsat o amprentă și în literatură prin „realismul socialist”⁵ care este mai degrabă o derivație a proletcultismului, unii specialiști numindu-l „proletcultism cosmetizat, emancipat, adaptat, reformat”⁶

La acest capitol, anul 1948, a fost crucial pentru România, una dintre rezoluțiile partidului, dezbătută la Congresul PMR din 21-23 februarie 1948, cuprinzând și proiectele reformelor pe care partidul urma să le înfăptuiască pe parcursul anului, amintind rolul educației în formarea muncitorului și unitatea dintre partid și muncitor: „[...] În aceste condițiuni este mai mult decât oricând necesară deplina unitate de acțiune și de voință a forței conducătoare a democrației – clasa muncitoare. Proletariatul din România are nevoie de un stat major unic [...] puternic prin coeziunea lui interioară.”; „Va trebui de asemenea efectuată o temeinică reformă a învățământului, în vederea democratizării școlii de toate gradele. PMR va acorda o atenție deosebită creării de condițiuni prielnice dezvoltării artei și culturii în serviciul poporului și va arăta toată sollicitudinea slujitorilor științei și ai artei.”⁷

Învățământul comunist a avut trei faze de dezvoltare : în perioada 1948-1960, a fost introdus modelul sovietic, bazat pe lupta de clasă și expunerea virtuților muncitorești; a doua etapă a fost cea din 1961 până spre 1980, în care, învățământul s-a apropiat de ceea ce cunoaștem cu excepția influențelor unui curent naționalist de stânga; ultima perioadă 1980-1989 a fost caracterizată de o așa zisă „revoluție culturală”, conturată de intervenții foarte dese ale ideologiei de partid. Dintre cele trei stadii, primul este de folos lucrării de față. Socialismul își propunea câteva schimbări la nivel de individ, schimbarea conștiinței umane, crearea unei noi morale bazată pe morala proletară și ridicarea nivelului cultural al populației. Pe deasupra mai dorea să reformeze învățământul la capitolul structură, introducând munca practică după modelul stahanovist⁸: „Reorganizarea învățământului elementar impune și schimbarea programelor analitice și a metodelor de predare. Din programă s-au eliminat o serie de materii inutile sau dăunătoare⁹. [...] În afară de materii ca: limba, istoria, geografia, științele naturii, igiena, educația fizică și sportul, se vor preda cunoștințe generale

⁴ Decretului Comitetului Central al PCUS din 23 aprilie 1932

⁵ Lansat în Uniunea Sovietică, în 1932, oficializat de către A. A. Jdanov în 1934, importat apoi, din 1946 la noi și, mai ales, din 1947, prin contribuția accentuată a „jdanovsitului român” Leonte Răutu

⁶ Ion, Simuț, *Proletcultism sau realism socialist?*, în revista „România literară”, XL, 2008, nr. 31, p.14

⁷ *Rezoluția Congresului PMR*, broșură de propagandă Editura PMR București 1948 p.7-9

⁸ Elevii erau trimiși pe Șantierul Patriei

⁹ Logică, filosofie, limba franceză, economie ș.a.

elementare despre munca în fabrici și pe ogoare.”¹⁰ La toate acestea se adaugă și rolul UTM/UTC, ca organizație de masă destinată tinerilor¹¹, ce avea rolul de îndrumător. Tot această organizație se ocupa de încadrarea tineretului destinat muncii patriotice. „(UTM) Ea va mobiliza tineretul în întrecerea socialistă în producție, inițiată de Partid, în campania pentru economii de materii prime și combustibil și pentru ridicarea productivității muncii. Ea va încuraja dezvoltarea spiritului inventiv al tineretului, stimulând introducerea de noi metode pentru îmbunătățirea procedeelor de muncă, în scopul ridicării cantitative și calitative a producției.”¹²

Revenind la partea de literatură aservită partidului, editurile de bază de care se folosea conducerea erau: „Editura de Stat Pentru Literatură și Artă”, „Editura Tineretului”, „Editura pentru Literatură Militară” sau „Editura Politică”. Iar în materie de reviste și ziare avem: „Viața românească”, „Contemporanul”, „Steaua”, „Flamura Roșie”, „Scânteia”. Se preferau cărți cu teme socialiste precum lupta de clasă, descrierea URSS-ului¹³, Marea Revoluție din 1917 și impactul ei, fie nuvele bazate pe viețile unor muncitori considerați modele de urmat. Unul dintre autorii români preferați era Alexandru Sahia, fiind considerat un „influencer” al literaturii socialiste românești. Acesta a fost făcut post mortem membru al Academiei RPR în 1948, rămânând celebru pentru operele pe teme sociale: „Uzina vie”, „Revolta din port” (primele scrieri din literatura română în care apar muncitori revoluționari), „Ploaia de iunie” (despre viața rea a țăranilor); „Șomaj fără rasă”, „Execuția din primăvară” și cea mai importantă, „URSS azi”. Sahia a murit în 1937 la 29 de ani din cauza tuberculozei, comuniștii omițându-i din cv, faptul că se călugărise spre finele vieții.¹⁴

Pentru încurajarea prozei realist-socialiste, în perioada 1948-1966 au fost acordate numeroase premii și distincții mai multor scriitori. Acestea au fost popularizate prin intermediul presei, în frunte cu revistele culturale Scânteia și România liberă. Dintre prozatorii interbelici se disting: Mihail Sadoveanu, urmat de Camil Petrescu, Zaharia Stancu, Ion Călugăru, Geo Bogza, I. Ludo și Ion Pas. În urma cenzurii, lupta de clasă este transformată în conflict literar, promovându-se numai clasa muncitoare aflată într-un fals progres. De asemenea, se incriminează burghezia și chiaburii.

În ceea ce a privit proza, în principal, se disting două direcții sau teme: una socialistă și una istorică. Proza socialistă este setată la rândul ei pe două subteme: colectivizarea, înfățișând lupta țăranilor români în vederea transformării socialiste a

¹⁰Gh. Vasilinchi, *Reforma Învățământului*, București, Ed. Tineretului, Flamura Roșie, 1949, p. 11.

¹¹După cele 8 clase, absolvenții deveneau automat UTC-isti.

¹²*Rezoluția Congresului de Unificare a Tineretului Muncitor 19-21 Martie 1949*, București, Ed. Tineretului, 1949.

¹³Vezi *Aspectul Moral al Oamenilor Sovietici* de A. S. Alexandrov, *O lună în Uniunea Sovietică* de Al Rosetti, A. Oțetea, E. Petrovici sau *URSS azi* de Alexandru Sahia

¹⁴https://www.marxists.org/romana/dictionar/s/Sahia_Alexandru.htm accesat la 23 martie 2020.

satului și industrializarea, descrisă prin ilustrarea problemelor muncitorilor din fabrici și uzine, a luptei acestora împotriva elementelor reacționare burgheze.¹⁵

Proza ataca și tema trecutului războinic al poporului român, accentul căzând pe muncitorime și ilegaliști.¹⁶ Subiectele prozei istorice și modul tratării lor reflectă foarte clar schimbările care au avut loc în sistemul de opțiuni al propagandei de partid, aproape o jumătate de secol. Trecutul a fost și va fi considerat întotdeauna terenul bătăliilor ideologice. În paralel sunt abordate și alte spații literare ca: șantierul și hidrocentrala, mediul social, experiența și transformările individuale.

Pentru a trece în revistă și dramaturgia, s-a încercat o revitalizare a personajelor istorice prin punerea lor în slujba ideologiei comuniste. Teatrul istoric din perioada 1948-1966 avea drept protagoniști personalitățile istoriei ale căror aspirații erau în “concordanță” cu cele ale poporului.¹⁷

Un rol important în sovietizarea culturii, l-a avut ALRUS¹⁸, o asociație care după 23 august 1944, a prins foarte mult avânt. A fost înființată la 13 noiembrie 1944, fiind o organizație cu caracter de masă, ce avea drept scop strângerea legăturilor culturale dintre România și URSS mai exact: „cu scopul cunoașterii reciproce între România și URSS și strângerea legăturilor de prietenie între aceste două țări.”¹⁹ Din 17 ianuarie 1945, asociația a dobândit personalitate juridică, fiind condusă de un Consiliu General, format din C.I. Parhon, care era președintele, D. Gusti, D. Bagdazar vicepreședinte, M. Magheru secretar general ș.a. Patrimoniul asociației era de 40.000 de lei, unde se contribuia anual cu câte 2000 de lei din partea a 20 de membrii.²⁰ ARLUS avea trei aripi, prima secție era cea culturală, care se ocupa de coordonarea activităților culturale de promovare a valorilor sovietice, a doua secție, de externe, se ocupa de propagarea în URSS, a materialului cultural românesc, prin intermediul asociațiilor sovietice, iar secția a treia se ocupa de administrarea patrimoniului financiar și livresc.²¹ Editura prin care ARLUS, își publica materialele se numea „Cartea Rusă”, care a funcționat până în anul 1968. ARLUS a publicat și o serie de periodice: „Veac Nou“, „Caietele ARLUS“, „Analele Româno-Sovietice”. ARLUS s-a dizolvat în 1964.

¹⁵Dintre prozatorii care au servit interesele partidului prin opere care respectau aceste teme am remarcat pe Mihail Sadoveanu cu *Mitrea Cocor*, Ion Călugăru cu *Oșel și pâine*, Lucia Demetrius cu *Primăvara pe Târnave* și Geo Bogza cu *Sfârșitul lui Iacob Onisia*.

¹⁶*Desculț* de Zaharia Stancu; *Oameni sub patrafir*, *Întâmplări din pragul veacului*, *Sub pajura împărăției* de Tiberiu Vornic; *Zilele vieții tale*, *Lațuri* de Ion Pas; *Domnul general guvernează*, *Stare de asediu*, *Regele Palaelibus*, *Salvatorul*, *Ultimul batalion* de I. Lud și, *Nicoară Potcoavă* de Mihail Sadoveanu ș.a.

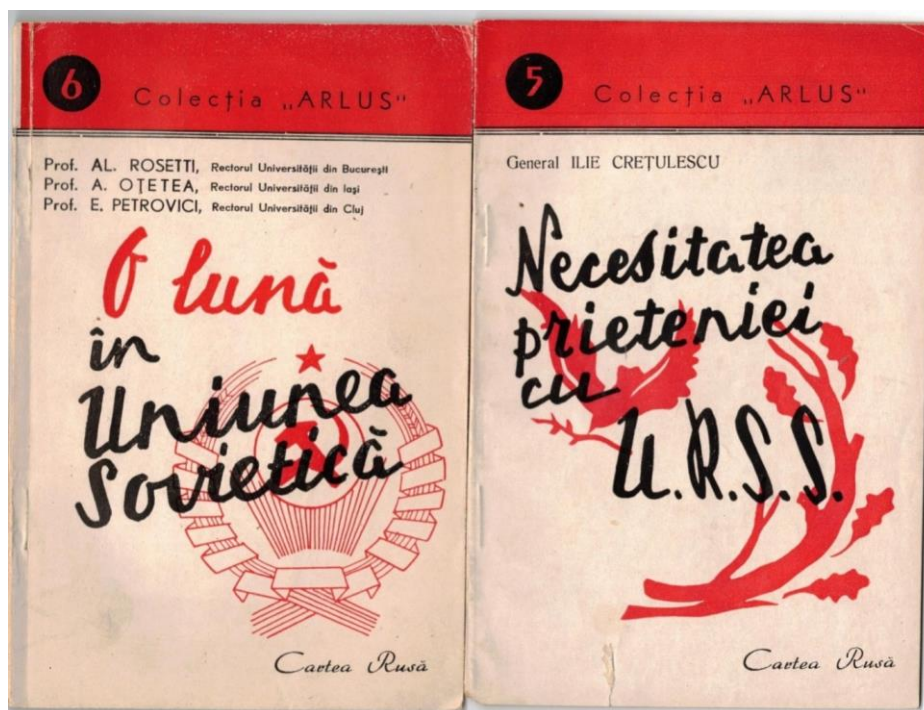
¹⁷În acest sens, pot fi menționate piesele: *Bălcescu* de Camil Petrescu; *Haiducii* de Victor Eftimiu; *Povestea unirii* de Tudor Șoimaru; *Rapsodia țiganilor și Cuza Vodă* de Mircea Ștefănescu etc.

¹⁸Înainte de ARLUS, a funcționat în ilegalitate asociația Amicii URSS înființată în 1934.

¹⁹<http://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Asociatia-Romana-pentru-Strangerea-Legaturilor-cu-Uniunea-Sovietica-ARLUS.-1944-1979.-Inv.-1773.pdf> pg.1 accesat la 26 martie 2020.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem* p. 2-3.

*Broșuri de propagandă ARLUS, publicate în 1946. (colecția personală)

Însuși procesul de colectivizare, a fost asociat cu progresul și muncitorii. Criza și seceta de după război, au făcut imposibilă colectivizarea imediată. Perioada 1948-1952, datorită trecerii rapide la RPR, printr-o instabilitate economică, socială și politică. Înainte de colectivizare, avusese loc, în 1945, Reforma Agrară, fiind doar o falsă speranță. Însuși reforma agrară a însemnat o dezbinare economică și socială, fiind organizată de reprezentanții Frontului Plugarilor, practic tot comuniști. După cum spunea și istoricul D. Șandru: „Împroprietărirea țăranilor s-a desfășurat într-o perioadă în care toate segmentele economiei românești erau dezorganizate. Refacerea lor necesita capitaluri însemnate. Statul, nedispunând de mijloace financiare, a făcut acumulări din achiziționarea forțată a produselor agricole de la țărani, plătite la prețuri sub costul celor de producție. O continuă presiune fiscală, directă și indirectă, s-a exercitat asupra întregii țărăniimi. Familiile mai prospere au avut de suportat sarcini excesiv de împovăritoare, fapt ce a determinat pe mulți proprietari să renunțe la pământ. A fost o politică deliberată a comuniștilor de a spori patrimoniul funciar al statului în detrimentul proprietății individuale. Ea a condus la proletarizarea unei mase mari de țărani, în special în rândurile celor mai întreprinzători și ale celor ce manifestau aversiune față de noul regim politic din România.”²² Guvernul Groza a idealizat și preamărit Reforma Agrară, expunând-o ca fiind cea mai însemnată lege

²²D. Șandru, *Reforma agrară din 1945*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București 2000. p. 308.

pentru țărani de când exista statul modern român. Prevederile extreme ale reformei au fărâmițat și mai mult societatea și loturile cultivabile. Printr-o situație similară trecuse și Rusia anilor 20, însă acum Romania trecea printr-o fază temporară de împrăștiere. Conducerea comunistă ținea deja sus, spre viitorul plan de colectivizare a agriculturii. Proiectul de lege a fost finalizat în scurt timp, fiind desemnat să se ocupe de redactare un grup de "ingineri agronomi democrați". În realitate, liniile legii erau trasate de la Moscova. După 1945, în partea administrată de URSS din Germania (viitoare RDG) a fost adoptată o lege aproape identică, inclusiv în formulări. Singura diferență a fost că în Germania de Est limita de expropriere a fost fixată la 100 ha. Implementarea reformei agrare a fost expusă foarte bine în Legea Reformei, fiind înfăptuită prin deciziile comune ale Comitetelor locale de împrăștiere și Comisiile de plasă pentru Reforma Agrară. În conformitate cu dispozițiile Legii 187 din 23 martie 1945 se decretau următoarele :

„Art.9 – Primarii comunelor rurale sunt obligați ca în termen de 10 zile de la publicarea prezentei legi în M.O. să întrunească în adunarea generală pe toți țăranii plugari din comuna respectivă, fără pământ sau care au pământ până la 5 ha, teren proprietate, pentru alegerea comitetului local de împrăștiere, compus din 7-15 membrii. Rezultatul alegerii va fi înscris într-un proces verbal semnat de toți cei prezenți.”²³

„Art.10 – În scopul colaborării cu organele de Stat, pentru înfăptuirea reformei agrare, se creează comisii de plasă pentru a coordona lucrările reformei agrare și a hotărî asupra diferendelor între sate și comune, precum și între proprietari și cei îndreptățiți la împrăștiere, diferende născute din aplicarea reformei agrare. Comisiile de plasă se compun din membrii delegați de comitetelor locale, fiecare Comitet trimițând câte doi delegați. Comitetele de plasă pot admite îndreptățiți la împrăștiere și din altă plasă. Președintele comisiei de plasă pentru reforma agrară va fi delegat de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, El poate fi un magistrat sau jurist.”²⁴

Implementarea colectivizării nu a făcut decât să încite această stare relativă de neliniște. Oamenii au fost deposezați de pământuri, iar cei care nu aveau, au fost siluiți să intre în cooperative. Plenara din 3-5 martie 1949, a deschis drumul procesului de colectivizare, hotărându-se trecerea la „transformarea socialistă a agriculturii”.²⁵ Colectivizarea a durat 13 ani, fiind investite resurse uriașe pentru finalizarea procesului. Inițial se preconizase un plan de 16 ani. Colectivizarea, pe lângă canalizarea tuturor eforturilor umane, a încercat și o re tehnologizare a domeniului agricol, introducând utilaje și metode noi pentru o producție mai bună. În '62, Dej anunțase că 96% din suprafața arabilă și 93% din suprafața agricolă, devenise

²³<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34> accesat la 26 martie 2020.

²⁴*Ibidem*.

²⁵<http://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Comitetul-Central-al-Partidului-Comunist-Roman.-Sectia-Agrara.-1921-1989.-Inv.-3128.pdf> p. III, accesat la 29 martie 2020.

proprietate socialistă.²⁶ „Cetățenii au dreptul de a se asocia și organiza, dacă scopul urmărit nu este îndreptat în contra ordinii democratice stabilită prin Constituție”.²⁷

Apar GAS-urile și IAS-urile. Pe lângă munca prestată în aceste spații comunitare, se presta și munca patriotică la drumuri într-un anumit număr de zile pe an. De asemenea în situații de urgență, Consiliul Popular Local (primăria), convoca pe cei disponibili să ajute. Așa zisa muncă voluntară era de fapt o muncă obligatorie.

Cei ce aveau propriile animale, erau obligați să cotizeze anual cu anumite cantități de produse, fiindu-le înapoiate o parte din produse, furaje sau o sumă mai mică de bani în funcție de cota pe care o dădeau, ce se percepea lunar sau anual. Planul de producție juca un rol important, mai ales că producția personală era stabilită în funcție de el. Cooperativa percepea și o cotizație lunară în bani, ce era însemnată pe un carnet de membru cooperativ. Se puteau efectua și împrumuturi cu o dobândă mare. În cazul în care lotul dat în folosință de către cooperativă era folosit pentru orice altceva decât cultivare, erai sancționat cu amendă penală și confiscarea bunurilor de pe pământul respectiv. Pentru cultivarea altor plante decât cele destinate acelei parcele erai la fel sancționat și pus să plătești valoare prejudiciului în produse sau bani.²⁸ Existau și cazuri de corupție, rapoartele finale pentru fiecare cooperativă erau uneori măsluite, schimbându-se cifrele de producție, lucru care devenise la un moment dat obisnuit.

Meșteșugarii erau comasați într-un fel de bresle, care erau controlate de stat, iar inițiativele individuale, trebuiau să se automanagerieze. Individualii erau obligați să completeze un caiet de control, să aibă chitanțier și să primească controalele. Totul era contorizat în caietul de control, atât sumele de bani încasate și materialele folosite, cât și achiziționate, precum și observațiile autorităților care se ocupau de verificare. Cei mai populari meșteri erau croitorii și pantofarii, mulți dintre ei prestând o activitate individuală, aceștia prestau servicii pe baza autorizației. Uneori plata autorizației era omisă deoarece, inspectorii aveau înțelegeri cu meșterii. Intreprinzătorii plăteau cotizația pentru cooperativă și un impozit individual pentru munca prestată de acasă. Dacă nu aveai loc de muncă partidul te încadra imediat. Tot în cadrul acestor cooperative meșteșugărești, existau magazine alimentare, care se aprovizionau prin intermediul cooperativei, erau magazine alimentare și mixte unde se vindeau atât produse alimentare cât și de uz extern (stil Big sau Tum la ruși).²⁹

Alte manifestări comerciale erau OJT-urile³⁰ și ONT-urile³¹. Cooperativele meșteșugărești au dispărut odată cu industrializarea. Comerțul intern cât și extern era

²⁶*Ibidem.*

²⁷http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=1574 Constituția RPR din 1948, art. 32. accesat la 29 martie 2020.

²⁸Rădulescu Mihai.

²⁹Rădulescu Elena.

³⁰Oficiul Județean de turism.

³¹Oficiul National de turism.

monitorizat drastic de stat. „Comerțul intern și extern este reglementat și controlat de stat și se exercită de întreprinderi comerciale de stat, particulare și cooperative”.³²

Produsele venite din occident erau controlate foarte strict, deoarece marfa vestică era interzisă. Se procurau pe sub mână, cosmetice, reviste, electrocasnice, cărți, casete ș.a. Împrumuturi se puteau face prin intermediu CAR-ului. Se mai înmânau autorizații și pentru televiziune sau radio, fie pentru deținerea unei mașini de scris, ale cărei caractere erau întâi înregistrate de miliție, precum și firma și seria mașinii de scris. Acest lucru se făcea deoarece la mașina de scris puteau fi scoase manifeste anti regim, iar la radio se puteau asculta posturi interzise. Valuta era interzisă, la fel și deținerea cantităților mai de aur.

Mai puțin comentate, au fost numismatica, notafilia, medalistica și heraldica comunistă. În domeniile deja enumerate, au existat numeroase reprezentări sau trimiteri către cultul muncii. De exemplu, în cazul numismaticii și notafiliei, marea majoritate a bancnotelor și a monedelor emise în perioada 1947-1989 sunt pline de numeroase motive industriale sau agrare. Voi continua prin a ilustra și comenta câteva din simbolurile de pe mai multe bancnote.

Prima bancnotă emisă de regimul comunist, a fost de 1000 de lei, la 18 iunie 1948, avându-l pe Tudor Vladimirescu ca simbol central, pe lângă bustul acestuia aflându-se ornamente florale și spice de grâu. Reversul este patronat de stema RPR, înconjurată de ornamente florale, spice de grâu și fructe. (motive agrare).³³

În 1949, la 15 octombrie, avea să se emită o altă bancnotă de 500 de lei, portretându-le busturile lui Horea, Cloșca și Crișan, pe revers fiind reprodusă o fermă. Un an mai târziu, la 20 septembrie apare bancnota de 1000 de lei cu bustul lui Nicolae Bălcescu, pe spate având un peisaj cu Dunărea la Cazane. Ceea ce au în comun aceste bancnote pe lângă motivele agrare, sunt personalitățile care fac bancnotele mai ușor de recunoscut și utilizat. Toate personajele desenate sunt revoluționari, susținători ai celor asupriți, servind ca imagini de propagandă pentru comuniști.

În luna iunie a aceluiași an, a intrat în circulație bancnota de 20 de lei, pe care se regăsea o țărăncă în ie, simbol al claselor exploatate de către fostul regim.³⁴ Doi ani mai târziu la 26 ianuarie, vor intra în circulație alte bancnote, grație reformei monetare. (1 5 10 25 100)

Una dintre cele mai interesante bancnote, a fost cea de 5 lei care a funcționat în paralel cu moneda de aceeași valoare, până a fost scoasă din circulație. Pe avers, în partea stângă, se regăsește o țărăncuță cu basma și ie, în dreapta fiind stema RPR. Reversul este dominat de un baraj în construcție.³⁵ Din punct de vedere artistic, imaginile de pe bancnotă duc cu gândul la o societate aflată în curs de dezvoltare, făcându-se trecerea de la agrarism la industrialism. Sora ei, emisă la 20 decembrie

³²http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=1574 Constituția RPR din 1948, art. 14, accesat la 29 martie 2020.

³³*Catalog Numismatic Zimbrul Carpatin*, Bancnote 1853-2005, București, 2005, p. 113-114.

³⁴*Ibidem*, p. 66.

³⁵*Ibidem*, p. 50-51.

1966, avea pe avers stema RSR, iar pe revers se regăsea un șantier naval sau port, făcând trimitere la procesul de industrializare pe care avea Ceaușescu avea să-l pună în practică. Ambele bancnote de 10 lei atât din RPR cât și RSR au pe ele motive strict legate de industrie. Pe cea de 10 lei din timpul lui Dej, este reprezentat bustul unui muncitor, simbol al luptei de clasă, iar pe spate apare o carieră. Cea din 1966 are pe revers un lan de paie, simbolizând agricultura cât și pe oamenii muncii.³⁶ La fel ca mai sus, bancnote de 25 de lei, au elemente asemănătoare, atât cea din RPR cât și cea din RSR, îl au portretizat pe Tudor Vladimirescu, însă reversul diferă. Pentru cea emisă în 1952, pe revers este desenată o scenă agricolă, colectarea grâului cu ajutorul combinelor. Cea din 1966, are pe spate e o fabrică în plină activitate. Fiecare dintre cele două scene este specifică pentru timpul ei, cea agricolă pentru începuturile colectivizării, iar fabrica pentru începutul industrializării.³⁷

În timpul lui Ceaușescu a fost emisă o nouă bancnotă, cea de 50 de lei, cu bustul lui Alexandru Ioan Cuza pe avers, iar pe revers Palatul culturii din Iași.³⁸

O situație asemănătoare cu cea din cazul bancnotei de 25 de lei, se regăsește pe bancnota de 100 de lei, fiind cea mai cunoscută din serie. Bancnota din 1952 se aseamănă cu cea de 1000 de lei având Bustul lui Nicolae Bălcescu pe avers, iar pe revers se regăsește Casa presei. La fel și pentru bancnota emisă în 1966, Bălcescu pe avers, dar reversul este diferit, având Ateneul Român imprimat.³⁹

Monedele, privite dintr-o perspectivă analitică, nu sunt foarte spectaculoase. Majoritatea sunt din aluminiu, cupru sau alamă. Pentru intervalul 1948-1965, se introduc pe parcurs mai multe monede de circulație. În 1948 apare prima monedă de 5 lei (aluminiu), cifra 5 fiind înconjurată de o coroană de lauri, iar pe avers se află stema RPR fără stea.⁴⁰ Un an mai târziu apare moneda de 1 leu⁴¹, având pe revers un peisaj montan și o sondă în prim plan. În 1952, apare moneda de 2 lei, reversul monedei având un porumb și un spic de grâu.⁴² Moneda de 20 de lei, care a înlocuit bancnota, a intrat în circulație din 1951. Aversul este special deoarece este reprezentat un fierar împreună cu atelierul său. Monedele de 1, 3, 5, 10 și 25 de bani au intrat în circulație abia din 1952.⁴³ A mai existat și o monedă de 50 de bani, bătută în 1955⁴⁴ al cărei avers este asemănător cu cel al monedei de 20 de lei. ⁴⁵Monedele mai familiare de 5, 15 și 25 bani, 1 și 3 lei au apărut în spre finalul conducerii lui Dej, cele de 15 și 25 de bani intrând în circulație în 1960, iar cea de 5 bani, 1 leu și 3 lei din 1963.

³⁶*Ibidem*, p. 52-53.

³⁷*Ibidem*, p. 67-69.

³⁸*Ibidem*, p. 70.

³⁹*Ibidem*, p. 81-83.

⁴⁰ Același tip de monedă a mai fost emis în 1949, 1950 și 1951.

⁴¹ Reebatere în 1950, 1951 și 1952.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Au fost bătute la Moscova.

⁴⁴ Rebatere în 1956.

⁴⁵ După 1952 deasupra stemei a aparut și o stea roșie.

Monedele perioadei lui Ceaușescu cu excepția celei de 5 lei, sunt similare cu monedele bătute spre finalul RPR (1960-1963). Monedele de 5 și 15 bani au design relativ simplu având doar stema pe revers, iar pe avers valoarea. Moneda de 25 de bani se diferențiază de cea veche din 1952, având pe avers un tractor, iar în partea dreaptă spice de grâu. Același lucru și pentru cea bătută în 1966. Moneda de un leu, atât cea bătută în 1963 cât și cea din 1966 au pe avers un peisaj agrar cu un tractor care ară, ogorul. Monedele de 3 lei după cum am spus sunt și ele similare, aversul fiind ocupat de către o fabrică. Din 1978, apare moneda de 5 lei, pe al cărei avers se regăsesc o uzină electrică, o sondă și un grânar, iar marginile sunt împodobite cu spice și roți zimțate. După cum se poate observa tematica nu este foarte diversă, toate reprezentările ținând spre cultul muncitorului. De asemenea este scoasă în relief economia țării.

Medalistica dedicată perioadei comuniste este și ea bogată, întrecerea socialistă stimulând acordarea de distincții civile muncitorești. În 1948, apare „Ordinul Muncii”⁴⁶, însoțit din 1949 și de „Medalia Muncii”. Mai târziu, în 1951, apare, după modelul sovietic, titlul de „Erou al Muncii Socialiste din R.P.R.” Ordinul Muncii este format din 3 piese suprapuse, central sunt poziționate secerea și ciocanul, urmând doua spice de grâu pe margini, între care se află o stea cu raze. Medalia muncii, are o seceră și un ciocan suprapuse peste un soare cu raze, iar pe lateral o coroana din spice de grâu. Din 1962, a apărut Medalia pentru încheierea colectivizării, destinată celor care au dus la bun sfârșit această sarcină.⁴⁷ Aversul ilustrează doi muncitori îmbrăcați specific, ce privesc spre drapelul RPR. Pe revers este prezent un spic de grâu deschis și anul 1962. Apar pe rând și medaliile de fruntaș în întrecerea socialistă, pe ramuri. În 1974, prin Decretele Consiliului de Stat al R.S.R. nr. 5 și 6, vor fi înființate Ordinul și Medalia „Meritul Agricol.” Tot în domeniul agriculturii, s-a emis și medalia „Erou al Noii Revoluții Agrare.”⁴⁸

Heraldica comunistă, este și ea înțesată de motive muncitorești. De pildă, stemele RPR și RSR, sau emblema partidului. Prima stemă a RPR, a fost adoptată în ianuarie 1948, fiind înlocuită în martie 1948 cu o stemă pe modelul sovietic. Stema avea o cunună ovală din spice de grâu, pe interior o panglică tricoloră cu inscripția Republica Populară Română, în interiorul cununii se afla un tractor, iar pe fundal 3 furnale, din spatele cărora răsărea soarele.⁴⁹ Cea de-a doua stemă, adoptată în martie 1948, este mai familiară deoarece și cea din timpul RSR este similară. Pe lateralele stemei exista o cunună din spice de grâu, care avea la bază o flamură tricoloră cu inscripția RPR. În interior, fundalul era dominat de un peisaj montan, cu un soare care strălucește. Prim planul era revendicat de către o sondă și niște brazi. La această stemă s-a adăugat în 1952, o stea roșie deasupra cununii. Stema RSR, este aproape identică,

⁴⁶Decretul nr. 16/1948.

⁴⁷Decretul nr. 290/1962.

⁴⁸Decretul nr. 326/1986.

⁴⁹<https://sites.google.com/site/romaniabrand3ddigitalart/coat-of-romania-pupular-republic-1948-stema-republicii-ppulare-a-romaniei-1948---3d> accesat la 30 martie 2020.

singurele modificări fiind la panglica înfășurată pe cunună, având înscripția Republica Socialistă de-o parte și de alta, iar la bază scris cu majuscule România. Stemele PMR/PCR și UTM/UTC, sunt asemănătoare, ambele au o cunună din spice de grâu și secera și ciocanul pe un fundal roșu. Stema UTM/UTC mai cuprinde la bază o carte deschisă, pe un fond alb, uneori în centru cu un steag roșu cu stema partidului.

Legat de stemă este și imnul, un alt simbol național important. Primul imn al Republicii Populare Române, intitulat „Zdrobite Cătușe”, a funcționat de la nașterea RPR, până în 1957, versurile fiind compuse de poetul Aurel Baranga, iar linia melodică de către compozitorul și dirijorul Matei Socor. Imnul este mobilizator, invocând legitimitatea noii Republici Populare, lăsarea în urmă a trecutului și unitatea națională: „În lături cu putredul vechi stăvilă / E ceasul de sfântă'ncordare / Unirea și pacea și munca-i stegar' / Republicii noi populare”.⁵⁰ Țara este clădită cu ajutorul poporului său, temă invocată cu vehemență în versurile imnului: „[...]Muncitori și țărani, cărturari și ostași / Zidim România Republicii noi.”⁵¹

Zdrobite cătușe în urmă rămân
În frunte-i mereu muncitorul,
Prin lupte și jertfe o treaptă urcăm,
Stăpân pe destin e poporul
Trăiască, trăiască Republica noastră,
În marș de năvalnic șuvoi;
Muncitori și țărani, cărturari și ostași
Zidim România Republicii noi.
În lături cu putredul vechi stăvilă
E ceasul de sfântă'ncordare
Unirea și pacea și munca-i stegar'
Republicii noi populare.
Spre țelul victoriei mari ne îndreptăm
E ceas de izbânzi viitoare
Credință în muncă și luptă jurăm
Republicii noi populare.⁵²

Cel de-al doilea imn, „Te slăvim Românie”, a fost scris de către Eugen Frunză și Dan Deșliu, iar muzica a fost compusă de către același Matei Socor⁵³. Și de această dată imnul dorește să justifice autoritatea RPR, invocă efortul străbunilor, eforturile comuniștilor de după 23 august. Este prezentată și dorința de eliminare a oricăror influențe burgheze din trecutul istoric. Imnul invocă pe lângă acestea și ajutorul pe

⁵⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=7KYqpBZLqAo> accesat la 30 martie 2020.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

⁵³ <https://www.youtube.com/watch?v=yC43Lsi9Y70> accesat la 30 martie 2020.

care URSS l-a oferit în clădirea RPR. Este proslăvită ideologia leninistă, și efortul muncitorilor, precum și pământul roditor. A fost imn de stat din 1957 până în 1977.

Te slăvim, Românie, pământ părintesc
Mândre plaiuri sub cerul tău pașnic rodesc
E zdrobit al trecutului jug blestemat
Nu zadarnic, străbunii eroi au luptat
Astăzi noi împlinim visul lor minunat.
Puternică, liberă,
Pe soartă stăpână
Trăiască Republica
Populară Română
Înfrățit fi-va veșnic al nostru popor
Cu poporul sovietic eliberator.
Leninismul ni-e far și tărie și avânt
Noi urmăm cu credință Partidul ne-nfrânt,
Făurim socialismul pe-al țării pământ.
Puternică, liberă,
Pe soartă stăpână
Trăiască Republica
Populară Română
Noi uzine clădim, rodul holdei sporim
Vrem în pace cu orice popor să trăim
Dar dușmanii de-ar fi să ne calce în prag
Îi vom frânge în numele a tot ce ni-e drag
Înălța-vom spre glorie al patriei steag
Puternică, liberă,
Pe soartă stăpână
Trăiască Republica
Populară Română⁵⁴

Ultimul imn al României Comuniste, a fost binecunoscutul „Trei culori”, compus la 1848 de Ciprian Porumbescu, însă textul este diferit. Cu tot cu originalul, „Trei culori” se găsește în patru variante, una adaptată în 1971, una adaptată în 1976 și cea oficială de imn din 1977. Versurile evocă măreția și unicitatea RSR, cât socialismul triumfător, precum și trecutul poporului.

Trei culori cunosc pe lume,
Amintind de-un brav popor,
Ce-i viteaz, cu vechi renume,

⁵⁴ *Ibidem.*

În luptă triumfător.
Multe secole luptară
Străbunii noștri eroi,
Să trăim stăpîni în țară,
Ziditori ai lumii noi.

Roșu, galben și albastru
Este-al nostru tricolor,
Se înalță ca un astru
Gloriosul meu popor.
Sîntem un popor în lume
Strîns unit și muncitor,
Liber, cu un nou renume
Și un țel cutezător.
Azi partidul ne unește
Și pe plaiul românesc
Socialismul se clădește
Prin elan muncitoresc.
Pentru-a patriei onoare,
Vrăjmașii-n luptă-i zdrobim.
Cu alte neamuri sub soare,
Demn, în pace, să trăim.
Iar tu, Românie mîndră,
Tot mereu să dăinuiești
Și în comunistă eră
Ca o stea să strălucești.⁵⁵

Astăzi, ceea ce a rămas întimpărită în psihologia colectivă, ca urmă a proletcultismului, se referă la locul muncă. Mulți oameni după ce termină o școală au tendința imediată de a-și căuta un job, chiar dacă nu este în domeniul lor. Se poate spune, că proletarizarea a reușit într-o oarecare măsură, mentalitatea muncitorească fiind transmisă de generațiile mai vechi, celor mai noi. Pentru mulți dintre tineri de azi comunismul a rămas o poveste pe care părinții sau bunicii, o tot repetă, într-o manieră comparativă, încercând să vadă și lucrurile bune din tot.

⁵⁵https://www.youtube.com/watch?v=ZnO-GMw7dfl_.

Ordinul Muncii clasa a II a

Medalia Muncii modelul 1949

Rădulescu Leonard

Medalia pentru încheierea colectivizării și Medalia muncii modele RPR și RSR

Fotografii:

- P. 1. Broșuri de propagandă ARLUS, publicate în 1946
 - P. 2. Medalia pentru încheierea colectivizării, modele Medalia Muncii RPR și RSR
Medalie funtaș în întrecerea socialistă – Învățăământ 1971
Medalii fruntaș în întrecerea socialistă 1964, 1965- Agricultură
 - P. 3. Oridinul Muncii RPR clasa a II a
 - P.4. Medalia muncii modelul 1949 primul tip emis
Meritul agricol model RSR
Medalie funtaș în întrecerea socialistă pe ramuri-Stahanovist
 - P. 5. Bancnote RPR emisiuni 1952
 - P. 6. Bancnote RSR emisiuni 1966
- Sursă fotografii colecția personală.**

BILBIOGRAFIE

- Catalog Numismatic Zimbrul Carpatin*, Bancnote 1853-2005, București, 2005
- Rezoluția Congresului de Unificare a Tineretului Muncitor 19-21 Martie 1949”, Editura Tineretului, București 1949
- Rezoluția Congresului PMR*, broșură de propagandă Editura PMR București 1948
- Șandru D., *Reforma agrară din 1945*, Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, București 2000
- Simuț Ion , *Proletcultism sau realism socialist?* , în revista „*România literară*”, XL, 2008, nr. 31

Șandru D., *Reforma agrară din 1945*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București 2000

Rezoluția Congresului PMR, broșură de propagandă Editura PMR București 1948

Rezoluția Congresului de Unificare a Tineretului Muncitor 19-21 Martie 1949, Editura Tineretului, București 1949

Vasilinchi Gh., *Reforma Învățăământului*, Editura Tineretului, Flamura Roșie, București 1949

Linkuri

https://www.marxists.org/romana/dictionar/s/Sahia_Alexandru.htm (Alexandru Sahia)

<http://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Asociatia-Romana-pentru-Strangerea-Legaturilor-cu-Uniunea-Sovietica-ARLUS.-1944-1979.-Inv.-1773.pdf>

(Document ARLUS)

<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34> (LEGE Nr. 187 din 23 martie 1945)

<http://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Comitetul-Central-al-Partidului-Comunist-Roman.-Sectia-Agrara.-1921-1989.-Inv.-3128.pdf> (documente despre Reforma Agrară)

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=1574 Constituția RPR din 1948

<https://sites.google.com/site/romaniabrand3ddigitalart/coat-of-romania-pupular-republic-1948-stema-republicii-ppulare-a-romaniei-1948---3d> (stema RPR)

<https://www.youtube.com/watch?v=7KYqpBZLqAo> (Imn Zdrăbete Cătușe)

<https://www.youtube.com/watch?v=yC43Lsi9Y70> (Imn Te slăvim Românie)

<https://www.youtube.com/watch?v=ZnO-GMw7dfI> (Imn Trei Culori)

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA SISTAREA PENSIEI EXCELENȚEI SALE AMBASADOR DĂNILĂ PAPP ÎN ANUL 1948

CONSIDERATIONS REGARDING THE CESSATION OF THE PENSION OF HIS EXCELLENCY AMBASADOR DĂNILĂ PAPP IN 1948

Prof. Danielea CURELEA¹
Prof. dr. Dragoș CURELEA²

Abstract: *Dănilă Papp was a senior Romanian officer who climbed all the ranks of the military hierarchy of the Austro-Hungarian imperial army. From 1 June 1948, the former senior officer, general, royal resident, ambassador was removed from the pension registers on the grounds that he had lost that right, the communist regime in Romania installed with Soviet political and military support, not only turned its back on this high-ranking Romanian officer and ambassador, a county commission being the one who took this deviation.*

Keywords: *Royal resident, ambassador, communist regime, Dănilă Papp.*

Dănilă Papp a fost un înalt ofițer român care a urcat toate treptele ierarhiei militare ale armatei imperiale austro-ungare. Marele Război care s-a desfășurat între 1914-1918 i-a adus atât faimă, cât și împlinirea în cariera militară, dar evenimentul mai sus menționat care a încleștat lumea la începutul secolului al XX-lea, i-a marcat viața și familia prin pierderea unicului fiu pe teatrul de operațiuni militare din partea nordică a Italiei³. Un excurs de natură istoriografică, permite să expunem în fața cititorului o reactualizare a traseului său profesional și al excelenței de care generalul D. Papp a dat dovadă, pornind de la un studiu care a apărut în Clujul interbelic în anul 1939. Sever Pop publica în revista *Îndrumări și fapte străjerești*⁴ - o contribuție monografică privind viața și înfăptuirile de natură administrativă și militară ale generalului Papp, care la acea dată ocupa demnitatea de rezident regal al Ținutului Mureș⁵. Date suplimentare despre cooptarea sa, activitatea și contribuțiile

¹ Colegiul Tehnic „Cibinium” Sibiu.

² Liceul Tehnologic „Avram Iancu” Sibiu & Școala Gimnazială „Radu Selejan” Sibiu.

³ Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, (se va cita prescurtat: M.N.U.A.I.), *Colecția documente și inventare*, inventar nr. 6393; Iulian Patca; Vasile Tutula, *Comandanți ai Armatei a 4-a din Transilvania: 1916-2001*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2001, p. 41; <https://www.rumaniamilitary.ro/generalul-de-corp-de-armata-danila-pop>, accesat la data de 05.04.2020 orele 16.11.

⁴ Sever Pop, *Dănilă Papp General de divizie în retragere, Rezident regal al Ținutului Mureș*, în *Îndrumări și fapte străjerești în Ținutul Mureș*, Cluj, I, nr. 1, mai-iunie, 1939, p. 35.

⁵ Cristina Rișcuța, *Aspecte din viața și activitatea rezidentului Ținutului Mureș generalul Dănilă Papp (1867-1950) în Apulum*, XXXVII/2, 2000, p. 269-270.

organizatorice pe care le-a desfășurat în Consiliul Dirigent între 1918-1920, despre contribuția avută în domeniul organizării armatei transilvănene în perioada care a urmat și despre cariera sa ca ofițer superior în armata României Mari (Corpul I Armată din Craiova din anul 1923; Corpul IV de Armată din Cluj)⁶. De asemenea, aflăm date și informații din lucrarea unui colectiv de cadre militare și experți arhiviști, intitulată *În apărarea României Mari*⁷.

Altă publicație care ne oferă date semnificative cu privire la implicarea sa în organizarea regimentelor din Transilvania create de curând (1919) este cea a generalului Gheorghe Mărdărescu, care vorbește despre campania din Ungaria și eforturile de pacificare depuse de armata română în vederea pacificării situației din Ungaria Sfaturilor⁸. Despre activitatea și contribuția sa în vederea formării armatei din Transilvania se poate consulta și Teza de doctorat a col. r. dr. Alexandru Baboș⁹. Remarcăm apariția în anul 2015, a unui volum de documente și imagini cu privire la traseul profesional al generalului. Acesta a fost realizat de un colectiv de cercetători de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Lucrarea este relevantă din perspectiva documentelor pe care autorii le introduc în circuitul istoriografic, dar și din perspectiva expunerii unei succesiuni de imagini ale generalului Papp cu decorațiile și distincțiile pe care le-a avut (austro-ungare, române, dar și din partea Vaticanului și a unor ordine și congregații catolice)¹⁰. Menționom din perspectiva cercetării istoriografice, apariția în ultimile două decenii a două –trei studii și articole de specialitate, însă care se referă punctual și mai degrabă la contribuțiile pe care generalul le-a avut în perioada în care a fost rezident regal în fruntea Ținutului Mureș între 1939-1940¹¹. De asemenea, remarcăm necesitatea unei monografii mai ample, cuprinzătoare, în care să fie

⁶ Iulian Patca; Vasile Tutula, Comandanți ai Armatei a 4-a din Transilvania: 1916-2001, p. 41; Mihai Racovițan, Constituirea marilor unități militare ardelene. Participarea lor la apărarea României Mari, în *Studia Universitatis Cibinensis, Series Historica*, I, 2004, p. 245-248.

⁷ Dumitru Preda; Vasile Alexandrescu; Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 124-127.

⁸ Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, (1919), Baia-Mare, Editura Marist, 2009, p. 220-221.

⁹ Alexandru Baboș, *Activitatea militară a Consiliului Dirigent. Aportul transilvănenilor la lupta de apărare a independenței și integrității României Mari*, Teză de Doctorat, Sibiu, 1996, p. 35-55.

¹⁰ Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2015, p. 125 p.

¹¹ Cristina Rișcuță, *Aspecte din viața și activitatea rezidentului Ținutului Mureș generalul Dănilă Papp (1867-1950)* în *Apulum*, XXXVII/2, 2000, p. 269-274; Ioan Giurcă, *Un raport al generalului Dănilă Papp privind situația ținutului Mureș în anul 1938*, în *Sangidava*, nr. 6, 2012, p. 129. Generalul Dănilă Papp, originar din zona fostului Comitat al Aradului a fost un ofițer cu o carieră militară deosebită în armata austro-ungară. După Unirea din 1918, a intrat în slujba României ca ofițer superior. A fost până în 1936, comandantul Corpului VI Armată din Cluj, apoi a fost investit la Alba Iulia ca rezident regal în Ținutul Mureș. În ultimii ani ai vieții sale a fost ambasador plenipotentiar al României pe lângă Sfântul Scaun. În perioada în care a activat ca rezident regal în Alba Iulia a adresat un raport regelui Carol al II-lea, în care sublinia necesitatea oferirii unei noi configurări Alba Iulia datorită faptului că era capitala acestui Ținut. De asemenea, în calitatea pe care a avut-o a pus în relief nevoia de salvare a Țării Moților, din punct de vedere a educației, sănătății și nevoii de igienă.

prezentată activitatea și viața acestui mare ofițer superior român care până în actualitate lipsește din istoriografia de specialitate¹².

Notăm că după îndeplinirea onorabilă a atribuțiilor pe care le-a avut ca ministru plenipotențiar al României la Vatican, revenit în țară, D. Papp a fost afectat în drepturile sale de pensionar de către regimul comunist din România cu deosebire în anul 1948, când începând din 1 iunie acel an fostul înalt ofițer, general, rezident regal, ambasador a fost șters din registrele de pensionar considerându-se că a pierdut acest drept, de altfel, după anul 1944 acesta fiind unicul său venit, pentru că sulinia generalul alte rude în viață nu mai avea¹³. Deși excelența sa D. Papp, ajuns după anul 1944 la o venerabilă etate ar fi trebuit să se bucure în liniște de pensia sa în anii care pe care îi mai avea, regimul comunist din România instalat cu sprijin politic și militar sovietic, nu numai că i-a întors spatele acestui înalt ofițer și ambasador român, ci în urma hotărârilor unei comisii județene i-a fost sistată pensia cu începere de la 1 iunie 1948:

„[...] Având în vedere actele de la dosar din care se constată că pensionarul pe lângă pensia de 13.920 de lei lunar, mai are un alt venit de 465 lunar, reprezentând chiria ce primește pentru o cameră rechiziționată din apartamentul său, încât pensia ar urma să fie redusă la suma de 13.455 de lei lunar. Având în vedere că din partea reprezentantului ministerului de interne se ridică obiecțiunea că împotriva pensionarului are informațiuni defavorabile, încadrându-se în Articolul IV din lege. Având în vedere că pensionarul recunoaște că sub dicatura lui Carol al II-lea a avut calitatea de Rezident regal al Ținutului Mureș, post ce l-a deținut prin ordin și care n-a avut caracter politic, ci administrativ. Având în vedere că, prin faptul că acest pensionar a avut calitatea de Rezident, deci o funcție politică și a contribuit într-o mare măsură la menținerea și sprijinirea regimului fascist dictatorial în țară și deci, în mod incontestabil, se încadrează în art. IV al Legii nr. 102/1948, Comisiunea județeană constată că în cazul d-lui Dănilă Papp, pensionar public, se aplică art. IV din legea 102/1948 și, în consecință, cu începere de la 1 iunie 1948, d-sa urmează să fie șters din registrele de pensionari, întrucât a pierdut dreptul la pensie”¹⁴.

În 25 septembrie 1948, D. Papp a depus un recurs împotriva deciziei Comisiei Județene din Sibiu care funcționa pe lângă Tribunalul Județean Sibiu și în care fostul înalt ofițer și ambasador român a depus un recurs împotriva deciziei care i-a sistat singurul venit pe care îl avea. Documentul acesta a fost o pledoarie sinceră și simplă care a fost suficientă pentru a întoarce decizia în favoarea sa și pentru a se bucura în

¹² Dragoș L. Curelea, Contribuții succinte la cunoașterea activității Brigăzii austro-ungare „Papp Dander” unitate de elită a armatei austriece pe fontul din Bucovina: Dănilă Papp în serviciul Consiliului Dirigent și al României în Sorin Marcel Colesniuc (Coordonator), Marea Unire de la Marea Neagră, volumul II, Constanța, Editura Celebris, 2018, p. 755-763.

¹³ M.N.U.A.I., Colecția documente, inv. nr. 6441, f. 1; Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950), p. 20-22.

¹⁴ M.N.U.A.I., Colecția documente, inv. nr. 6441, f. 1-2; Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950), p. 20.

continuare de pensia la care avea dreptul și pentru care contribuise la bugetul de pensii¹⁵.

În recursul pe care l-a întocmit D. Papp, semnala comisiei naționale, cum anume în anul 1938 a fost investit ca Rezident regal în Alba Iulia, următoarele:

„[...] Eu n-am făcut niciodată politică și nu vreau să fac. D-l. Ministru Armand Călinescu mi-a răspuns că, tocmai pentru aceasta am fost ales, având încrederea tuturor că nu voi favoriza pe unii, în dauna altora, apoi țara are nevoie de mine și nu se poate refuza serviciul cerut. Eu eram atunci de 70 de ani și de 8 ani deja pensionar, după 40 ani de serviciu militar activ, din care aproape 6 ani tot numai pe front. N-am făcut politică și nici oferta că voi fi ales senator nu m-a făcut să intru în vreun partid, neavând altă dorință decât să pot petrece puținele zile câte mai aveam, în liniște, ocupându-mă de studii pentru mine. Pensia de general de divizie îmi asigura traiul modest, care-l duceam. Ce puteam face față de hotărârea Guvernului ? Era firesc să mă supun, când se spunea că e nevoie de mine. În 18 august 1938 a avut loc instalarea mea în Alba Iulia. La vreo 5 luni după înființarea Ținuturilor, 5 rezidenți au fost demși. Nefiind respectate drepturile care fuseseră date rezidenților, cam la o lună după schimbarea celor 5 rezidenți mi-am înaintat demisia, sperând că voi putea fi desărcinat și eu. Pe la finele anului 1939, am reînnoit cererea de demisie, dar numai a treia oară, în 2 sau 3 septembrie 1940 a fost primită și în 15 septembrie 1940, am părăsit serviciul. Demisiile sunt în actele Ministerului de Interne. Dacă însă este lipsă, și unii din foștii mei colaboratori de la Ținut vor putea certifica înaintarea lor.

Postul pe care l-am ocupat a fost o sarcină pentru mine, sarcină care am purtat-o din sentimentul de datorie pentru țară. Cred că am dreptul să afirm că toți acești ardeleni, cari cunosc activitatea mea, în orice serviciu, vor certifica întotdeauna că, în tot locul am depus cel mai mare zel pentru binele serviciului, că nu eram niciodată cel din urmă dimineața la serviciu, nici cel dintâi la plecare seara, că n-am făcut cu bună știință nedreptate nimănui și că, pe toți cetățenii, fără deosebire de limbă, religie sau clasa lor socială, i-am tratat la fel și în perfectă legalitate. Cât eram la ținut, n-a fost săptămână ca să nu fi petrecut cel puțin o zi la inspecție inopinată, pentru a controla felul cum își făceau datoria organele prefecturilor, pretorii și notarii, față de țară și popor. Rog Onor Comisiune centrală de recurs, să binevoiască a cântări dacă un om, care în cei peste 40 ani cât a servit statul, a dovedit un devotament absolut pentru instituția pe care a servit-o și care n-a urmărit interes personal, după cele arătate, merită să fie lăsat la o etate de peste 80 ani muritor de foame ? Asta va fi soarta mea, dacă mi se va lua pensia, căci eu n-am nici un alt venit. După 3-4 luni, când va fi vândut tot puținul ce-l am în casă, voi fi în stradă, nemaifiind în stare a presta o muncă fizică și nimeni nemaiangajând un om așa bătrân. Rude apropiate n-am, afară de o soră, și ea de 73 de ani, și fără nici o avere sau venit și pe care o întrețin eu. În fine, fie-mi permis a arăta, că la foștii rezidenți, ca de exemplu, dl. profesor universitar dr.

¹⁵ Ibidem, p. 20-21.

Tătaru fost rezident la Cluj, apoi dl. Marta, fost rezident la Timișoara și alții, nu s-a aplicat măsura severă în contra căreia eu fac recurs”¹⁶.

Notăm că în favoarea generalului D. Papp s-au pronunțat verbal în scris 20 de cetățeni ai Republicii Populare Române pe care listă îi remarcăm, printre alții pe universitarii Onisifor Ghibu și Ioan Lupaș care au susținut recursul generalului D. Papp, garantând pentru acest om de onoare, pentru acest înalt ofițer și ambasador al statului român, pentru care, spuneau aceștia, excelența în tot ceea ce a făcut, a fost crezul său de viață¹⁷. Comisia națională de judecată a petiției lui D. Papp considerând că declarația acestuia era suficientă în vederea înlăturării constatărilor incorecte ale Comisiei județene Sibiu a revizuirii pensiilor a anulat decizia județeană și a decis ca petiționarul semnatar să primească în continuare pensia la care avea drept după mai bine de 45 ani de muncă în serviciul statului român și al excelenței și devotamentului în tot ceea ce a făcut¹⁸.

În atare condiții, Comisia națională, raportându-se la recursul și justificările petiționarului D. Papp, dar și ținând cont de punctul de vedere al cetățenilor români care l-au cunoscut pe general și care garantau pentru acesta, în baza articolului nr. 5 din legea 102/1948 pentru revizuirea dosarelor pensionarilor publici plătiți din bugetul Casei de Pensii a decis admiterea recursului formulat de d-l general de corp de armată în rezervă D. Papp și reformează decizia nr. 82.240/1948 astfel încât petiționarul să reintre în posesia pensiei sale de drept care să-i fie acordate în continuare și fără de nicio reținere¹⁹.

De asemenea, notăm și că ultimii doi ani din viață Excelența sa ambasador D. Papp i-a petrecut în Sibiu, iar apoi în Cluj împreună cu generalul Alexandru Hanzu în subsolul casei d-nei dr. Irina Hanzu, medic la Cluj și fiica fostului să coleg de arme generalul Alexandru Hanzu. S-a stins din viață în anul 1950 și este înhumat în Cimitirul central din localitatea sus menționată²⁰.

¹⁶ M.N.U.A.I., Colecția documente, inv. nr. 6441; Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950), p. 21.

¹⁷ Ibidem, p. 21, 125.

¹⁸ M.N.U.A.I., Colecția documente, inv. nr. 6443; Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950), p. 22.

¹⁹ M.N.U.A.I., Colecția documente, inv. nr. 6442; Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950), p. 22, 124.

²⁰ Irina Petraș, *Clujeni ai secolului XX*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2000, p. 242; Dan Fornade, *Personalități clujene (1800-2007)*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2007, p. 472-473; Ioan Ciorca; Vasile Lechințan, *Personalități ale Centenarului Marii Uniri din 1918 în cimitirele clujene- Ghid istoric*, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2018, p. 45.

Tabel nr. 1.

Decorații și distincții purate de Dănilă Papp (austro-aungare, române, papale)

Nr. Crt.	Decorația/distincția	Anul acordării	Observații
1	Crucea Meritului militar	1911	Înalta Cameră pentru Ofițerii Armatei Austro-Ungare
2	Decorația Coroana de Fier, Clasa a II	1914	Ministerul Imperial și Regal de Război al Austro-Ungariei
3	Medalia Crucea militară	1914	Ministerul Imperial și Regal de Război al Austro-Ungariei Cancelaria Ordinilor
4	Medalia Signum Memoriae	1914	Ministerul Imperial și Regal de Război al Austro-Ungariei Cancelaria Ordinilor
5	Medalia Jubiliară Franz Iosef	1915	Casa Miliatră a Majestății Sale Impăratul-Rege al Austro-Ungariei Ministerul Imperial și Regal de Război al Austro-Ungariei Cancelaria Ordinilor
6	Decorația Crucea de Fier Clasa a II	1914	Casa Imperială a Germaniei
7	Decorația Crucea de Fier Clasa I	1915	Casa Imperială a Germaniei
8	Însemnul Onorific al Crucii Roșii	1917	Crucea Roșie Imperială și Regală a Austro-Ungariei
9	Crucea Meritul Militar	1918	Ministerul Imperial și Regal de Război al Austro-Ungariei Cancelaria Ordinilor
10	Crucea Comemorativă a Războiului (1916-1918)	1919	Casa Regală Statul român
11	Ordinul Coroana României cu Spade în Grad de Comandor	1919	Casa Regală, Minsierul de Război
12	Ordinul Coroana României în Grad de Mare Ofițer	1923	Casa Regală
13	Medalia Victoria a Marelui Război pentru civilizație	1925	Casa Regală
14	Ordinul Steaua României în Grad de Mare Ofițer	1928	Casa Regală
15	Ordinul Coroana României cu Spade în Grad de Mare Cruce	1930	Casa Regală Ministerul Afacerilor Străine
16	Medalia Ferdinand I cu Spade pe Panglică	1936	Casa Regală Ministerul Afacerilor Străine
17	Ordinul Ferdinand I în Grad de Mare Ofițer	1937	Guvernul României
18	Crucea Meritul Sanitar Clasa I	1939	Guvernul României prin Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale
19	Insigna Pregătire Paramilitară clasa I	1939	Casa Regală Ministerul Apărării Naționale
20	Ordinul Serviciul Credincios în	1939	Casa Regală, Ministerul Afacerilor Străine

	Grad de Mare Ofițer		
21	Ordinul Cavalerilor de Malta în Grad de Mare Cruce	1943	Secretariatul de Stat al Statului Vatican Ordinul Suveran Militar de Malta
22	Medalia Ordinului San Gregorio Magna în Grad de Mare Cruce	1944	Secretariatul de Stat al Statului Vatican Ordinul San Gregorio Magno

BIBLIOGRAFIE

M.N.U.A.I., *Colecția documente*, inv. nr. 6441, 6442, 6443.

Colecția documente și inventare, inventar nr. 6393;

Baboș Alexandru, *Activitatea militară a Consiliului Dirigent. Aportul transilvănenilor la lupta de apărare a independenței și integrității României Mari*, Teză de Doctorat, Sibiu, 1996.

Ciorca Ioan, Lechințan Vasile, *Personalități ale Centenarului Marii Uniri din 1918 în cimitirele clujene- Ghid istoric*, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2018.

Curelea Dragoș L., „Contribuții succinte la cunoașterea activității Brigăzii austro-ungare „Papp Dander” unitate de elită a armatei austriece pe fontul din Bucovina: Dănilă Papp în serviciul Consiliului Dirigent și al României” în Sorin Marcel Colesniuc (Coordonator), *Marea Unire de la Marea Neagră*, volumul II, Constanța, Editura Celebris, 2018.

Fornade Dan, *Personalități clujene (1800-2007)*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2007.

Giurcă Ioan, *Un raport al generalului Dănilă Papp privind situația ținutului Mureș în anul 1938*, în „Sangidava”, nr. 6, 2012.

Mărdărescu Gheorghe, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei, (1919)*, Baia-Mare, Editura Marist, 2009.

Patca Iulian, Tutula Vasile, *Comandanți ai Armatei a 4-a din Transilvania: 1916-2001*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2001.

Petraș Irina, *Clujeni ai secolului XX*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2000.

Pop Sever, *Dănilă Papp General de divizie în retragere, Rezident regal al Ținutului Mureș*, în „Îndrumări și fapte străjerești în Ținutul Mureș”, Cluj, I, nr. 1, mai-iunie, 1939.

Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994.

Racovișan Mihai, *Constituirea marilor unități militare ardelen. Participarea lor la apărarea României Mari*, în „Studia Universitatis Cibinensis, Series Historica”, I, 2004.

Rișcuța Cristina, *Aspecte din viața și activitatea rezidentului Ținutului Mureș generalul Dănilă Papp (1867-1950)* în „Apulum”, XXXVII/2, 2000.

Rustoiu Ioana, Cutean Smaranda, Cristea Marius, *Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868-1950)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2015.

<https://www.rumaniamilitary.ro/generalul-de-corp-de-armata-danila-pop>, accesat la data de 05.04.2020

Ilustrații din Colecția fotodocumentară a Muzeului Național au Unirii din Alba Iulia

1. **Excelența sa Ambasador Dănilă Papp Ministru plenipotentiar al României acreditat la Vatican împreună cu Secretarul de Stat al Vaticanului Cardinalul Luigi Maglione**

2. **Excelența Sa Ambasador Dănilă Papp, Ministru plenipotentiar împreună cu Membrii Congregației Bisericii orientale și Cardinalul E. Tisserant pe culoarele Vaticanului în 1942**

3. Dănilă Papp, Ambasador și Ministru plenipotentiar al României la Vatican (1941-1944)

EVENIMENTE ALE ANULUI 1989 ÎN ROMÂNIA

EVENTS OF 1989 IN ROMANIA

30 DE ANI DE LA EVENIMENTELE DIN 1989

30 YEARS SINCE THE EVENTS OF 1989

Prof. Dinu-Pătrașcu Mihail¹

Abstract: *History sometimes creates heroes, peoples and nations, other times destroys, crushes or mutilates collective or individual destinies. From this perspective, Ion Iliescu, the most controversial figure of the revolution, is in reality a marginal character, others being the determinative and creative ones for the decisive events.*

In order to temper the political tension from the United States, and also to discover the URSS's further intentions, the American president requires to Mihail Gorbaciov an unofficial meeting, with an informative purpose. The parties decided to meet in Malta, on December second and third, 1989. The Romanian communist leader was sure that Bush and Gorbaciov decided his removal from the leadership, this mission being given to Gorbaciov, and Bush was going to support it internationally. In compensation, America was given the right to intervene in Panama. It was said that the Malta meeting resembled the one from Yalta. There are several similarities. First of all, it was about, in both cases, the Great Powers that decided the faith of the smaller countries.

On December 1989, in our country was registered a great number of soviet 'tourists'. On December 15. 1989, at a PECO station in Fagaras 12 cars, LADA trade were gathered, each having 3 or 4 passengers, men and women. As they refill, the LADA automobiles were leaving fast, all in the same direction, meaning west. On December 22, 1989, from the URSS Embassy in Bucharest, on Kiseleff street, some groups with sportive traits came up from there, they spread through the capital, the total number being around 80.

Mihail Gorbaciov was the one that officially announced, on December 20, 1989 that 'in Romania there are expected major changes in the next 24 hours'. The disclosure of this sensational announce, which demonstrates the soviet implication in the events from December 1989 in Romania, was made public by the Romanian press only in March 1992...

While KGB was attending the public opinion in Romania, CIA was doing the same, internationally, for the ouster of Nicolae Ceausescu. The leaders from the Occident no longer needed the instrument called Ceausescu – the independent working as an intermediary between them and China or URSS, due to the fact that their relationship improved. Secondly, the great occidental fund was deeply disturbed by the fact that Ceausescu succeeded to pay the debts before the deadline.

Keywords: *the Romanian revolution, Russian tourists, terrorists, foreign agents, Nicolae Ceausescu*

La 30 de ani de la revoluția întâmplată între decembrie 1989 și mai 1990 întrebările pe care și le pun românii sunt atât de numeroase încât chiar simpla lor înșiruire pe o listă i-ar face să abandoneze interesul pentru un răspuns. Unii ar vrea să cunoască tot adevărul. Alții ar prefera să li se răspundă măcar la una din întrebări: a fost revoluție sau a fost lovitură de stat?

¹ Liceul Tehnologic Administrativ și de Servicii „V. Slăvescu”, Ploiești și SSIR Câmpina.

Evenimentele din decembrie 1989 au în comun o poveste cu final fericit, excepție făcând în acest sens România, unde a curs sânge nevinovat. Nimeni dintre cei care au luat parte la bucuria de pe străzile din Berlin, Praga sau Budapesta la sfârșitul anului 1989 nu va uita vreodată acele scene extraordinare de sărbătoare. Voința poporului triumfase asupra tiraniei în câteva luni amețitoare de revoluții, în mare parte pașnice, care au schimbat lumea. Aparent a fost îngenuncheat unul dintre cele mai brutale imperii din istorie – URSS în care exista comunismul inspirat de Marx, Engels și Stalin - și fusese demascat ca un experiment eșuat în mod lamentabil. Pentru o mare parte a Europei, întemnițată timp de patru decenii, libertatea și independența au devenit palpabile în doar câteva săptămâni.

Prăbușirea bruscă a imperiului sovietic s-a produs pe neașteptate. Nici un alt imperiu din istorie nu și-a abandonat vreodată teritoriile atât de repede și atât de pașnic. Televiziunea a avut un efect foarte puternic în toată această dramă. Când locuitorii orașului Praga au văzut Zidul Berlinului prăbușindu-se, au început să creadă că și ei își pot înlătura conducătorii. Lucrul acesta s-a petrecut zece zile mai târziu. Nicolae Ceaușescu a pierdut puterea în momentul în care Televiziunea Română a prezentat imaginea unui individ confuz, apoi împietrit și, în final, neajutorat în fața unei mulțimi care îl huiduia la un miting din București. Patru zile mai târziu era mort.²

Fenomenul comunist reprezintă o tragedie istorică. Născut dintr-un idealism nerăbdător să răstoarne nedreptatea status-quo-ului a propus o societate mai bună și mai umană, dar a produs oprimare în masă. Schimbările politice și sociale produse în Europa răsăriteană, sunt și ele de natură să identifice criza generală a comunismului. Aceste schimbări au diferit de la stat la stat și au fost conduse atât de impulsuri naționaliste cât și de un nou înțeles al colectivității supranaționale. Prima variantă a reușit să acutizeze conflictele tradiționale – ca de pildă cel ungaro-român în privința Transilvaniei – în timp ce a doua a pedalat pe înlocuirea ultimelor vestigii muribunde ale internaționalismului comunist prin atracția tot mai puternică față de o Europă din ce în ce mai unită – fiindcă atractivitatea istorică și culturală a Europei a crescut considerabil pentru Est-europeni. Astfel, o Europă unită, cultural atractivă și economic dinamică a reușit să se supună într-un mod dramatic și irezistibil unei Uniuni Sovietice stagnante și haotice³.

La 30 de ani de la revoluția întâmplată între decembrie 1989 și mai 1990, în continuare, românii își pun numeroase întrebări. Unii ar vrea să cunoască tot adevărul. Alții ar prefera să li se răspundă măcar la una din întrebări: a fost revoluție sau a fost lovitură de stat? Marele dezavantaj este că anumite documente esențiale au fost definitiv distruse în momentul unei schimbări a puterii politice, înainte să le treacă termenul de prescripție. S-a vehiculat o mentalitate înapoiată și iresponsabilă care a alimentat ideea că informația despre adevăr trebuie ascunsă acum deoarece aparține

² Victor Sebestyen, 1989. *Prăbușirea Imperiului Sovietic*, București, Editura Litera, 2009, pp. 17-19.

³ Zbigniew Brezezinski, *Marele eșec. Nașterea și moartea Comunismului în secolul XX*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1993, pp.242-243.

generațiilor viitoare, Istoriei. Adevărul devine inutil pentru istorie, dacă este aflat atât de târziu încât nu mai poate influența evenimentele în curs.

Revoluția din decembrie 1989 a fost un proces revoluționar în care regăsim câteva subcategorii istorice: subversiunea, diversiunea, greva generală, revolta populară, puciul, constituirea unui nou centru de putere, contrarevoluția, lovitură de stat, contralovitură de stat. Lovitura de stat este de cele mai multe ori parte a unei revoluții, nu echivalentul ei. Procesul revoluționar este limitat între 14 decembrie 1989 și 20 mai 1990. La 14 decembrie 1989 a avut la Iași prima tentativă de revoltă populară legată direct de schimbarea regimului politic, în mod cert este legată de același fenomen care s-a produs cu succes la Timișoara și s-a finalizat la București. Astfel, la 20 mai 1990 au avut loc primele alegeri confirmate oficial ca libere și simultan a fost format primul Parlament – adică prima instituție legitimă a noului regim.⁴

Pe fundalul „revoluțiilor de catifea”, România a fost singurul stat membru al blocului răsăritean a cărui revoluție a dus la prăbușirea regimului comunist prin violență. Nu era prima oară când România proceda altfel decât Uniunea Sovietică și celelalte țări din Estul Europei – în 1958 și în 1968, alesese, de asemenea alt drum!

Gheorghe Gheorghiu Dej, după moartea lui Stalin și în timpul „dezghețului” inițiat de Nikita Hrușciov, s-a decis să schimbe macazul și să se depărteze semnificativ de linia Moscovei. În urma schimbului de scrisori – înscrisuri oficiale ale retragerii trupelor sovietice din România – Hrușciov arăta că RPR a obținut mari succese în construirea socialismului și întărirea regimului de democrație populară.

După părerea sovieticilor, nu mai era necesară șederea trupelor sovietice pe teritoriul RPR. În opinia Kremlinului, retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul RPR era o dovadă concretă și convingătoare a politicii de iubitoare de pace a URSS, a RPR și a întregului lagăr socialist, o destindere a încordării internaționale. Practic, din acel moment România rămâne singurul stat din lagărul comunist fără trupe de ocupație sovietice. În astfel de condiții, omului de rând i se prăbușesc iluziile că americanii vor veni să-l elibereze de comuniști, se resemnează și începe să se adapteze condițiilor așa cum erau ele.⁵

În cadrul reuniunii CAER din mai 1958, care a avut loc cu două zile înaintea întrunirii Tratatului de la Varșovia, unde Hrușciov urma să anunțe retragerea trupelor din România, PCR a lansat provocarea care avea să blocheze planurile sovieticilor de integrare economică est-europeană și va desjuca integrarea militară a Blocului. KGB-ul și majoritatea liderilor de partid au privit decizia lui Hrușciov de retragere a trupelor, ca pe cea mai mare greșală a sa. Încercările Kremlinului de a-și recăștiga

⁴ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. IV, partea I, „Revoluția din decembrie 1989 – tragedie românească”, București, Editura Rao, 2004, pp. 268-270.

⁵ Silviu Boerescu, *Colecția Istoriei Secrete*, vol. XI, *Marile manipulări din istoria României. Teroriștii din decembrie 1989 – realitate, ficțiune sau manipulare criminală?*, București, Editura Integral, 2018, pp.51-56.

dominația anterioară după retragerea trupelor sovietice s-au confruntat cu eforturile românilor de a elimina în totalitate acel control. KGB și GRU încercau să-și extindă rețelele de agenți în interiorul țării, autoritățile române îi expulzau agresiv pe ofițerii de informații ai agenților de la Moscova.⁶

Apoi, în 1968, condamnarea invaziei Cehoslovaciei l-a transformat pe Nicolae Ceaușescu într-un erou, devenind un adevărat ghimpe în spatele ursului sovietic. Astfel, pentru prima dată în istoria Tratatului de la Varșovia, un fapt dictat de Moscova crea opoziție deschisă din partea altui stat membru al alianței. Vizita delegației române de partid și de stat la Praga pentru semnarea Tratatului de prietenie și asistență mutuală cu Cehoslovacia (15-17 august 1968), iar liderul Dubcek i-a informat, cu optimism, pe liderii români despre bunul mers al reformelor și sfârșitul disensiunilor cu „cei cinci” (Leonid Brejnev, Wladyslaw Gomulka, Teodor Jivkov, Janos Kadar și Walter Ulbricht). În secret, Șeful Securității, Ion Stănescu l-a înștiințat pe Dubcek despre planurile invaziei. „Să vină să-i primim cu flori!”, a fost răspunsul lui Dubcek.

În zorii zilei de 21 august 1968, o jumătate de milion de soldați sovietici, bulgari, polonezi, est-germani și maghiari trecuseră granițele aeriene și terestre ale țării. 29 de divizii, 7 500 de tancuri și 1 000 de avioane. Ceaușescu a fost informat oficial, puțin după miezul nopții dintre 20 și 21 august 1968. Ceaușescu a convocat urgent membrii Comitetului Executiv al CC al PCR, unde poziția de condamnare a invaziei a fost unanim aprobată. În numele conducerii partidului, Ceaușescu s-a adresat mulțimii, la mitingul popular din amiaza lui 21 august, a fost pentru prima și ultima dată din istoria partidului comunist, când mulțimea de circa o sută de mii de oameni n-a fost mobilizată, românii au ieșit spontan făcând zid de apărare în jurul liderului de la București, cu ferma credință de a-și apăra țara de o eventuală invazie sovietică.

În 21 august 1968, poziția lui Ceaușescu constituia o știre de senzație în presa mondială, în presa occidentală și în mediile politice din celălalt front al „Războiului Rece”. Ceaușescu atinge astfel apogeul politicii sale atât în plan intern cât și în plan extern. Vrând să reediteze acel 21 august 1968, în 21 decembrie 1989, intenția sa s-a dovedit a fi una fatală, de această dată.⁷

Bucureștiul a întreprins primele acțiuni directe de închidere a rețelilor KGB și GRU. Biroul Țărilor Socialiste a prezentat Comitetului Central o listă cu 149 de persoane identificate ca fiind „agenți sovietici infiltrați în România”. Bucureștiul s-a angajat în plin program de derusificare, închizând instituții sovietice așa-zise culturale, biblioteci, departamente lingvistice și „societăți de prietenie” răspândite de-a lungul țării, care fuseseră veriga principală pentru colectarea de informații de către sovietici și pentru operațiunile de recrutare. Loviturile pe care le primeau în domeniul militar, de informații, politic, economic și cultural au determinat ca Kremlinul să nu-și mai

⁶ Larry Watts, *Ferește-mă Doamne de prieteni! Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, București, 2011, Editura Rao, pp.207-208.

⁷ Silviu Boerescu, *op. cit.* pp.57-59.

permite luxul de a mai permite Bucureștiului să lovească mai tare, astfel, în 1963 sovieticii au pus la cale diverse atentate, se pare că și cel puțin o tentativă de asasinat, împotriva lui Dej, cu scopul eliminării sale, însă Nicolae Ceaușescu în 1989 devenea o victimă sigură pe filiera serviciilor: KGB, CIA, MOSAD și AVO.⁸

Mihail Gorbaciov a adoptat pentru Europa de Est o politică de schimbare prudentă, graduală și limitată. Revoluția română nu a izbucnit izolat. A fost parte a procesului de revoluționare a întregului Est și din acest motiv își are principala cauză în decizia conducerii URSS de a revoluționa sistemul. Tentative de revoluție au mai fost în Ungaria (1956), Cehoslovacia (1968) și în Polonia (1980), dar până nu a decis Moscova că sistemul trebuie schimbat, nimic din structura regimurilor comuniste nu s-a clintit. Ca și în România, cauzele interne ale Ungariei, Cehoslovaciei sau Poloniei ar fi pierit sub șenilele tancurilor, dacă nu apărea cauza internă a URSS, transferată întregului sistem. România a fost încă o dată un caz special al istoriei contemporane.

În decembrie 1989, pe teritoriul național al României s-au aflat o serie de cetățeni străini, cu precădere sovietici, având calitatea de membrii ai trupelor speciale sovietice (SPETSNAZ/GRU). Memorialistica foștilor ofițeri din Departamentul Securității Statului (DSS) consideră că aceștia s-au implicat în izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din 1989. Adevărul este că acțiunea agenților străini în România a avut loc concomitent cu revolta maselor populare la gândul că Regimul Ceaușescu refuză să se predea în fața Istoriei și a adevărilor sale. Revoluția Română din decembrie 1989 a fost generată de o revoltă populară născută ca urmare a eșecului politic și economic al elitei politice românești din acele timpuri istorice, s-a radicalizat pe măsură ce represiunea regimului Ceaușescu se dovedea tot mai dură și a atins apogeul prin respingerea totală a vechiului sistem politic.

Anii '80 au marcat o intensificare a „războiului” dintre KGB și CIA. Au fost puse la cale operațiuni de spionaj pentru recrutarea de informatori din tabăra adversă. Confrunțați cu un val de acțiuni propagandistice, declarații publice ale liderilor de partid și de stat din Ungaria, precum și a numeroaselor presiuni politico-diplomatice și militare venite din mai multe direcții, ofițerii Departamentului Securității Statului din România realizează existența unor „cârțițe” ale KGB-ului în interiorul organizației lor, atrăgând atenția totodată, că lideri ai Uniunii Mondiale a Românilor Liberi, îndeosebi Doru Novacovici și Sandu Pokereznic acceptaseră să patroneze organizația „România Liberă”, alături de oficiali de la Budapesta. UMRL sprijinită de oficialitățile maghiare, a înființat pe teritoriul Ungariei tabere de transfugi români, începând cu anul 1988. Este de neexplicat cum puterile occidentale, îndeosebi Franța și SUA, și-au luat drept aliat și partener împotriva regimului Ceaușescu tocmai Ungaria, a cărei prezență în această ecuație induce temeri sau măcar semne de întrebare pentru toți românii.⁹

Istoria creează uneori eroi, popoare și națiuni, alteori distruge, strivește sau mulilează destine colective sau individuale. Din această perspectivă, Ion Iliescu, figura

⁸ Larry Watts, *op. cit.*, pp.236-237.

⁹ Jacob van Eriksson, *CIA, KGB, Securitatea – legături secrete*, București, Editura Integral, 2019, pp.78-83.

cea mai controversată a revoluției, este în realitate un personaj marginal, alte personaje fiind determinante și creatoare ale evenimentelor decisive.

La 17 decembrie 1987 este pusă în aplicare prima etapă a planului de înlocuire a vechilor lideri comuniști cu conducători controlați de Moscova, oamenii de sacrificiu ai celui dintâi val de reforme. În toate aceste țări, KGB a avut nevoie de un factor de presiune internă – masa, mulțimea nemulțumită într-atât încât să-și învingă teama și să iasă în stradă, să protesteze, eventual să recurgă la violență, pentru a provoca sau a răspunde la violențele forțelor de ordine. Occidentul este cel care „ajută” la mediatizarea intensă a transformărilor ce au loc în Polonia și Ungaria, precum și proiecția de imagine supradimensionată a marelui lider Mihail Gorbaciov. Cercul primului val de schimbări controlate nu se închide datorită ”opозиției” lui Ceaușescu. Nici astăzi nu se înțelege de ce! Lui Ceaușescu i se oferea pe rând opțiunea alinierii la reformele gorbacioviste sau o retragere liniștită. Evident, Ceaușescu a refuzat. În plină criză europeană, la București, se perindă delegație după delegație americană, iar cu această ocazie au venit mesaje neoficiale și oficiale, inclusiv scrisori personale de la Reagan și Bush.

Relațiile româno-americane, până atunci preferențiale, unice între legăturile politice și economice dintre Est și Vest, se degradează accelerat la începutul anilor '80 (punctul de plecare fiind defectarea generalului Ioan Mihai Pacepa în anul 1978, un semnal al încheierii ”lunii de miere” dintre Ceaușescu și președinții americani). Deteriorarea relațiilor a avut drept cauză modificarea atitudinii lui Ceaușescu față de americani, mai ales prin pierderea flexibilității cu care tratase până atunci în raporturile bilaterale, devenind ostil și în unele momente arogant în fața unor probleme pe care altădată le rezolvase cu abilitate. Oricât de orgolioși am fi trebuie să acceptăm că o țară mică, lipsită de argumente strategice, o resursă naturală majoră, o armată foarte puternică, o poziție cheie geostrategică – nu-și poate permite să fie ostilă în același timp și Statelor Unite și Uniunii Sovietice decât printr-o viziune nerealistă și iresponsabilă asupra lumii. Așa se face că Nicolae Ceaușescu în simplitatea lui culturală și ideologică rămăsese blocat în mentalitatea umanistă cu care marxismul păcălise milioane de oameni cu un secol și jumătate înainte; el cumpăra sau fura tehnologie convins că luptă împotriva unei practici nedrepte a capitalismului.

Pentru a dezamorsa tensiunea politică din Statele Unite, dar și pentru a se lămurii asupra intențiilor URSS pe mai departe, președintele american îi solicită lui Mihail Gorbaciov o întrevvedere neoficială, cu scop informal. Părțile convin să se întâlnească în Malta, la 2 și 3 decembrie 1989. Liderul comunist român a rămas convins că Bush și Gorbaciov s-au înțeles atunci în două fraze în privința îndepărtării lui de la putere, sarcina revenindu-i lui Gorbaciov, iar Bush urmând să o sprijine internațional. În compensație, America primea dreptul să intervină în Panama. S-a afirmat de multe ori că întâlnirea de la Malta a semănat cu cea de la Yalta. Există anumite similitudini. În primul rând a fost vorba în ambele cazuri de Mari Puteri care hotărau soarta statelor mai mici.

Situația internă și internațională din 1989 nu lasă dubii asupra iminenței căderii regimului dictatorial din România. Marea masă a românilor își dorea înlăturarea lui Ceaușescu de la putere – un lucru este sigur, că serviciile secrete ale Securității și Armatei (DIA) dețineau informații mult mai aprofundate și detaliate asupra pregătirilor ce se făceau – pe plan intern și extern – în acest sens.

În condițiile iminentei căderi a lui Ceaușescu și a existenței unei pregătiri a Kremlinului de a-și impune la putere în România un guvern pro-sovietic (coloana a v a sovietică, cunoscută sub numele de „Corbii”, iar capilor Armatei și Serviciilor secrete le reveneau sarcini dificile. Prin măsurile ce urmau să le ia, aceștia trebuia să împiedice accesarea la putere a grupării stabilite de Kremlin, să contracareze o intervenție militară străină și să împiedice un război civil care ar fi putut duce la dezmembrarea țării. Chiar și acum, după 30 de ani de la acele evenimente, faptul că Armata nu a preluat atunci puterea rămâne o enigmă.

În principal, lupta pentru putere s-a dat între complotiștii moscoviți – bine reprezentați în toate domeniile societății românești- și partida națională din Armată și Securitate. Cel mai vizibil moment care marchează începerea luptei complotiștilor pentru preluarea puterii îl constituie „sinuciderea” mai mult decât suspectă a generalului Vasile Milea, fostul ministru al Apărării Naționale. Acesta este momentul de început a diversiunii ce avea să rupă unitatea de acțiune dintre Armată și Securitate și să ducă, în final, la un conflict, artificial creat între cele două instituții. Cel mai mare rol diversionist l-a jucat Televiziunea Română prin apelurile false lansate în mod cinic și criminal: suntem atacați de „teroriștii-securiști”, fapt ce a condus la uciderea a sute de români.¹⁰

În anul 1984, Nicolae Ceaușescu a fost informat de Securitate despre planificarea la București a unei întâlniri conspirative la care urmau să participe mai mulți generali în rezervă și alte persoane care dețineau sau mai dețineau încă funcții importante în PCR și în stat. Toți cei ce fuseseră convocați la această întâlnire erau agenți sovietici – existând probe certe de trădare a intereselor statului – cazul generalului Șerb. Acest agent sovietic, care ajunsese într-o poziție foarte înaltă în Ministerul Apărării din România a fost arestat în timp ce preda omului de legătură al KGB-ului documente ultrasecrete despre statul român. Ca urmare agenții sovietici vor fi arestați, anihilați dintr-o singură lovitură. Dar bineînțeles, lumina verde trebuia să vină de la șeful statului.

Decizia lui Nicolae Ceaușescu a fost stupefiantă, cel puțin pentru lucrătorii din partea de jos a contraspionajului român. Șeful statului a invocat nevoia protecției, prelucrării și intoxicării respectivilor agenți, interzicând arestarea lor. Atotputernicul Ceaușescu a dispus intensificarea lucrului la Acțiunea Corbii, care consta în urmărirea permanentă a câtorva sute de agenți KGB și GRU, pe teritoriul României, majoritatea lor având funcții importante în partid și în stat. Unul dintre agenții sovietici cei mai periculoși și mai abili, fostul general Ștefan Kostyal (cel care niciodată nu a vorbit

¹⁰ Valentin Raiha, *În decembrie '89 KGB a aruncat în aer România cu complicitatea unor grupuri de militari*, București, Editura Ziua-Omega Press Investment, 1995, pp.9-10.

decent românește), a fost botezat de securiști, Corbul. S-a demonstrat după decembrie 1989 că agenturile sovietice din România s-au întărit și au acționat, o perioadă, cu o îndrăzneală pe care n-au avut-o niciodată pe vremea lui Ceaușescu

Ceaușescu nu a fost niciodată independent față de conducerea de la Moscova. Alt exemplu tipic de „toleranță binevoitoare” a fost Silviu Brucan, care era tratat cu infinite menajamente pentru un opozant al dictaturii lui Ceaușescu. Alte exemple de kgb-iști tolerați sau tratați cu menajamente au fost Nicolae Militaru și Vasile Ionel, ambii au fost scoși din armată pentru legăturile lor cu agenturile sovietice, dar au primit alte funcții, nu mai puțin înalte, în aparatul de stat. Nicolae Militaru, de pildă, în timp ce era urmărit pas cu pas de Securitate, se dovedise că este colaborator al agenturilor sovietice deținea încă funcția de adjunct al ministrului construcțiilor industriale. Ba mai mult nu a suferit nici un fel de coerciție.

Întrebarea care se pune după analizarea acestor „tratamente” preferențiale pentru agenții sovietici este următoarea: în ce mod reușea Kremlinul să-l determine pe Ceaușescu să se poarte atât de blând cu agenții sovietici?

Trebuie să amintim că și Nicolae Ceaușescu făcuse oarecare studii în URSS. Din practica cunoscută, se știe că agenturile sovietice nu ratau racolarea nici unui tovarăș venit la studiile țărilor frățești, mai ales când considerau că acesta are perspective de promovare. Să fi ratat KGB-ul racolarea lui Nicolae Ceaușescu printre colaboratorii săi?¹¹

Tot agenturile sovietice au avut ”meritul” de a manipula puterea din România, dar și opinia publică.

În decembrie 1989 pe teritoriul țării noastre s-a înregistrat un număr neobișnuit de mare de „turiști” sovietici. Pe 15 decembrie 1989, la o stație PECO din Făgăraș se adunaseră 12 automobile marca LADA, fiecare având în componența sa între 3-4 persoane, bărbați și femei. Pe măsură ce alimentau, automobilele LADA demarau în trombă, toate în aceeași direcție, adică spre vest. În data de 22 decembrie 1989, din Ambasada URSS la București, aflată pe Șoseaua Kiseleff, ar fi ieșit grupuri de băieți cu alură sportivă, care s-ar fi răspândit prin capitală, numărul acestora fiind cu aproximație în jur de 80.

Mihail Gorbaciov a fost cel care a anunțat în cadru oficial, în 20 decembrie 1989, că „*în România sunt de așteptat schimbări radicale în următoarele 24 de ore*”.

Dezvăluirea acestui anunț senzațional, care demonstrează amestecul sovietic în evenimentele din decembrie 1989 din România, a fost făcut public de presa din România abia în martie 1992...

În timp ce KGB-ul se ocupa de pregătirea opiniei publice din România, CIA făcea același lucru, pe plan internațional pentru înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu. Cei mari din Occident nu mai aveau nevoie de instrumentul numit Ceaușescu – independentul ca intermediar între ele și China sau URSS, pentru simplul motiv că-și amelioraseră relațiile respective. În al doilea rând, marea finanță occidentală a fost

¹¹ Alexandru Săucă, *KGB –ul și revoluția română. Intensificarea ofensivei antiromânești*, București, Editura Miracol, 1994, pp.9-13.

profund deranjată de faptul că Ceaușescu a fost în stare să achite datoriile externe înainte de termen.

BIBLIOGRAFIE

- Boerescu, Da, Silviu, Colecția Istoriei Secrete, vol. XI, ”Marile manipulări din istoria României. Teroriștii din decembrie 1989 – realitate, ficțiune sau manipulare criminală?”, București, Editura Integral, 2018, pp.51-56.
- Brezekinski, Zbigniew, ”Marele eșec. Nașterea și moartea Comunismului în secolul XX”, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1993, pp.242-243.
- Eriksson, Jacob van, ”CIA, KGB, Securitatea –legături secrete”, București, Editura Integral, 2019, pp.78-83.
- Raiha, Valentin, ”În decembrie '89 KGB a aruncat în aer România cu complicitatea unor grupuri de militari”, București, Editura Ziua-Omega Press Investment, 1995, pp.9-10.
- Săucă, Alexandru, ”KGB –ul și revoluția română. Intensificarea ofensivei antiromânești”, București, Editura Miracol, 1994, pp.9-13.
- Sebestyen, Victor, ”1989. Prăbușirea Imperiului Sovietic”, București, Editura Litera, 2009, pp.17-19.
- Stoenescu, Alex, Mihai, ” Istoria loviturilor de stat în România”, vol. IV, partea I, ”Revoluția din decembrie 1989 – tragedie românească”, București, Editura Rao, 2004, pp.269-270.
- Teodorescu, Filip, ”Un risc asumat. Timișoara decembrie 1989”, București, Editura Viitorul Românesc, 1996, pp.34.
- Watts, L., Larry, ”Ferește-mă Doamne de prieteni! Războiul clandestin al blocului sovietic cu România”, București, 2011, Editura Rao, pp.207-208.

30 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE '89 CAZUL OTOPENI

30 YEARS SINCE THE REVOLUTION OF DECEMBER '89. THE OTOPENI CASE

Prof. Mădălina Dinu-Pătrașcu¹

Abstract: *In Romania, unfortunately in '89, there were special conditions, and the ouster of the old regime could not be done peacefully, through a velvet revolution. As a consequence the change was done using violent ways that lead to death and casualties. The army was brought to maintain order, to calm down the rebellious crowd using force, which overflowed the streets like a volcanic lava.*

Within the context of these events that took place in December '89, there arose the 'slaughter' at the most important airport of the country – Otopeni International Airport from Bucharest. At the dawn of December 23, '89, a subunit of the security troops from the Intercommunication centre in Campina boarded in three trucks, covered with canvas, as a result of an outrage diversion, some enlisted men along with their fellows from the Army, that were on the airport duty to strengthen the guard, due to the 'terrorist danger', they were welcomed with a strong fire executed with all the subsidy equipment, fire that was executed by surprise, without being given the validation password, being a killing fire, without a warning.

The platform in front of the airport was covered with wounded and deceased; the wounded one received late medical assistance, and those who had the change to remain alive were arrested and presented to the press as terrorists. Ironically, naively or irrationally, or malevolence, because the enlisted men from Campina were perceived as enemies, hardly the M. Ap.N enlisted men realised that they were the ones that slaughter the crowds and not the terrorists, but their own comrades that came to defend the airport.

There was a lawsuit against the commanders, a trial that lasted until 2003. During the lawsuit, the guilty tried to exonerate, several 'subterfuges' were tried, a real and profound research not being allowed – during the lawsuit the statement was that it had been fired by mistake and other

Keywords: *the Romanian revolution, the Otopeni case, terrorists, the Romanian army*

La 30 de ani de la Revoluția din decembrie 1989 întrebările pe care și le pun românii sunt atât de numeroase, încât, chiar simpla lor înșiruire pe o listă, i-ar face să abandoneze interesul pentru un răspuns. Din păcate, istoricii nu au acces la toate aceste documente care ar reuși, chiar și parțial să facă lumină, dezavantajul fiind acela că anumite documente esențiale au fost definitiv distruse, altele pot fi distruse în momentul unei schimbări a puterii politice sau vor fi distruse în viitor, înainte să le treacă termenul de prescripție. Adevărul are funcție continuă și devine inutil pentru Istorie, pentru istoria care se creează în fiecare clipă, dacă este aflat atât de târziu încât să nu mai poată influența evenimentele în curs.

Totuși, pe fundalul „revoluțiilor de catifea”, România a fost singurul membru al blocului răsăritean a cărui revoluție a dus la prăbușirea regimului comunist prin

¹ Liceul Tehnologic „Constantin Cantacuzino”, Băicoi, Prahova și membru al SSIR Câmpina.

violență. „Originalitatea” regimului din România avea, într-un fel, câteva precedente istorice. Nu era deloc prima oară când România proceda altfel decât Uniunea Sovietică și celelalte țări comuniste din Estul Europei. În 1958 și în 1968, de asemenea România a ales alt drum!

În România, din păcate în '89, au fost condiții deosebite, unde înlăturarea vechiului regim nu se putea realiza pașnic, printr-o revoluție de catifea. Ca urmare schimbarea s-a efectuat prin ferme mijloace violente soldate cu morți și răniți. Armata a fost chemată să facă ordine, să potolească prin forță mulțimea răsculată, care se revărsase în stradă precum lava vulcanică.

În contextul evenimentelor care s-au petrecut în decembrie '89, s-a produs „măcelul” la cea mai importantă poartă aeriană a țării – Aeroportul Internațional Otopeni București. Să pornim pe firul evenimentelor de atunci din decembrie 1989 ca să înțelegem cum au ajuns militarii de la Câmpina în această situație.

În data de 21 decembrie 1989, în jurul orelor 12,00 în București începe mitingul comandat de Nicolae Ceaușescu care se va transforma în unul de protest².

Pe fondul acestei stări de incertitudine care a fost generată de acest miting, în jurul orelor 13,30 la Centrul de transmisiuni Câmpina se primește ordin de la C.T.S. prin mr. Ceaușu Gheorghe ca două companii din această unitate să se deplaseze la București, sub comanda col.Stamen Ion, comandantul unității. Se pune întrebarea de ce unitatea din Câmpina?³

Centrul de Transmisiuni Câmpina, situat la intrarea în localitate, pe partea stângă, era un fel de „cal de bătaie”, militarii de aici fiind chemați la toate acțiunile atunci când în București se organiza ceva: defilări, primiri de delegații. Fiind aproape de București această unitate era mereu chemată la astfel de acțiuni. Această unitate a aparținut comandamentului trupelor de securitate fiind o unitate unicat, pivot, de sine stătătoare, de pregătire a transmisioniștilor din trupele de securitate ale Ministerului de Interne. Cei care au trecut prin Centrul de Transmisiuni Câmpina știu că aici au fost pregătiți oameni care să îndeplinească misiuni pe linia de transmisiuni. Nu poate exista nici un fel de confuzie pentru cei care înțeleg locul pe care îl are în cadrul Ministerului de Interne sistemul pregătirii în domeniul transmisiunilor.

Detașamentul de plecare la București era alcătuit din dl. comandant col. Stamen Ion, secretarul de partid, col. Pârvan Gheorghe, maior Aron Bugoiu din partea staului major, 2 companii de soldați, compania I și compania a III a, comandanți de plutoane cu 3 plutoane a câte 30 de oameni. În jur de 100 de oameni la fiecare companie. La aceștia se adaugă medicul unității, dr. Iliuță, plus autostații pentru legătură, salvarea, mașina statului major și mașinile cu militari îmbarcați: autocamioane și autobuz. Un detașament cu peste 220 de oameni care a mers la București⁴.

² Spencer Elizabeth, *Masacrul de la Otopeni*, Editura Viitorul Românesc, București, 1993, p. 25.

³ Labonțu Constantin, *Otopeni '89. Diversiune sau naivitate?*, Editura PACO, București 2009, p.17.

⁴ Toma Emanoil, *Vin florile secerați-le!*, Editura Amanda Edit, București, 2014.pp.135-141.

În jurul orelor 16.00 cele 2 subunități de la Câmpina ajung în apropiere de București, dar nu intră în cazarma Băneasa (cazarma Comandamentului Trupelor de Securitate), ci sunt dirijate spre central capitalei. Aproximativ în jurul orelor 16,30, cele 2 subunități de la Câmpina au ajuns în zona Hotelului București, Calea Victoriei unde sunt amplasate în rezervă (în așteptare!) de către șeful de stat major al CTS col. Pavelescu Dumitru, în sectorul str. Academiei, Hotel Union, Hotel Negoiu, intrarea C a fostului sediu al CC al PCR. Militarii de la Câmpina au fost aduși ca rezervă pentru acele forțe care eliberaseră și degajaseră Piața Palatului. Mitingul se terminase, lumea se răspândise, iar cei de la Câmpina au parcat camioanele în zonă, au debarcat militarii și au așteptat în zona respectivă. Nu aveau scuturi, nici bastoane, erau o unitate de instrucție, iar armamentul se găsea în lăzi iar acestea erau în camioane.

Militarii de la Câmpina nu au avut nici un moment contact cu demonstrații fiindcă nu era posibil. Acolo, în față erau unități ale armatei, erau militarii cu scuturi de la unități speciale din București, iar cei de la Câmpina se găseau în spate. În ziua de 22 decembrie, în jurul orelor 9,30-10,00 militarii de la MapN care se găseau în zonă, plus transportoarele blindate care staționaseră până atunci au început să plece. Militarii au început să se retragă, probabil în cazărmi, iar între demonstrații care se găseau pe Bulevardul Magheru și cei de la Câmpina rămăseseră doar scutierii care mai blocau străzile de acces către Piața Palatului. Maiorul Aron Bugoiu, participant direct menționează : „*La un moment dat am văzut că o mașină în care era colonelul Pavelescu părăsește piața. Pleca cu militarii lui. Am oprit mașina respectivă, l-am întrebat ce se întâmplă și mi-a spus: „A dat ordin colonelul Pavelescu să părăsim dispozitivul!”, Atât am așteptat, știam că era vorba de șeful de stat major, colonelul Pavelescu, care fusese în zonă și condusesese activitățile acolo, și normal, n-am așteptat să mai primesc alt ordin, am imbarcat oamenii și am plecat. Atunci au venit pe lângă noi demonstrații care doreau să intre în Piața Palatului. Nu ne-au agresat, nu ne-au îmbrâncit; le-au dat soldaților biscuiți. Am fost surprins de această manifestare, pentru că mă așteptam să fie un moment de tensiune, să nu fim lăsați să plecăm. Am plecat de acolo pe lângă magazinul Victoria, pe cheiul Dâmboviței, până în Regie, apoi pe la Podul Grand spre Bulevardul 1 Mai și Arcul de Triumf. În acea zonă s-a oprit, deoarece o mașină rămăsese în urmă și trebuia să refac coloana. Am continuat deplasarea și am venit în cazarma Băneasa, la Comandamentul Trupelor de Securitate, actualul Inspectorat al Jandarmeriei”.* Ce se întâmplase însă cu cealaltă companie? ⁵ Aceasta a mai întârziat puțin, iar la verificarea făcută de dl maior Bugoiu Aron s-a constatat că lipsește un pluton. Practic, acesta se găsea sub comanda col. Stamen Ion, dar fusese luat și introdus chiar în noaptea de 21 spre 22 decembrie în CC. Acești militari au rămas izolați de cei de la Câmpina, iar în momentul în care manifestanții au blocat piața, ei n-au mai putut să plece. Ulterior au fost evacuați și duși la regimentul de gardă din zona Academiei. Deoarece erau soldați cu comandant de pluton, au fost dezarmați, imbarcați într-o mașină și trimiși către o unitate militară

⁵ Toma Emanoil, *op. cit.*, pp. 27-30.

din zonă. Aflați în unitate la Băneasa, militarii de la Câmpina nu puteau să plece către casă, deoarece comandantul trupelor de securitate le ordonase clar: „*Așteptați să vină și pe urmă plecați!*” Neputând să plece pe data de 22 decembrie din București, din cauză că le lipsea plutonul, militarii de la Câmpina au fost prinși în evenimentele ce au urmat în noaptea de 22/23 decembrie 1989, și după aceea la Otopeni. Neavând acel pluton militarii de la Câmpina (acel pluton a fost reținut la regimentul de gardă și de acolo au fost escortați la gară unde au fost urcați în tren și au ajuns la Câmpina!) au fost obligați să se cazeze și să se odihnească în cazarma de la Băneasa.

În jurul orelor 3 de dimineața, 23 decembrie 1989, se dă alarma și li se cere să se prezinte tuturor militarilor de la Câmpina pe platoul cazărmei de la Băneasa cu tot efectivul. Maiorul Bugoiu, col. Stamen și col. Pârvan sunt chemați la comandantul trupelor gen. Grigore Ghiță.

Acolo primesc ca misiune să meargă cu cele două companii la Otopeni pentru a întări dispozitivul de apărare din zona aeroportului, deoarece sunt solicitări din partea acestora.

În timp ce militarii de la Câmpina erau organizați pentru a pleca spre Otopeni, asupra unității de la Băneasa a început să se tragă. S-a dat ordin atunci să se întărească dispozitivul de apărare al cazărmei și de aceea a fost nevoie de 2 plutoane pentru a se putea suplimenta în acest fel posturile de santinelă. Acest lucru a determinat întârzierea plecării către Otopeni. În jurul orei 5,00 se primește de la gen. Ghiță un nou ordin prin care se menționează clar că din cele 2 companii de la Câmpina una să meargă la Boteni, compania I sub conducerea col. Stamen Ion, a col. Pârvan Gheorghe, iar compania III, sub conducerea col. Patraș de la comandament, a maiorilor Popovici de la statul major al comandamentului și Bugoiu de la statul major al unității din Câmpina la care se adăuga lt. maj. Barbu de la Câmpina cel care îl înlocuia de comandantul de drept al companiei. S-a hotărât ca la Otopeni să se meargă cu 3 camioane, cu 24 de militari în fiecare camion, cu comandanți de pluton, plutonul I, lt. Vlădila, plutonul II, lt. Iliescu, plutonul III, lt. Dinu. Toate cele trei camioane aveau ca șoferi angajați civili.

S-a plecat în dimineața zilei de 23 decembrie 1989, în jurul orei 5,30 spre Otopeni⁶. Camioanele au ieșit în DN1 și de aici până către aeroport au trecut prin trei filtre fiind lăsați să treacă în urma verificărilor. În strada care ducea către aeroportul civil Otopeni s-a realizat un nou filtru unde s-a primit un nou însoțitor al convoiului, lt. major Ionescu, de la divizia de artilerie care trebuia să conducă coloana acolo unde era așteptată. Dl col. Patraș care era în primul camion, la rugat pe lt. maj. Barbu de la Câmpina să se ducă în spate, în camion cu soldații, iar în față să urce lt. maj. Ionescu. Noroc sau mână a destinului?!

S-a reluat deplasarea pe șoseaua care intră din DN1 către aeroport, vreo 400-500 de metri fără nici un fel de problemă. Deodată s-a auzit o rafală de foc automat și s-a creat un moment de panică. Aflat în camionul al 3 lea, maiorul Bugoiu își aduce

⁶ *Ibidem*, p. 30.

aminte: „Din camionul în care mă aflam, al treilea, n-am auzit decât camionul din fața mea, al doilea, care a oprit și el mai în față. Zona fiind aproape închisă, zgomotul făcut de focul armelor automate amplifică ecoul, nu știam de unde se trage, aveam senzația că suntem încercuiți și că se trăgea din toate pozițiile. Am coborât din camion și m-am deplasat spre roata din spate, pe partea dreaptă. În partea dreaptă a mea era pădure, o zonă împădurită, dar nu se trăgea de acolo. Se trăgea din față și din partea stângă de pe clădirea Departamentului Aviației Civile. De acolo se trăgea puternic, dar am mai sesizat un lucru și anume că e vizat cel din față, că se trage din față către primul camion, dar și către al doilea. Camionul nostru însă era expus focului de pe partea stângă, dinspre Departamentul Aviației Civile, căci de acolo camionul nostru se vedea foarte bine și se putea trage în el. De fapt așa au apărut și primele victime din al treilea camion. Primii oameni de aici au fost împușcați de pe Departamentul Aviației Civile, de pe acoperiș. Acesta era o clădire de 4-5 etaje și pe platform de sus instalaseră un sistem de foc – pușcă mitralieră și pistoale mitralieră”.

Și iadul s-a dezlănțuit...Focul a fost reluat de câteva ori deși s-a tot strigat că cei de la Câmpina nu sunt teroriști...degeaba...când focul s-a terminat, cei care mai erau în viață au fost somați să coboare din camion și să se îndrepte către aeroport. În acel moment a venit autobuzul de tură, cu personalul aeroportului, cei care intrau la serviciu la ora 7,00. Probabil ceasul era 6,30, poate 6,40. După ce a trecut de al doilea camion a început să se tragă și asupra autobuzului. O parte dintre pasageri au fost răniți, alții au încercat să coboare, dar șoferul autobuzului nu a fost rănit și de aceea a dat înapoi. O parte dintre cei care coborâseră au fost striviți, alții au reușit să evite în ultimul moment impactul, dar autobuzul a dat înapoi, a întors și a ieșit în DN1. Acesta a fost un alt moment în care au murit mulți militari de la Câmpina, pentru că nu și-au dat seama ce se întâmplă, pentru că erau cu mâinile în sus, mergeau către dispozitivul de apărare al aerogării și au fost surprinși de un foc pe care nu îl așteptau și s-a tras asupra lor ca și cum ar fi fost în fața plutonului de execuție. Era un dispozitiv de apărare format din militari din divizionul de artilerie conduși de lt.maj. Zorilă. S-a tras fără nici un fel de comandă, fără avertisment, dar mai ales fără motiv.

Maiorul Aron Bugoiu a rămas cu 21 de oameni în aeroport. Restul până la 72 plus ofițerii au fost răniți sau morți. Aceștia au fost apoi duși într-un garaj, legați, cu mâinile pe pereți, cu fața la perete și mâinile sus. Erau considerați „teroriști”, „oamenii lui Ceaușescu”, „veniți să-i omoare”...Au fost percheziționați, dar în ciuda actelor găsite la ei tot s-a considerat că erau teroriști...Maiorului Bugoiu i s-a pus cătușele la mâini și a fost dus în zona verde a aeroportului unde erau toaletele...Aici s-a întâlnit cu colegul său de la Câmpina, lt. Dinu care era legat tot cu cătușe de calorifer..soldații au fost duși într-o cameră separată la subsolul clădirii. Cei doi ofițeri au fost filmați de reprezentanți ai posturilor străine aflați la aeroport, de medici fără frontiere, civili, au fost apostrofați, înjurați, batjocoriți...

Către ora 12 au fost ridicați de acolo, fără nici un fel de explicație, duși la ofițerul de serviciu, și s-a încercat să li se scoată cătușele...A fost nevoie de tăierea acestora pentru ca mâinile celor doi să fie eliberate....

Ofițerul de serviciu le-a comunicat celor doi sec: *„Luați-vă oamenii care au mai rămas, vezi că sunt jos la subsolul clădirii și vedeți ce faceți...recuperați materialele și ce mai faceți pe aici?”*⁷

Întâlnirea cu cei scăpați cu viață nu poate fi descrisă în cuvinte. Iar despre cei morți..ei au fost lăsați în mașini și în șanț până în data de 24 decembrie. Atunci au fost strânși și puși pe niște foi de cort și duși în spatele unei magazii. S-a crezut că au fost duși la morgă. Din păcate nu. Și în data de 26 decembrie militarii de la Câmpina erau tot în spatele magaziei...Apoi au mutat camioanele pentru a „se vedea” că se regrupaseră și nu că erau în coloană în momentul atacului..

Cei rămași în viață, cei 21 de militari au rămas în dispozitiv până în data de 27 decembrie 1989. Mărturia maiorului Bugoiu despre acea zi este deosebit de emoționantă:

„Pe 27 am plecat din aeroport cu un camion și am mers la Băneasa. Nu știam cine mai era acolo, ce se întâmplase. Subunitatea care plecase la Boteni se întorsese direct la Câmpina, iar la Băneasa rămăsese salvarea, autostațiile militare, mașina comandantului, mașinile cu care noi ajunsesem acolo. Din cele 3 autocamioane cu care am venit nu s-a mai putut recupera nimic. Acelea au rămas la Otopeni. Am format o coloană neomogenă de 5-6 mașini:camion, Aro, Dacie, autostații, salvare cu care am plecat de acolo dupăamiază pe la 2-3. Cei de la Băneasa ne-au spus că plecăm pe propria răspundere. Dar poate cel mai emoționant moment a fost acela al reântâlnirii cu lt. maj. Barbu. Acesta fusese în primul camion și credeam că este mort. El a plecat de la Otopeni când s-a tras, a fost în arest la acea unitate și apoi trimis pe 26 decembrie la Băneasa.

Trebuia să vin la Câmpina. Bucureștiul nu mai era sigur. M-am dus la ofițerul de serviciu, m-am dus la consilierul politic și i-am spus că plec și i-am cerut un steag, un drapel al României, de-ăla cu gaură că așa era. Mi-am pus banderola pe mână, am legat steagul de primul camion și am plecat: eu în față, Barbu după mine cu Aro, și ce am mai avut acolo...

*Și la 5 și jumătate eram la Câmpina. Se înserase”.*⁸

A fost un proces împotriva comandanților, un proces penal care a durat până în anul 2003. În timpul procesului, vinovații s-a încercat să fie disculpați, s-au căutat diferite „chichițe” avocațești, nefiind permisă o cercetare penală cuprinzătoare și profundă – pe parcursul procesului s-a afirmat că s-a tras din eroare și din altele...Iar ca o palmă dată supraviețuitorilor, dar mai ales rudelor celor decedați, un procuror militar gen. Dan a menționat clar în sala de judecată: ”Cât sunt eu magistrat Armata nu va fi încriminată!”. Și semn că nimic nu este întâmplător, lt.major Zorilă a fost condamnat la 4 ani, dar a intrat sub incidența unui decret de grațiere, gen. Ghiță a fost imediat grațiat, iar pe Drăghin la fel. Ba mai mult Zorilă și Drăghin sunt acum în Marele Stat Major cu grad de general.

⁷ Ibidem, pp.36-37.

⁸ Ibidem, pp.40-43.

În 1989 exista, în structura Ministerului de Interne o unitate specializată în lupta antiteroristă. Această unitate, USLA în zilele Revoluției a fost solicitată să intervină la sediul M. Ap.N pentru a-l apăra împotriva „teroriștilor”. Un grup de luptători, comandat de maiorul Trosca, au fost uciși și ei la fel ca și militarii de la Câmpina. Astfel luptătorii antitero, în frunte cu Trosca, sunt primiți cu rafale de foc, trase cu toate categoriile de armament, inclusiv antitanc. Să fie doar o pură coincidență?

Militarii de la Câmpina, luați prin surprindere, nu au avut posibilitatea să evite ploaia de gloanțe care s-a abătut asupra lor, să se adăpostească, în final au fost în bătaia directă a gloanțelor, lipsiți total de apărare. Cei 21 de militari care au rămas în viață au fost pur și simplu „norocoși” (!!!)

Tablou de groază, pictat cu morți, gemete de la cei răniți și chipuri schimonosite, priviri înnebunite de spaimă și groază ale celor care au scăpat ca printr-un miracol cu viață...Așa i-au întâmpinat zorii zilei de 23 decembrie 1989 pe militarii de la Câmpina.

A circulat în unele ziare, versiunea potrivit căreia crima de la Otopeni a fost una premeditată. Militarii au fost uciși din cauză că nu au executat foc împotriva populației care s-a răsculat împotriva regimului în zilele de 21 și 22 decembrie 1989.

O altă versiune a fost aceea că trupele de transmisiuni au știut cine a tras cu adevărat în manifestații de la București în acele zile ale lui decembrie și s-a procedat la lichidarea martorilor oculari.

O altă întrebare care își așteaptă răspunsul este: cine dintre cei doi generali Rus Iosif și Ghiță Grigore a desconspirat acțiunea pe care crainicul TVR, Teodor Brateș o comenta la postul național de televiziune cu 1-2 ore înainte de masacrul „Trei camioane cu teroriști se îndreaptă spre aeroportul Otopeni!”..

Întrebări care încă își mai așteaptă răspunsul...

S-a dorit trecerea anilor astfel încât prescripția faptelor din dosar să aibă loc.

Din fericire, tribunalul de la Haga a considerat Dosarul Otopeni drept crimă împotriva umanității. Așa că faptele sunt imprescriptibile.

Anul acesta se împlinesc 31 de ani de la masacrul de la Otopeni. Ani grei pentru părinții și rudele celor morți atunci, pentru răniți și supraviețuitori.

Material dedicat tuturor celor care au pierdut pe cineva acolo la Otopeni.

BIBLIOGRAFIE

Labonțu, Constantin, *Otopeni '89. Diversiune sau naivitate?*, București, Editura Paco, 2009.

Spencer, Elisabeth, *Masacrul de la Otopeni, București*, Editura Viitorul Românesc, 1993.

Toma, Emanoil, *Vin florile. Secerați-le!*, Ploiești, Editura Amanda Edit, 2014.

Toma, Emanoil, *S-au dat arme la maimuțe!*, Ploiești, Editura Amanda Edit, 2015.

ANEXE

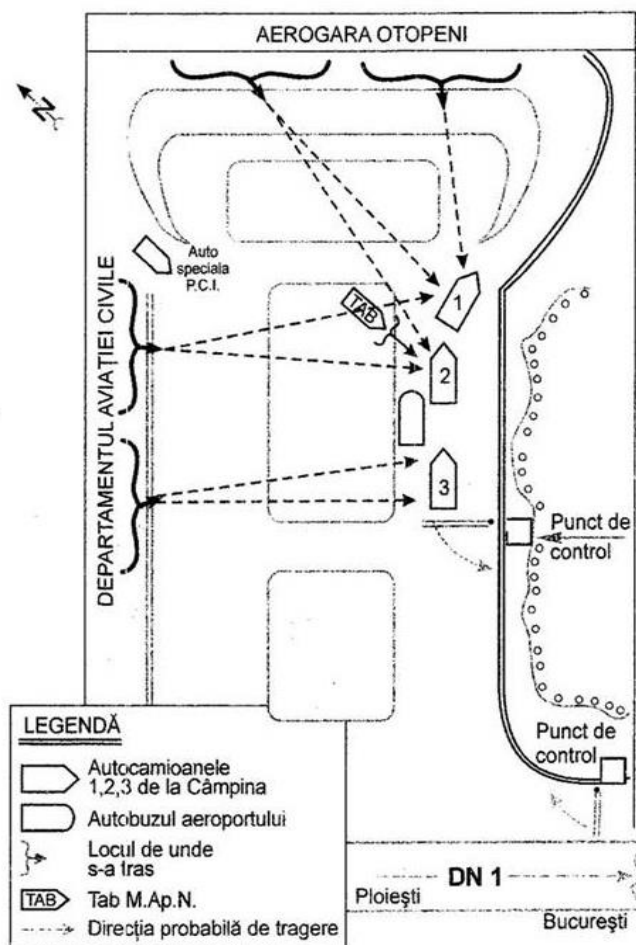

Fig. 1. Situația forțelor în momentul producerii focului

(sursa: Labonțu, Constantin, *Otopeni 89. Diversiune sau naivitate*, Editura PACO, București, 2009, p. 162)

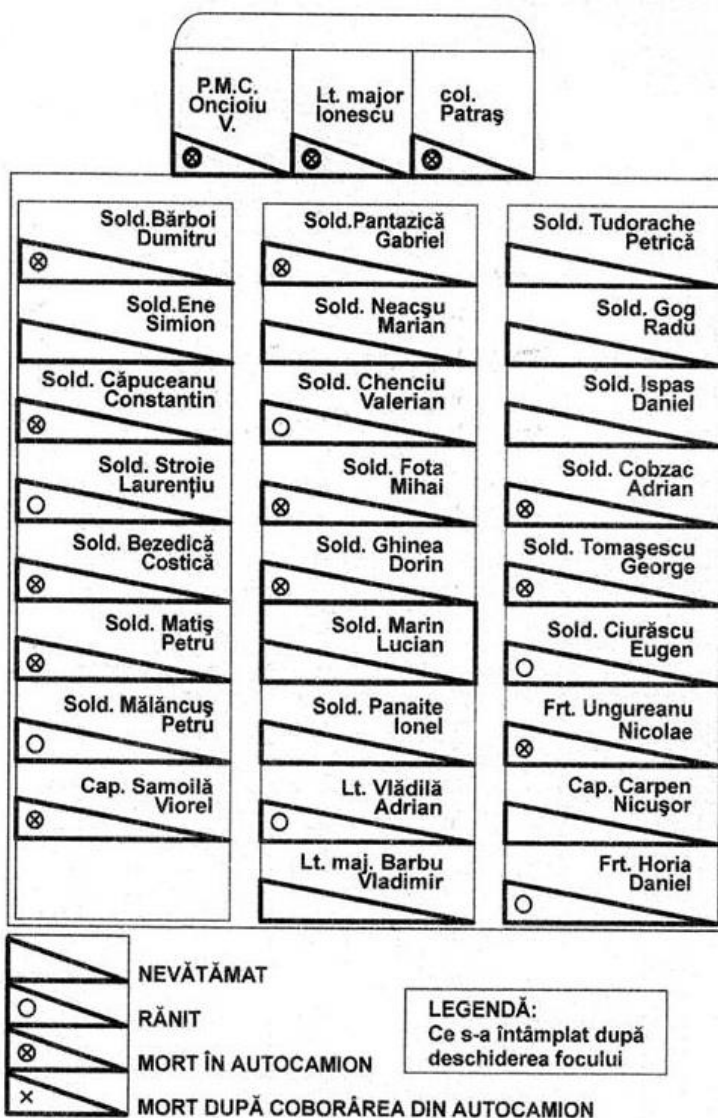

Fig. 2. Așezarea militarilor din primul autocamion în momentul primirii cu foc
 (sursa: Laboțu, Constantin, *Oțopeni 89. Diversiune sau naivitate*, Editura PACO, București, 2009, p. 163)

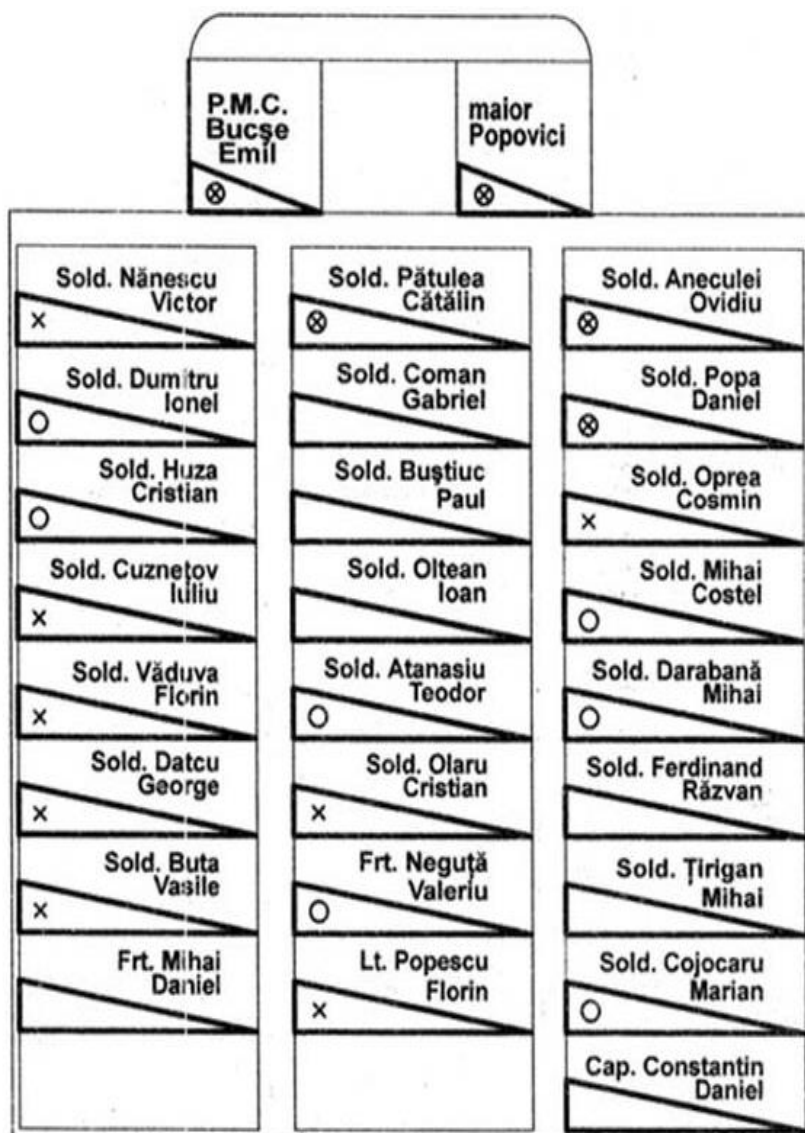

Fig. 3. Așezarea militarilor în al doilea autocamion în momentul primirii cu foc
 (sursa: Laboțu, Constantin, *Otopeni 89. Diversiune sau naivitate*, Editura PACO, București, 2009, p. 164)

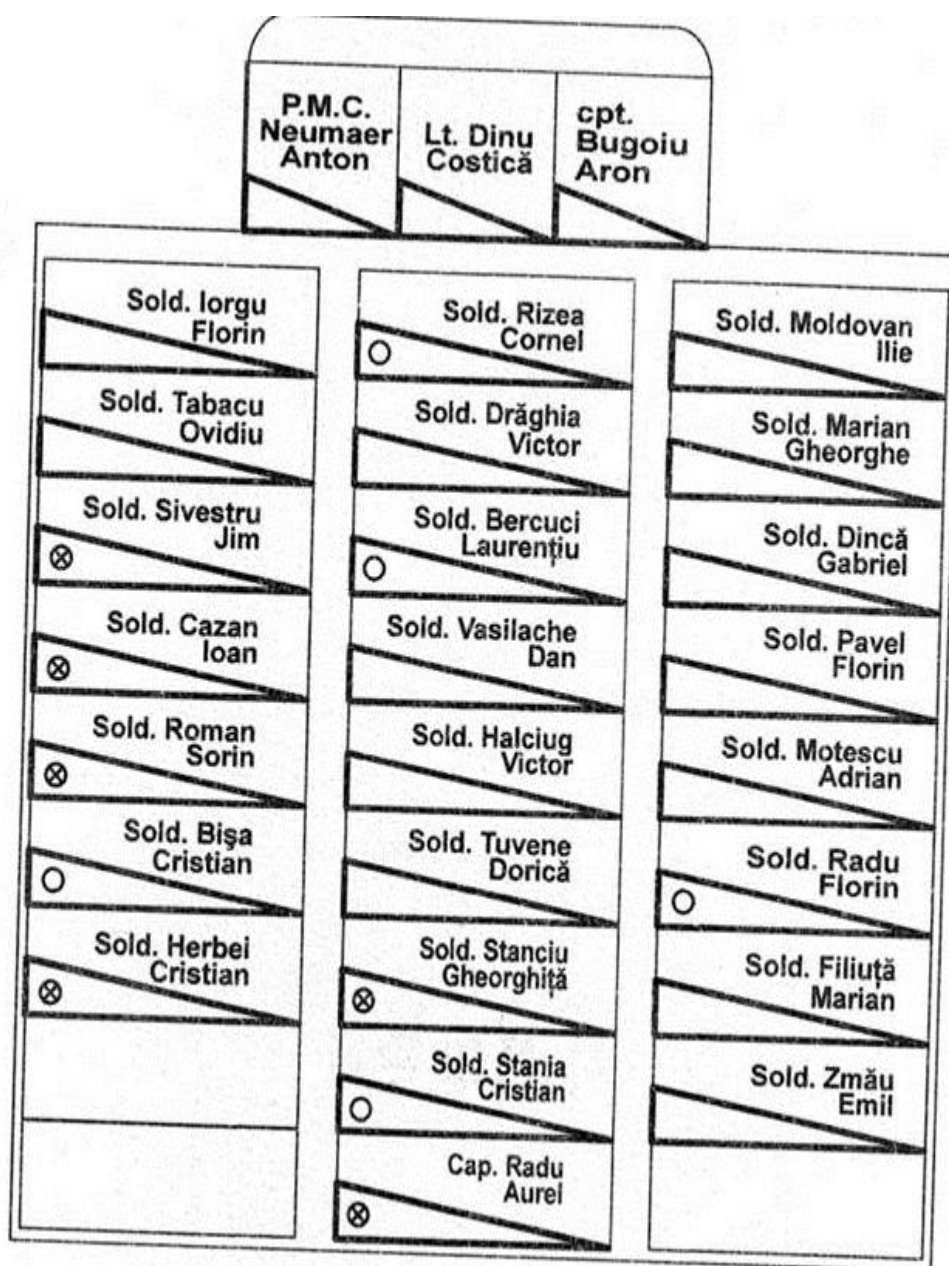

Fig. 4. Așezarea militarilor în al treilea autocamion în momentul primirii cu foc
(sursa: Labonțu, Constantin, *Otopeni 89. Diversiune sau naivitate*, Editura PACO, București, 2009, p. 165)

ISTORIA HOLOCAUSTULUI

THE HISTORY OF THE HOLOCAUST

EVREII ȘI „STEUA LUI DAVID” ÎN TIMPUL REGIMULUI ANTONESCU (1940-1944)

THE JEWS AND THE STAR OF DAVID DURING THE ANTONESCU REGIME (1940-1944)

Drd. Emanuel BĂLAN¹

Abstract: *In the authorities' view, the Jews were spies of the enemy, either directly, Soviet Bolshevism or the Anglo-American imperialists. All the legislative measures, orders and ordinances taken by the authorities, most of them having as issuer the Ministry of Interior, imposed on the Jews an exceptional regime. After the outbreak of the anti-Soviet war, on June 21, 1941 and the great pogrom in Iasi in a number of localities in Moldova, the obligatory port of the yellow star was introduced for Jews. The fashion of stigmatizing Jews has its roots in the medieval period, being restored to contemporary practice by Hitler's Nazi regime since 1933.*

This distinctive sign, an element of Jewish discrimination, was imposed sporadically on the territory of Romania during the war. The sign was first introduced for the Jews who were obliged to work in the labor camps. Thus, by Regulation 2030, of July 12, 1941, signed by Antonescu, it was stated that the Jews from these detachments "will have on their left arm a yellow bracelet, 10 cm wide. The wearing of the distinctive sign was one of the many restrictive and discriminatory measures imposed on the Jews of Romania in the Antonescu regime (1940-1944).

Keywords: *jews, Antonescus regime, Filderman, the distinctive sign, criminal sanctions*

Regimul Antonescu a considerat populația evreiască, un inamic, un pericol pentru siguranța națională, considerându-i „mai vătămători decât pe dușmanii externi pentru că de la dușmanii din afară ne poate veni ciuntirea trupului țării – spunea mareșalul Antonescu – dar de la cei dinăuntru, otrăvirea și ticăloșirea sufletului neamului nostru”². Deci, în viziunea autorităților, evreii erau spioni ai inamicului, fie el direct, bolșevismul sovietic sau ai imperialiștilor anglo-americani. Toate măsurile legislative, ordine și ordonanțe luate de către autorități, cele mai multe având ca emitent Ministerul de Interne, au impus evreilor un regim excepțional.

După declanșarea războiului antisovietic, la 21 iunie 1941 și a marelui pogrom de la Iași într-o serie de localități din Moldova a fost introdus pentru evrei portul obligatoriu al stelei galbene. Obligarea evreilor de a purta un semn distinctiv nu a o

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: ”Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

² *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri, 1940-1944* (ed. Lya Benjamin), Editura Hasefer, București, 1996, doc.60, p.168.

fost o creație a celui De Al Doilea Război Mondial. Stigmatul a apărut în evul mediu, la începutul mileniului I, când în lumea musulmană, creștinii și evreii, erau obligați să poarte un veșmânt special care să-i deosebească de musulmani.³ În Europa, Conciliul de la Luteran din 1215, din timpul Papei Inocențiu al III-lea, a impus purtarea semnului distinctiv, dar măsura nu a fost imediat aplicată.⁴ În spațiul german, începând cu secolul al XIII-lea, evreii erau obligați să poarte o pălărie țuguiată, de culoare galbenă.⁵ În spațiul românesc evreilor le era interzis să poarte hainele majorității. De exemplu, în diploma de privilegii acordate evreilor din Transilvania de către principele Gabriel Bethlen, se preciza că li se îngăduie portul lor, pentru a nu necinsti portul creștinilor.⁶ În Moldova, evreii nu aveau voie să poarte turbane turcești, iar în Țara Românească trebuiau să poarte doar haine „de culoare neagră sau vânătă”, fără „conduri galbeni sau roșii, ci numai negri”.⁷

Deci, moda stigmatizării evreilor își are rădăcinile în perioada medievală, fiind readusă în practica contemporană de regimul nazist a lui Hitler, încă din 1933.

Acest semn distinctiv, element de discriminare a evreilor, a fost impus sporadic pe teritoriul României în timpul războiului.

Semnul a fost introdus la început pentru evreii care prestau muncă obligatorie în detașamentele de muncă. Astfel prin Regulamentul 2030, din 12 iulie 1941, semnat de Antonescu se preciza că evreii din aceste detașamente „vor avea pe brațul stâng o brasardă de culoare galbenă, lată de 10 cm.”⁸

La 2 iulie 1941, comandantul garnizoane Huși a dat ordin ca evreii evacuați din oraș să poarte semnul distinctiv. Mai mult, la 4 iulie, șeful poliției Bacău a ordonat ca „orice evreu sau evreică” din oraș să poarte, în termen de 48 de ore „steaua evreiască”, formată din două triunghiuri din stofă galbenă în lungime de șase centimetri fiecare latură, în afară de evreii în uniformă și care servesc în armată. Delincvenții vor fi arestați imediat.⁹ La câteva zile distanță, la 8 iulie, prefectura Covurlui ordona tuturor evreilor să poarte semnul distinctiv. Federația reacționează față de aceste măsuri, și la 15 iulie remite autorităților un prim protest în care arată că „nici o lege nu a autorizat luarea acestei măsuri”, iar ordonanța „împedică populația evreiască de a circula, de a se alimenta sau de a se prezenta autorităților”.¹⁰ Din păcate și acest protest ca și altele, a rămas fără răspuns. Măsurile autorităților locale de impunere a semnului distinctiv au continuat, astfel că la începutul aceleiași luni, prefectul de Dorohoi ordonă evreilor să

³ Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 109.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Andrei Oișteanu, *Mythos & Logos*, Editura Nemira, București, 1999, pp. 229-243.

⁶ *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, București, 1986, vol. I, p. 90.

⁷ *Idem*, vol II/1, București, 1986, p. 17, 32.

⁸ *Evreii din România între anii 1940-1944*, ed. Lya Benjamin, vol. I, Editura Hasefer, București, 1993, p. 159.

⁹ Lya Benjamin, Dumitru Hâncu, Hary Kuller, Ioan Șerbănescu, 1941. *Dureroasa fracturare a unei lungi conviețuiri*, Centrul pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România, București, 2001, p. 78.

¹⁰ Jean Ancel, *Documents concernig the fate of Romanian jewry during the Holocaust*, Beate Klarsfeld Fountain, Jerusalem, 1986, vol. II, nr. 174, p. 461.

poarte acest semn. Și primăria Focșani, ordona la 14 iulie, ca toți evreii să poarte semnul distinctiv „format din două triunghiuri suprapuse pe fond alb.”¹¹

La 20 iulie, guvernatorul Bucovinei, lt-col Alexandru Rioșanu¹² a ordonat evreilor din întreaga provincie să poarte semnul distinctiv.¹³ Motivația acestei măsuri a fost că separarea va fi benefică statului, deoarece evreii, considerați ca elemente subversive, care pactizau cu inamicul bolșevic, iar femeile și fetele evreice care căutau compania soldaților români și germani pot fi un pericol pentru siguranța statului. Astfel, în opinia guvernatorului Bucovinei, este necesar să se ordone „– *sub sancțiune penală – ca toți evreii bărbați și femei să poarte obligatoriu și vizibil o brasardă de culoare albă, pe care să fie aplicată steaua evreiască, plină, în șase colțuri, în culoare neagră*”.¹⁴

În urma protestelor repetate ale comunității evreiești, la 31 august ministrul de interne Dumitru I. Popescu¹⁵ a promis lui Filderman să anuleze obligația purtării stelei evreiești introdusă în numeroase orașe din Moldova, dar promisiunea nu a fost onorată.¹⁶ Și la Iași, generalul Cărlăonț¹⁷, comandantul militar, a ordonat evreilor să

¹¹ *Idem*, nr. 188, p. 483.

¹² **Alexandru Rioșanu**, s-a născut în 1892 și a avut gradul de locotenent-colonel. După instaurarea regimului antonesciano-legionar, la 10 septembrie 1940, este numit subsecretar de stat la Ministerul de Interne și reconfirmat la 14 septembrie 1940 ca subsecretar de stat pe lângă Departamentul Internelor, pentru Poliție și Siguranță, în guvernul național-legionar. A ocupat această funcție până la 24 ianuarie, conducând operațiunea de reprimare a Rebeliunii legionare. În perioada iunie-august 1941 a fost guvernator al Bucovinei. A murit la 30 august 1941 în urma unei operații nereușite (Pavel Moraru, *Alexandru Rioșanu (1892–1941), un colonel la datorie*, în „Studii de Securitate și Apărare. Publicație Științifică”, nr. 2 (12) 2014, pp. 146-153).

¹³ Jean Ancel, *op.cit.*, vol. V, nr. 13, p. 20.

¹⁴ *Evreii din România între anii 1940-1944*, ed. Lya Benjamin, vol. III, Partea II, Editura Hasefer, București, 1997, doc. 240, p. 346.

¹⁵ **Dumitru I. Popescu**, general de corp de armată, născut în 1883. Absolvent al Școlii militare de artilerie și geniu din București și Școlii Superioare de Război. A urcat rapid treptele carierei militare, de la gradul de sublocotenent în 1903, până la cel de general de corp de armată în 1942. A fost comandantul militar la Capitalei în perioada statului național-legionar, apoi până la 23 August 1944, ministru de interne. Este arestat în aprilie 1946 și condamnat de către Tribunalul Poporului, la 10 de închisoare. Eliberat în aprilie 1956, i se fixează domiciliul obligatoriu în Bărăgan, comuna Lătești, iar din 1962 și până la moartea survenită în 1970, a trăit la Galați. (Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române. 1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 260).

¹⁶ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. II, nr. 206, p. 502.

¹⁷ **Dumitru Carlaonț**, general de divizie, născut în 1888 la Miculești, Gorj. Absolvent al Școlii militare de artilerie și geniu din București și Școlii Superioare de Război. A urcat rapid treptele carierei militare. La intrarea României în Primul Război Mondial avea gradul de căpitan. S-a distins în luptele de la Jiu și Dragoslavele, la atacul de la Mărășești, apoi la urmărirea inamicului spre Soveja, la Negrilești, precum și în următoarele lupte de la Coșna (Tg. Ocna). La intrarea României în al Doilea Război Mondial, avea gradul de general de brigadă, fiind comandant secund al Diviziei 4 Infanterie (1941). În iulie 1941 este numit comandant militar al municipiului Iași fiind numit apoi la comanda Diviziei 8 Infanterie luptând la Odessa, în 1942 fiind înaintat la gradul de general de divizie. În 1944, după actul de la 23 august este numit secretar general al Ministerului de război, pentru ca apoi să fie numit la comanda Corpului 1(7) armată teritorial până în martie 1945, când este trecut în rezervă. Arestat de mai multe ori, judecat și

poarte „cusută pe partea stângă a pieptului, în mod vizibil pe fond negru, o stea cu 6 colțuri, 2 triunghiuri suprapuse din stofă sau pânză de culoare galbenă de dimensiunile 7 cm în diametru.”¹⁸ La Botoșani, comandantul militar a ordonat la 14 august, purtarea semnului, stabilind că cei care nu se conformează vor primi amendă de 10.000 de lei și o lună de închisoare.¹⁹

La 16 august 1941, Marele Stat-Major propunea într-o adresă către Președinția Consiliului de Miniștri, purtarea acestui semn, descriind și formatul acesteia, culoarea dar și pedepsele aplicate celor care nu o vor purta: „...de comun acord cu Ministerul de Interne cu care s-a luat legătura, Marele Stat Major propune semnul anexat, care are următoarele dimensiuni: laturile triunghiului-6 cm; laturile chenarului-8.5 cm/8,5 cm; grosimea laturilor (triunghi și chenar)-6 mm; fondul alb, triunghi și chenarul negru. Acest semn urmează a fi purtat pe pieptul stâng, de toți bărbații, femeile și copiii evrei; de asemenea va fi pus pe vitrinele magazinelor. Nerespectarea acestor dispozițiuni va fi sancționată cu amendă de la 10.000-40.000 de lei și închisoare de la 2-6 luni”.²⁰

La 18 august semnul a fost introdus și la Fălticeni din ordinul comandantului militar local.²¹ Un nou apel al lui Filderman de data aceasta către Marele Stat Major, adresat la 19 august 1941, de a anula purtarea semnului distinctiv așa cum îi promisese ministrul de interne, a rămas și de această dată fără răspuns.²² Steaua galbenă a fost purtată pentru scurt timp și la Piatra Neamț și Târgu-Neamț.²³

La 25 august, generalul Cernătescu²⁴, comandantul Comandamentului IV Teritorial, care cuprindea județele Iași, Baia, Botoșani, Roman, Bălți și Soroca, a ordonat ca toți evreii din cuprinsul comandamentului să poarte semnul distinctiv, înăsprind și pedepsele la 20.000 de lei amendă și cinci ani închisoare.²⁵ În Basarabia, la 26 august, Inspectoratul Regional de Poliție Chișinău a transmis în teritoriu o adresă

achitat de două ori, a fost cercetat timp de 16 ani pentru acuzații de masacrare a evreilor la Iași. (Alesandru Duțu și Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964)*, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 60-68).

¹⁸ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 16, p. 22.

¹⁹ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 16, p. 22.

²⁰ Ottmar Trașcă, *op.cit.*, p. 231.

²¹ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 19, p. 27.

²² *Idem*, nr. 20, p. 28.

²³ Pincu Pascal, *Obștea evreilor din Piatra Neamț*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2005, p. 124; Bălan Emanuel, *Evreii din Târgu-Neamț. Istoria unei comunități*, Editura Hasefer, București, 2019, p. 119.

²⁴ **Constantin Cernătescu** (1887-?), militar de carieră. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie și al Școlii Superioare de Război. Urcă treptat în cariera militară de la gradul de sublocotenent în 1910 la cea de general de divizie în 1942. În perioada iunie 1941-februarie 1942 este comandantul Comandamentului 4 Teritorial; comandant al Brigăzii 3 Grăniceri (1942-1944), fiind trecut în rezervă în aprilie 1944 pentru limită de vârstă; este reintegrat în februarie 1945 și numit la comanda Corpului 5 Teritorial, apoi comandant al Etapelor armatei operative fiind trecut în rezervă în aprilie 1946. (Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române. 1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 126).

²⁵ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 36, p. 75.

prin care informa că „Domnul Președinte al Consiliului de Miniștri a hotărât ca nici un evreu să nu poarte vreun semn distinctiv că este evreu, întrucât aceste semne pot da naștere la reacțiuni, cari nu sunt de dorit. Luați măsuri urgente de întocmai executare”.²⁶

Generalul Ioan (Jack) Popescu²⁷, adjunctul ministrului de interne, ordona la 4 septembrie ca toți evreii de pe teritoriul României să poarte „steaua lui David, stea cu 6 colțuri care va fi plasată într-un cadrude forma unui pătrat, cu dimensiunile de 8,5 cm/8,5 cm. De culoare neagră pe fond alb, cusută de haină în partea stângă a pieptului.”²⁸ La 5 septembrie, prefectul Poliției capitalei, generalul Gheorghe Radu, trimitea președintelui comunității de rit spaniol din București o ordonată prin care îi obliga pe evreii din capitală să poarte începând cu 9 septembrie semnul distinctiv.²⁹

La Roman, primarul a ordonat ca toți comercianții evrei să pună în vitrinele magazinelor o tăblițe cu inscripția „prăvălie jidovească” iar medicii evrei, să pună pe firmele acestora semnul distinctiv și inscripția „medic evreu”.³⁰

Pentru anularea ordinului privind purtarea acestui semn, a intervenit și Șef Rabinul Alexandru Șafran, care la 6 septembrie s-a adresat Patriarhului Nicodim cerând ca acesta să intervină pe lângă autorități.³¹ Pe 8 septembrie, Filderman este primit în audiență de Antonescu, și în urma discuțiilor, îi dă ordin lui Mihai Antonescu, „să se suprimă semnul în toată țara.”³²

Din fericire, la 9 septembrie 1941, Antonescu anulează ordinul prin care evreii din România trebuiau să poarte semnul distinctiv.³³ Însă, la 10 septembrie, Poliția Pitești transmitea Comisariatului de Poliție Curtea de Argeș, obligația evreilor din acest oraș de a purta semnul distinctiv, cusut pe haină în partea stângă a pieptului, evreii creștinați fiind scutiți de a purta acest semn.³⁴ La București, în 10 septembrie, prefectul poliției capitalei, N. Radu, îi comunică președintelui comunității că, din

²⁶ Florin C. Stan, *Situația evreilor din România între anii 1940-1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012, p. 170.

²⁷ **Ioan (Jack) St. Popescu** (1885-1942), militar de carieră, absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie și al Școlii Superioare de Război. Urcă treptat în cariera militară de la gradul de sublocotenent în 1907 la cea de general de divizie în 1940. Comandant al Diviziei 6 infanterie, este numit în februarie 1941, subsecretar de stat la Ministerul de Interne pentru Poliției și Siguranța Statului până în ianuarie 1942, când este numit șef al Comandamentului General al Teritoriului (Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române. 1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 121).

²⁸ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 54, p. 105.

²⁹ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 66, p. 120.

³⁰ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 2, partea a doua, Editura Hasefer, București, 2003, p. 290.

³¹ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 69, p. 126.

³² *Idem*, nr. 71, p. 131.

³³ *Evreii din România între 1940-1944. Vol. II. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 307.

³⁴ *Comisia internațională pentru studierea Holocaustului în România. Documente*, Editura Polirom, Iași, 2005, doc. 94, p. 244.

ordinul mareșalului, evreii nu vor purta nici un semn distinctiv.³⁵ Despre aceasta decizie, Mihail Sebastian nota în jurnalul său, la 9 septembrie 1941: „De mâine dimineață trebuia să purtăm Steaua în șase colțuri. Ordinul fusese dat Comunității și comunicat comisariatelor de poliție. Totuși, în urma unei audiențe de azi-noapte a lui Filderman la Conducător, s-a revenit. Nu-mi face nici o plăcere această revenire. Mă obișnuisem cu gândul că voi purta un petec galben cu un magendavid. Îmi imaginam toate neplăcerile, toate riscurile, toate primejdiile, dar, după un prim moment de alarmă, nu numai că mă resemnasem, dar începusem să văd în acest semn un fel de piesă de identitate. Mai mult chiar: un fel de medalie, o insignă care îmi atestă desolidarizarea de infamilii curente, lipsa de răspundere, inocența.”³⁶

Anularea purtării semnului nu a fost generală, evreii din Basarabia, Bucovina și Transnistria au purtat până la sfârșitul războiului semnul distinctiv.³⁷ La 26 februarie 1943, generalul Corneliu Calotescu³⁸, guvernatorul militar al Bucovinei, a introdus printr-o ordonanță militară obligativitatea purtării stelei galbene, nerespectarea se sancționa cu internarea într-un lagăr de muncă, fiind exceptați evreii botezați, femeile evreice căsătorite cu creștini sau cele care aveau copii în urma căsătoriei cu un creștin.³⁹

La Iași și în alte orașe ale Moldovei ordinul nu a fost pus în practică de către autoritățile locale, fiind în continuare purtat de către evrei, „după starea de spirit a autorităților locale,, așa cum nota Artur Axefeld, unul dintre conducătorii comunității din București.”⁴⁰

Legăția Germaniei a cerut reintroducerea semnului distinctiv, așa cum reiese dintr-un articol publicat în ziarul „Bukarester Tageblatt”, din 20 decembrie 1942.⁴¹ Ziarul „Porunca Vremii” în numărul din 18 august 1943, cerea introducerea semnului distinctiv pe tot cuprinsul României, așa cum se procedase în Bucovina, în luna februarie.⁴²

³⁵ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, nr. 75, p. 137.

³⁶ Mihail Sebastian, *De două mii de ani...*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 383.

³⁷ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 2, partea a doua, Editura Hasefer, București, 2003, p. 292.

³⁸ **Corneliu Calotescu**, general de divizie, născut în 1889. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie și al Școlii Superioare de Război. Urcă treptele carierei militare de la gradul de sublocotenent în 1910, până la cel de general de divizie, în 1942. În perioada decembrie 1940-august 1941, a fost secretar general al Subsecretariatului de Stat al Armatei de Uscat, locțiitor al guvernatorului Bucovinei (august-septembrie 1941) și guvernator (septembrie 1941- martie 1943) și comandant al Diviziei 3 Infanterie (martie 1943-octombrie 1944). Este arestat imediat și acuzat de crime de război și condamnat de către Tribunalul Poporului la detenție pe viață. Este eliberat în 1956. A murit în 1970. (Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române.1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 290).

³⁹ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. IV, p.484.

⁴⁰ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 2, partea a doua, Editura Hasefer, București, 2003, p. 293.

⁴¹ Jean Ancel, *op. cit.*, vol. III, p. 404.

⁴² *Ibidem*, p. 503.

Către finalul războiului, la 1 mai 1944, Biroul 10 din Marele Stat Major propunea „creierea unui semn distinctiv vizibil, care să fie purtat de toți evreii din toată țara fără excepție de vârstă și sex”.⁴³

Cel care a propus introducerea semnului distinctiv pentru evreii din România a fost generalul Tătăranu⁴⁴, adjunctul șefului Marelui Cartier General iar Mihai Antonescu, viceprim-ministru acceptă cererea.⁴⁵ (vezi în legislația evrei). Documentele de arhivă demonstrează că ordinul nu a venit direct de la Antonescu, ci a fost propunerea M.C.G. prin generalul Tătăranu.

Purtarea semnului distinctiv a fost una dintre multele măsuri restrictive și discriminatorii impuse evreilor din România regimului Antonesc (1940-1944).

⁴³ Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române.1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 837.

⁴⁴ **Nicolae Tătăranu** (1890-1953), militar de carieră, absolvent al Școlii militare de artilerie și geniu din București și Școlii Superioare de Război din Paris. Urcă treptat în cariera militară de la gradul de sublocotenent în 1910 la cea de general de divizie în 1942. La începutul războiului în 1941 era subșef al Marelui Stat Major, fiind numit apoi la comanda Diviziei 20 Infanterie care se va afla sub încercuire la Stalingrad. Bolnav de Parkinson, este pus la dispoziție ministerului în perioada ianuarie-octombrie 1943. Din octombrie 1943 și până în august 1944 este numit la comanda părții sedentare a Corpului de Munte, apoi la comanda Corpului 6 armată pentru ca din iulie 1945 să fie trecut în rezervă (Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române.1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 151).

⁴⁵ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 2, partea a doua, Editura Hasefer, București, 2003, p. 291.

BIBLIOGRAFIE

- Ancel, Jean, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 2, partea a doua, Editura Hasefer, București, 2003.
- Ancel, Jean, *Documents concernig the fate of Romanian jewry during the Holocaust*, Beate Klarsfeld Fountain, Jerusalem, 1986, vol. II, III, IV, V.
- Bălan, Emanuel, *Evreii din Târgu-Neamț. Istoria unei comunități*, Editura Hasefer, București, 2019.
- Benjamin, Lya, Hâncu, Dumitru, Kuller, Hary, Șerbănescu, Ioan, 1941. *Dureroasa fracturare a unei lungi conviețuiri*, Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, București, 2001.
- Comisia internațională pentru studierea Holocaustului în România. *Documente*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Duțu, Alesandru și Dobre, Florica, *Drama generalilor români (1944-1964)*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
- Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. I. Legislația antievreiască*, Editura Hasefer, București, 1993.
- Evreii din România între 1940-1944. Vol. II. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, Editura Hasefer, București, 1996.
- Evreii din România între anii 1940-1944. vol. III, Partea II. 1940-1942: Perioada unei mari restriți*, Editura Hasefer, București, 1997.
- Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. I., Editura Hasefer, București, 1995.
- Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol II/1, București, 1986.
- Moraru, Pavel, *Alexandru Rioșanu (1892–1941), un colonel la datorie*, în „Studii de Securitate și Apărare. Publicație Științifică”, nr. 2 (12) 2014, p. 146-153.
- Pascal, Pincu, *Obștea evreilor din Piatra Neamț*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2005.
- Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Humanitas, București, 2001.
- Oișteanu, Andrei, *Mythos & Logos*, Editura Nemira, București, 1999, p. 229-243.
- Sebastian, Mihail, *De două mii de ani...*, Editura Humanitas, București, 1990.
- Stan, Florin C., *Situația evreilor din România între anii 1940-1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012.
- Trașcă, Ottmar, *Chestiunea evreiască în documente militare române. 1941-1944*, Editura Institutul European, Iași, 2010.

Anexe

Fig.1-Familie de evrei din Bucovina
(Radu Ioanid-Holocaustul în România, Polirom, Iași, 2019)

Fig.2-Tânăr evreu cu steaua galbenă
(Radu Ioanid-Holocaustul în România, Polirom, Iași, 2019)

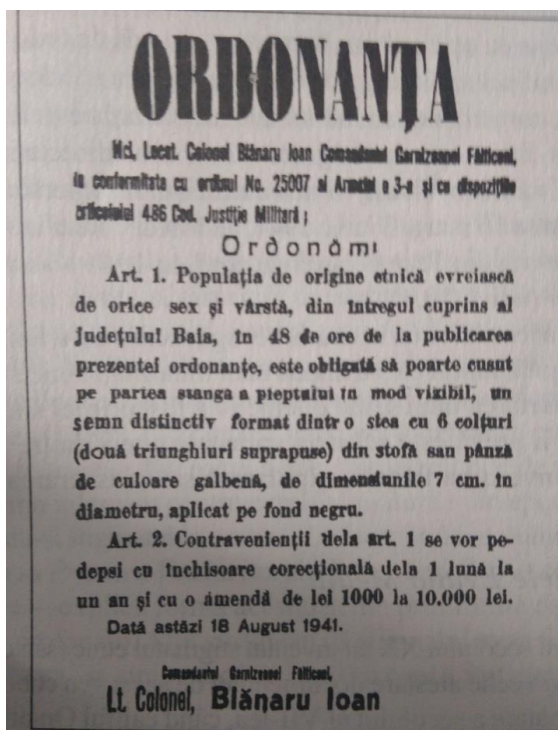

Fig. 3-Ordonanța militară din 18 august 1941 privind obligativitatea evreilor din județul Baia de a purta
semnul distinctiv
(Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 107)

**BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR
PERSONALITĂȚI/**

**BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE
OF SOME PERSONALITIES**

PROFESORUL PETRE GÂRBOVICEANU (1862-1934) O VIAȚĂ ÎNCHINATĂ ȘCOLII ȘI BISERICII

PROFESSOR PETRE GÂRBOVICEANU (1862-1934). A LIFE DEDICATED TO SCHOOL AND CHURCH.

Pr. Dr. Aurel Florin ȚUSCANU¹

Abstract: *Teacher Petre Gârboviceanu is one of the prominent figures who have carried out a rich activity in organizing the Romanian educational process and making it progress. His activity is similar to that of Spiru Haret and both of them can be regarded as founders and organizers of the modern Romanian education.*

Petre was born on June 27th, 1862, in a priest's family. He studied Theology in Râmnicu Vâlcea and Bucharest, then received a scholarship to Germany, obtaining a PhD in Philosophy. Returning to his home country, he received a job as a teacher at the Normal School in Bucharest, where he later took the role of principal. In the same period, he became the headmaster of the Central Seminary in Bucharest.

He was elected deputy of Mehedinți and took the opportunity to support the universal vote. He also believed in the idea of giving peasants land of their own. Together with Spiru Haret, he founded the popular Albina magazine, which would circulate through villages, in order to promote education, Christian morals, and culture without any political influences.

Petre established the Association of Teaching Staff Members, became a member of the Press Society, a member of the Education Law Committee, a member of the Curriculum Committee, etc.

On January 30th, 1929, after more than forty years of activity, school teacher Gârboviceanu retired. With this occasion, Patriarch Miron Cristea gave praise for his fruitful work, saying among other things "you were not only a school teacher, but of a whole nation." On December 31st, 1934, the bold Petre Gârboviceanu, who dedicated his entire life to the progress of Romanian culture, passed away, leaving behind his legacy and a great example for future generations.

Keywords: *Petre Gârboviceanu, Normal School Bucharest, Central Seminary, Church, Albina magazine.*

Între personalitățile care au desfășurat o rodnică activitate pentru organizarea și dezvoltarea învățământului nostru modern, înainte și după primul război mondial, se remarcă în mod deosebit profesorul Petre Gârboviceanu (1862-1934), prieten și colaborator apropiat al ministrului Instrucțiunii Spiru Haret.

În ziua de 30 ianuarie 1929, cu ocazia pensionării sale de la catedră, la hramul Seminarului Central din București, în prezența patriarhului Miron Cristea, ministrul I.G. Duca, i-a adresat o scrisoare de mulțumire și felicitare din care spicuim: *“Rareori un omagiu a fost mai meritat decât acela pe care colegii și prietenii vor să-l aducă lui Petre Gârboviceanu cu prilejul împlinirii a patruzeci și unu de ani de profesorat, fiindcă rareori, un om a consacrat cu mai multă pricepere, cu mai multă stăruință și cu mai multă modestie, o viață întreagă, propășirii învățământului.*

¹ Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

Articolul a fost publicat și în revista online www.condeifulardelean.ro (noiembrie 2019).

La școala normală a “Societății pentru învățătura poporului român”, Petre Gârboviceanu a îndrumat pe calea muncii și a datoriei nenumărate generații de învățători, care, la rândul lor au dus cuvântul luminii și al cinstei în satele noastre. La Seminarul Central, Petre Gârboviceanu a avut o înrăurire covârșitoare în pregătirea suflutească a preoților noștri și a știut, astfel, să facă dintr-înșii, alături și împreună cu învățătorii, apostolii vremurilor de prefaceri în care se încheagă democrația rurală astăzi. La Casa Bisericii, la Ministerul Instrucțiunii și în Parlament, Gârboviceanu a completat și a lărgit cadrul serviciilor pe care, prin profesorat, le-a adus de-a lungul anilor- Școlii și Bisericii. Cu conștiința împăcată și o legitimă mândrie, el poate privi la roadele străduințelor sale și modestia sa trebuie să admită nevoia, pe care toți cei care l-au apreciat o resimt, de a se folosi de date jubiliare, spre a-i reaminti opera și a-i recunoaște meritele ”².

Cu aceeași ocazie, mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu, i-a adresat următoarea scrisoare: ” *Iubite amice, În rândul prietenilor, cari îndemnați de dragostea ce au pentru tine, s-au hotărât să te sărbătorească, când tu părăsești catedra de la Seminarul Central, unde ai muncit cu mult spor, peste patruzeci de ani, Te rog să mă socotești și pe mine. Sufletul tău bun îți aduce aminte de vremurile, când împreună cu neuitații noștri prieteni: Mihalache Popescu, Iancu Cornoiu, Ion Nenitescu și alții, toți tineri, pe atunci întorși de curând în țară, sub povăța foștilor noștri dascăli: Barbu Constantinescu, Silvestru Bălănescu, Ghenadie Enăceanu, ne gândeam și puneam la cale munca ce eram datori, fiecare din noi, să depunem în interesul culturii noastre naționale, mai ales prin Biserică, în folosul poporului de la țară. Căci de acolo toți am plecat și ne unește și acum, ca și atunci, cea mai caldă și cea mai puternică legătură; căci acolo e tăria neamului nostrum și va fi pentru veșnicie (...). În adevăr, e o mare filosofie pentru un om, să știe a munci și a trăi așa, ca la retragerea sa, să fie regretat, iar după moartea sa să fie neuitat.*

Tu ai știut să muncești și să trăiești în așa fel, că vei fi iubit de cei ce te-au cunoscut și te-au priceput. Eu voi ruga pe Dumnezeu să trăiești sănătos încă mulți ani și să-ți slujești țara și Biserica mai departe, căci le-ai iubit într-adevăr, ca un bun român și bun creștin ”³.

Repere biografice.

Petre Gârboviceanu s-a născut la 27 iunie 1862, în comuna Gârbovățul de Jos, județul Mehedinți, ca fiu de preot. Copilăria și-a petrecut-o pe frumoasele meleaguri

² *Omagiu lui Petre Gârboviceanu*, București, 1929, Tipografia Ion C.Văcărescu, p.11. Omagierea profesorului Petre Gârboviceanu a avut loc la Seminarul Central din București, în ziua de 30 ianuarie 1929, atunci când se praznuiau și *Sf.Trei Ierarhi*, patronii spirituali ai acestei școli teologice. După oficierea serviciului religios, într-un cadru solemn s-a continuat ceremonia în sala de festivități, unde a avut loc o serbare omagială prezidată de Patriarhul Miron Cristea.

³ *Ibidem*, p.6. Tot cu acel prilej au ținut discursuri omagiale miniștrii C.Anghelescu, I.G.Duca, Trancu-Iași, R. Franasovici, Alexandrina Cantacuzino, apoi directorul Seminarului Central – P.Partenie, profesori universitari, prieteni ai săi, elevi, asistența fiind numeroasă.

ale satului natal de pe malul Coșuștei, pe care nu le-a uitat niciodată și a purtat cu cinste numele satului său pretutindeni.

Clasele primare le urmează la Turnu Severin, apoi se înscrie la Seminarul teologic din Râmnicu Vâlcea, unde urmează cursul inferior timp de patru ani (1876-1880), absolvindu-l cu calificativul :”*eminent la studii și purtare*”. Cursul superior îl urmează la seminarul Central din București, pe care îl absolvă cu același calificativ. A fost apreciat de profesorii săi, între care Barbu Constantinescu și episcopul Gherasim Safirim, care îl ajută să plece la studii în Germania, la Lipsca, în decembrie 1883.

Neavând posibilități financiare de a termina studiile în străinătate, în anul 1886, ministrul Spiru Haret, îi acordă o bursă lunară de 120 de lei, până la absolvire. Muncind cu râvnă zi și noapte, revine în țară în anul 1887, cu titlul de *doctor în filosofie și licențiat în teologie*. În același an este numit profesor la Seminarul Central din București și profesor de limba română, la Școala Normală a “ *Societății pentru învățătura poporului român*”, unde ulterior va deveni director (1889). Din clipa în care Petre Gârboviceanu a intrat în slujba școlii , ca profesor și director, întreaga sa viață o dedică muncii pentru ridicarea învățământului pe o treaptă superioară. Astfel, el este considerat ctitorul Școlii Normale a “ *Societății pentru învățătura poporului român*”, care funcționa în câteva căsuțe mici, necorespunzătoare, dar cu ajutorul material al ministrului Spiru Haret, construiește un nou local de școală, care în prezent deservește *Facultatea de Teologie “Justinian Patriarhul”* din București.

Se preocupă de înzestrarea acestei școli cu toate noutățile tehnicii timpului său, organizează aici un *muzeu* de științe naturale și lucrări practice, înființează *laboratoare* de fizică și chimie, ba chiar un *cinematograf școlar* și o bogată *bibliotecă*. Devenind neîncăpătoare în timp, directorul școlii va construi în curtea interioară, o clădire specială pentru *bibliotecă*, înzestrându-o cu mobilier deosebit, executat la comandă, apoi donează întreaga sa bibliotecă personală de 5000 volume. Pe frontispiciul bibliotecii stă până astăzi scris: “*Biblioteca Petre Gârboviceanu*”, așa cum s-a hotărât în actul de ctitorie.⁴

Pe atunci, direcția de studii a școlii era separată de conducerea internatului elevilor. Tânărul director, Petre Gârboviceanu, cu o pregătire pedagogică temeinică, a remarcat carențele disciplinare din conduita elevilor și din acest motiv a cerut judicios unirea celor două direcțiuni, a școlii și a internatului, lucru ce I s-a aprobat, devenind astfel unicul director. Astfel, el se identifică cu școala pe care o conduce și desfășoară o activitate rodnică care atrage atenția directorilor din minister și a miniștrilor, al căror colaborator devine. Este numit de către Spiru Haret în Comisia pentru elaborarea

⁴ *Ibidem*, p.21; „...Din inițiativa D-lui Director Petre Gârboviceanu, care a dăruit școalei biblioteca sa de 5000 de volume și cu banii adunați de D-sa în numele Societății și pentru biblioteca Școlii normale, s-a început zidirea localului acestei biblioteci, care s-a terminat în ziua de 10 noiembrie 1932, când am așezat în temeliea lui spre veșnică amintire, acest act de fundație, semnat de întregul Consiliu de Administrație și de întregul corp profesoral. Și pentru ca această frumoasă faptă de cultură și de nobilă dărniciie să fie tuturor pildă, s-a dat acestei biblioteci numele de: BIBLIOTECA PETRE GÂRBOVICEANU”.

programelor analitice ale învățământului secundar și normal de băieți și fete; în Comisia pentru aprobarea de cărți didactice, în Comisia pentru elaborarea noilor programe a Școalelor primare, normale și secundare ș.a. În rezolvarea acestor însărcinări, pregătirea profesională, inteligența pătrunzătoare, corectitudinea, spiritual inventiv și dragostea de muncă fac ca numele său să fie cunoscut în cercuri tot mai largi.

Ca director, a știut să-și aleagă profesori capabili și conștiincioși cu care să colaboreze la instruirea și educarea tinerelor vlăstare. Cu elevii, a avut o linie de conduită precisă, de la care nu s-a abătut niciodată. A imprimat o disciplină și un regim sever și simplu precum cel de la sate, acolo de unde veneau elevii săi și unde trebuiau să se întoarcă. Atmosfera școlii era plăcută și îmbietoare la muncă rodnică, directorul fiind un adevărat părinte pentru elevii săi și un exemplu. Suflăt bun și generos, ajuta elevii săraci ca și pe frații săi rămași orfani de timpuriu.

Ca profesor, a știut să imprime elevilor săi dragostea de muncă, de adevăr, de cunoașterea istoriei și a tradițiilor poporului nostru și de patrie. În cuvântările ținute la Ateneul roman, unde era membru în Comitetul de conducere și în toate manifestările sale, Petre Gârboviceanu apără și susține cu putere respectul tradiției în cultura națională, unitatea acestei culturi și educația morală. El spunea : “ *Statul nostru nu poate face “tabula rasa” cu trecutul nostru istoric, cu tradiția, cu familia și cu unitatea religioasă...A rupe legătura cu acest trecut, ar însemna cea mai mare nenorocire*”. De aceea... “*trebuie să cunoaștem îndeaproape trecutul și țara noastră, să avem o așa conștiință națională, încât să ne socotim mândri că suntem români*”⁵.

În trecut, școlile normale nu au avut pe lângă ele o școală primară de aplicație unde viitorii învățători să pună în practică cele învățate teoretic. Abia în 1878-1879, Barbu Constantinescu, director al Școlii normale, înființează prima școală de aplicație, atât de necesară pentru pregătirea temeinică a învățătorilor. Din 1892, Petre Gârboviceanu a fost director și la școala primară de aplicație pe care s-a străduit să o facă o instituție model. Rezultatele optime pe care le-a obținut în aceste școli pe care le conducea, au fost însușite de Ministerul Instrucțiunii care a legiferat sistemul practicat la Școala normală din București. Școlile conduse de Petre Gârboviceanu au devenit exemplu de urmat ca : instrucție, educație, gospodărie și activitate practică, constituind o contribuție de seamă în dezvoltarea și perfecționarea învățământului normal. Pentru buna funcționare a învățământului primar, el scrie și manuale⁶.

Școlile “*Societății pentru învățătura poporului român*” s-au întreținut până în primul război mondial din averi proprii, dobândite prin legat, donații și economii și prin conducerea înțeleaptă a directorului Petre Gârboviceanu. După război, prin devalorizarea leului, veniturile s-au micșorat și nu mai reușeau să acopere cheltuielile. Atunci școlile nu mai puteu funcționa prin mijloace proprii, fapt ce îl determină pe Gârboviceanu să intervină pe lângă ministrul Instrucțiunii să achite plățile pe care

⁵ *Omagiu lui Petre Gârboviceanu*, București, 1929, Tipografia Ion C. Văcărescu, p.326-327.

⁶ *Ibidem*, p.239-243. Aceste manuale au fost elaborate în mare parte împreună cu Ioan Gheață.

Societatea nu le putea acoperi. Datorită perseverenței și personalității sale, el a reușit să obțină ajutorul necesar și școlile și-au continuat în condiții de normalitate activitatea.

După război, când toți românii s-au regăsit uniți în granițele firești ale limbii naționale, Petre Gârboviceanu spunea: “*În România întregită se impune o școală unitară și conform principiilor sale democratice, să nu avem școli privilegiate care să fie accesibile numai unora căci: nici un suflet românesc nu poate admite o deosebire de clasă*”⁷.

Dr. Anghelescu, ministrul Instrucțiunii a scos în evidență contribuția lui Petre Gârboviceanu la dezvoltarea învățământului românesc: “*Munca, activitatea și marile servicii aduse de către acest om al școlii, atât instituțiilor pe care le-a condus, cât și în care a funcționat ca profesor, precum și sprijinul necondiționat, dat din tot sufletul tuturor miniștrilor, care s-au perindat în acești din urmă 30 de ani la Ministerul Instrucțiunii, vor face ca recunoștința tuturor să se manifeste cu deosebire în ziua când Gârboviceanu va părăsi învățământul normal și când întreaga lui activitate va fi examinată în toate amănuntele și în toate direcțiunile ei. Fiind unul din acei cărora Gârboviceanu i-a fost colaborator neprețuit în momentele grele ale prefacerii învățământului nostru și după război, cred de datoria mea a-I exprima aici profunda mea recunoștință pentru concursul ce mi-a dat și sprijinul patriotic ce a pus la înfăptuirea reformelor menite să unifice, să transforme și să înalțe cultura românească*”⁸.

În 1902, Petre Gârboviceanu este numit *director al Casei Bisericii* unde funcționează până în anul 1920, desfășurând o frumoasă și rodnică activitate. Casa Bisericii a avut un rol important în organizarea fondului material al Bisericii, construcția de biserici, reconstrucția mănăstirilor, refacerea catedralelor episcopale și mitropolitane, restaurarea monumentelor istorice, popularizarea acestor tezaure ale ortodoxiei românești în “*Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*”, înființat în anul 1908 și la *Muzeul Casei Bisericii* inaugurat în anul 1910⁹.

Preocupat de păstrarea patrimoniului nostru cultural, Petre Gârboviceanu înfăptuiește un lucru la care nimeni nu se gândise. La Casa Bisericii înființează un *Muzeu național de icoane și odoare bisericesti*. În acest scop, cutreieră toate regiunile țării, vizitează biserici și mănăstiri, căutând și adunând valori patrimoniale, care mare parte zăceau prin podurile bisericilor, sau prin magazii, în perpetuă degradare, necunoscându-li-se importanța. Aduse la București, studiate și reconsiderate cu dragoste și migală de către specialiști, au fost puse la loc de cinste, admirate și cercetate de oaspeți din țară și străinătate.

Astfel, renumitul bizantinolog Charles Diehl, venind în țara noastră, “*admiră cu uimire această colecție care oglindea arta mare a Bizanțului, filtrată prin sufletul*

⁷ Ibidem, p.327.

⁸ Ibidem, p.13-18.

⁹ Ibidem, p.20.

nostru etnic și reîntorcându-se la Paris, elogiază colecția și pe Petre Gârboviceanu la Academia franceză de pictură și inscripții”, cum va consemna marele pictor român Costin Petrescu, care a pictat minunata frescă a Ateneului Român și care îl elogiază pe Gârboviceanu pentru marea sa realizare¹⁰.

Unul dintre apropiații săi colaboratori la Casa Bisericii, proaspăt licențiat în teologie, Victor Puiu (viitorul mitropolit, Visarion Puiu), consemna în amintirile sale câteva lucruri interesante din această perioadă: *”În acest mediu de viață zbuciumată mi-am dat licența în teologie, pe care mi-a tipărit-o ministrul Instrucțiunii Publice de atunci, Spiru Haret, drept răsplată pentru colaborarea literară ce o dam revistei populare ”Albina”, întemeiată de dânsul. Pe atunci nu erau mașini de scris și de multiplicat, iar copiiști aveam puțini, de aceea conceptele altora și cele proprii trebuiau scrise cu condeiul și aveam uneori de scris câte 60 de adrese mici și mari pe zi...Un an greu pentru bugetul Statului făcuse ca noua instituție a Casei Bisericii să apară în condiții modeste și cu puțini funcționari...Deși mă bucuram de sprijinul și de o apropiată cunoaștere din partea lui Petre Gârboviceanu, purtând corespondența confidențială de serviciu între dânsul și ministrul Haret și dintre acesta și primul ministru Mitiță Sturza, și-mi surâdeau avansuri cu înlesnire în ierarhia funcționarilor, totuși spre asemenea carieră nu năzuiam. Aveam de ales între preoția de mir și monahism...¹¹.*

Profesorul Petre Gârboviceanu s-a remarcat și printr-o serie întreagă de publicații, dintre care amintim câteva mai reprezentative: *Societatea pentru învățătura poporului român din București*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1905; *Societatea pentru învățătura poporului român din București*, ”Carol Gobl”, 1906; *Un fragment din viața școalelor române*, ”Carol Gobl”, 1904; *Câteva cuvinte asupra bisericilor Sf.Nicolae domnesc și Trei Ierarhi – Iași*, ”Carol Gobl”, București, 1906; *Spiru Haret, pentru 20 de ani de la moartea sa*, București, Editura Cartea Românească, 1932; *Episcopi români în Turcia*, București, 1897; *Biserici cu averi proprii*, ”Carol Gobl”, 1910; *Învățăământul primar*, București, 1924; *Legea Învățăământului secundar*, București, 1928; *Biserici și Mănăstiri*, București, 1932; *Povești alese*, în colaborare cu Gh.Chelaru, Editura Casei Școalelor, București, 1926; *Biserica Ortodoxă și cultele*, ”Carol Gobl”, 1904; *Cultul județului Mehedinți, eroi mehedințeni din secolul XVII*, Editura Văcărești, București, 1931.

De asemeni a făcut și câteva traduceri: *Didactica Magna*, de I.Comenius (sec.XVII), care conține metoda organizatorică și didactică a învățăământului; *Cărticica furnicilor*, (metodica formării învățătorilor); *Cărticica racului*, (formarea pedagogică a părinților); prin aceste traduceri autorul crează un adevărat curent cultural și este inițiatorul întemeierii ”*Bibliotecii pedagogice a Casei Școalelor*”, care începe cu *Didactica Magna*, prima traducere pedagogică¹².

¹⁰ *Ibidem*, p.57-60.

¹¹ Mitropolit Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea*, Editura Doxologia, Iași, 2014, p.53-55.

¹² *Omagiu*, p.101-102.

Petre Gârboviceanu a fost redactor la revista ” *Biserica Ortodoxă Română* ” din 1885, timp de 21 de ani, unde a publicat un interesant studiu: ” *Muzica la popoarele vechi și la creștini* ” (egipteni, asirieni, evrei și creștini). Însuflețit de un cald patriotism, el scrie diverse articole cu tematică istorică, diverse probleme de teologie dogmatică, de morală creștină, aspecte didactice ș.a.

Cutreieră țara vizitând biserici și mănăstiri străvechi, de unde adună manuscrise și documente vechi, pe care le studiază și le clasează spre a le dăruia apoi Academiei Române pentru îmbogățirea tezaurului istoric¹³.

Petre Gârboviceanu luptă după Marea Unire de la 1918 pentru reînființarea unor seminarii teologice, la Galați, Huși, Buzău, Curtea de Argeș precum și cel de la Roman. Este numit în Comisia de elaborare a unui program pentru seminarii cu 7 clase. Ca profesor de seminar și deputat în 1897 a combătut vehement în Camera proiectul de lege prin care seminariștii cu patru clase puteau fi hirotoniți preoți. Datorită lui, proiectul a fost respins și profesorul Gârboviceanu a fost mulțumit pentru izbânda culturii și progresului în Biserică¹⁴.

Tot el, timp de 36 de ani, a adus seminariștii de clasa a VIII-a să facă practică la școala primară de aplicație a Societății, urmărind a face o apropiere sufletească între viitorii preoți și învățători. El considera această conlucrare, nu doar necesară, în luminarea sătenilor, ci o adevărată forță morală a satelor noastre. Unirea și exemplul lor frumos, transformau și ridicau sufletește pe săteni¹⁵. I s-a cerut să alcătuiască și un Regulament pentru construirea bisericilor rurale.

Pentru aceste realizări, în anul 1910 ministrul Spiru Haret îi trimite următoarea scrisoare: „*Odată cu înființarea Casei Bisericii, dumneavoastră ați fost chemat a o conduce și v-ați îndeplinit această îndatorire de nouă ani. În tot timpul acesta, Casa a trecut prin mari greutăți special unei instituții chemate a-și îndeplini o sarcină foarte grea și foarte însemnată, cu niște mijloace insuficiente și nu totdeauna sigure. Dumneavoastră ați știut să vă îndepliniți însărcinarea în așa mod, încât nu numai Casa Bisericii a devenit sub conducerea Dumneavoastră una din cele mai vaste și bine organizate, din marile noastre administrațiuni, dar a reușit să se impună respectului și iubirii tuturor, prin imensele servicii ce a adus și continuă să le aducă Bisericii și culturii noastre naționale. Ea a deschis căi noi, a îngrijit și a rezolvat problemele grele, de care până la dânsa nimeni nu se preocupa. Pentru aceste mari servicii, țara vă va fi recunoscătoare*”¹⁶.

¹³ *Ibidem*, p.135.

¹⁴ M.Munteanu- Breasta, ” *Moldova la 1787* ” în *viziunea contelui d Hauterive*, în ” *Revista de Istorie* ”, nr.7, tomul 41, iulie, 1988. Profesorul Gârboviceanu împlinește după aproape doua secole, dezideratul contelui *d Hauterive*, care a fost secretarul domnitorului Alexandru Mavrocordat și care în perioada 1785-1787, a întocmit un memoriu către domnie, în care sublinia necesitatea înființării de școli speciale pentru preoți (seminarii) .

¹⁵ *Ibidem*, p.400

¹⁶ *Ibidem*, p.357

Ministrul Tache Ionescu, apreciind munca depusă în slujba Bisericii, îi oferă lui Petre Gârboviceanu un loc de profesor la Facultatea de Teologie din București. Acesta mulțumește, dar refuză, spunând cu modestie: *”Rămân profesor la Seminar și la Școala normală, două școli speciale pentru poporul nostru rural, căci lor le-am dat sufletul meu”*¹⁷. Dragostea nețărmurită pe care a purtat-o poporului de la sate, se poate vedea și din acțiunile sale, dar și din aceste renunțări la unele poziții și ranguri, după care mulți ar fi alergat.

Profesorul Gârboviceanu a desfășurat o bogată activitate pentru răspândirea culturii în popor, mergând pe aceeași linie trasată de ministrul Spiru Haret. În acest scop, ministrul va folosi toată priceperea și experiența colaboratorului său prețios, Petre Gârboviceanu, pentru a organiza învățământul primar. Fiind nemulțumit de rezultatele Școlii primare, pentru care se făceau multe sacrificii, îl întreabă pe Gârboviceanu care este motivul. Acesta, cu spiritul său clarvăzător, răspunde că programul alcătuit pentru organizarea Școlii primare nu va da rezultatele așteptate decât atunci, când se va îmbrățișa întreaga problemă a culturalizării maselor populare. Trebuie găsite mijloacele prin care să răspândim cultura în masa poporului, paralel cu ceea ce dăm copiilor în școala primară.

Spiru Haret, apreciind valoarea ideii profesorului Gârboviceanu, elaborează planul de activitate prin înființarea de reviste precum : *”Albina”*, *”Societatea Steaua”*, *”Revista generală a învățământului”*, a *”Ligii Deșteptarea”*¹⁸. În primăvara anului 1897, marele ministru Haret, convoacă la dânsul cărturari din toate partidele politice pentru a se consulta în privința apariției revistei.

Se hotărăște înființarea unei reviste cu totul nouă pentru promovarea educației naționale și morale, ferită de orice influență politică. Revista urma să trăiască prin mijloace proprii. Pentru organizarea acestei reviste de popularizare i se încredințează cinstea de conducere și îndrumare profesorului Petre Gârboviceanu. Consfăturile în vederea programului revistei, care trebuia să lumineze și să înalțe moral poporul prin sfaturi și exemple, s-au ținut la locuința lui Petre Gârboviceanu, în *str.Sf. Ecaterina, nr.2*, în prezența lui Spiru Haret.

Atunci, s-a ales și numele revistei *”Albina”*. Primul număr a apărut la 5 octombrie 1897, în 20.000 de exemplare. Revista a fost împărțită pretutindeni de neobositul dascăl Petre Gârboviceanu. Cu toată truda sa, multe exemplare au fost refuzate și la sfârșitul anului 1898, revista avea o datorie de 50.000 lei¹⁹.

La întrunirea Comitetului întristat de situația financiară grea, Spiru Haret pune întrebarea: *”Continuăm publicarea revistei?”* Toți au tăcut. Atunci, C.Pop Tașcă ia cuvântul și propune ipotecarea averii personale pentru susținerea revistei, convins fiind că împreună cu Petre Gârboviceanu, megând la ministere și bănci, vor reuși să capete sprijinul bănesc pentru tipărirea revistei. Gârboviceanu, cu vorba blândă, cu zâmbetul

¹⁷ *Ibidem*, p.400

¹⁸ *Ibidem*, p.61-63.

¹⁹ *Ibidem*, p.111.

pe buze și cu o mare putere de convingere, a reușit să obțină fondurile necesare, iar „*Albina*” a continuat pe un drum ascendent, luminând viața satelor noastre decenii de-a rândul. În timpul primului război mondial, prin intermediul revistei „*Albina*”, Petre Gârboviceanu servea interesul românilor din toate provinciile românești, căci ea ajungea și în Ardeal, Bucovina și Basarabia²⁰.

Din anul 1900, Petre Gârboviceanu a colaborat la „*Societatea Steaua*” care răspândea broșuri, tablouri istorice și religioase pentru cunoașterea trecutului nostru. În anul 1905, apare „*Revista generală a învățământului*”, care promova cultura profesională a membrilor corpului didactic și la care profesorul Gârboviceanu lucra permanent alături de Spiru Haret. Tot Gârboviceanu înființează „*Asociația Uniunea Membrilor Corpului Didactic*”, pentru pregătirea opiniei publice în vederea luptei pentru realizarea idealului național de unire a tuturor românilor. În anul 1889, Gârboviceanu a fost numit membru în „*Societatea Presei*”.

Prin „*Liga Deșteptarea*”, Spiru Haret și P.Gârboviceanu urmăreau pregătirea poporului pentru legiferarea votului universal și împrăștierea țăranilor, pe care ambii le-au cerut în Parlament, în anul 1895. Cu un curaj izvorât din marea dragoste pentru țărănimea din mijlocul căreia se ridicase și ale cărei interese politice le susținea, Petre Gârboviceanu, tânăr deputat de Mehedinți, în 1885 semnează amendamentul lui V.G.Morțun, prin care se cerea introducerea votului universal.

Gârboviceanu este ales în comitetul delegaților Camerei, pentru a se pronunța asupra legilor pentru învățământul primar, normal, secundar și superior; susținând aici strălucite discursuri care dovedeau vastele sale cunoștințe în problemele didactice, culturale și morale²¹.

În timpul primului război mondial, Petre Gârboviceanu cu familia sa se aflau refugiați la Iași. În vara anului 1917, sub amenințarea spargerii frontului de la Mărășești, guvernul a hotărât evacuarea unei părți din populația Moldovei în Rusia. Colonia de refugiați urma să plece la 8 august 1917 din Iași la Cherson. Pentru susținerea moralului acestora, I.G.Duca i-a încredințat lui Petre Gârboviceanu și cumnatului său, preotului profesor Grigore Popescu Breasta, (cel care a adus de la Târgoviște la Iași, relicva sfântă a neamului românesc- capul lui Mihai Viteazul), cutia ce păstra relicva și aceștia au plecat în refugiu la Cherson. Cutia a fost ascunsă sub masa altarului bisericii în care a oficiat pr. Popescu pe toată perioada șederii românilor aici, adică până pe 3 aprilie 1918.

Revenind în țară, cei doi patrioți, au înmănat mitropolitului Pimen al Moldovei capul voievodului, care s-a păstrat până în august 1920 în altarul catedralei mitropolitane din Iași²².

Ca patriot devotat, Petre Gârboviceanu a avut o activitate binefăcătoare în perioada războiului pentru ajutorarea materială și susținerea morală a refugiaților din

²⁰ *Ibidem*, p.111- 115.

²¹ *Ibidem*, p.320-321.

²² *Magazin Istoric*, martie, 1977, p. 31.

Ardeal și Bucovina, care veneau atât la București, la Casa Bisericii, cât și în Moldova, în perioada ocupației din Muntenia. A iubit și a apreciat pe scriitorii Ardealului și Bucovinei, încurajându-i în lupta lor națională și ajutându-i când avea posibilitatea. Astfel, publică și popularizează opera valoroasă a profesorului Ioan Lupaș, dedicată mitropolitului Andrei Șaguna, tipărind-o la Casa Bisericii.

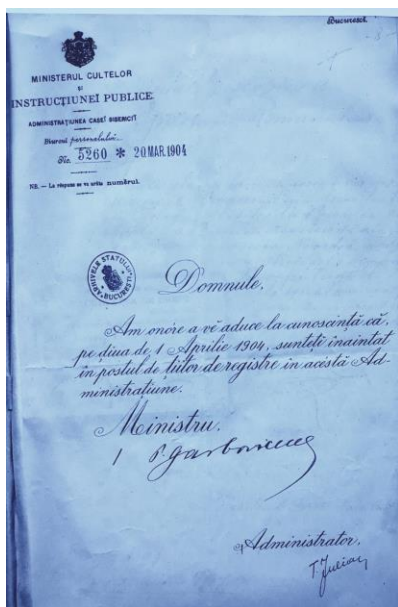
Ministrul Alexandru Lepădatu, colaborând cu Petre Gârboviceanu, a putut să-i cunoască alesele sale calități și bogata activitate, ca să-i scrie cu prilejul omagierii sale următoarele: *”Puțini bărbați mi-a fost dat să cunosc, care, în funcțiunile și însărcinările ce au avut să îndeplinească, să se fi consacrat, cu atâta conștiință și devotament, lucrării de propășire culturală și națională a patriei și a neamului ca dânsul. Ca profesor și director de școală, ca publicist și conferențiar, ca parlamentar și înalt funcționar de stat, ca om de acțiuni culturale și sociale, în toate aceste multiple și variate domenii ale activității sale, D-l. Petre Gârboviceanu a fost și a rămas: conducător eminent și autoritar, muncitor priceput și modest, suflet energic și animator, spirit ordonat și judicios, iar în viața publică ”român” luminat și devotat, democrat sincer și onest, militant statornic și credincios, cu inimă caldă și bună pentru toți cei mici și nevoiași, pentru toți cei de un sânge și de o lege”*²³.

Omagierea profesorului Petre Gârboviceanu a avut loc la Seminarul Central din București, în ziua de 30 ianuarie 1929, atunci când se praznuiau și Sf. Trei Ierarhi, patronii spirituali ai acestei școli teologice. După oficierea serviciului religios, într-un cadru solemn s-a continuat ceremonia în sala de festivități, unde a avut loc o serbare omagială prezidată de Patriarhul Miron Cristea.

Cu acest prilej, acesta a rostit cuvinte de prețuire pentru munca fructuoasă a profesorului Gârboviceanu, *”nu ai fost numai dascăl al unei școli, ci al unui neam întreg”*. În continuare, patriarhul Miron subliniază cât de grea este misiunea unui dascăl: *”Dascălul rupe fâșii din sufletul său și prin farmecul glasului, le trece sufletului elevilor; sufletul tinerilor e astfel însuși sufletul dascălilor lor”*. Citează pe Eminescu, care spune despre dascăl: *”Tu te mistui luminând”*. Cere tinerilor elevi teologi: *”să păstreze recunoștință D-lui profesor Gârboviceanu, care continuă să-i ocrotească și să-i urmeze exemplul”*. Vorbind despre Biserică spune: *”Slova Bisericii noastre a fost aceeași pe tot pământul românesc. Nici un neam de pe lume n-a avut ca neamul nostru această virtute a unității limbii. Dar, să nu uităm că Biserica a avut vrednicia aceasta de a ține firul acestei unități. Domnul Gârboviceanu, conducătorul Casei Bisericii, a ținut în chip discret și permanent legătura Bisericii de aici cu Biserica de dincolo, pe care o ajuta. Eu m-am bucurat de simpatia Domniei Sale de când eram la Caransebeș (episcop). Îi mulțumesc pentru sufletul său creator și pentru câte a lucrat mai ales pe terenul Bisericii”*²⁴.

²³ Omagiu, p.331-336.

²⁴ Ibidem, p.382-383.

Sursa: BAR-Colecția de stampe

În încheiere patriarhul României i-a urat sărbătoritului să-și pună și pe viitor înaltele sale însușiri în serviciul culturii naționale. Tot cu acel prilej, au ținut discursuri omagiale miniștrii, C. Anghelescu, I.G. Duca, Trancu-Iași, R. Franasovici, Alexandrina Cantacuzino, apoi directorul Seminarului Central – P. Partenie, profesori universitari, prieteni ai săi, elevi, asistența fiind numeroasă²⁵.

În final, profesorul Gârboviceanu a mulțumit tuturor pentru frumoasele cuvinte ce i le-au adresat și a făgăduit celor de față, că va rămâne în slujba Școlii și a Bisericii pentru tot restul vieții sale²⁶.

Din păcate, nu a mai trecut mult timp și la 31 decembrie 1934, marele pedagog și om de cultură, Petre Gârboviceanu, cel ce și-a consacrat întreaga viață progresului culturii profane și religioase românești, s-a stins din viață, la vârsta de 72 de ani, lăsând în urma sa o dâră de lumină și un exemplu măreț pentru generațiile viitoare.

BIBLIOGRAFIE

- „Magazin Istoric”, martie, 1977.
Omagiu lui Petre Gârboviceanu, Tipografia Ion C. Văcărescu, București, 1929.
 M. Munteanu-Breasta, *Moldova la 1787 în viziunea contelui d'Hauterive*, în „Revista de Istorie”, nr. 7, tomul 41, iulie, 1988.
 Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea*, Editura Doxologia, Iași, 2014.

²⁵ *Ibidem*, p. 410-415.

²⁶ *Ibidem*, p. 416.

PERSONALITĂȚI ROMÂNE ÎN CIMITIRE NEMȚENE (I) GENERALUL HUGO SCHWAB; EPISCOPUL PARTENIE CIOPRON

ROMANIAN PERSONALITIES IN NEAMT COUNTY CEMETERIES (I) GENERAL HUGO SCHWAB; BISHOP PARTENIE CIOPRON

Col. (r) Dumitru STAVARACHE¹

Abstract: *Our paper opens a cycle of refunds for the collective memory. It refers to the tombs of some personalities in the Neamt area. General Hugo Schwab and Bishop Partenie Ciopron are the ones we refer to in this article. Unpublished documents and testimonies of leading representatives from the Roman Orthodox Church and the Army are presented.*

Keywrds: *Hugo Schwab, Partenie Ciopron, tombs in the Neamt area, Roman generals, Roman Orthodox bishops*

„Sunt umbre care dau mai mare strălucire luminii. Sunt morminte care dau viață. Din cultul morților răsar eroii și virtuțile. Și tot prin cultul celor trecuți din această viață, se dă cea dintâi răsplată celor ce au săvârșit în lume virtuți și fapte însemnate pentru binele obștesc” Cuvinte rostite de marele ierarh al B.O.R., Visarion Puiu², la pomenirea unui alt mare ierarh, Melchisedec Ștefănescu, nemțean de origine³.

Din multele personalități ale neamului românesc, originare sau care își au locul de odihnă veșnică în plaiurile nemțene, ne vom referi în comunicările noastre la unele mai puțin cunoscute. În prezenta comunicare ne vom referi la două dintre acestea; un militar de excepție, generalul Hugo Schwab, etnic german în armata română și episcopul Partenie Ciopron, un simbol al relației între Biserică și Armată - doi din stâlpii de sprijin ai nației noastre.

Generalul Hugo Schwab((1887-1944)⁴

S-a născut la 27 iulie 1887, în localitatea Reghin, județul Mureș, ca fiu al dogarului Mihail Schwab și al soției sale Theresia. După studiile elementare, făcute la

¹ Istoric militar, București. Fondator și președinte de onoare al Asociației Visarion Puiu

² Vezi Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Legături cu zona Neamțului*, în Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu Neamț, Nr.1, 2019, pp.108-112

³ 16/29 mai 1922, Roman, *Cuvânt rostit de episcopul Visarion Puiu al Argeșului la parastasul de 30 de ani al episcopului Melchisedec Ștefănescu al Argeșului*, publicat de Dumitru Stavarache, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu și mitropolitul Visarion Puiu. Interferențe*, în revista THEOLOGOS, Anul I, nr.1-6, ianuarie-iunie 2006, pp.30-41.

⁴ Sinteză realizată pe baza Memoriului personal al generalului Hugo Schwab, aflat în Arhivele Militare Române și a cercetărilor proprii efectuate la Humulești și Mănăstirea Agapia. Vezi și: Marian Ștefan, Alexandru Duțu, *Generalul din cimitirul mănăstirii Agapia*, în Magazin istoric nr.8, 1992, p.8-14; *Armata română în al doilea război mondial(1941-1945)*, Editura enciclopedică, București, 1999, p.362-363; Dorin-Ioan Rus, *Sub semnul lui Marte. Militarii Reghinului*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2007, p.504-506; Manuel Stănescu, *General Hugo Schwab, simbol al demnității militare*, în Document.Buletinul Arhivelor Militare Române, nr.2, 2008, p.81-82.

Reghin și Târgu Mureș, a urmat Școala de Cadeți de Infanterie, de la Sibiu. În anul 1905, este recrutat pentru Regimentul 5 Infanterie, cu gradul de cadet adjunct de ofițer; regimental avea garnizoana la Eger. Avansat locotenent, în Regimentul 1 ungar Freiherr von Klobucar(1908) și locotenent major, în Regimentul 1 Infanterie galițian Prinz zu Sachsen Coburg Saalfeld nr.57(1912).

La declanșarea Primului Război Mondial pleacă pe front în Galiția, ca adjutant de batalion, la Batalionul 1 din Regimentul 5 Infanterie. Cade prizonier la ruși (24 noiembrie 1914) și este trimis în lagărul de la Irkutsk, Siberia. Se întoarce din prizonierat în primăvara anului 1918 și pleacă voluntar pe frontul de vest; este rănit în luptele de la Verdun și trimis în lazaretul de la Budapesta; după refacere, în septembrie 1918, pleacă din nou pe front, la Sedan, cu Regimentul 5 Infanterie; este avansat căpitan(1 septembrie 1918).

La 17 iulie 1919, Hugo Schwab a trecut în armata română; a participat la luptele de pe Tisa, îndeplinind funcția de comandant de companie și apoi de batalion. În perioada interbelică a urcat în ierarhia militară până la gradul de general, fiind la comanda unor unități din mai multe garnizoane: Târgu Mureș (până în 1921), Turda (1921-1923), Alba Iulia (1924-1928), Târgu Mureș (1929-1930), Bazargic (1931-1938), Constanța (1938-1941). A participat la război, pe Frontul de Est, la comanda unor mari unități române: Divizia 9 Infanterie(1941-1942), Corpul 3 Armată(1943), Corpul 1 Munte(18 octombrie 1943-15 august 1944), Corpul 7 Armată(15-24 august 1944). Caracterizările de serviciu, atât din timp de pace cât mai ales din timp de război, îl prezintă, pe Hugo Schwab, ca pe un adevărat profesionist. Stau mărturie distincțiile militare acordate de-a lungul carierei sale⁵.

Cu privire la starea civilă: s-a căsătorit în anul 1920, cu domnișoara Hedwig Schuller și au avut doi copii (o fată, Hedwig, n.1921 și un băiat, Helmut, n.1930; în anul 1941, cei doi soți divorțează⁶.

La 24 august 1944, în condițiile capturării lui de către sovietici, generalul Hugo Schwab, s-a sinucis⁷. Mormântul său se află în cimitirul Mănăstirii Agapia, străjuit de o cruce ortodoxă, din metal; pe placa metalică aplicată pe cruce, în afară de generalul Hugo Schwab, mai sunt trecute două nume; mormântul este bine îngrijit, presărat cu flori, iar o candela străjuiește permanent la căpătâi. În semn de omagiu și prețuire a celui care a pus mai presus demnitatea decât propria viață, la Humulești (unde a

⁵ În armata austro-ungară: Ordinul „Signum Laudis”, clasele I și II, cu spade; „Crucea Regele Carol” și „Crucea de Fier germană”, clasa a II-a. În armata română: „Coroana României”, „Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1918”, Medalia „Victoria a Marelui Război”, Ordinul „Steaua României” în grad de Cavaler, „Coroana României” în grad de Comandor.

⁶ Desfacerea căsătoriei s-a făcut prin hotărâre judecătorească(nr.90 din 21 iunie 1941), pronunțată de Tribunalul Județului Constanța, Secția I-a.

⁷ Condițiile în care a avut loc acest tragic eveniment, au fost relatate ulterior, prin rapoarte înaintate către Marele Stat Major, de cei care erau în mașină cu generalul Hugo Schwab: Col.At,Lișcu, șeful de Stat Major al Corpului 7 Armată, Gen.Gheorghe M.Cosma, Șeful Artileriei Corpului 7 Armată și Cpt.Lucian N.Theodoru.

murit), o stradă îi poartă numele iar pe o placă de marmoră, în apropierea bisericii din Humulești, este consemnată jertfa acestui miliar de elită din armata română.

În vara anului 2001 au avut loc manifestări de omagiere a generalului Hugo Schwab, oglindite în presa locală din județul Neamț, în special ziarul “Ceahlăul”. Prezentăm în continuare, un extras din *Cuvânt cu prilejul Trisanghionului la mormântul generalului Hugo Schwab – Cimitirul Sfintei Mănăstiri Agapia*, 4 august 2001⁸

În decembrie 1944, Maica Agafia Velase, stareța de atunci a Mănăstirii Agapia, adevărea într-un document al vremii (Anexa nr.1) înmormântarea cu toate cele cuvenite în rânduiala ortodoxă, în Cimitirul Sfintei Mănăstiri, la 05.11.1944, a celui care fusese general și comandant al Corpului 7 armată român, Hugo Schwab. Cine a fost Hugo Schwab? Un creștin, aproapele, un sas din Transilvania, care avansase pe treptele ierarhiei militare. Intrase în Primul Război Mondial cu gradul de căpitan în armata austro-ungară, căzuse prizonier pe frontal rus și fusese eliberat în 1918. În 1919 devine ofițer active în armata română. (În al doilea război mondial, pe frontal de Est, n.n.), reușește în mai 1944 să evacueze 42.000 ofițeri și trupă ai armatei româno-germane încercuiți în sectorul sudic al litoralului Crimeii.

În 20 august 1944 armata sovietică străpunsese apărarea germane-română pe frontal Iași-Chișinău. Corpul 7 armată român condus de generalul Hugo Schwab se afla pe înălțimile de la est și vest de Tg.Neamț. Generalul primise ordin (la 23 august, n.n.) să înceteze ostilitățile împotriva oștirii sovietice și să se deplaseze imediat într-o poziție de așteptare.

În 24 august 1944 generalul, dorind să efectueze o inspecție a trupelor în retragere, este oprit de rușii care intraseră deja în Humulești....Ce face un om cu anumite principii într-o situație limită? Cum acționează? Generalul s-a sinucis imediat. Da, știm. Nu avem dreptul să ne luăm viața pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu. Totuși să meditam puțin. În noiembrie 1944, maicile acestei mănăstiri au dat ultimele îngrijiri creștinești trupului neînsuflețit al unui om care alesese poate din mândrie, poate din neputința data de amintirea unui alt prizonierat la ruși(1917), să nu mai fie umilit încă odată. Maicile noastre văzuseră cu ochii lor răniți, morți, situațiile limită, pentru că războiul le angajase și pe ele ca surori de caritate pe front. Ce se poate spune de acest gest al generalului într-o situație limită, decât aducând un exemplu asemănător din Viețile Sfinților și martirilor“⁹

⁸ Documentul se află în Arhiva Mănăstirii Neamț.

⁹ Este pomenită Sf.Muceniță Eufrazia, fecioară din sec al IV-lea, care a preferat să moară decât să-și piardă curăția, dar sunt cunoscute și alte asemenea exemple.

Episcop general de brigadă dr. Partenie Ciopron (1896 – 1980)¹⁰

Cu numele de Ștefan Ciopron, s-a născut la 30 septembrie 1896 în comuna Păltiniș, fostul județ Dorohoi, într-o familie de oameni gospodari. A urmat clasele primare în comuna natală, iar în preajma Primului Război Mondial, școala de cântăreți bisericești de la Iași. A fost încorporat la 1 noiembrie 1916, ca soldat în Regimentul 29 din Divizia 8 Infanterie, cu care a participat la luptele pe frontal din Moldova. La 29 iulie 1917, în timpul ofensivei Armatei a 2-a Română, condusă de generalul Alexandru Averescu, cade rănit în zona Cașin, fiind trimis la spitalele de campanie din spatele frontului. După demobilizare se retrage la mănăstirea Slatina, din fostul județ Baia, unde este călugărit (21 mai 1921) sub numele de Partenie. A făcut studii la Seminarul Veniamin Costachi din Iași (1921-1929), apoi a la Facultatea de teologie din Cernăuți (1929-1933), unde a obținut și doctoratul (1937). Hirotonit preot (20 aprilie 1924), a îndeplinit mai multe funcții în eparhia Mitropoliei Moldovei: funcționar la Cancelaria Mitropoliei, consilier referent, exarh al mănăstirilor, preot la Catedrala Mitropolitană din Iași, profesor de științe religioase la Liceul de fete etc.

La 24 septembrie 1937 a fost hirotonit, de Sf. Sinod al BOR, arhiereu al Episcopiei Armatei. Partenie Ciopron, este considerat ca cel care avut cele mai importante realizări: a revigorat instituția clerului militar prin creșterea numărului de preoți¹¹, prin desfășurarea activităților pe baza unui plan unitar urmărit cu fermitate, vizite pastorale în toate garnizoanele ș.a.; a fondat și editat revista *Arma Cuvântului*, ca “organ oficial al Episcopiei Militare.” Pe timpul Campaniei din Est, Episcopul Partenie Ciopron a preluat și conducerea Episcopiei Hotinului cu sediul la Bălți¹²; în acea perioadă a înființat și coordonat organul de presă al Eparhiei Hotinului, *Biserica Basarabeană*.

În perioada participării României la cel de al Doilea Război Mondial (1941-1945), preoții militari activi (peste 100) și cei mobilizați au însoțit trupele române în ambele campanii, de Est și Vest. Dintre datorii curente ale acestora menționăm următoarele: îmbărbătarea la luptă; săvârșirea de slujbe atunci când condițiile acțiunilor militare erau favorabile; organizarea cimitirelor ostașilor căzuți în lupte, cu evidența datelor de identificare strict necesare – gradul, numele și prenumele, unitatea militară, data decesului, locul unde este mormântul, denumirea și locul ș.a.; redactarea scrisorilor de înștiințare a familiei celui căzut la datorie e.t.c.

¹⁰ Aurel Pentelescu, Ionuț Constantin Petcu, *Episcopii Armatei Române*, Editura Militară, București 2016, pp.81-97.

¹¹ În anul 1937, la instalarea ca Episcop al Armatei, a lui Partenie Ciopron, Episcopia Armatei dispunea de 38 de preoți militari activi, ca la intrarea în Război, în anul 1941, numărul acestora să ajungă la 111. Cf *Anuarului ofițerilor activi ai Armatei Române*, în anul 1944 funcționau 102 preoți militari activi; diferența o face pierderile pe front (3 dispăruți și un decedat) și retragerile (5).

¹² Catedrala *Sfinții Constantin și Elena*, din Bălți a fost una dintre capodoperele veșnicului de pomenire Visarion Puiu (1879-1964) – episcop al Argeșului (1921-1923), episcop al Hotinului (1923-1935), mitropolit al Bucovinei (1935-1940), Șef al Misiunii Bisericești în Transnistria și mitropolit al Odesei (1942-1943), fondator și conducător al Eparhiei Românilor din Străinătate (1945-1958); mitropolitul Visarion Puiu a fost cel care l-a hirotonit arhiereu pe Partenie Ciopron.

Bogatul fond documentar cu privire la activitatea preoților militari, se află în arhivele militare (Serviciul Istoric al Armatei); este elaborat, în majoritate, de preoții și confesorii militari și, în parte de comandanții de unități. Cuprinde : *Dări de seamă*, pe perioade de la una la trei luni; *Rapoarte de activitate confesională*; *Memorii asupra activității confesionale*, *Referate ale comandanților*; *Procese verbale*; *Note personale*. Erau adresate, fie Inspectoratului Clerului Militar și Episcopului Armatei Partenie Ciopron, fie Serviciilor religioase de la eşaloanele superioare, fie comandanților de unități și mari unități.¹³ Conținutul acestor documente se referă la detalierea următoarelor aspect de activitate confesională a preoților militari¹⁴.

Pastorația cu trupa și cadrele: slujbe religioase propriu-zise (vecernia, litia, agheasma, utrenia, acatistul, botezul, parastasul, mărturisirea și împărtășania Sfintei Taine, terminate cu o predică cu tematică diversă; pe lângă slujbele oficiate zilnic, erau cele oficiate la marile zile creștine, combinate cu comentarea evenimentelor din istoria neamului; acestea se terminau cu predici (conferințe) cu tematică de cultivare a disciplinei și datoriei militare, morală și întărirea încrederii în forțele proprii, patriotism.

Numitele *Dialoguri de suflet*, discuții purtate de preotul militar pentru întărirea sufletească creștină a combatanților, în condițiile deosebite ale războiului, coroborate cu lecturi; acestea se derulau fie în preajma frontului, la intrarea sau scoaterea de pe pozițiile de luptă, fie în spatele frontului.

Înmormântările eroilor, cu ritualul necesar, întreținerea mormintelor și a cimitirelor militare; Arhiva Clerului militar este unica sursă, cu detalii, privind cimitirele militare pe Frontul de Est, acestea fiind șterse de pe fața pământului de la Stalingrad până la Prut de Statul sovietic rus; câteva excepții sunt cimitirele mixte cu ale germanilor. În ultimii ani se fac eforturi pentru recunoașterea și marcarea unor cimitire; este lăudabilă inițiativa și eforturile proprii ale patriotului basarabean Vasile Șoimaru, care a efectuat călătorii de mii de kilometri, pe cont propriu, pentru a identifica aceste cimitire și a face publice aceste cercetări¹⁵.

Activitatea duhovnicească față de populația civilă rusă și ucrainiană din zonele unde au ajuns trupele române: repunerea sau refacerea locașurilor bisericesti devastate sau distruse; oficierea de servicii religioase, slujbe și mai ales botezuri și cununii.

Dările de seamă, întocmite de preoții militari evidențiază multiplele activități desfășurate pentru populația civilă: biserici și case de rugăciune curățate, amenajate și redat cultului; capele amenajate pentru cult; oficierea de slujbe și alte servicii – botezuri, masluri, prohodiri, împărtășiri, pomenirea celor decedați, molifte ș.a.

¹³ Cezar Măță, *Arhivele militare românești, privind activitatea confesională pe Frontul de Est*, în ARMATA ȘI BISERICA, București, 1996, p.204-208

¹⁴ *Idem*.

¹⁵ *Cotul Donului 1942: eroism, jertfă, trădare*, ediția a doua, revăzută și completată; Autorul proiectului, coordonator și imagini, Dr.Vasile Șoimaru, Chișinău, 2013, 200p.

Rapoartele trimise Inspectoratului Clerului Militar, de către preoții militari activi, consemnează activitățile multiple și diverse desfășurate de aceștia; un număr impresionant de asemenea documente (258) a fost publicat

¹⁶În unul din aceste rapoarte (Nr.24, 1941), preotul căpitan Dumitrescu H.Marin, detalia că pe timpul traversării a 23 de localități din Ucraina, a desfășurat pentru populația civilă, următoarele acțiuni de asistență religioasă: 843 botezați, 574 împărtășiți, 4 biserici deschise pentru cult, 7 capele deschise, 434 molitve, 606 parastase, 55 masluri, 22 înmormântări, 8 servicii divine(Sf.Liturghie), 27 sfințirea apei¹⁷.

Revista Episcopiei Militare, *Arma Cuvântului*, a oglindit în paginile ei activitatea de adevărați misionari a preoților militari pe Frontul de Est. Unii preoți militari au făcut însemnări pe timpul cât au fost pe front, unele adevărate jurnale, care oferă imagini deosebite și detaliate ale activității lor. Un astfel de jurnal a ținut preotul amintit mai sus, căpitan Dumitrescu H.Marin (care a însoțit o unitate de Vânători de Munte până la Alagir, în Gruzia), jurnal care se află depus la Muzeul Militar Național și care ar trebui publicat și mediatizat.

După tragicele evenimente de la 23 august 1944, România a intrat în sfera de influență a URSS. Transformările din întreaga societate românească au inclus și armata română. S-a trecut la implementarea sistemului sovietic, în acțiunea de realizare a Armatei Populare, considerată de tip nou. Aparatul politic introdus în armata română încă din mai 1945, a devenit aparat de partid, secție a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Acest aparat politic a supus Episcopia Armatei unui adevărat asediu în perioada 1945 – 1948. La puțin timp după proclamarea Republicii Populare Române(30 decembrie 1947) și abdicarea silită a Regelui Mihai I, Episcopia Armatei a fost desființată.Aceasta s-a făcut prin *Legea privind regimul general al cultelor*, din 4 august 1948. Preoții militari au fost trecuți în rezervă, la fel și episcopul Partenie Ciopron.

După desființarea Episcopiei Armatei(1948), episcopul Partenie Ciopron a fost o perioadă director al Seminarului Monahal de la Mănăstirea Neamț (1948-1949), vicar patriarhal (1949-1950), stareț la Mănăstirea *Sf.Ioan cel Nou*, de la Suceava (1950-1961) și în ultima perioadă a vieții, timp de 16 ani, a păstorit Episcopia Romanului și Hușilor¹⁸. Bolnav, la 1 ianuarie 1978 s-a retras la Mănăstirea Văratec. A decedat la 28 iulie 1980, fiind înmormântat cu fast arhieresc în cimitirul Mănăstirii.

În timpul vieții a publicat în periodicele: *Viața Monahală*, Iași(1934-1937), *Arma Cuvântului*, buletinul Episcopiei Armatei, Alba Iulia (1940-1944), *Biserica Basarabeană* (Bălți, 1942-1943), *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași.

¹⁶ Gheorghe Nicolescu ș.a., *Preoți în tranșee, 1941 – 1945*, editura Europa Nova, București, 2000, 392p.

¹⁷ *Idem*, p.128-129.

¹⁸ Perioada 1978-1980, episcopul Partenie Ciopron a petrecut-o la Mănăstirea Văratec, unde s-a retras, fiind bolnav. A trecut la cele veșnice la 28 iulie 1980 și a fost înhumat în cimitirul mănăstirii. Detalii la Aurel Pentelescu, Ionuț Constantin Petcu, *op.cit.*, pp.95-97.

La Centenarul nașterii sale (1996), manifestare organizată de *Revista de Istorie Militară*, s-a instalat pe zidul Muzeului Mănăstirii Văratec o placă de marmură cu detaliile episcopatului său. Au fost prezenți la Văratec reprezentanți de frunte ai clerului, ai administrației locale, istorici militari, mireni, care au elogiat personalitatea episcopului Partenie Ciopron (Anexa nr.2). Prima promoție de preoți militari (1996), de după reintroducerea asistenței religioase în Armata Română, a primit oficial denumirea Promoția “Episcop general de brigadă dr.Partenie Ciopron”. Timp de mai mulți ani (1994-1998), *Revista de Istorie Militară* a instituit Premiul “Episcop dr.Partenie Ciopron”, pentru cele mai valoroase studii publicate la rubrica *Armata și Biserica*, fiind singura publicație cu rubrică permanentă și cu un premiu instituit întru pomenirea vieții și activității episcopului Partenie Ciopron¹⁹.

BIBLIOGRAFIE

- Anuarului ofițerilor activi ai Armatei Române*, 1944.
- Armata română în al doilea război mondial(1941-1945)*, Editura enciclopedică, București, 1999.
- Stavarache Dumitru, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu și mitropolitul Visarion Puiu.Interferențe*, în revista THEOLOGOS, Anul I, nr.1-6, ianuarie-iunie 2006.
- Stavarache Dumitru, *Mitropolitul Visarion Puiu.Legături cu zona Neamțului*, în *Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu Neamț*, Nr.1, 2019.
- Măță Cezar, *Arhivele militare românești, privind activitatea confesională pe Frontul de Est*, în *ARMATA ȘI BISERICA*, București, 1996.
- Nicolescu Gheorghe, ș.a., *Preoți în tranșee, 1941 – 1945*, editura Europa Nova, București, 2000.
- Pentelescu Aurel, Petcu Ionuț Constantin, *Episcopii Armatei Române*, Editura Militară, București 2016.
- Rus Dorin-Ioan, *Sub semnul lui Marte.Militarii Reghinului*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2007.
- Stănescu Manuel, *GeneralHugo Schwab, simbol al demnității militare*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr.2, 2008.
- Șoimaru Vasile (coordonator), *Cotul Donului 1942: eroism, jertfă, trădare*, ediția a doua, revăzută și completată, Chișinău, 2013.
- Ștefan Marian, Dușu Alexandru, *Generalul din cimitirul mănăstirii Agapia*, în „Magazin istoric”, nr. 8, 1992.

¹⁹ *Ibidem*, p.97.

Anexa nr.1

ADEVERINȚĂ²⁰

Noi, Arhimandrita Agafia Velase, Stareța Sfintei Mănăstiri Agapia, județul Neamț, adevărim prin prezenta că, în ziua de 4 noiembrie 1944, a fost adus și în ziua de 5 noiembrie 1944 înmormântat la această Sf.M-re , corpul Generalului Hugo Schwab, Comandantul Corpului 7 Armată, care a căzut în ziua în ziua de 24 august 1944, în timpul retragerii de pe front, pe teritoriul comunei Humulești Neamț, unde a și fost înmormântat provizoriu.

Martor ocular al căderii lui precum și a îngropării acolo, a fost caporalul Bucur Ioan ctg.1944, Divizia Vânători de Munte, prin a cărei sânguință a fost adus la această Sf.Mănăstire și îngropat cu toate rânduilele creștinești.

Clerul și Soborul Sf.Mănăstiri a fost bucuros de a-l avea aici, și deci a contribuit cu toată dragostea (nu cu bani) și cu ostenele aducerii și a înmormântării lui, așa cum se cere creștinește.

Drept care prin prezenta, spre adevărire, pentru înștiințarea Unității Armatei din care a făcut parte sus numitul general, cât și a familiei sale.

Stareța Arhimandrită Agafia Vela

M(aica) Alex(andra) Rață

Document original, dactilo, semnături olografe. În partea stg. sus, sunt trecute olograf două numere de înregistrare: „275 și 276 din Dec.25/ 944”.În dr.sus sunt trecute olograf, două rezoluții: „Date cap.Bucur Ioan” și „II.Căpitanul Bojiu Antonie din Divizia 103 Vânători Munte Câte o adevărință în 2 exemplare și copie”.

Anexa nr.2

Din consemnările unor participanți la Centenarul episcopului Partenie Ciopron, 30 septembrie 1996, Mănăstirea Văratec și Roman: Mitropolitul Barztolomeu Anania al Clujului; Episcop Eftimie Luca, Roman; Pr.Ic.Stavr.Nicolae Todericiu, Alba Iulia; Arhidiacon Ioan Ivan, M-rea Neamț; Stareța Nazarie Niță, M-rea Văratec; Arhimandrit

²⁰ Documentul se află în Arhiva Mănăstirii Agapia și nu avem cunoștință să fi fost publicat până acum.

Macarie Ciolan, M-rea Neamț; General Vasile Bărboi, Roman; Cdr.Aurel Pentelescu, București.

„Istoria unui neam începe cu leagănul mormintelor lui și se continuă cu lumina celor ce-i prefigurează învierea.

Solidar cu destinele – glorioase, dar și tragice ale neamului nostru, Episcopul dr.Partenie Ciopron este astăzi cu noi la Văratec, în ceasul în care se împlinesc o sută de ani de la nașterea sa.

Mulțumim lui Dumnezeu că, adunați laolaltă, ostași ai lui Hristos și ostași ai Armatei, l-am putut pomeni, cu dreaptă cinstire, pe Episcopul Partenie, atât în duhul Sfintei Liturghii cât și în acela al parastasului din biserică și de la mormântul său.

Fie-i memoria binecuvântată și cerurile lui Dumnezeu pururea deschise!”

Mitropolit Bartolomeu al Clujului²¹

„...Pe drept cuvânt P.S.Sa a intrat în istorie în calitatea sa de conducător spiritual al ostășimii române, precum și de Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor. În calitate de succesor al Prea Sfînției sale, rog pe bunul Dumnezeu de a-l sălășlui în corturile dreptilor. Deasemenea, toată aprecierea pentru organizatorii acestei festivități care întărește legăturile spirituale între Biserica noastră și armata țării noastre.”

Episcop Eftimie Luca, Roman

„Ne închinăm în fața memoriei marelui Om și Ierarh. Îi aducem multă recunoștință și un pios omagiu. El a făcut parte din *Armata Oituzului*. Și asta e destul! Să nu uităm că ceea ce face pe om nemuritor este eroismul , spiritul de jertfă, iubirea fierbinte de Țară și de Dumnezeu.”

Preot Iconom Stavrofor Nicolae Todericiu,
fost Consilier și Vicar Eparhial al Episcopului Armatei,
Dr.Partenie Ciopron, Alba Iulia

²¹ Mitropolitul Bartolomeu Anania, care l-a cunoscut îndeaproape pe episcopul Partenie Ciopron, s-a aflat la căpătâiul acestuia atunci când a trecut la cele veșnice și tot el a oficiat slujba arhierască de pomenire cu ocazia Centenarului.

„Ierarhul și Generalul Dr.Partenie Ciopron a trecut printr-o fază destul de zbuciumată. Ceea ce nu i-a oferit integral prezentul în care a trăit , manifestarea din 30 septembrie 1996 s-a transformat într-o extraordinară restituire care va rămâne ca o pagină de istorie de mare rezonanță peste ani. Va fi o pildă vie pentru generația actuală din viața armatei noastre purtătoare de glorie.”

Arhidiacon Ioan Ivan, Mănăstirea Neamț

„Noi, soborul Sfintei Mănăstiri Văratec, mulțumim lui Dumnezeu că am ajuns această zi în care s-a făcut dreptate robului lui Dumnezeu Episcop Dr.Partenie Ciopron, General al Armatei, căruia cu nevrednicie am slujit în ultimile zile ale Prea Sfinției Sale. Mulțumiri deosebite reprezentanților Armatei Române care au organizat această aleasă serbare cu prilejul Centenarului de la nașterea P.S.Episcop Dr.Partenie Ciopron.

Trăiască Armata! Bunul Dumnezeu să ocrotească Țara și Biserica noastră și pe toți fiii Patriei!”

Proinstareța Stavroforă Nazaria Niță, Văratec

„Cuvintele nu pot cuprinde niciodată totul din câte ar trebui spuse la o asemenea manifestare....Slujitor al celor două altare, Patria și Biserica strămoșească, venerabilul Episcop General de Brigadă Dr.Partenie Ciopron rămâne pentru posteritate o pildă vie de slujire și dăruire demnă. ..Sensibilitatea cu care au fost prezentate momentele din viața și activitatea de slujire a Bisericii și a patriei ne-a folosit duhovnicește și ne-a înprospătat chipul și calitățile marelui Arhiereu Partenie Ciopron”.

Arhimandrit Macarie Ciolan, M-rea Neamț

„Exprim satisfacția și bucuria de a participa la aniversarea centenarului de la nașterea Episcopului Armatei , Dr, general de brigadă Partenie Ciopron , care între altele a participat în 1947 la căsătoria religioasă a tânărului de atunci Căpitan Bărboi Vasile, împreună cu Părintele Adăscăliței – confesorul garnizoanei Roman și Părintele Platon, parohul Bisericii Sf.Voievozi. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru acest prea fericit moment din viața mea.

Doresc să exprim deasemeni aprecierea mea pentru conducerea Revistei de Istorie Militară, pentru maniera în care a organizat și condus lucrările și pomenirea la Văratec și la Roman”.

General de Corp de Armată(r) Bărboi Vasile, Roman

„O mare sărbătoare creștinească și românească!...

Măreția omului și ierarhului Episcop dr. Partenie Ciopron a fost și rămâne deasupra gesturilor noastre mărunte, potrivnice! A fost o mare sărbătoare de aleasă simțire românească și cuget creștin. ...

Fie ca amintirea Episcopului dr. Partenie Ciopron să dăinuie în amintirea celor care l-au cunoscut și în amintirea celor care au trăit renaștera Sa!”

Cdr. Prof. Dr. Aurel Pentelescu, București

Comunicarea noastră are meritul de a deschide un ciclu de restituiri, pentru memoria colectivă, a unor valori culturale și spirituale din arealul Neamț; aceasta prin mărturiile însemnelor din cimitirele nemțene. Generalul Hugo Schwab și episcopul Partenie Ciopron sunt primele personalități asupra cărora facem referire. Scoatem în evidență două aspecte: ineditul unor documente și informații, pentru prima dată date publicității, referitoare la înmormântarea generalului Hugo Schwab la M.rea Agapia; prezența la comemorarea episcopului Partenie Ciopron a unor reprezentanți de frunte ai BOR și Armatei, a căror intervenții și consemnări, în parte publicate de noi, se constituie ca valoroase mărturii documentare.

UN REPER ÎN ȘTIINȚA ȘI CULTURA NEMȚEANĂ: FAMILIA VOREL AN EXAMPLE OF CULTURE AND SCIENCE IN NEAMȚ COUNTY, THE VOREL FAMILY

Patricia FLUERAȘ, Diana SÎRBU, Paul IAUTĂ ¹

Abstract: *The history of the natural medicine from medicinal plants is identified in Romania with the DYNASTY of PHARMACISTS VOREL. The beginning of the green pharmacy in Piatra Neamț coincides with the beginning of the modern history of the Romanians. In 1835, the members of the Society of Physicians and Naturalists from Iași, Szabo and Edel, embarked on a scientific expedition on the Moldavian lands, visited the pharmacist Vorel in Piatra. At the same time, Anton Vorel is also received among the members of the Iași Society of Physicians and Naturalists. In 1837, Anton Vorel successfully passed the exam he underwent on the occasion of the pharmacy revision. Lascăr took over the pharmacy in Piatra in 1878 and continued the tradition of his father Anton. In 1883 he became a supplier to the royal court and obtained a diploma for the "pharmaceutical industry in Romania". Vorel Pharmacy is moving to its new location which is known even today, also in Piatra-Neamț. The inventory of the Vorel Pharmacy from 1915 shows us a very well-equipped modern pharmacy and the rather pronounced beginnings of the Laboratory. He had been in contact with Bayer since 1915. Between 1937 and 1943, the number of companies with which he collaborated amounted to 40. Constantin Vorel was president of the Neamț Pharmaceutical College. In 1941, the number of VOREL-branded products reached 100, being requested in Africa. The glory period of the Vorel pharmacy coincided with the interwar period, the period of Greater Romania. The outbreak of World War II and the disintegration of Romania in 1918 marked the beginning of the end of pharmacy. The establishment of communism in 1947 and the nationalization that started a year later led to the closure of the gates of the old pharmacy and the transfer of its scientific heritage to the Iasi Antibiotic Medicines Factory.*

Keywords: *pharmacists, Vorel family, medically natural.*

Istoria medicamentului natural din plante medicinale se identifică în România cu DINASTIA FARMACIȘTILOR VOREL. Primele cercetări de valorificare a plantelor medicinale și aromatice, în vederea obținerii de medicamente naturale, au fost făcute de renumita familie de farmaciști VOREL.

Având în vedere bogăția plantelor medicinale din zona Neamțului, valorificarea profesionistă a acestora de către „așezăminte” farmaceutice VOREL din Piatra Neamț a corespuns unui deziderat național formulat în primele decenii ale veacului XX, după cum spunea profesorul Gheorghe Pamfil: pentru „combaterea cu tărie a proliferării specialităților farmaceutice străine, din care cca. 80% aflate pe piață constituiau doar simple amestecuri”.² Dovadă a contribuției de excepție atât la exercitarea profesiei de farmacist cât și la dezvoltarea fitoterapiei în România stă

¹ Studiu realizat de elevii Patricia Flueraș, Diana Sîrbu, Paul Iaută pentru concursul „Cultură și civilizație în România” – iunie 2018, împreună cu profesorii Xenia Sîrbu și Mihai Apopei, Liceul „Carol I Bicăz” (Premiu special, etapa națională a concursului, Galați, 2018).

² Pincu Pascal, *Pagini din istoria farmaciștilor nemțeni*, Casa de Editură Panteon, 1995, p. 23.

istoria dinastiei farmaceutice Vorel. Originară din Boemia de Nord, stabilită în ținutul văii Bistriței încă din anii 1800, familia Vorel, reprezentată de doctorul Anton Vorel, considerat a fi precursorul valorificării de plante medicinale din România, a pus bazele „Farmaciei Verzi”. Farmacia Regală VOREL a fost preluată pe rând de fiul lui Anton Vorel, Lascăr Vorel, magistrul în farmacie cu studii la Viena și de ultimul descendent al familiei, Constantin Vorel.

Se spune că omul sfințește locul, iar pentru orașul Piatra Neamț acesta este un exemplu. În anul 1825, pe 26 mai, domnitorul Ioan Sturdza a dat doctorului Anton Vorel, prin hrisov domnesc, dreptul de a deschide o spițerie în Târgul Pietrei spre „obștească înlesnire în treburile medicilor”.³ Perioada de început a farmaciei verzi în Piatra Neamț coincide cu începutul istoriei moderne a românilor. Să ne amintim anul 1821, anul mișcării lui Tudor din Vladimirescu. Anul 1825 este marcat de apariția primului dicționar explicativ și etimologic al limbii române: „Lexiconul de la Buda”, iar în 1827, D.Golescu și H. Radulescu au înființat societatea literară cu program iluminist de promovare a culturii românești. În același an, Petrache Poenaru obține în Franța brevetul de invenție pentru toc rezervă – „condei purtăreț fără sfârșit”.

Date despre înființarea primei farmacii, în orașul Piatra Neamț, găsim în unele lucrări memorialistice (D. Hoge) și în destul de numeroase articole din presa locală de la începutul sec. XX. Încercările de a cuprinde datele de arhivă și cele memorialistice, într-un istoric sunt puține. Istoricul pietrean Constantin Turcu s-a gândit la un asemenea istoric, căci în 1947 i- a scris lui G. T. Kirileanu: „, d-lui Vorel vă rog să-i înmânați alăturatele copii după actele strămoșilor săi, și să-i spuneți că mă mai gândesc la istoricul farmaciei Vorel, pentru care mai adun din când în când câte ceva”. Dar din promisiunile lui C. Turcu nu a rămas decât un rezumat, destul de neconcludent, publicat într-un număr din Revista Medico- chirurgicală din 1962.⁴

De istoricul Farmaciei Vorel, s-a preocupat și un om cât se poate de avizat, întemeietorul Laboratorului Vorel, farmacistul Constantin Vorel, deși în niște condiții destul de grele.

Iată nota explicativă alăturată manuscrisului lui Constantin Vorel: „Vorel, fiind în vârstă și bolnav, nu s-a putut încadra în câmpul muncii, spre a servi mai departe știința farmaceutică românească. Constantin Vorel se află astăzi în vârstă de 74 ani, grav bolnav, și nu are nici o resursă materială de trai, împreună cu soția sa de 68 ani, și este în incapacitatea de a munci. Propunem a se aplica art. 1 din Decretul 117/1956 și a se acorda o pensie personală farmacistului Constantin Vorel”.⁵

Etimologia numelui său, Vorel-vultur pare să fie exactă, (derivat din „orel”-ceh, sau „orzel”- polonez, numele său e slav). Urmașii săi vor păstra amintiri despre originea lor și semnificația numelui Vorel căci între 1873 și 1884 farmacia va purta numele „La Vultur”, iar Lascăr Vorel, se va numi un timp, Vulturescu.

³ *Ibidem*, p.23.

⁴ *Ibidem*, p.30.

⁵ *Ibidem*.

După un dispensator farmaceutic austriac din 1793 și după rețetele păstrate de familie și semnate Vorel, se poate afirma că tatăl lui era medic, dar destul de scăpătat, căci fii săi au reușit cu destulă greutate, în viață. Anton devine subiect farmacist abia la 28 ani, peste 11 ani reușind să cumpere farmacia din Piatra, pe când fiii lor Anton și Lascăr vor urma drumul obișnuit terminând facultatea de farmacie la 23 ani. Nici vorbă nu poate fi de Doctorul și Farmacistul Anton Vorel. Spișterul Anton Vorel ce va cumpăra spișeria de la Rozalia Klos, trebuie să-și dovedească timp de 9 ani priceperea, pentru a i se recunoaște cumpărătura făcută și dreptul de a exercita farmacia în Târgul Pietrei. Legile sanitare deveniseră mult mai severe, Regulamentul Organic nu mai admitea cu ușurință, spișeri fără diplomă.

În perioada 1831-1840, se petrec unele evenimente ce merită a fi consemnate, legate de viața lui Anton Vorel și de activitatea sa în spișerie. În 1835, membrii Societății de Medici și Naturaliști din Iași, Szabo și Edel, porniți într-o expediție științifică pe meleagurile moldovene (ce avea drept scop cunoașterea bogățiilor, în special vegetale ale Moldovei) îl vizitează în Piatra pe farmacistul Vorel și pe doctorul Popovici și împreună au făcut o plimbare pe malul Bistriței. Tot în această perioadă Anton Vorel este primit în rândurile membrilor Societății ieșene de Medici și Naturaliști. În 1837, Anton Vorel trece cu succes examenul la care este supus cu ocazia reviziei spișeriei. În 1841, spișeria din Târgul Pietrei „sloboade rețete gratuite în valoare de 300 lei în folosul săracilor”. Nu era numai o obligație profesională ci și spirit umanitarist. Anton Vorel poate fi socotit un precursor al valorificării plantelor medicinale, căci în testamentul său este amintită: „o seră de 350 de iugăre cu ierburi indigene și străine, plante și flori”, iar rețeta sa recomandată în **Foaia Sătească a Prințatului Moldovei** din 10 iunie 1851, poate fi socotită primul preparat Vorel.⁶

În 1837, pe baza examinării lucrătorilor din „Spișeria VOREL” se atestă cunoștințele deosebite în domeniul botanicii și al chimiei.

La 25 ianuarie 1851 s-a născut Lascăr Vorel, fiul lui Anton Vorel. Nași i-au fost Lascăr Catargiu, Elena Rosetti, Constantin Ghica, Clementina Eidermann, Alexandru Macarovici, cumnatul lui Anton Vorel și Sofia Davidowitz. Tatăl său murind pe când Lascăr avea doar nouă ani, acesta a fost crescut de unchiul său Carol, farmacist în Fălticeni. A absolvit Școala de Farmacie din Viena (la 29 iulie 1874). A fost ucenic la Lvov, împreună cu vărul său, tot Anton Vorel.

Lascăr a preluat farmacia din Piatra în 1878 și a continuat tradiția tatălui său Anton. În 1883 devine furnizor al curții regale și obține o diplomă pentru „industrie farmaceutică în România”.⁷ Farmacia Vorel se mută în localul său cunoscut și azi, tot în Piatra-Neamț.

Al doilea farmacist din dinastia Vorel, Lascăr Vorel, autorul celebrului „Ceai al Carpaților”, este recunoscut în anul 1883 diriginte al farmaciei tatălui său. Lascăr Vorel a fost cunoscut și ca un intelectual de vază al orașului. A activat în cadrul

⁶ *Ibidem*, p.33.

⁷ *Ibidem*, pp.34 – 35.

Societății științifice și literare „Gheorghe Asachi” din Piatra-Neamț, unde a conferențiat despre „Omul și umanitatea” și despre „Aerul atmosferic și rolul său chimic asupra organismului nostru”. Este autorul unei compoziții muzicale intitulată „Olimpia”. A murit la 51 de ani, farmacia fiind condusă în continuare de soția sa, Julieta Vorel.

În același an, 1883, se naște George Constantin Vorel, viitorul ctitor al „Laboratoarelor Vorel.” În 1910, a început să funcționeze celebrul „Laborator Vorel” înființat de cel de-al treilea urmaș Vorel, George Constantin Vorel. Există atestarea că în cadrul Laboratorului Vorel funcționa și un laborator de analize biologice în anul 1915. Laboratorul Vorel înregistrează o serie de medicamente din plante medicinale: „Ceaiul Carpaților”, crema „Adelina”, „Siropul Carpaților”, „Bomboane pectorale”, „Elixir de salcie”, „Antinevralgicul Vorel” etc.⁸

În 1904, Constantin Vorel devine major, mama sa Julieta încetând să-l mai reprezinte în asociația constituită în 1902. Dirigintele farmaciei era farmacistul Frederich Koch născut în Bucovina în 1859. După absolvirea gimnaziului a fost elev la farmacia lui Kamner din Piatra Neamț. Ca farmacist a fost și un bun dascăl pentru Constantin Vorel, dar și pentru viitorul profesor universitar Gheorghe Pamfil. Prin ordinul 25653 din 9 Decembrie 1906 este recunoscut diriginte administrator al Farmaciei Vorel. La acea vreme își avea domiciliul pe strada Ștefan cel Mare nr. 228. În 1910, se constată la Farmacia Vorel existența unui laborator de analize de urină, calitativ și cantitativ, condus personal de C. Vorel. La aceeași dată C. Vorel înregistrează marca „Ceaiului Carpaților” compusă din trei brazi, doi munți și două case. Anul 1910 este și data când a început să funcționeze Laboratorul Vorel. Constantin Vorel a luat în arendă de la frații și mama sa farmacia punând bazele Laboratorului în toamna lui 1910. Alți autori consideră anul 1919 ca dată a întemeierii acestui Laborator, dar în 1915 numărul și cantitatea produselor Vorel sunt suficiente pentru a-i da dreptate conducătorului pe timp de 40 de ani al Laboratorului Vorel.

Inventarul Farmaciei Vorel din 1915 ne arată o farmacie modernă foarte bine utilată și începuturile destul de pronunțate ale Laboratorului. Iluminarea farmaciei se făcea cu un candelabru cu trei becuri de alamă masivă suspendat în tavan în mijlocul farmaciei. Farmacia avea 2 telefoane, mașină de scris, mașină de copiat. Din aparatura farmaciei amintim: Aparat Limusin, mașină pentru globule, mașină pentru supozitoare, filtru Beckerfeld, aparat pentru umplut tuburi, mașină pentru măcinat muștar, aparat pentru presat, aparat de tăiat bomboane și laborator complet cu sticlărie și aparate pentru analiză de urină, împrejmuit cu un paravan de sticlă având înăuntru un microscop pentru cercetarea microbilor. Din aparatura farmaciei mai enumerăm: mașină pentru măcinat, mașină pentru cernut făină marca Steinbach, mașină

⁸ Informațiile au fost puse la dispoziție de D-na Director General Dr. Ing. Elena Ionescu și D-na Huminiuc Maria de la Centrul de Cercetare și Prelucrare a Plantelor Medicinale Plantavorel S. A.

centrifugă, două aparate de lipit mărci. Apariția produselor tipizate prin dezvoltarea industriei farmaceutice a ușurat mai mult munca farmaciștilor. Farmacia mai posedă un termometru și două barometre pentru obișnuitele observații meteorologice. Inventarul amintit menționează următoarele preparate Vorel: „Ceaiul Carpaților”, „Bomboane pectorale”, „Siropul Carpaților”, „Reumasol Vorel”, „Nervodent Vorel”, „Crema Adelina”, „Pudră Adelina”, „Vin Vorel”, „Elixir de salcie”, „Calofin”, „Antinevralgice Vorel” și „Prafuri digestive Vorel”. Și nu în cantități modeste. După numărul ambalajelor și etichetelor putem deduce că într-un an se rulau mii de flacoane din aceste preparate. În anul 1918, Laboratoarele Vorel au început să editeze broșuri ce cuprindeau cunoștințe medicale, măsuri de apărare și combatere a bolilor, noțiuni de igienă etc. În perioada 1922 și 1925 s-au autorizat un număr tot mai mare de specialități farmaceutice printre care și primele preparate Vorel. Inventarul din 1915 arată o foarte bună utilizare a laboratorului VOREL și un personal ce depășea cifra 100, din care doctori, farmaciști, chimiști. Constantin Vorel a pus un accent deosebit și pe latura de popularizare a cunoștințelor medico-farmaceutice, împletite cu reclama pentru produsele sale. Încă din 1915 a început să publice sute de broșuri „Cartea sănătății”, reclame pentru „Reumasol”, pentru „Crema Adelina”, „Arta de a fi frumoasă”. Scrise într-un limbaj ușor de înțeles pentru publicul larg, oferea informații despre „Cum putem scăpa de anemie (lipsă de sânge)”, „Cura de îngrășare și de slăbire”, „Tămăduirea cu ajutorul plantelor de leac”, etc.

În 1936, Farmacia și Laboratorul funcționau într-o clădire cu două etaje. La parter era instalată farmacia, la etajul I locuința și la etajul II laboratorul. Personalul era alcătuit din 54 de angajați. Dintre ei 31 erau funcționari tehnici și de contabilitate, 19 lucrători și lucrătoare și 4 licențiați în farmacie. Laboratorul funcționa pe baza jurnalului nr.1 decizia 2 din 28.1.1935 a Consiliului de Igienă al județului Neamț, eliberată ca autorizație de funcționare. Pentru propagandă, laboratorul dispunea de 13 broșuri și anunțuri în diverse ziare, printre care „Universul” și „Dimineța”. În 1937, cu concursul Băncii Naționale de Credit Industrial, Laboratorul a fost transformat și mărit, ridicându-se o clădire modernă cu 3 etaje alipită de vechea construcție. În același an a fost înzestrat cu mașini și aparate noi: Mașini de tabletat, malaxat și omogenizat, moară cu bile pentru pulverizare și amestecarea prafului, dispozitive automate pentru înflaconarea soluțiilor, mașină pentru umplerea tuburilor cu unguente, mașină electrică de etichetat etc. De asemenea s-a adăugat un laborator de analize chimice și biologice. Personalul era alcătuit din doctori, chimiști, farmaciști, funcționari și lucrători, cu un total de 107 persoane. Laboratorul era condus de Farmacistul Director C. Vorel, iar farmacia de V. Zachman. Laboratorul edita o revistă cu sfaturi de igienă și broșuri de medicină populară pe care le răspândea gratuit în toate colțurile țării. Laboratorul Vorel cuprindea 3 laboratoare: Laboratorul de chimie, cel de farmacie și Laboratorul de specialități. Farmacia și Laboratorul Vorel au mai avut relații comerciale cu firma „Synfleur” propr., T. Renyi farmacist, din Arad, cu depozitul de medicamente „Droguemed” din Iași str. Adamachi 14, „Parfarm” - Societate din București str. V. Lascăr, firma „Dr. Wander S.A.- Fabrică de produse

farmaceutice și dietetice din București str. Cazărmei cu filiala bucureșteană a firmei „Primeros, Fabrica de articole de cauciuc din Praga, Parfumeria „Excelsior” din București etc. Alte două parteneri importanți au fost „Vesta”, Fabrică chimico-farmaceutică din Oradea și „Herba”, Casă specială pentru plante medicinale Cernăuți. Încă din 1915 avea legături cu firma Bayer. Între 1937 și 1943, numărul firmelor cu care colabora se ridica la 40. Constantin Vorel a fost președinte al Colegiului Farmaceutic Neamț. În 1941, numărul produselor purtând marca VOREL se ridica la 100, fiind solicitate în Africa. A murit în 1964.⁹

Al doilea fiu, Lascăr Vorel nu a îmbrățișat preocupările tatălui său, ci s-a dedicat activității artistice devenind unul din pictorii expresioniști ai începutului de secol XX. A urmat studii în Germania, iar în timpul primului război mondial a fost încorporat luptând pe câmpul de luptă. Dacă tatăl său a participat în mod indirect la crearea României Mari, Lascăr Vorel, pictorul, a fost unul din cei 560.000 de soldați români care și-au riscat viața pentru idealul unirii. Om de mare cultură, gânditor familiar cu marile întrebări ale filozofiei și ale artei, posedând daruri de literat și muzician, Lascăr Vorel și-a căutat cu stăruință, dar și cu îndoieli drumul în artă. Pictorul și graficianul dintr-însul aveau aspirațiile și exigențele celor care vor să se exprime autentic și substanțial, să fie ei înșiși și cât mai puțin tributari altora. Din rîndurile unor asemenea creatori se ivesc de obicei deschizătorii de drumuri. Iar Vorel, fără a căuta cu dinadinsul, poate chiar fără să-și dea îndeajuns seama, se vestea într-adevăr un deschizător de drumuri în arta nouă. Când vedem ceea ce a izbutit să creeze, mai ales în ultimii ani ai zbuciumatei și dramaticei sale vieți, când urmărim formația sa, cu etape deosebit de interesante, ne putem convinge că, după asimilarea unor inerente influențe, s-a condus singur și nu s-a mai lăsat condus de marile personalități ale vremii.¹⁰ A fost un explorator cu simțământul mării răspunderi, creând cu un permanent și lucid spirit critic, cu un auto-control poate chiar excesiv. Mai mult încă: operele lui finale ni-l arată în pragul de a fi ajuns el însuși un curajos cărmaci în aventurile artei moderne. Contrar părerilor ce ne-au fost comunicate de către unii prieteni români ai picturii, el nu a lăsat așa de puține lucrări pe cât se crede. Adevărul este că Lascăr Vorel, fiind mereu în căutări, își distrugea multe lucrări de care nu era mulțumit. Aceasta reiese și din însemnările sale zilnice pe anii 1916 și 1917, dar tot din ele se dovedește nu numai că a lucrat mult, dar că a și păstrat numeroase opere. Menționează când este nemulțumit și renunță sau distruge lucrarea și la fel arată ce i se pare satisfăcător și păstrează. Precizează nume de lucrări rămase necunoscute nouă și celorlalți din țară. În grelele condiții ale anului 1917, chinuit de privațiunile și îngrijorările datorite războiului și din ce în ce mai șubrezit de boala ce avea să-l răpună, el a pictat și desenat destul de mult, după consemnările jurnalului, care în acel an se încheie la data de 9 septembrie. Și tocmai în 1917 a creat el unele picturi în ulei de care se arată mulțumit, iar pe acestea nu le cunoaștem. Relevantele

⁹ Pincu Pascal, *op.cit.*, pp. 88-90.

¹⁰ Petru Comarnescu, *Lascăr Vorel*, ed. Meridiane București, 1968, pp. 8-20.

guașe — care-i definesc cel mai mult viziunea și stilul la care a ajuns — au fost, majoritatea, create în 1916, potrivit atestărilor din jurnalul ținut cu regularitate. Au rămas însă și unele desene din 1907 și din anii următori, precum și uleiuri din anii 1907 și 1910—1917, ce permit urmărirea evoluției și experimentelor sale, mai întotdeauna personale și ferite de banalitate sau rutină. Din jurnalul său aflăm, de asemenea, aprecierile unor colegi și vagi referințe la ce s-a publicat în presa muncheneză despre lucrările sale. În țară, s-a scris foarte puțin despre el. Un articol publicat în 1926 de către un intelectual, filozof și gazetar, care l-a văzut des la Munchen, reamintește de omul excepțional care a fost Vorel și apoi, în 1931, au urmat elogiile lui N.N. Tonitza, scrise cu prilejul prezentării a zece lucrări de Vorel la Salonul oficial de desen și gravură, elogiile despre un om și opera sa, dar fără analizarea lucrărilor expuse. Vorel a rămas mai departe prea puțin cunoscut și apreciat până la Expoziția retrospectivă, organizată în 1958, la propunerea Uniunii Artiștilor Plastici. Tipologic, opera lui Vorel, cât s-a identificat până astăzi, se racordează expresionismului. În timp, a adoptat o viziune artistică inspirată de liniile geometrice ale lui Paul Cézanne. Deși a refuzat să se încadreze în vreun grup de artiști, operele lui au elemente comune cu cele ale unor expresioniști. Multe dintre picturile sale sunt satirice, centrându-se pe caricaturi grotești ale societății burgheze. Majoritatea sunt pictate în guașă, predominând culorile albastru, gri, și mov. Stilul său principal stă în contrast cu picturile sale în care apare regiunea natală: concentrându-se pe compoziții mai largi și peisaje ce includ portrete sentimentale de țărani și mesteșugari, a folosit culori mai deschise. După începutul primului război mondial, Vorel a încorporat proteste pacifiste în picturile sale — acestea au fost ultimul mare subiect al picturii sale înainte de moartea sa în Germania, ce s-a petrecut înainte de sfârșitul conflict mondial.¹¹

Perioada de glorie a farmaciei Vorel a coincis cu perioada interbelică, perioada României Mari. Declanșarea celui de-al doilea război mondial și destrămarea României de la 1918 au reprezentat începutul sfârșitului farmaciei. Instaurarea comunismului în 1947 și naționalizarea începută un an mai târziu au dus la închiderea porților vechii farmacii și transferarea patrimoniului său științific la Fabrica de medicamente Antibiotice Iași. Tot comuniștii au încercat să repare mai târziu nedreptatea făcută și în 1983 au semnat actul de naștere al Laboratoarelor Vorel continuând tradiția valorificării aurului verde până astăzi. Transformarea laboratorului în anul 1995 într-o firmă cu capital privat și acționariat – salariați și foști salariați, a adus cu sine și schimbarea numelui firmei: S.C. Centrul de Cercetare și Prelucrare Plante Medicinale PLANTAVOREL S.A. Astăzi, este o unitate de marcă în domeniul cercetării și fabricării produselor fitoterapeutice, produselor nutriționale, alimentare, cosmetice și de uz balnear din plante medicinale și aromatice, cereale, legume, fructe și produse apicole, prin tehnologii ecologice. Continuator a tradițiilor laboratorului Vorel, firma PLANTAVOREL de astăzi are în nomenclator produse ce se adresează în

¹¹ Alexandru Comanescu, *Lascăr Vorel*, Ed. Meridiane, București, 1982, pp. 3-18.

principal afecțiunilor următoarelor aparate: digestiv, hepatobiliar, nervos, circulator, renal, respirator precum și ca suplimente în alimentație pentru vitaminizare și remineralizarea organismului. Sectorul de cercetare este format din farmaciști, medici, ingineri chimiști, chimiști, biochimiști, biologi, bioingineri și informaticieni a căror activitate are ca scop: cercetarea plantelor medicinale în vederea evidențierii de noi principii active, utilizabile în terapie, fabricarea de noi produse fitoterapeutice de uz uman, noi produse cosmetice și suplimente nutriționale și alimentare pe bază de principii active naturale, îmbunătățirea și dezvoltarea gamei de produse aflate în producție, precum și participarea la derularea unor proiecte de interes național și european. Produsele firmei prezente pe piața internă și externă sunt recunoscute internațional prin medaliile, diplomele și premiile obținute în cadrul manifestărilor științifice, târgurilor și expozițiilor interne și internaționale. Mai mult decât atât, produsele PLANTAVOREL vin în întâmpinarea omului sănătos, ajutându-l să-și mențină vigoarea, puterea de analiză și muncă, inoculându-i în plus acel benefic „virus” al bunei dispoziții, ce-i asigură „arsenalul” necesar în lupta cu stresul cotidian.¹²

BIBLIOGRAFIE

„Historia”, nr.186, iulie, 2017

Informații puse la dispoziție de D-na Director General Dr. Ing. Elena Ionescu și D-na Huminiuc Maria de la Centrul de Cercetare și Prelucrare a Plantelor Medicinale Plantavorel S. A.

Comanescu Alexandru, *Lascăr Vorel*, Ed. Meridiane, București, 1982.

Comarnescu Petru, *Lascăr Vorel*, Ed. Meridiane București, 1968.

Cristescu Sorin, *Scrisorile regelui Ferdinand I al României*, vol. I, ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015.

Daniel PAVĂL, *Aspecte privind sănătatea și igiena publică în județul Neamț de la 1825 până la primul război mondial*, în „Archiva Moldaviae”, vol. I, 2009.

Pascal Pincu, *Pagini din istoria farmaciștilor nemțeni*, Casa de Editură Panteon, 1995.

Stancu Emilia, *Din istoria farmaciei românești interbelice*, Noema, vol. VII, 2008.

Vorel Lascăr, *Jurnal – anul 1916*, ed. Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2009

¹²Informațiile au fost puse la dispoziție de D-na Director General Dr. Ing. Elena Ionescu și D-na Huminiuc Maria de la Centrul de Cercetare și Prelucrare a Plantelor Medicinale Plantavorel S. A.

ISTORIE MILITARĂ

MILITARY HISTORY

THE TRAINING OF THE GENDARME OFFICERS IN 1935 FOR FULFILLING THE PRAETORAL SERVICE

PREGĂTIREA OFIȚERILOR JANDARMI ÎN ANUL 1935 PENTRU ÎNDEPLINIREA SERVICIULUI PRETORAL

drd. Valentin IOAN¹

Abstract: *In 1935 general Părăianu Barbu, the general inspector of the General Inspectorate of the Gendarmerie considered necessary an activity of guiding and training of the gendarmes in times of war, in paralel with the military training for fulfilling missions in times of peace. Regarding this, he decided that the military training, which was being held in the Gendarmerie's Military Training Centers, to go along with the military training of the army units and the military training to not be held only in groups or plutons like they were until then, but to be extended to the police force companies. Also, in the Gendarmerie's schools, the curriculum had to be adapted to the Gendarmerie's needs. This training implied the thorough assimilation of the general knowledge and the technical and tactical knowledge about the Gendarmerie's activity while in campaign, which was needed for the position of praetor at a Large Military Unit.*

Keywords: *gendarm, justice, military training, mobilization, education*

În campania Primului Război Mondial, Jandarmeria Română, alături de armată a susținut efortul de război în vederea realizării unității naționale prin implicarea ei în mai multe acțiuni și misiuni complexe. Conform prevederilor legislative, pe timp de mobilizare și de război pe lângă Marele Cartier General al comandamentului armatei exista un mare pretor, iar la cartierele generale ale comandamentelor de armată, de corp de armată, de divizii sau detașamente independente², de forța unei brigăzi și oriunde ar fi fost nevoie, își desfășurau activitatea unul sau mai mulți pretori. Funcția de mare pretor trebuia să fie îndeplinită de inspectorul general al Jandarmeriei, iar funcția de pretor avea să fie îndeplinită de ofițeri superiori sau inferiori din cadrele active ale jandarmeriei rurale, cu precădere dintre cei care aveau titluri academice ale unei facultăți juridice, iar pentru completarea efectivului se numeau dintre ofițerii de rezervă care făceau parte din magistratură sau dintre avocații care aveau 10 ani stagiu în avocatură. Numirea acestora se făcea în baza Ordinului de Bătaie a unităților pe

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane.

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: „Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

² Căpitan Alexandrescu Tr., *Justiția pretorală* în „Revista Jandarmeriei”, an XIII, nr.7-8 din iulie-august 1935, Direcția Redacția și Administrația Inspectoratul General al Jandarmeriei, p. 657-656.

lângă care funcționează sau prin ordin de zi dat de comandantul marilor unități (pentru cei din zona de operațiuni) și de ministerul de război (pentru cei din zona interioară)³.

Primele prevederi legislative care scoteau în evidență rolul pretorului militar erau stipulate în Condicele de Justiție Militară din 1873. Până în anul 1916, pretorii erau organe de judecată numai pe teritoriul cucerit, în afară deci de granițele naționale, dar prin legea publicată în Monitorul Oficial nr. 224 din 28 decembrie 1916, a fost introdus în Codul Justiției Militare Titlul II adițional *Despre organizarea și funcționarea justiției militare în timp de mobilizare și război* care stabilea că atribuțiile pretorului de poliție judiciară și jurisdicțională s-au extins și pe teritoriul național. Printre actele normative care făceau trimitere la serviciul pretoral pe lângă Codul Justiției Militare adoptat în 1937 se număra și „Regulamentul provizoriu asupra Serviciului Jandarmeriei în campanie” din octombrie 1928. Conform art. 64 al *Legii pentru organizarea Jandarmeriei rurale din 23 martie 1929*, urmau să fie înființate unități de jandarmi pentru Armată – cel puțin câte un batalion de jandarmi pe lângă fiecare corp de armată⁴, necesare pentru mobilizarea armatei de operațiuni, dar asemenea unități nu au fost înființate, Jandarmeria rurală fiind cea care trebuia să organizeze serviciile pretorale și unitățile de poliție necesare armatei la mobilizare⁵.

Din studiul și analiza actelor normative care reglementau activitatea serviciului pretoral, atribuțiile pretorilor erau:

- operative, în calitate de ofițeri de stat major, fiind asimilați șefilor de servicii din comandamentele de mari unități, trebuia să aibă toate informațiile din zona de competență precum și posibile acțiuni ale structurilor subordonate, în funcție de misiunea mării unități. După analiza situației elaborau *Planul de funcționare al serviciului pretoral* care trebuia să fie aprobat de comandantul mării unități. În baza acestuia pretorul emitea ordinul de poliție pentru unitățile de poliție din subordine⁶;

- atribuții polițienești- în calitate de ofițeri de poliție judiciară și administrativă;
- de instanță de judecată, în calitate de judecători militari.

Între jandarmerie și autoritățile militare, prin procedura penală, Codul Justiției Militare și Regulamentul Provizoriu asupra Serviciului Jandarmeriei în campanie s-a creat o strânsă legătură intersinstitucională⁷.

³ General G. Manolache, *Codul Justiției Militare și Legile speciale aferente adnotat cu jurisprudențele instanțelor de casare, militară și civilă, și cu note de doctrină*, Tipografia „Tirajul”, București, 1936, p. 226-227.

⁴ Mihalache Vasile, Ioan Suci, *Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române*, Editura Societății Tempus, București, 1995, p. 351.

⁵ Pavel Moraru, *Participarea Jandarmeriei române la campania de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei (1941)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, Institutul de Istorie al Moldovei, nr. 3 (103), iulie-septembrie 2015, pp. 99-120.

⁶ Silviu Mirică, *Considerații asupra atribuțiilor pretorilor militari în campanie*, în „Repere Cultural-Educative Jandarmeria Română”, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București, 2010, p.59.

⁷ Vasile Bobocescu, *Momente din Istoria Ministerului de Interne vol. I 1821-1944*, Editura Ministerului de Interne, București, p. 213.

În anul 1935 generalul Pârăianu Barbu, inspector general al Inspectoratului General al Jandarmeriei afirma că „*Jandarmeria constituie un organ prețios pentru siguranța și odinea Statului nu numai în timp de pace, dar în același timp absolut indispensabil Marelui Unități la război*”⁸. Pentru acest lucru acesta a considerat că este necesară o activitate de îndrumare și pregătire a jandarmilor în timp de război în paralel cu instrucția care se efectua pentru îndeplinirea misiunilor în timp de pace. În această privință a hotărât ca instrucția care se realiza la Centrele de Instrucție ale Jandarmeriei să fie pe același plan cu instrucția militară de la unitățile armatei, iar instrucția unităților să nu se efectueze numai la grupă și pluton ca până acum, ci să fie extinsă până la compania de poliție inclusiv, iar la școlile de jandarmi programele de învățământ să fie adaptate la nevoile jandarmeriei. Astfel, în baza acestora se realiza procesul de învățământ și în cele din urmă Cursul de Pregătire al Ofițerilor Superioari de Jandarmi care a fost conceput pentru completarea pregătirii speciale a jandarmilor. Aceștia dobândeau cunoștințe generale tehnico-tactice despre serviciul jandarmeriei în campanie și erau pregătiți pentru funcția de pretor la o Mare Unitate (Divizie sau Corp de Armată), Comandant de Detașament de poliție la Marile Unități sau comandant de legiune prin aplicații tactice în cadrul Diviziei sau Corp de Armată.

În anul 1935 a fost inițiat și conceput un curs special și anume, *Organizarea și funcționarea cursului pregătitor ofițeri superiori specialitatea jandarmerie*⁹. Prin acest curs generalul B. Pârăianu inspectorul Inspectoratului General al Jandarmeriei dorea pregătirea ofițerilor în caz de război pentru a deveni ofițeri superiori și se adresa cadrelor didactice să lucreze cu ei cu atenție, tact, răbdare și imparțialitate pentru îndeplinirea sarcinilor¹⁰. Acest curs organizat de directorul colonel Topor Ioan, locotenent colonel Ionescu Sergiu, secretar maior Ionescu State și medic locotenent colonel Teodoru Iosef, de personal auxiliar din cadrul Inspectoratul Școlilor de Jandarmi și Biroul Instrucției avea să se desfășoare începând cu data de 1 septembrie pe o durată de 25 de zile și cuprindea activități precum:

- conferințe la fiecare disciplină (modul), care îi puna la curent cu cele mai noi chestiuni polițienești;
- serie de aplicații scrise în clasă (prevăzute în Regulamentul Serviciului Jandarmeriei în campanie și în broșurile 1-9 J¹¹) care îi ajutau să își formeze deprinderi și să învețe să le aplice în cazurile concrete;
- aplicații pe hartă în teren având drept scop deprinderea participanților de a lucra în teren, verificarea procedurilor discutate în clasă, inițierea asupra modului cum se organizează și conduce aplicația pentru funcționarea serviciului pretoral în cadrul Diviziei și Corp de Armată.

⁸ General Barbu Pârăianu, *Îndrumări în vederea pregătirii de război a Jandarmeriei* în „Revista Jandarmeriei, an XIII nr. 10 octombrie 1935, Direcția Redacția și Administrația Inspectoratul General al Jandarmeriei, p. 867.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 3/1935, f. 16.

¹⁰ *Ibidem*, f. 17.

¹¹ *Ibidem*.

Programa acestui curs cuprindea cunoștințe generale și cunoștințe tehnice de specialitate. Predarea cunoștințelor generale se ținea prin conferințe, aplicații scrise și orale și erau structurate astfel:

Cunoștințe generale:

1. *Informații polițienești* -2 ore pentru conferințe și 4 ore pentru aplicații unde erau explicate următoarele aspecte:

- necesitatea organizării serviciului de informații pe teritoriul rural, organizarea și atribuțiile organelor de informații și de căutare, despre agenții informatori, recrutarea și pregătirea lor, funcționarea organelor de informații, conducerea și desfășurarea activității informative, planul de activitate informativă, note informative, buletine de evenimente, buletine informative, strângerea, analiza și clasarea informațiilor;
- aplicații despre interpretarea informațiilor, îndrumarea acțiunii organelor de culegere a informațiilor;
- organizarea și funcționarea echipelor volante;
- planul de lucru pentru căutarea informațiilor, ordin de căutare a informațiilor;
- transmiterea informațiilor, legătura între jandarmerie și celelalte autorități.

2. *Instrucțiuni provizorii despre informații*- 6 ore conferințe și 1 oră aplicații și lucrări scrise în care erau aduse în atenția ofițerilor:

- principii și noțiuni generale despre informații;
- mijloace de informații;
- căutarea informațiilor;
- transmiterea și răspândirea informațiilor;
- utilitatea informațiilor¹².

Cunoștințe tehnice de specialitate:

1. *Serviciul Jandarmeriei în campanie*

a) *Serviciul Jandarmeriei în Campanie*

- mobilizarea națiunii, a teritoriului și a armatei;
- atribuțiile jandarmeriei teritoriale și executarea mobilizării;
- organizarea și atribuțiile de poliție generală a jandarmeriei de la armatele de operațiuni;
- atribuțiile pretorilor, activitatea și relațiile cu Comandamentul Marilor Unități;
- evacuarea teritoriului;
- aplicarea măsurilor de poliție pe teritoriul inamic;
- compania de poliție a diviziei în marș, staționare, luptă, ofensivă, luptă defensivă și în retragere.

¹² *Ibidem*, f. 21.

b)întrebuințarea trupelor de jandarmi în menținerea ordinii

- principii generale de întrebuințare și factorii de succes, caracteristica acestor operațiuni;
- acțiunea și atribuțiile comandanților de la formațiuni mobile și de instrucție;
- acțiunea și atribuțiile comandanților de la formațiunile teritoriale;
- întrebuințarea unităților mobile pentru menținerea ordinii publice.

2.Serviciul Jandarmeriei în teritoriu:

- organizarea Jandarmeriei;
- atribuțiile generale de poliție ale jandarmeriei și ale diferitelor organe ierarhice de conducere și execuție;
- condițiile pentru executarea unei bune poliții;
- necesitățile polițienești ale zilei;
- poliție judiciară;
- atribuții șefului de garnizonaă;
- instrucția trupei, reangajaților și ofițerilor;
- instrucția trupei, reangajaților și ofițerilor în teritoriu;

3.Justiția pretorală

- organizarea și funcționarea serviciilor pretorale în timp de război la Marile Unități;
- procedura de judecată înaintea pretorilor;
- dreptul de a emite ordonanțe;
- baza juridică a ordonanțelor;
- exercitarea măsurilor de poliție și a justitiției pe teritoriul inamic;
- organizarea și funcționarea poliției militare;
- legislație ce reglementa starea de asediu, spionajul;
- legea de reprimare a unor noi infracțiuni contra ordinii publice;
- legislație privind organizarea armatei și legea organizării și apărarea națiunii;
- legea privind rechizițiile¹³.

4.Serviciul Jandarmeriei în teritoriu.

5.Menținerea ordinii de către trupele de jandarmi.

Toate lucrările și aplicațiile erau examinate și apreciate de cadrele didactice cu calificative. Aceștia punctau capacitatea de analiză, promptitudinea deciziilor, capacitatea intelectuală, modul de exprimare oral și în scris¹⁴ și acuratețea lucrărilor. La finalul cursului fiecare profesor trebuia să întocmească o fișă generală în care nota cum s-a comportat fiecare ofițer la curs. Pe baza acestor fișe și în raport cu observațiile personale, directorul cursului întocmea o foaie de aprecieri în care ofițerii erau notați cu cea mai mare conștiinciozitate. Această foaie trebuia să fie încheiată cu aprecierea generală și se acordau următoarele calificative „Foarte bine”, „Bine”, „Destul de bine

¹³ *Ibidem*, f. 21-28.

¹⁴ *Ibidem*.

pregătit”, „Este susceptibil a deveni ofițer superior”, „Nu îndeajuns de bine pregătit”, „Nu este susceptibil a deveni ofițer superior”.

Succinta prezentare reflectă eforturile depuse în anul 1935 de către conducerea Jandarmeriei pentru pregătirea ofițerilor pentru funcția de pretor în campanie, cu respectarea prevederilor legislative ale vremii. Aceste demersuri ne indică faptul că Jandarmeria era o „ramură a forței armate”, armată căreia, în timp de război, trebuia să îi asigure sprijin pentru îndeplinirea scopului propus. La rândul lor, ofițerii jandarmi erau obligați să posede atât cunoștințe militare care să le permită judecarea unei situații și interpretarea unui ordin în campanie, cât și pe cele necesare unui bun polițist și distins magistrat.

BIBLIOGRAFIE

- Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*.
 Bobocescu, Vasile, *Momente din Istoria Ministerului de Interne vol I 1821-1944*, Editura Ministerului de Interne, București.
 Manolache, G., *Codul Justiției Militare și Legile speciale aferente adnotat cu jurisprudențele instanțelor de casare, militară și civilă, și cu note de doctrină*, „Tipografia Tirajul”, București, 1936.
 Mihalache, Vasile, Suciu, Ioan, *Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române*, Editura Societății Tempus, București, 1995.
 Mirică Silviu, *Considerații asupra atribuțiilor pretorilor militari în campanie*, în „Repere Cultural-Educative Jandarmeria Română”, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București, 2010.
 Moraru, Pavel, *Participarea Jandarmeriei române la campania de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei (1941)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, Institutul de Istorie al Moldovei, nr. 3 (103), iulie-septembrie 2015.
 Nuțu, Ilie, *Jandarmeria 1918-1940*, Editura Cadrelor Didactice Suceava, 2012.
 Păraianu, Barbu, *Îndrumări în vederea pregătirii de război a Jandarmeriei* în „Revista Jandarmeriei”, an XIII nr. 10 octombrie 1935, Direcția Redacția și Administrația Inspectoratul General al Jandarmeriei.

THE GENDARMES COMPANY FROM COVURLUI BETWEEN THE YEARS OF 1940-1941

LEGIUNEA DE JANDARMI COVURLUI ÎN PERIOADA 1940-1941

căpitan drd. Marcel IOAN¹

Abstract: *The history of the Covurlui Gendarmerie, especially the Covurlui Gendarme Legion was for a quite short time in the attention of the researchers and this offers the opportunity to a brief study regarding the organization and implication of the Covurlui Gendarme Legion between 1940 and 1941, by researching novel documents. In some of these documents, we can see that the Covurlui Gendarme Legion was part of the 3rd Gendarme Regiment of the Lower Danube. This gendarme unit was used for important missions, helping the army, such as organizing the police shifts to help the operative units, police checkpoints, escorting prisoners, guarding the command centers, fixed and mobile guards, traffic control, accompanying military convoys, fighting against the paratroopers etc.*

Keywords: *Gendarmerie, concentration, enemy, bombs, war*

Istoria Jandarmeriei Covurlui în special a Legiunii de Jandarmi Covurlui s-a aflat destul de puțin în atenția cercetătorilor și acest aspect oferă posibilitatea realizării unui succint studiu privind organizarea și implicația Legiunii de Jandarmi Covurlui în perioada 1940-1941, valorificând documente inedite. Pentru Jandarmerie, data de 27 iunie 1940 a însemnat începutul unei misiuni de anvergură, fiind un real sprijin alături de armata română.² La scurt timp, pe 28 iunie 1940, Marele Stat Major, prin Ordinele nr. 5688 și 5755, a ordonat evacuarea Basarabiei, Nordul Bucovinei și a Ținutului Herța, iar pentru executarea acestei evacuări, formațiunile jandarmeriei aflate în aceste regiuni au trecut sub comanda marilor unități³ pe teritoriul cărora se aflau. Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a determinat organizarea unei noi serii de concentrări masive. Astfel, s-a trecut la concentrarea efectivelor de război, iar din cadrul Legiunii de Jandarmi Covurlui aflată în componența Regimentului 3 Jandarmi Dunărea de Jos au fost mobilizați, în frunte cu locotenent colonel Grozea Gheorghe comandantul unității, adjunctul acestuia, căpitanul S. Gheorghe, din trupa activă 4 plutonieri majori, 46 de plutonieri, 12 sergenți majori, iar ca trupă de rezervă 6 plutonieri, 21 sergenți, 9 caporali și 27 soldați⁴. De remarcat faptul că pentru o mai bună organizare și o îndeplinire rapidă a ordinelor, conform Decretului Lege nr.

¹ Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, Școala Doctorală - Domeniul Științe Militare.

² Constantin Kirițescu, *România în al Doilea Război Mondial vol I*, Univers Enciclopedic, 1998, p. 237.

³ Nuțu Ilie, *Jandarmeria 1918-1940*, Editura Cadrelor Didactice, Suceava 2012, p. 93.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dos. 279, fila 68-69.

2870/1940, s-a hotărât ca Direcția Generală a Poliției, Corpul Jandarmeriei și Prefectura Poliției Capitalei să se contopească într-un singur organ luând denumirea de Direcția Generală a Poliției și Siguranței Statului. În acest timp Inspectoratul de Jandarmi Galați s-a unificat cu Inspectoratul de Poliție Galați.⁵ Astfel, inspectoratele de poliție au fost comasate cu regimentele de jandarmi⁶ luând denumirea de Inspectorat de Poliție al ținutului, iar legiunile de jandarmi cu chesturile de poliție. Această formă de organizare a durat doar câteva luni, mai exact până pe 12 septembrie 1940, când acest act legislativ a fost abrogat și a fost repusă în vigoare Legea de organizare a Jandarmeriei, Statutul Jandarmeriei și Legea pentru organizarea Poliției Generale și Siguranței Statului, toate din anul 1929⁷. Prin aceste acte legislative, Jandarmeria era formată din structuri teritoriale, mobile, de oraș, speciale, școli, dar și formațiuni de instrucție și servicii. Organele teritoriale ale Jandarmeriei erau posturile, secțiile, sectoarele, legiunile, inspectoratele și subinspectoratele generale. Astfel, în localități erau posturi, secții și sectoare, iar în județe câte o legiune de jandarmi. Mai multe legiuni alcătuiau un inspectorat de jandarmi, iar două sau trei inspectorate formau un subinspectorat general de jandarmi. Acolo unde nevoile asigurării ordinii publice o cereau, se organizau și formațiuni mobile de jandarmi. De la repunerea în vigoare a Legii pentru organizarea Jandarmeriei Rurale din 1929 și până la data de 1 noiembrie 1940, comandanții legiunilor de jandarmi aveau obligația de a pregăti noua organizare pe posturi de jandarmi; secțiile de jandarmi trebuia să corespundă, pe cât posibil, limitelor preturilor, iar activitatea de patrulare a teritoriului urma să fie executată pe itinerarii⁸.

Câteva luni mai târziu, în august 1940, prin Ordinul de Zi nr. 468 din 1940, comandantul Legiunii Covurlui a fost mutat în Centrul de Instrucție Nr. 5 Jandarmi Tg. Ocna pentru ca la conducerea legiunii să fie numit maiorul Cojocaru Constantin, iar în octombrie să fie mutat și acest maior la Centrul de Instrucție Nr. 5 Jandarmi⁹. În 10 septembrie 1940, conform Ordinului C.C.J nr. 8374 din 1940, Legiunea de Jandarmi Covurlui a concentrat și organizat Compania 21 Poliție și serviciul pretoral unde au fost alocate Diviziei 21 Infanterie un efectiv: Compania 21 Poliție 4 ofițeri, 15 subofițeri și 177 trupă, serviciul pretoral 1 ofițer, 5 subofițeri și 28 trupă¹⁰. În această perioadă s-a constituit un cordon baraj de poliție în zona portului Galați în care s-au înființat două posturi fixe la Bărboși și la ieșirea dinspre Nordul orașului Galați. Fiecare post avea câte doi subofițeri jandarmi. Aceste posturi de baraj aveau rolul de a

⁵ Idem, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 10/1931, f.55.

⁶ *Ibidem*, dos.2/1893-1948, f. 62.

⁷ Vasile Mihalache, Ioan P. Suci, *Jandarmeria Română. Pagini dintr-o istorie nescrisă 1850-1949*, Editura Ministerului de Interne, București, 1993, p.136.

⁸ Pavel Moraru, *Participarea Jandarmeriei române la campania de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei (1941)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, Institutul de Istorie al Moldovei, nr. 3 (103), iulie-septembrie 2015, p. 100.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dos. 279, f. 68-69.

¹⁰ *Ibidem*, f. 69v.

împiedica pătrunderea indivizilor suspecți, dar și a transportului materialelor interzise în interiorul țării. În iulie 1940 prin Ordinul nr.1624 al Inspectoratului de Jandarmi Galați a fost creat un cordon baraj de poliție în spatele Prutului, cordon format din posturile Barboși Șendreni, Smârdan, Cișmele, Negrea, Pechea, Berești, Mânzătești, Mălușteni. Aceste posturi aveau rolul de a împiedica pătrunderea indivizilor suspecți în zona de operații a trupelor precum și a celor care veneau din zona de operație a trupelor spre interior¹¹. Legiunea de Jandarmi Covurlui, conform Ordinului Nr. 3007 din martie 1941 al Inspectoratului de Jandarmi Galați urmat de Ordinul nr. 2341/1941 al IGJ și Ordinul Marelui Stat Major nr. 2500, au trecut în completare jandarmii contingentului 1938 care au rămas în poziția de concentrați la Legiunea Covurlui astfel:

- 10 martie 1941- un efectiv de 11 jandarmi;
- 13 martie 1941-un efectiv de 1 jandarm;
- 14 martie 1941- un efectiv de 3 jandarmi;
- 17 martie 1941- un efectiv de 2 jandarmi;
- 21 martie 1941- un efectiv de 2 jandarmi;
- 22 martie 1941 - un efectiv de 1 jandarm;
- 25 martie 1941- un efectiv de 1 jandarm;
- 27 martie 1941-un efectiv de 1 jandarm;

În aprilie 1941, Legiunea de Jandarmi Covurlui era condusă de locotenent colonel Lupescu Gheorghe ajutat de căpitanul Justinian O. și ajutor sublocotenent Stavăr Gheorghe. Aceasta avea un efectiv de 6 plutonieri majori, 82 plutonieri și 61 de sergenți majori și era formată din 4 secții și 51 de posturi împărțite astfel:¹²

1.Secția de Jandarmi Berești cu posturile Balintești, Berești, Cavadinești, Gănești, Jorăști, Lupești, Mălușteni, Rogojeni, R. Ferdinand, Slivna, T. Vladimirescu, Tuțcani, Vădeni;

2.Secția de Jandarmi Bujoru cu posturile Băluri, Bujoru, Corni, Crăiești, Drăgușeni, Fărtănești, Măstacani, Moscu, Puțichioaia, Vîrlezi;

3.Secția de Jandarmi Foltești cu posturile Filești, Foltești, Frumușița, Fântînele, Oancea, Roșcani, Scânteiești, Sivița, Tulucești, Vînători, Vlădești;

4.Secția de Jandarmi Independența cu posturile Braniștea, Cudalbi, C. Negri, Cuca, Independența, L. Catargiu, Negrea, Șendreni, Oasele, Pechea, Piscu, Hanu Conache, Smârdan. În iunie 1941 au luat ființă secțiile de jandarmi Oancea și Pechea.

La 22 iunie 1941, dată la care au fost declanșate acțiunile militare pentru eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, în zona armatelor de operațiuni existau mai multe legiuni de jandarmi, o legiune mobilă, 195 secții de jandarmi și 1.044 posturi de jandarmi, cu un efectiv aproximativ de 10.000 de jandarmi. Odată cu declanșarea ostilităților militare, unitățile și subunitățile de jandarmi au efectuat misiuni importante în sprijinul armatei: organizarea serviciului de poliție pentru

¹¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dos. 279, f. 70.

¹² *Ibidem*, f. 71.

susținerea unităților operative, baraje de poliție, însoțiri de prizonieri, paza punctelor de comandă, gărzi fixe și mobile, controlul căilor rutiere, însoțirea convoaielor militare, lupta împotriva parașutiștilor, partizanilor și a grupurilor inamice înarmate rămase în spatele frontului, paza depozitelor, podurilor, asanarea câmpului de luptă, constituirea de gărzi personale pentru însoțirea comandanților, folosirea în misiuni de ariergardă sau avangardă etc. Pentru zona interioară au fost înființate 22 de companii de poliție, cu misiuni de luptă împotriva desantului aerian inamic și a elementelor diversioniste din interiorul țării¹³. Pe teritoriul Covurlui, aviația inamică, cu un număr de 20 de avioane, a survolat deasupra orașului Galați, lansând bombe în următoarele puncte: două bombe la Brateș care au căzut în apă, șapte bombe asupra hangarelor Flotei 3 Aviație, o bombă a atins hangarele și conducta de apă care a rănit trei soldați germani și a distrus opt case.

Pe 23 iunie 1941 artileria sovietică a tras mai multe obuze în mahalaua Brateș, dar și pe strada Morilor, omorând trei persoane și rănind alte trei. Aceste atacuri au continuat, au fost lansate zece bombe din avion și 300 de bombe artilerie în comuna Oancea, unde au distrus 100 de case și au murit două persoane, în comuna Gănești au fost lansate 100 de bombe unde au căzut șapte victime și patru persoane au decedat. De asemenea, în comuna Berești au fost lansate 6 bombe, iar în comuna Filești au fost lansate un număr de cinci bombe care au omorât două persoane¹⁴. În data de 7 iulie 1941 un avion sovietic a aterizat pe raza comunei Smârdan, iar căpitanul Ocoleanu, sesizând acest lucru, a reușit să-i prindă și i-a împușcat¹⁵. În județul Covurlui, au fost lansate din avioanele sovietice numeroase manifeste prin care îndemna populația la răzvrătire pentru ca trupele române să nu mai lupte alături de cele germane, jandarmii în tot acest timp au adunat aceste manifeste și le-au predat autorităților. Pe lângă aceste manifeste jandarmii au adunat și corpurile cu materii inflamabile și incendiere aruncate din avioanele sovietice.

Fără a avea pretenția unei prezentări exhaustive, am expus câteva aspecte privind organizarea și contribuția Legiunii de Jandarmi Covurlui în această perioadă de început al celui de-al Doilea Război Mondial, unde se observă că această unitate, o componentă importantă a sistemului național de ordine publică, a fost împărțită în două sectoare și anume în zona interioară prin asigurarea liniștii interne dar și în zona armatelor de operații. De asemenea teritoriul Inspectoratului de Jandarmi Galați sub a cărei conducere se afla Legiune Covurlui a avut de suferit mult de pe urma bombardamentelor artileriei sovietice, instalată pe malul stâng al Prutului în Basarabia.

¹³ Andreescu A., Munteanu N., Burcin O., Andronie V., *Istoria Jandarmeriei Române. Manual*, Editura Ministerului de Interne, București, 2000, p. 81.

¹⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dos. 279, f. 73v.

¹⁵ Merlescu Emil, *Jandarmeria în războiul sfânt 1941-1942*, în „Revista Jandarmeriei” anul XX nr.6 iunie 1942, Tipografia Inspectoratului General al Jandarmeriei, 1942, p. 44.

Inspectoratul General al Jandarmeriei								Inspectoratul Jandarmi Galați								
SITUAȚIE																
cu efectivul Inspectoratul Jandarmi Galați la 1 Aprilie 1941 cu ofițeri și subofițeri																
Formațiuni de Jandarmi	Ofițeri							Subofițeri								
	colonel	lt.colonel	maior	căpitan	locotenent	sublocotenent		Total	Combatanți				Asimilați			
Plt.majori							plutonieri		Sg.majori	Total	Plt.majori	plutonieri	Sg.majori	Total		
Legiunea Buzău	-	1	1	2	-	-	4	14	128	38	180	-	-	-	-	180
Legiunea Covurlui	-	1	-	1	-	1	3	6	81	61	148	-	-	-	-	148
Legiunea Putna	-	-	2	-	2	-	4	12	145	67	224	-	-	-	-	224
Legiunea R.Sărat	-	-	1	1	1	-	3	10	88	41	139	-	-	-	-	139
LegiuTecuți	-	-	1	1	1	-	3	5	85	31	121	-	-	-	-	121
Legiunea Tutova	-	1	1	1	-	1	4	11	79	34	124	-	-	-	-	124
Total		3	6	6	4	2	21	57	606	272	936					936

Tabel 1 – Situație cu efectivul Inspectoratul Jandarmi Galați la 1 Aprilie 1941 - cu ofițeri și subofițeri¹⁶

Inspectoratul General al Jandarmeriei								Inspectoratul Jandarmi Galați								
SITUAȚIE																
cu efectivul Inspectoratul Jandarmi Galați la 1 Aprilie 1941 cu trupă și formațiuni																
Formațiuni de Jandarmi	Trupă								Formațiuni							
	Pe apărare				Pe contingent				Secții	Posturi A 10 Jandarmi	Posturi A 7 Jandarmi	Posturi A 5 Jandarmi	Posturi A 3 Jandarmi	Posturi de vânătoare	Posturi speciale	Patrule
Sergenți	Caporali	Soldați	Total	Conting. 1938	Conting. 1939	Conting. 1940	Total									
Legiunea Buzău	9	13	78	100	43	33	24	100	8	4	5	14	449	1	1	2
Legiunea Covurlui	5	20	44	69	24	24	21	69	5	1	4	11	26	-	-	1
Legiunea Putna	27	31	61	119	50	45	24	119	7	-	12	34	20	2	-	1
Legiunea R.Sărat	8	18	38	64	24	32	8	64	8	-	-	15	41	-	-	1
LegiuTecuți	7	14	45	66	30	17	19	66	5	-	2	10	38	-	-	1
Legiunea Tutova	7	10	42	59	32	9	18	59	7	-	-	20	27	-	-	1
Total	63	106	308	477	203	160	114	477	40	5	23	104	601	3	1	7

Tabel 2 – Situație cu efectivul Inspectoratul Jandarmi Galați la 1 Aprilie 1941- trupă și formațiuni¹⁷

¹⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Generale al Jandarmeriei*, dos. 10/1931, f.61

¹⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Generale al Jandarmeriei*, dos. 10/1931, f.61

Detalii	Ofițeri							Subofițeri				Trupă			Vehicule			
	Colonel	Lt. colonel	Maior	Căpitan	Locotenent	Sublocotenent	Total	Plt. majori	Plutonieri	Sg. majori	Total	Activi	Rezervă	Total	Cai	Căruțe	Autovehicul	Moto
Legiunea Buzău	-	1	-	1	1	-	3	-	-	-	234	60	361	491	17	3	1	1
Legiunea Covurlui	-	1	-	2	1	-	4	-	-	-	142	41	286	327	18	5	1	2
Legiunea Putna	-	1	1	-	2	-	4	-	-	-	195	61	544	605	13	3	1	1
Legiunea R.Sărat	-	1	-	1	2	-	4	-	-	-	132	36	362	405	22	2	1	1
Legiunea Tecuci	-	-	1	3	1	-	5	-	-	-	105	42	285	327	30	5	1	1
Legiunea Tutova	-	1	-	1	2	-	4	-	-	-	110	26	274	300	17	3	1	1
Total teritoriu	-	5	2	8	9	-	24	-	-	-	909	266	2119	2385	117	21	6	7

Tabel 3 - Efectivul ce încazarmează fiecare formațiune de Jandarmi la mobilizare¹⁸

BIBLIOGRAFIE

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*.
 Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*.
 Andreescu A., Munteanu N., Burcin O., Andronie V., *Istoria Jandarmeriei Române. Manual*, Editura Ministerului de Interne, București, 2000.
 Ilie Nuțu, *Jandarmeria 1918-1940*, Editura Cadrelor Didactice, Suceava, 2012.
 Kirițescu Constantin, *România în al Doilea Război Mondial vol I*, Univers Enciclopedic, 1998.
 Merlescu Emil, *Jandarmeria în războiul sfânt 1941-1942*, în „Revista Jandarmeriei” anul XX nr.6 iunie 1942, Tipografia Inspectoratului General al Jandarmeriei, 1942.
 Mihalache Vasile, Suciuc Ioan P., *Jandarmeria Română. Pagini dintr-o istorie nescrisă 1850-1949*, Editura Ministerului de Interne, București 1993.
 Moraru Pavel, *Participarea Jandarmeriei Române la campania de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei (1941)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, Institutul de Istorie al Moldovei, nr. 3 (103), iulie-septembrie 2011.

¹⁸ *Ibidem* f. 63

ISTORIE LOCALĂ

LOCAL HISTORY

BUCECEA. ÎNCEPUTURI (I)

BUCECEA. BEGINNINGS (I)

Prof. dr. Iulian-Cătălin NECHIFOR¹

„călugării de la ruga noastră nou zidită, sfânta mănăstire numită Galata, un sat anume Vâlcești care este în ținutul Sucevei, pe Siret, însăși domnia mea l-am cumpărat pe bani gata și am miluit”.

(Act de întărire a satul Vlăicești Mănăstirii Galata, 9 februarie 1591)

Abstract: North of Moldova is a territory has allowed its oldest living moments in history until today. Signs of habitation are found early Paleolithic era where Cucuteni culture has developed, one of the most remarkable in Europe. In the Iron Age the area was inhabited by Dacian population that has been occupied with the metallurgy of iron, there are many indications of this. After withdrawal of Aurelian, Dacians in the area, along with migratory populations how have been established temporarily, experienced a process of Romanization, following the Romanian ethnogenesis.

Regarding the origin of the name of Bucecea are several different assumptions. First, related to the oral history of the community, says that in 1758, when the Tatars burning village of Vâlcești, the inhabitants moved to another location, the presence place of the village Bucecea. A second hypothesis supported by Iorgu Jordan states that the term is derived from the Slavic word "Bugeag". The third hypothesis claims that would be of Polish origin toponym derived from Buczac, city located in Podolia region of northern medieval Moldova. The fourth hypothesis proposed origin of the name from a large landowner from XV century called Buciațchi in medieval documents. This great nobleman possessed a chain of villages located between settlements Pascani and Roman today. The fifth and latest theory claims the name origin from descendants of Cumans attested in documents of XIV century near the village. Several studies recently brought more and more arguments about the intertwining of Turanic element and Romanian early statehood in Moldova.

The first mention of the village Vâlcești appears in a bill of sale from 1569. Later, in 1577, the village is purchased by Prince Petru Șchiopul (1574-1579, 1582-1591) who donated it to Galata Monastery in Iasi. The monastery was built on the initiative of this gentleman interested in religion and culture development in Moldova. Privileges given the village were extended, its inhabitants enjoying a real tax immunity. Their only obligation was to pay tribute owed Moldova to Ottoman Empire. After his death, amid conflicts between different parties of boyars supported by neighboring powers, state of the monastery and village are damaged. Due robberies monastery decades, Prince Radu Mihnea was forced to March 25, 1617 to make the Monasteries of Patriarchate of Jerusalem. Monastery has preserved much of its privileges applied to Vâlcești village.

Due to frequent military conflicts that took place in northern Moldova village Vâlcești experienced a sharp decline in the late seventeenth century. Prince Gheorghe Duca (1665-1666, 1668-1671, 1672, 1678-1683), in his latest rule attempt to revitalize village allowing monastery monks to bring settlers in 1679. The measure hasn't immediate effects due to increased political instability in the

¹ Colegiul Economic „Octav Onicescu” Botoșani.

area. The inauguration of Phanariot rule the Romanian Principalities merely deepen economic and political crisis with negative effects on the economic development of northern Moldavia.

Keywords: Bucecea, Dacian population, Tatars, Buciațchi nobleman,

Teritoriul pe care se află comuna Bucecea este ospitalier oferind condiții de viață încă din cele mai vechi timpuri, fiind situat în județul Botoșani unde au fost atestate încă din epoca paleoliticului semne ale viețuirii umane. Pentru perioada veche a epocii pietrei, când indiciile trăirii umane sunt destul de limitate, au fost găsite unelte și arme la Cotu-Miculiști-Gârla Mare , atestând locuirea zonei de omul preistoric. La Mitoc, din aceeași perioadă, au fost descoperite unelte din os demonstrând că aici se găseau adevărate ateliere de cioplire a pietrei și un început de specializare a activităților umane . Așezările umane paleolitice se regăsesc din abundență și pe Valea Siretului la Dolhasca, Suceava și Udești .

În epoca eneoliticul dezvoltat pe teritoriul din nordul Moldovei s-a dezvoltat cultura Cucuteni de o originalitate deosebită. În zona județului Botoșani se regăsesc stațiunile arheologice de la Trușești, Corlăteni și Drăgușeni unde descoperirile arheologice creează o imagine de ansamblu asupra vieții materiale și spirituale bogate a purtătorilor culturii. O parte dintre descoperiri se află expuse la Muzeul Județean din Botoșani, ele arătând bogăția și originalitatea acestei culturi. În eneoliticul final, în zona nordică cuprinsă între Prut și Siret, și-a făcut simțită prezența cultura Horodiștea-Erbiceni ce preia și continuă elemente ale culturii Cucuteni. Cercetările au arătat că purtătorii ei practicau o agricultură mixtă agro-pastorală .

Semnele locuirii le reîntâlnim și în secolul al II-lea a. Hr. Descoperirile arheologice au arătat că în zona Botoșanilor se realiza reducerea minereului de dacii autohtoni. Minereul era zdrobit, uneori și prăjit în cuptoare speciale cu scopul înlăturării impurităților și îmbogățirii conținutului de fier . În epoca fierului zona a fost locuită de triburile dacice amestecate în anumite perioade cu populație scitică.

Teritoriul nu a fost integrat în provincia romană Dacia după distrugerea regatului dac, însă a suferit influențele binefăcătoare ale romanizării, în special după retragerea aureliană din secolul al III-lea. Datorită poziționării geografice, zona văii Siretului a constituit o atracție pentru stabilirea temporară a migratorilor. Cu ocazia lucrărilor pentru instalarea conductei de alimentare cu apă a municipiului Botoșani de lângă stația de pompare de la Bucecea s-au descoperit urmele unei necropole sarmatice. Totuși, pe fundalul migrațiilor din secolele IV-VII, în zona Botoșani au fost atestate și așezări ce nu au nimic în comun cu cele ale slavilor, ceea ce denotă continuitatea de conviețuire a populației autohtone în tumultul vremii. Necropola de la Lozna-Străteni este un exemplu în acest sens, cele 24 de morminte demonstrând existența unui ritual apropiat de religia getică . Totuși, în secolul al V-lea s-au stabilit în zonă centre de dominație ale migratorilor, unul fiind cel de la Nichiteni controlat de goți .

În perioada de definitivare a etnosului românesc se regăsesc o multitudine așezări umane în nordul Moldovei, mai cunoscute fiind cele de la Fundul Herței și

Lozna cu 5, respectiv 43 de bordeie . În același timp, în zona Trușești se regăsesc primele semne ale folosirii scrisului, fiind descoperite inscripții paleocreștine specifice mediului rural . Cruciulițe din bronz au fost descoperite și în apropiere de Călinești, la Cucorăni, datate în secolele V-VII . Mai târziu, în jurul anului 1000, zona de nord a Moldovei era împânzită de așezări umane. Pe valea Siretului, la confluența dintre județele Botoșani și Suceava, sunt atestate așezări la Dorohoi, Dersca, Lozna, Vârful Câmpului și Ionășeni. Cele 15 așezări din nordul Moldovei erau fortificate cu șanțuri și valuri de pământ, realitate ce a dăinuit până în secolul al XI-lea . Cu ocazia săpăturilor pentru aducțiunea cu apă a Botoșanilor, la punctul „La Uluc”, s-a descoperit o necropolă medievală cu morminte conținând monede și obiecte de podoabă . Toate aceste elemente demonstrează că nordul Moldovei, în special valea Siretului, a fost propice dezvoltării umane încă din cele mai vechi timpuri.

I. Originea numelui

Problema originii numelui de Bucecea ridică o serie de dezbateri ce aduc, la rândul lor, mai multe ipoteze de lucru. În rândurile de mai jos vom încerca să discutăm fiecare ipoteză enunțată în timp aducând argumente în favoarea sau contrarii fiecărei în parte.

O primă opinie referitoare la originea numelui de Bucecea îi aparține învățătorului din localitate, Dumitru Vasiliu. Acesta, în 1965, prezintă o monografie a comunei Bucecea Sfatului Popular al Comunei Bucecea, se pare la cererea celui din urmă. Acesta susține că legenda formării satului este legată de o băjenie a locuitorilor săi. Pe vremuri, locația satului se situa pe malul Siretului, fapt istoric corect, la locul numit de localnici „Biserica pustie”. Legenda culeasă de învățătorul pensionar de la bătrânii satului relatează că în vremuri îndepărtate, în prima zi de Paște, în momentul în care sătenii ieșeau de la biserică s-a dat alarma, trupe de tătari venind și arzând satele învecinate. Plini de spaimă, locuitorii și-au luat ce au putut și în grabă, cu bucceluțele (legăturile) lor, s-au refugiat în codrii din zonă. De menționat e faptul că la vremea respectivă pădurile de astăzi - Cucoreni, Cervicești, Găvanul și Bohoghina formau un singur trup. După trecerea tătarilor, sătenii au găsit satul distrus în totalitate, biserica și casele arse, iar vitele furate. Văzând dezastrul - prăpăd cum îl numește Dumitru Vasiliu, sătenii s-au retras în pădure unde au tăiat copaci începând să construiască case noi. Numele noului sătuc ar fi fost acela de Bucecea în amintirea bejăniei lor . Satul se regăsește și astăzi pe același amplasament, la vremea culegerii datelor de Dumitru Vasiliu, pe locul inițial de reconstruire situându-se gospodăriile lui C.N. Iftimie, Iorgu Loghin, ș.a. Ulterior satul s-a extins spre șoseaua ce face legătura cu Leorda construită mult mai târziu .

O parte dintre afirmațiile lui Dumitru Vasiliu sunt corecte. Într-adevăr, în 1758, a avut loc o mare expediție de jaf a tătarilor în Moldova, ultima după înregistrările istorice. Se pare că respectivul jaf a avut loc, ceea ce a determinat părăsirea de locuitori a vetrei vechiului sat și așezarea pe una nouă. Însă de aici înainte intervine

factorul neștiințific. Numele de Bucecea este un hidronim atestat cu mult înainte de petrecerea evenimentelor culese de învățător. Însă explicația merită luată în seamă și analizată cel puțin prin prisma faptului că exprimă o tradiție populară specifică locului.

O a doua explicație referitoare la originea numelui de Bucecea a fost adusă cu precădere în perioada modernă, sugerând originea slavă, dată fiind vecinătatea Moldovei cu spațiul deschis de la est de Nistru. Ea a fost promovată de Iorgu Iordan ce considera că numele ar putea fi un derivat de la „buceag” semnificând în limba slavă pădure de fag. Explicația nu are suport științific, cronicarii moldoveni ai evului mediu delimitând strict folosirea termenului la spațiul de la est de Nistru locuit de tătari. Mai mult, termenul apare în cronici începând cu secolul al XVI-lea. Cum tătarii nu au avut în epoca medievală o dominație de lungă durată și efectivă asupra Moldovei, ci campanii de jaf sporadice, termenul nu avea cum să se statornicească în sensul dat de Iorgu Iordan, nefiind documentate existența unor comunități de tătari ce se stabilesc în această perioadă aici.

O a treia explicație e sugerată de același Dumitru Vasiliu în aceeași monografie. Acesta ia în considerație o ipoteză enunțată de Nicolae Iorga. Marele istoric considera că Bucecea și-ar trage numele de la un mare boier polonez Buczacki care a obținut moșii în nordul Moldovei în timpul lui Alexandru cel Bun, fiind căsătorit a doua oară cu sora regelui polon Ringala, fosta soție a domnitorului moldovean. Domnul moldovean, la 13 decembrie 1421, a donat fostei sale soții cu drept de folosință pe durata vieții Târgul Siret și Volhovățul, pe lângă acestea adăugându-i o rentă de 600 galbeni de aur anual. Faptul istoric demonstrează că nobilul polonez ar fi stăpânit cele două proprietăți în Moldova, însă gestionarea lor a fost efemeră, pe durata vieții soției sale. Documentele târzii demonstrează că cele două proprietăți au revenit în posesiunea domnitorului Moldovei, excluzându-se influența toponimică polonă asupra Bucecii. Mai mult, există o distanță destul de mare între Bucecea și Siret, fiind un argument suplimentar în respingerea acestei ipoteze.

A patra ipoteză are la bază tot o ipotetică influență polonă. Târgul Buczaczi este situat în nordul Moldovei medievale în ținutul polonez al Podoliei, zonă locuită în acele vremuri de o populație românească. Castelanii orașului, doritori de a obține glorie militară sau influență politică în Moldova, s-au amestecat în numeroase rânduri în conflictele interne de la sud. Un prim eveniment este amintit de Grigore Ureche în letopisețul său unde prezintă confruntarea internă din 1450 dintre претенdenții la scaunul Moldovei Bogdan și Alexandrel. Alexandru vodă cu „un polcu de podoleni era Buceatchii, iar pre altă oaste era Canetpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin, supt cetate că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alixandru Vodă. Iar Bogdan Vodă au fost atunci la Lipoveți”. Confruntarea dintre cei doi se desfășoară pe apa Bârladului soldându-se cu victoria lui Alexandru Vodă, însă acesta nu a putut să-și fructifice victoria retrăgându-se în Polonia. Episodul arată că intervenția polonezilor din Podolia nu a afectat spațiul geografic al văii Siretului, invadatorii retrăgându-se, documentele neatestând o eventuală așezare a lor.

O colaborare, de data aceasta dintre șleahța polonilor și domniile Moldovei, are loc în contextul preparativelor lui Ștefan cel Mare în fața confruntărilor cu Imperiul Otoman din 1475. În 1472 domnitorul moldovean se amestecă în conflictul intern din Țara Românească dintre Radu Vodă, susținut de trupe turcești, și protejatul său Laiotă Basarab. Regele polon a sprijinit inițiativa lui Ștefan cel Mare dând ordin castelanilor din Podolia ca la nevoie „de va trebui oaste de grabu, să ridici Buceațchi toată șleahța Podoliei să meargă întru ajutorul lui Ștefan Vodă”. Ajutorul polonez se concretizează în bătălia de la Podul Înalt din ianuarie 1475, sprijinul polonez constând în 2.000 de soldați conduși de Buciasțchii. La fel ca în 1450 documentele nu demonstrează influența directă a castelanului de Buciațchi în zona văii Siretului.

O a treia interacțiune consemnată dintre moldoveni și cetățile poloneze din Podolia a avut loc în 1498 în contextul represaliilor militare ale lui Ștefan cel Mare după încercare poloneză nereușită din 1497 de cucerire a Moldovei. Măsurile de pedepsire moldovene au fost foarte dure: „Scos-au Ștefan Vodă multe turme, de tot feliul de dobitoace, den Țara Rusască și ca la 100.000 de robi și i-au așăzat de[și] pân-astădzi trăiaște limba rusească aicea în țară. Ars-au Ștefan Vodă Primislia, Radomna, Iaroslav, Prevorschii, și Buceciul; multă nevoie au avut și Podhaetul și alte mici târgușoare și fără număr sate aprinse și arse. Numai un lucru au făcut leșii pre aceia vreme de folos; încă de frica lui Ștefan Vodă au întărit Cracăul despre amiazăzi cu baște, cu zid, cu șanțuri, pre care au slobozit pre subt cetate apa Rudava, adăogând și alte casă, câteva, pre lângă ziduri”.

Informația este confirmată și de Grigore Ureche și de Letopisețul lui Ștefan cel Mare demonstrând dualitatea naturii colaborărilor dintre moldoveni și castelanii din Podolia. Este evident, și în acest context, că nu se poate discuta despre o influență asupra originii hidronimului de Bucecea.

Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare

Un alt episod tensionat al relațiilor dintre poloni și moldoveni este menționat în anul 1509. Datorită conflictului dintre Bogdan al III-lea (1504-1517) și regele polon, oștile leșești invadează Moldova prădând Cernăuții, Dorohoiul, Botoșanii, Ștefăneștii și Hotinul. Trupele moldovene au plecat în urmărirea celor poloneze aflate în retragere. Confruntarea dintre cele două oști s-a desfășurat lângă târgul Buceci, dincolo de Nistru, în Podolia, soldându-se cu victoria polonezilor, 50 de boieri moldoveni căzuți prizonieri fiind decapitați. Ca și în cazurile precedente, așezarea unui grup de polonezi în zona Siretului care să fi influențat originea hidronimului este improbabilă, date fiind tensiunile și excesele de violență practicate de ambele părți.

O nouă menționare a interacțiunii dintre castelanii polonezi din Podolia și Moldova datează din anul 1683. În contextul sprijinului regelui polonez Ioan al III-lea Sobieski (1674-1696) acordat Austriei, o parte a armatei poloneze, după încheierea campaniei vieneze, invadează Bucovina. Armata poloneză se regăsește în scurt timp într-o situație dezastruoasă, fiind înconjurată de 50.000 de turci și 80.000 de tătari. Cu

mari dificultăți, pâlcul de armată poloneză se retrage pe linia Prutului. Este organizată o nouă campanie poloneză în Moldova condusă de Buczacz la care participă și Ioan al III-lea Sobieski. Campania, deși a ocupat Suceava, a fost una nenorocoasă. Armata poloneză a fost distrusă nu numai de inamic, ci și de ploaie și zăpadă, înregistrându-se uriașe pierderi de cai, provizii, armament și muniție. Și în acest caz influența polonă asupra originii numelui de Bucecea este exclusă din mai multe motive. În primul rând, fiind o campanie dezastruoasă, nobilii polonezi nu s-au așezat în zonă. În al doilea rând, ca și în cazurile anterioare, sintagma de Buczacz nu se referă la o persoană anume ci la conducătorul târgului din Podolia. În al treilea rând, la data de 1683 hidronimul de Bucecea era deja atestat.

A patra ipoteză, strâns legată de cea anterioară se referă la existența unui mare boier Buceațchi, fiu sau ginere al Cozma Șandrovici din prima jumătate a secolului al XV-lea. Într-o danie a lui Ștefan cel Mare făcută mănăstirii Neamțului la 30 septembrie 1503 se arată că „Vasutca, fiica lui Cozma Șandrovici și nepoții ei de frate, slugile noastre Danciul, fiul lui Buciățchi și Isaico, fiul lui Iurie, de bună voia lor, de nimeni siliți, nici asupriți și au vândut domniei mele ocina lor dreaptă din uricul lor drept un sat tot pe Seret, anume Mogoșeștii”. Satul este situat în județul Iași la 15 km de Pașcani, pe șoseaua Pașcani - Roman. O altă atestare a boierului se regăsește într-un uric de schimb de sate din 22 martie 1507 dintre Fedca, fiica lui Stoica, nepoata lui Dieniș spătar și vărul său Coste Cârje stolnic. Ultimul a cedat jumătate din satul Batinești ce fusese al părintelui său Danciul, fiul lui Buciățchi, nepotul lui Cozma Șandru. Satul se află situat pe Tutuva, la mare distanță geografică de valea Siretului.

La 5 martie 1513 Bogdan al III-lea îi confirmă lui Grigovici, pârcălab de Hotin, satele Drăgușani și Ecușeni, partea sa din moștenirea de la bunicul său Buceațchi. Cele două sate sunt așezate pe valea Siretului, unul în județul Botoșani, celălalt pe partea opusă a Siretului, probabil pe lângă Arbure. Între Icușeni și Bucecea se află o distanță de circa 20 de km, între cele două moșii situându-se satele Vlădeni, Mândrești și Călinești, atestate în vremea respectivă. Aceste realități sugerează faptul că e destul de improbabil ca acest boier Buceațchi să fi avut vreo influență asupra originii hidronimului de Bucecea.

Mult mai revelator în privința posesiunilor avute de acest boier Buceațchi este documentul de ieșire din indiviziune realizat de nepoții săi la 24 aprilie 1520 și întărit de Ștefan cel Tânăr (1517-1527). Conform acestuia, boierul Buceațchi stăpânise satele Cozmești cu loc de moară pe apa Siretului, Ionăsești, Iurcești, Hălăușești și Pogănești, tot pe Siret, Midcăul și Șceacăul pe Nistru, Cearbacăul pe Prut, Lemeșani pe Vilia, Mlinăuți, Corbești și Făurei pe Jijia, Deșevcani, Nesvoia și Criva, Voropcenii și Ivancouți, iarăși pe Prut, și Răchiteni, Temeșani și Iugani. Pentru studiul de față interesante sunt satele deținute de familia boierului pe valea Siretului. Ele se situează în buchet între Pașcani și Roman. Este greu de imaginat că acest boier, având în vedere dispunerea proprietăților sale, să fi influențat, după cum am arătat mai sus, originea hidronimului. Mai mult, e posibil ca numele său să fie de influență străină, la fel ca și cel al hidronimului, dat fiind faptul că zona era locuită de elemente turanice.

A cincea ipoteză referitoare la originea hidronimului de Bucecea susține originea sa turanică, cea mai comună explicație fiind apartenența cumană. Teoria este relativ nouă, datorată cercetărilor din ultima perioadă în acest domeniu, continuându-se unele studii mai timide din perioada interbelică referitoare la influențele cumanice asupra spațiului românesc, în cazul de față de la răsărit de Munții Carpați.

Mica nobilime maramureșeană ce a contribuit la realizarea celor două descălecate la est de Carpați a găsit, pe valea râurilor, printre care și Siretul, rămășițe ale stăpânirii tătare. Realitatea vremii a făcut ca elita moldoveană, afirma Gheorghe Brătianu, în zorile statului feudal, să fie presărată de elemente alogene. Afirmția marelui istoric este susținută și de izvoarele medievale. Letopisețul atribuit lui Grigore Ureche prezintă o imagine revelatoare a începuturilor statalității la est de Carpați: „Deci Laslău craiul, dacă au luat acel ajutoriu tâlhărescu de la împăratul Râmului, au silit la Țara Ungurească și decii că pre legile Născutului, cu toată puterea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut munte în astă parte pre la Rodna, pre care cale și semne prin stânci de piatră în două locuri se află făcute de Laslău craiul. Și așa gonindu-i prin munți, scos-au și pre acești tătari, carii au fost locuitori la Moldova, de i-au trecut apa Siretului. Acolo Laslău craiul care se chiamă în leșește Stanislav stându în țărurile apei au strigatu ungurește: << Siretem, siretem>> ce s-a zice rumânește place-mi, place-mi, sau cum ai zice pre limba noastră <<Așa-mi place, așa>>. Mai apoi, dacă s-au discălicat țară după cuvântului craiului, ce au zis siretem, au pus nume ape Siretiul. Și după multă goană ce au gonit pre tătari i-au gonit și i-au trecut prestre Nistru, la Crâmu, unde și până astăzi trăiescu... ”.

Informațiile prezentate de cronică poartă amprenta timpului, unele dintre ele fiind considerate eronate, exemplu fiind supoziția conform căreia descălecătorii din preajma lui Ludovic cel Mare ar fi fost tâlhari din lumea creștină occidentală. Însă prezentarea primelor contacte cu populația locală în mare măsură este corectă. Chiar dacă etimologia hidronimului de Siret prezentată de letopiseț este pusă sub semnul întrebării, faptul că pe malurile râului se găseau populații turanice este de necontestat. Sub numele de tătari erau desemnate de fapt mai multe populații de origine turanică – saraceni, cazari, ismaeliți, cumani și pecenegi. Ei au fost considerați după marea invazie mongolă din 1241 de români cu sintagma generală de tătari datorită similarităților lingvistice. Aceste populații se regăsesc în documentele secolelor al XIV-lea și al XV-lea cu statutul juridic de robi. Asemenea atestări le regăsim la Mândrești, lângă Bucecea, la 7 iulie 1430 și Poiana Siretului sau Probota, Fălticeni, la 22 septembrie 1411. Radu Rosetti arată că terminologia de vecini în Moldova a fost folosită de români pentru a-i denumi pe vecinii lor robi, de origine tătară. Acești „tătari” dăruți de domni în secolele al XIV-lea și al XV-lea aveau o libertate mărginită - un fel de șerbi. În momentul pierderii proprietății, statutul țărănimii moldovene a devenit identic cu cel avut de tătarii rămași în Moldova, sintagma generalizându-se.

Hidronimul de Bucecea apare atestat pentru prima dată la 29 februarie 1620. Documentul emis de voievodul Moldovei Gașpar Grațiani (1619-1620) reconfirmă lui „Manea fost pitar și Toma vistiernicel și Drăgan diac și fraților lui, Gligorie și Neculai,

copii lui Ionașco ocine în sate Cerăvăceștii și Costineștii, care se numește Șarba și cu trei vaduri de moară, pe pâraul Bucecea...”. O nouă atestare a hidronimului de Bucecea are loc la 2 decembrie 1633, când domnul Moldovei Moise Movilă îi întărește lui Stratulat Borăleanu „o parte de loc din hotarul Pitulișenii, pe pâraul Dolinii, ținutul Hârlău, începând din Pitulișeni până în hotarul Ionășenilor către Siret cumpărată de la Stanca soția lui Iasac Matieșescu, cu feciorii săi Nicolae și Gligoraș, cu 230 taleri, și-i dăruiește un vad de mori de la Bucecea, ținutul Hârlău”.

Cele două atestări demonstrează că pâraul era unul vechi, vatra satului actual fiind așezată pe acesta. Datorită locuirii zonei de populațiile descendente ale migratorilor turanici stabiliți aici a apărut și hidronimul. Se pare că Bucecea ar însemna „apa ce face un cot”, realitate verificabilă pe teren unde pâraul realizează un cot înainte de vărsarea în Dolina la Costinești, cu vaduri de moară și apoi în Sitna. Ipoteza este întărită și de un studiu al lui Nicolae Iorga din 1928 în care susținea existența influențelor turanice asupra toponimiei, hidronimii și onomasticii românești. Numele șefului cuman din secolul al XIII-lea Borz, ce a intrat în contact cu maghiarii doritori să colonizeze ținuturile de la est de Carpați, se regăsește în letopisețul slavon sub numele de Burcevicii. Hidronimul brațului Dunării - Borcea are aceeași origine .

Opiniile marelui istoric au fost reluate și de Răzvan Teodorescu. Acesta arată că numeroase toponime și hidronime din spațiul românesc cum ar fi Covurlui, Suhului, Vaslui, Bahlui, Călmățui, Desnățui, Catlăbug, Ialpug, Teleorman, Bărăgan, Borcea, Caracal, Cornanu, Vadul Cumanilor sunt de proveniență peceneg-cumană. Ele se regăsesc cu precădere în stepa română, la confluența cu cea eurasiatică până la poalele dealurilor și până la Dunăre .

Este ușor de sesizat terminația „cea” din hidronimul Bucecea, comună cu cea a brațului Borcea, demonstrată definitiv ca fiind de origine cumană. În ceea ce privește pronunția identică cu târgul Buczacz din Podolia, există mai mult explicații. În primul rând, atât valea Siretului cât și teritoriul viitoarei Podolii s-au aflat sub dominația cumană, fapt demonstrat de izvoarele istorice. În al doilea rând, în Podolia se regăsesc, după cum am mai afirmat, sate cu populație română, cel puțin pentru secolele XIV-XVI .

BIBLIOGRAFIE

I. Arhive

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Botoșani, Fond Sfat Popular Bucecea (1965)

II. Documente publicate

Caproșu, Ioan, Documente privitoare la istoria orașului Iași, vol. V Acte interne (1741-1755), Editura „Dosoftei”, Iași, 2001.

Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului, vol. I (1387-1620), București, 1957; vol. II (1621-1625), București, 1959; vol. III (1653-1657), București, 1968; vol. IV (1676-1700), București, 1970; Supliment I (1403-1700), București, 1975.

Codrescu, Teodor, Uricariu cuprinzătoriu de diverse acte care potu servi la istoria românilor, vol. VII, Tipografia Bucimului Român, Iași, 1886.

Dimitrev, P.G., Moldova în epoca feudalismului, partea I, Chișinău, 1975.

Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente (1393-1849) ,București, 1983.

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, XIX, Editura Academiei R.S.R., București, 1969; XX, Editura Academiei Române, București, 2012; vol. XXI, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971; XXIII, Editura Academiei R.S.R., București, 1996.

Documente privind Istoria României, A. Moldova, XIV,XV, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954; XVI, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953; XVI, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1951; XVI, vol. III, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1951; XVI, vol. IV, Editura Republicii Populare Române, București, 1952; XVII, vol. II, Editura Republicii Populare Române, București, 1953; XVII, vol. III, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954; XVII, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956; XVII, vol. V, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1957.

Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol II, Moldova, Editura Republicii Socialiste România, București, 1966.

Ghibănescu, Gh., Surete și izvoade (1203-1546), vol. XVIII, Viața Românească, Iași, 1927.

Hurmuzachi, Eudoxiu, Documente privind istoria Românilor, vol. IX, partea I (1650-1747), București, 1897.

Iorga, Nicolae, Studii și documente privitoare la Istoria Românilor, vol. XI, Editura Ministerului de Instrucție, București, 1906; vol. XXII, Editura Ministerului de Instrucție Publică, București, 1913.

III. Ziare, Reviste

www.historia.ro.

„Magazin Istoric”, XVI, 8 (185), august 1982.

IV. Lucrări consultate

Babeș, M., Glodariu, I., Isvoranu, Th., Vîlcu, A., Civilizația geto-dacă în a doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr. până la începutul secolului al II-lea p. Chr., în

- Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, Moștenirea timpurilor îndepărtate, ediția a doua, Editura Enciclopedică, București.
- Belciug, Petru, Bucecea. Gânduri despre anii de liceu, Editura Agata, Botoșani, 2003.
- Brătianu, Gheorghe, O enigmă și un miracol istoric: poporul român, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
- Costăchel, V., Panaitescu, P.P., Cazacu, A., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Editura Științifică, București, 1957.
- M. Costăchescu, *Boierii moldoveni Cupcici și satele lor*, *Viața Românească*, Iași, 1928.
- Costin, Miron, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944.
- David, Gheorghe, *Întâiul Basarab pe tronul Mușatinilor – Petru Șchiopul*, în „Magazin Istoric”, XVI, 8 (185), august 1982.
- D’Hauteriye, *Memoriu despre starea Moldovei la 1787*, Institutul de Arta Grafică „Carol Göbl”, București, 1902.
- Giurescu, Dinu, coord., *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2010.
- Gonța, Alexandru I., *Documente privind istoria României, A. Moldova (XIV-XVII). Indicele numelor de locuri*, Editura Academiei Române, București, 1990.
- Idem, *Documente privind istoria României, A. Moldova (XIV-XVII). Indicele numelor de persoană*, Editura Academiei Române, București, 1995.
- Idem, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Ediția a II-a, Editura Panfilius, Iași, 2011.
- Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, 1963.
- Iorga, Nicolae, *Imperiul cumanilor și domnia lui Basarabă*, *Cultura Națională*, București, 1928.
- Istoria Românilor*, vol. I, Moștenirea timpurilor îndepărtate, ediția a doua, Editura Enciclopedică, București, 2010; vol. II., *Daco-romani, romanici, alogeni*, ediția a doua, Editura Enciclopedică, București, 2010; vol. III, *Genezele românești*, Editura Enciclopedică, ediția a doua, București, 2010; vol. IV, *De la universalitatea creștină către Europa „Patriilor”*, Editura Enciclopedică, București, 2001; vol. V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Lemny, Ștefan, *Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiere din secolul al XVIII-lea*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei. Letopisețul lui Ștefan cel Mare*, Ediție îngrijită de George Mihăilă, Editura Academiei Române, București, 2006.
- Olteanu, Șt., Rusu, M., Popa, R., *Modul de viață al comunităților umane: așezări, locuințe, necropole credințe*, în *Academia Română, Istoria Românilor*, vol. III, *Genezele românești*, Editura Enciclopedică, București, 2010.
- Pascu, Șt., Olteanu, Șt., Teodor, D. Gh. Iliescu, O., *Dinamica structurilor demoeconomice (rețeaua demografică, structurile teritoriale, îndeletnicirile agrare, creșterea animalelor, exploatarea bogățiilor miniere, „economia de transformare”, circulația*

- mărfurilor și a banilor), în Academia Română, Istoria Românilor, vol. III, Genezele românești, Editura Enciclopedică, ediția a doua, București, 2010.
- Păunescu, A., Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul României, în Academia Română, Istoria Românilor, vol. I, Moștenirea timpurilor îndepărtate, ediția a doua, Editura Enciclopedică, București.
- Rezachievi, Constantin, Domnia și grupările boierești de la 1658 la 1685, în Academia Română, Istoria Românilor, vol. V, O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716), Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Razachievi, Constantin, Vasile Lupu – o domnie frământată de țeluri înalte, în Academia Română, Istoria românilor, vol. V, O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716), Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Repertoriul arheologic al județului Botoșani, București, 1976.
- Rosetti, Radu, Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova. De la origini până la 1834, Atelierele grafice Soced & Co, București, 1907.
- Idem, Pentru ce s-au răsculat țărani, Editura Eminescu, București, 1987
- Stanciu, I., Ioniță, I., Populațiile migratoare pe teritoriul Daciei, în Academia Română, Istoria românilor, vol. II, Daco-romani, romanici, alogeni, ediția a doua, Editura Enciclopedică, București, 2010.
- Teodor, D.Gh., Populația autohtonă din regiunile extracarpatică în secolele V-VII, în Academia Română, Istoria românilor, vol. II., Daco-romani, romanici, alogeni, Editura Enciclopedică, București, 2010.
- Teodorescu, Răzvan, Barbarii cumani, strămoșii noștri?, în www.historia.ro.
- Teotoi, T., Toderășcu, I., Moldova în ultimul sfert al secolului al XVI-lea, în Academia Română, Istoria românilor, vol. IV, De la universalitatea creștină către Europa „Patriilor”, Editura Enciclopedică, București, 2001.
- Ureche, Grigore, Letopisețul Țării Moldovei, Editura Litera, Chișinău, 1998.
- Uricarul, Axinte, Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei, vol..I, Editura Minerva, București, 1993.
- Ursulescu, Nicolae, Începuturile istorie pe teritoriul României, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 1998.
- Vlad, Matei D, Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (sec. XV-XVIII), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973.

POMELNICUL MĂNĂSTIRII BISTRIȚA „O ALT FEL DE ISTORIE A MOLDOVEI”

POMELNICUL BISTRIȚA MONASTERY „A DIFFERENT HISTORY OF MOLDOVA”

Son Rareș BÂRSAN, Diana SÎRBU, Paul IAUTĂ¹

Abstract: *Bistrița Monastery occupies a special place among the hearths of Orthodox faith and Romanian culture that ennoble the past of this country, being among the oldest buildings the voivodes founded, sheltering lordly bones and unforgettable deeds from the history and spiritual life of our people. According to tradition, the beginnings of the monastic community in the hearth of Bistrita in Neamț date back to the reign of Petru I Mușat, towards the end of the 14th century, endowed by Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș. After the Law of Secularization of Wealth was introduced in December 1863, the "era of worship" of Bistrița Monastery ended, opening a slow but necessary action of rebirth and reconstruction due to which the ancient Musatine foundation became again the hearth of culture and of the old Orthodox life, thoroughly integrated in the history of the country and in the spiritual life of the Romanian people. During the First World War, a field hospital operated in Bistrita, then it was transformed into an orphanage. In 1948, the Bistrița treasury left for the National Bank, but only part of it reached Bucharest, the other part getting lost on the way. The communist period was also marked by a real general restoration of the monastery and after 1986 and, especially, after the Revolution, the monastery regained its true mission of monastic settlement. Bistrița Monastery was a strong and fruitful hearth of Romanian spirituality and medieval culture.*

Keywords: *Bistrița monastery, diptych, the royal necropolis.*

Ținut în care viața omenească își are obârșia din timpuri străvechi, mărturie stând pentru aceasta uneltele făurite cu zeci de mii de ani în urmă de către omul primitiv din împrejurimile Ceahlăului și Bicăzului sau așezările dacice de pe culmile împădurite, străjere cursului Bistriței, valea râului moldovenesc este una dintre numeroasele regiuni ale țării noastre care își continuă multimilenara istorie în ritmul vijelios al prefacerilor contemporane.

Dincolo de „târgul Pietrii”- denumire sub care documentele medievale înțeleg pitorescul oraș modern Piatra Neamț - panglica cenușie a șoselei, învecinată cu aceea argintie a apei, apucă calea de miazănoapte și, după câțiva kilometri străbătuți din orașul de la poalele Pietricicăi, drumetul se apropie de satul Bistrița și, totodată de un popas în timp. Aici, spre dreapta, dezvăluindu-se treptat, se află locul unde acum mai bine de cinci sute de ani s-a înălțat lăcașul ce avea să treacă prin veacuri cu numele aidoma celui purtat de mult cântatul râu al Moldovei de apus.

¹ Studiu realizat de elevii Bârsan Son Rareș, Diana Sîrbu, Paul Iaută pentru concursul „Cultură și civilizație în România” – iunie 2019, împreună cu profesorii Xenia Sîrbu și Mihai Apopei, Liceul „Carol I Bicaz” (Etapa națională a concursului, Iași, 2019).

Din șosea, ulița largă a satului îndrumă pașii spre o fundătură de la poalele obcinelor acoperite cu păduri, încheindu-se în fața turnului de la intrarea mănăstirii Bistrița. Odată trecută poarta, noului venit i se oferă priveliștea încântătoare a unei incinte de dimensiuni potrivite în care, din primăvară până în toamnă, se îmbină verdele crud al ierbii, culorile vesele ale florilor și albul mai puternic sau mai stins al clădirilor, în mijlocul cărora se ridică, din veacul al XVI-lea, simplă, severă și totuși nespus de armonioasă în proporții, biserica mănăstirii.²

Bistrița, care în slavonă înseamnă „apă repede”, este una dintre cele mai vechi ctitorii mușatine ce se află de secole zidită pe valea unui pârâu mărginit la răsărit de pădurile de molid ale Cetățuiei, la apus, de platoul lui Petru Rareș și de muntele lui Simon, ce a adăpostit încă din veacul al XIV-lea sihaștri nemțeni, iar la nord, de culmile domoale ale Obcinei Ciprianei.

Mănăstirea Bistrița, zidită de domnitorul Alexandru cel Bun în anul 1406, este o mănăstire ortodoxă din județul Neamț. Mănăstirea se află în satul Bistrița, din comuna Alexandru cel Bun, și are o foarte mare valoare istorică și arheologică.

Fiind situată la aproximativ 8 kilometri mai spre vest de orașul Piatra Neamț, în comuna Viișoara - Alexandru cel Bun, mănăstirea a dăinuit timp de peste șase veacuri la adăpostul pădurilor ce o acoperă, înfruntând, ca toate lăcașurile noastre de credință și cultură, greutățile și încercările istoriei.

Mănăstirea Bistrița ocupă un loc deosebit între vetrele de credință ortodoxă și de cultură românească ce înnobilează trecutul acestei țări, numărându-se printre cele mai vechi ctitorii voievodale, adăpostind oseminte domnești și fapte de neuitat din istoria și viața spirituală a poporului nostru.

Mănăstirea Bistrița - scurt istoric

Potrivit tradiției, începuturile obștei monahale din vatra Bistriței nemțene se așează în vremea domniei lui Petru I Mușat, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, când s-a ridicat aici o micuță biserică de lemn, prin purtarea de grijă a ieromonahului Pafnutie. În anul 1402, pe locul biseriței de lemn, domnitorul Alexandru cel Bun a zidit, o minunată biserică de piatră. Locașul de peste 30 de metri lungime, cu pronaos, gropniță, naos și altar, a fost zidit și cu gândul de a-i folosi acestuia ca loc de îngropare.

Mănăstirea Bistrița ocupă un loc important în sistemul religios și instituțional creat de Alexandru cel Bun, potrivit documentului din 7 ianuarie 1407, emis de către mitropolitul Iosif Mușat, prin care acest lăcaș era pus pe picior de egalitate cu Mănăstirea Neamț, stabilindu-se o conducere comună a acestor doua așezăminte, în persoana preotului chir Domentian:

„Prea Sfințitul Mitropolit chir Iosif al Moldovlahiei, cu bunăvoința lui Dumnezeu și a Preacuratei lui Maici și a sfintei Lui Înălțări, mănăstirea vladiciei mele,

² Răzvan Theodorescu, *Mănăstirea Bistrița*, ed. Meridiane, București, 1966, pp.5-6.

Io Alexandru Voievod, domn al Țării Moldovei, și am dat această mănăstire mai înainte zisa popii chir Domentian, de asemenea și Manastirea Uspeniei (Adormirea) Preacuratei Născătoare de Dumnezeu cea de la Bistrița, ca să fie aceste mănăstiri nedespărțite una de alta, pentru că sunt amândouă ale vladiciei mele.”³

Alexandru cel Bun a înzestrat Mănăstirea Bistrița cu numeroase sate și moșii. Printr-un hrisov din 6 ianuarie 1411, mănăstirea primește două sate și Biserica de la Bohotin, împreună cu zece butii de vin, zece "coloane de grau" și tot atâtea postavuri de Cehia, în fiecare an. Acestora se mai adaugă și multe altele, precum vămile de la Bârlad și Tazlău, iar în timpul lui Ilie Vodă și pe cea de la Bacău.

În anul 1418, doamna Ana a fost înmormantată sub lespedea din gropnița bisericii, iar la 1 ianuarie 1432 a fost adus și Alexandru cel Bun, în mormântul de lângă aceasta. Spre sfârșitul secolului, prin anul 1498, Sfântul Ștefan cel Mare se trece și el pe lista ctitorilor acestui sfânt locaș de rugăciune. El a ridicat o impunătoare clopotniță cu paraclis, după cum aflăm din inscripția votivă, asezată pe peretele sudic al construcției:

„Evlaviosul și de Hristos iubitorul Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit această clopotniță și biserica asezată într-însa, întru numele Sfântului Mucenic Ioan cel Nou din Cetatea Albă, pentru rugăciunea sa și a Doamnei sale, Maria, și a copiilor lor, în anul 7006 (1498), și tot în anul acela le-a și săvârșit, în luna lui septembrie, 13 zile.”

Următorul ctitor al Bistriței este Petru Rareș care, în toamna anului 1538, a trebuit să părăsească țara, invadată de ienicerii lui Soliman Magnificul. Părăsit de toți cei ai săi, fiul Sfântului Ștefan cel Mare a găsit adăpost la Mănăstirea Bistrița.

„Am fugit și am ajuns la Mănăstirea Bistrița și, intrând în biserică, am căzut la pământ înaintea sfintelor icoane și mult am plâns, așisderea și egumenul și tot soborul plângea împreună cu mine, cu fierbinți lacrimi. Și am dat făgăduința lui Dumnezeu și Prea Curatei lui Maici că de mă voi întoarce iarăși la scaunul meu cu bine și biruitor, atunci din temelii voi înnoi sfânta mănăstire a Adormirii Prea Curatei Fecioare. Și mi-am adus aminte de făgăduința mea și îndată, trimițând, am reînnoit și din temelie am zidit acest hram, făcând împrejur și zid și l-am înfrumusețat și pe dinăuntru și pe dinafară.”⁴

Lucrările realizate de Petru Rareș la Mănăstirea Bistrița s-au întreprins între anii 1541-1546. Petru Rareș a refăcut zidul de incintă, cu turnul de la intrare, unde a amenajat un mic Paraclis cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae, a refăcut casa domnească, pe care a împodobit-o cu frescă și a extins paraclisul din clopotnița ridicată de Ștefan cel Mare, adăugându-i o navă susținută de elegante arce de zid. Tot lui Petru Rareș i se datorează și clădirea de piatră din colțul sud-vestic al incintei, unde a funcționat, până în secolul al XIX-lea, o școală domnească și care găzduiește astăzi muzeul mănăstirii.

³ *Mănăstirea Bistrița, scurt istoric*, arhimandrit Luca Diaconu, pp.1-14.

⁴ *Ibidem*, p. 6

Contribuția lui Petru Rareș la refacerea bisericii mari o găsim amintită în documentul din 1546, în care se menționează: „am înnoit din temelie sfânta mănăstire”. Petru Rareș, vorbind de „înnoirea mănăstirii”, s-a referit la întregul ansamblu de lucrări executate aici, deoarece actuala biserică a fost zidită de Alexandru Lăpușeanu, după cum rezultă din inscripția fixată în peretele sudic, sub o superba stemă a Moldovei: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, s-a zidit această biserică din Mănăstirea Bistrița, unde este hramul Adormirii Precistei și Prea Binecuvântatei Stăpânei noastre, Maica Domnului și pururea Fecioara Maria, în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorul, Io Alexandru Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, în anul 7062, luna mai în 26 zile (1554).”⁵ Cel de-al patrulea ctitor al Bistriței, Alexandru Lăpușeanu, a consolidat biserica în 1561 și i-a adăugat un pridvor, aducând și pictori venețieni pentru zugrăveala interioară (din care se mai păstrează câteva fragmente).

Printre ultimele danii cunoscute este și cea de la 17 ianuarie 1592, prin care Aron Tiranul întărea Bistriței posesia stupinei de la Fondoiu, precum și cea făcută de Ștefan Răzvan Voievod, în anul 1595, prin care dăruia mănăstirii o braniște și satul Roznov.

Safta, doamna și soția domnitorului lui Gheorghe Ștefan, schimbă soarta Mănăstirii Bistrița la anul 1677, închinând-o, prin Patriarhul Ierusalimului, bisericii Sfântului Mormânt. A urmat astfel un lung șir de ani de înstrăinare și nechibzuită gospodărire.

În urma evenimentelor din 1821, toate construcțiile ansamblului monahal de la Bistrița au avut de suferit de pe urma incendiilor. Chiar în biserică mănăstirii au avut loc adevărate lupte între turci și eteriști. Mormintele ctitorilor au fost profanate și numeroase manuscrise, broderii și obiecte de cult au dispărut. Călugării s-au ascuns în pădure cu o parte dintre icoane, dar tot nu i-au putut împiedica pe greci să despoaie de aur și pietre prețioase icoana Sfintei Ana. Atunci, toate construcțiile au avut de suferit de pe urma incendiilor, au fost profanate mormintele ctitorilor și au fost jefuite numeroase manuscrise, broderii și obiecte de cult.

Doar măsurile adoptate de Alexandru Ioan Cuza au determinat plecarea călugărilor greci de aici. După aplicarea Legii secularizării averilor din decembrie 1863 a luat sfârșit și „epoca de închinare” a Mănăstirii Bistrița, deschizându-se o lentă dar necesară acțiune de renaștere și reconstrucție datorită căreia străvechea ctitorie mușatină a redevenit vatra de cultură și de viață ortodoxă de altădată, temeinic integrată în istoria țării și în viața spirituală a poporului român.

Măsurile adoptate de Alexandru Ioan Cuza, odată cu aplicarea Legii secularizării averilor mănăstirești din decembrie 1863, au determinat plecarea călugărilor greci de la Bistrița. S-a deschis astfel o perioadă de renaștere și reconstrucție, datorită căreia vatra de cultură și Ortodoxie de altădată a reînviat încetul cu încetul.

⁵ *Ibidem*.

În Primul Război Mondial, la Bistrița a funcționat un spital de campanie în care peste opt sute de răniți au fost îngrijiți, spital care a fost transformat mai apoi în orfelinat pentru copiii rămași orfani. În 1932, la comemorarea a 500 de ani de la adormirea „părintelui Moldovei”, au fost deshumate osemintele ctitorilor și reasezate în gropniță sub două bolți de piatră.

În 1948 tezaurul Bistriței a plecat spre Banca Națională, însă la București a ajuns doar o parte din el, cealaltă parte pierzându-se pe drum.

Perioada comunistă a fost marcată și de o adevărată restaurare generală a mănăstirii: între 1967 și 1968 s-a refăcut turnul de la intrare, cu camera străjerilor și paraclisul „Sfântul Nicolae”; în următorii doi ani s-a restaurat turnul-clopotniță zidit de Ștefan cel Mare la 1498; peste doi ani s-a decupat și consolidat fresca paraclisului aceluiași voievod; între 1971 și 1975 s-a restaurat complet biserica mănăstirii, care a și fost acoperită cu tablă de cupru, iar zidul de incintă a fost consolidat; între 1980-1982 s-a refăcut casa domnească a lui Alexandru cel Bun; între 1982 și 1983 s-au restaurat casele egumenești; între 1983 și 1984, s-a refăcut Școala Domnească a lui Petru Rareș, în care se află actualul muzeu, și s-a amenajat noua trapeză.

Începând cu 1986 și, mai ales, după Revoluție, mănăstirea și-a recăpătat adevărata misiune de așezământ monahal. Din anul 2009, stareț al Mănăstirii Bistrița este arhimandritul Luca Diaconu.

Mănăstirea Bistrița a fost o puternică și rodnică vatră de spiritualitate și cultură medievală românească, până spre mijlocul veacului al XVIII-lea, când, în anul 1677, Doamna Safta, soția voievodului Gheorghe Ștefan, închină mănăstirea Locurilor Sfinte - Patriarhiei Ierusalimului, inaugurând o lungă epocă de înstrăinare și nechibzuită gospodărire, când s-a pierdut și cea mai mare parte din patrimoniul care mai rămăsese.

În anul 1932, când s-a împlinit o jumătate de mileniu de la stingerea din viață a lui Alexandru cel Bun, au fost deshumate osemintele ctitorilor și reasezate pe latura nordică a gropniței sub două bolți de piatră. Tot atunci, Mănăstirea Bistrița a fost gazda unei ample serbări naționale, omagiu peste ani adus celui care a intrat în istoria țării sub numele de "părintele Moldovei".

O manifestare similară a avut loc și la sfârșitul anului 1982, la 550 de ani de la moartea ctitorului, când slujba parastasului a fost oficiată de Înalț Prea Sfințitul Teoctist, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, devenit mai apoi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, și s-a sfințit statuia în marmură albă a lui Alexandru cel Bun, opera remarcabilă a sculptorului Gir Rădulescu, situată lângă biserică pe latura de sud.⁶

Incinta mănăstirii are o forma patrulateră, fiind protejată de ziduri puternice de piatră, cu o înălțime inițială de aproximativ patru metri, prevăzute cu metereze și drum de strajă ce se desfășoară pe toata lungimea lor. Intrarea principală e situată pe latura sudică și este arcuită sub un turn cu trei nivele: o încăpere cu bolta semi-circulară, sprijinită pe două arce în ogivă la parter, un paraclis închinat Sfântului Ierarh Nicolae

⁶ Mărturia orală a preotului Vasile de la mănăstirea Bistrița.

la primul etaj și o cameră la etajul superior, destinată probabil corpului de gardă ce străjuia accesul în mănăstire. Paraclisul nu este pictat și se pare că nici nu a avut zugrăveli anterioare, întreaga atmosferă interioară fiind creată de un frumos iconostas din secolul al XVIII-lea.

Atât zidul de incintă cât și turnul de la intrare se datorează lui Petru Rareș (în perioada 1541-1546), construcțiile similare din vremea lui Alexandru cel Bun, care au fost descoperite cu prilejul cercetarilor arheologice din 1972-1977, fiind distruse de tunurile lui Soliman Magnificul în 1538. Zidul de incintă a mai fost reparat și consolidat în 1777, de fața sa interioară sprijinindu-se vechile chilii, după cum dovedesc urmele de tencuială păstrate pe latura nordică.

În partea de miazănoapte a incintei se află turnul-clopotniță zidit de Ștefan cel Mare în 1498, după victoria de la Codrii Cosminului obținută asupra regelui polon Ioan Albert. Baza acesteia reprezintă aproape jumătate din înălțimea totală a turnului, care are forma unei prisme dreptunghiulare cu laturile de lungime egală. Doar contraforturile ce sprijină colțurile bazei întrerup linia continuă a zidurilor, fiind construite cu o copertină intermediară din piatra de talie. Comunicația dintre cele trei nivele ale turnului se asigură atât prin clădirea anexă, cât și printr-o scară exterioară, fiecare etaj având propria sa intrare.

Alături de Slatina, biserica de la Bistrița constituie cea mai mare și impunătoare ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu. Ca plan și dimensiuni se apropie foarte mult de Mănăstirea Probota a lui Petru Rareș, având între naos și pronaos încăperea gropniței și o singură turlă deasupra încăperii principale. Absidele laterale, ca și cea a altarului, au forma poligonală, cu câte cinci și respectiv noua fețe, acoperite cu firide alungite. Câte o pereche de puternice contraforturi sprijină colțurile fațadei vestice, arcul transversal al pronaosului și segmentele din dreapta și din stânga absidelor laterale, un singur contrafort aflându-se în axul altarului.

Pridvorul are două uși de acces situate la sud și la nord, încadrate de chenare identice în formă de arc turtit, ca o acoladă abia pronunțată. Intrarea utilizată este cea sudică, deasupra căreia se află stema Moldovei feudale și inscripția votivă originală.

Spre sud-est se află mormântul lui Ivașcu Golescu, mare vornic din Țara Românească, pretendent la tronul lui Petru Cercel, mort în pibegie la 20 decembrie 1584, în timp ce venea în Moldova la chemarea lui Petru Șchiopul. La nord-est se află mormântul atribuit cronicarului Grigore Ureche, mormânt pregătit pentru tatăl său, Nestor Ureche, după cum rezultă din inscripția de pe lespele: „Această groapă s-a gătit și făcut din porunca dumisale Ureche Nestor, marele vornic al Țării de Jos”.

Ușa de trecere în camera mormintelor are un chenar simplu de piatră fără baze ornamentate, împodobit doar cu două baghete din care se desfac ramuri secundare la colțuri. Gropnița, boltită cu un semicilindru transversal, adăpostește cele mai importante morminte, constituind necropola domnească. Într-o nișă nordică, sub o lespele artistic lucrată, se află mormântul Doamnei Ana (Neacșa), prima soție a lui Alexandru cel Bun, mormânt îngrijit de Ștefan cel Mare, după cum rezultă din inscripția pietrei funerare: „Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării

Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, am înfrumusețat acest mormânt doamnei Ana, doamna lui Alexandru Voievod, mama lui Ilie Voievod, care s-a strămutat la veșnicele lacăse în anul 6926 (1418), luna noiembrie, 2 în timpul egumenului popa Gigorie.”⁷

În afara acestor morminte, necropola domnească de la Bistrița mai cuprinde - pe latura sa de miazăzi - groapa lui Alexăndrel, primul dintre fiii lui Ștefan cel Mare, depus aici în 1494 și lespedea frumos împodobită a Doamnei Maria, soția lui Ștefan Lăcustă, care a trecut în lumea celor dreți la 31 iulie 1542. Mai trebuie amintit că în timpul ultimelor cercetări arheologice s-a mai gasit un mormânt arhieresc, ce se presupune a fi al lui Iosif Mușat, primul mitropolit al bisericii autocefale a Moldovei, ruda apropiată a lui Alexandru cel Bun.

Manastirea Bistrița de Neamt - podoabele si tezaurul

Ca amintire a strânselor legături pe care romanii le-au întreținut cu Bizanțul, în prima jumătate a secolului al XV-lea, în spațiul format de trecerea în naos se păstrează Icoana Sfintei Ana, creație a artei bizantine cu o mare valoare istorică, artistică și spirituală.

Icoana făcătoare de minuni este considerată ca dar al împăratului Manuel II Paleologul (1391-1425) și al soției sale Ana, făcută lui Alexandru cel Bun și Doamnei Ana (în 1407) în semn de recunoștință pentru buna primire de care se bucurase fiul lor Andronic în timpul vizitei efectuate de acesta în Moldova. Sfânta icoană a fost purtată prin satele Moldovei în timpul foametei din 1947.

De activitatea cărturărească de la Bistrița se leagă - în primul rând - existența școlii de copişti, pisari și grămăticari care a funcționat aici în secolele XVI-XIX. În primele două decenii ale veacului al XV-lea, monahul Chiril a scris și împodobit cu miniaturi un Tetraevanghel și tot la Bistrița se pare că s-au format vestiții copişti și miniaturiști Paisie și Gavriil Uric, ambii fiind pomeniți în „Pomelnicul” mănăstirii.

La Mănăstirea Bistrița s-au scris și două dintre lucrările fundamentale ale literaturii noastre vechi, datorită cărora au ajuns până la noi, date, fapte și nume de oameni care s-au înscris în istoria țării de la „descălecat” înapoi: „Pomelnicul” început în 1407 și completat până în secolul al XIX-lea și Letopisețul care se referă la perioada 1359-1506, fiind apoi continuat la Mănăstirea Putna.

Pomelnicul Mănăstirii Bistrița

În Biblioteca, atât de bogată a Academiei Române se găsește printre manuscrisele, aparținând fondului slav, Pomelnicul mănăstirii moldovenești Bistrița. Nu există în întreaga istoriografie românească un izvor vechi care să fi fost atât de mult cercetat și folosit ca Pomelnicul mănăstirii Bistrița.

⁷ *Mănăstirea Bistrița, scurt istoric*, arhimandrit Luca Diaconu, p. 2.

Încă din 1879, Dimitria A. Sturdza prezentând manuscrisul într-una din ședințele extraordinare, din iunie, Academiei Române, preconiza publicarea Pomelnicului. Acesta cuprinde date de o deosebită importanță pentru trecutul românesc. Așa e în primul rând șirul celor dintâi domni ai Moldovei începând cu Bogdan; boierimea moldovenească – parte din ea cu aproape întreaga filiație: tată, mamă, fii – începând din vremea lui Alexandru cel Bun; boierii lui Ștefan cel Mare, căzuți în lupta de la Vaslui – li se dă la fiecare numele urmat de supranume, iar la unii și dregătoria pe care o dețineau. Dar cel mai de seamă fapt – până acum necunoscut istoriografiei românești – e repertoriul, extrem de bogat, al rudeniiilor de la Kiev, Moscova și din Bizanț ale lui Ștefan cel Mare.

Cel dintâi cercetător al Pomelnicului este cronicarul din prima jumătate a sec. XVIII, Axinte Uricariul. Cea dintâi descriere a Pomelnicului o face Dimitrie A. Sturdza la 27 iunie 1879. Urmează apoi descrierea din 1883 a Episcopului Melchisedec. Apoi Damian Bogdan avea următoarele aprecieri: „cel mai vechi și mai bogat pomelnic din câte cunoaștem.”

Pomelnicul cuprinde actualmente 53 de file. Materialul pe care e scris Pomelnicul e un pergament de o calitate deosebită. Legătura Pomelnicului e cu totul modernă, făcută în pânză cu piele la cotor. Starea de conservare a Pomelnicului e în strânsă legătură cu întrebuințarea lui. Din cauza prea deseii întrebuințări manuscrisul prezintă în unele locuri textul atât de șters încât e cu totul absolut ilizibil. Cerneala cu care s-a scris textul Pomelnicului e cea rădăcinie, o singură dată s-a întâlnit și cerneala albastră. Limba în care s-a scris manuscrisul estea cea slavă, în redacțiune medio-bulgară.⁸

Pomelnicul original a fost început în anul 1407, probabil la îndemnul lui Alexandru cel Bun, după ce cele două mănăstiri Bistrița și Neamț au trecut sub oblăduirea unui singur conducător preotul Domentian, căruia i se dă titlul de arhimandrit al amintitelor mănăstiri. Sub Alexandru cel Bun s-au trecut în Pomelnic primii domni ai Moldovei, apoi Alexandru cel Bun cu fratele său Bogdan, doamnele soții ale lui Alexandru și doamnele rude ale aceluiași. Urmează apoi capitolul cu fiii lui Alexandru Iliaș și Ștefan. Probabil că în tot acest răstimp s-au trecut și cei dintâi mitropoliți morți, cei dintâi dintre cinurile călugărești și dintre pravoslavnicii creștini precum și cei dintâi boieri ai Moldovei. Epoca următoare e a lui Roman, fiul lui Iliaș, deci aproape de jumătatea sec. XV. Urmează apoi domnia atât de bogată în fapte și durată: a lui Ștefan cel Mare. Este prezentă întreaga listă a rudeniiilor viitoarei sale soții de la Kiev, doamna Evdochia, rudă de aproape cu Ioan VIII, împăratul Bizanțului. Apoi prin donațiile pe care le-a făcut probabil mănăstirii Bistrița este pomenit și groaznicul țar al Rusiei, Ivan al IV-lea cu întreaga familie. Se ajunge astfel la însemnări din sec. XVI.

Se trece apoi la pomenirea lui Petru Rareș, mama și prima lui soție Maria. Primul dintre copiii lui Rareș e Ștefan voevodul deci însemnarea e din 1551-1552 când

⁸ *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, publicat de Damian Bogdan, București, 1941, pp.10-24.

el era domn. Este pomenit apoi Alexandru Lăpușneanul. Ultima însemnare e în chirilică românească și ea cuprinde numele hatmanului Grigore Hăbășescu, credinciosul sfetnic al domnului moldovean Ștefan Petriceicu.⁹

În atelierul care a ființat probabil la Mănăstirea Bistrița încă din timpul domniei lui Alexandru cel Bun, s-au lucrat în fir de aur și argint mai multe broderii și veșminte bisericești cu o mare valoare artistică.

Tot în colecția mănăstirii sunt adăpostite obiectele descoperite în 1932 în mormintele primilor ctitori: patul de fier pe care se afla depus cosciugul doamnei Ana și fragmente de catifea și mătase brodată scoase din mormântul lui Alexandru cel Bun. Acestea din urmă au o importanță deosebită pentru istoria portului medieval din această regiune, fiind cele mai vechi resturi cunoscute ale unui costum domnesc din Moldova. Aparținând unei epoci în care influența cultural-artistică bizantină era evidentă în tănărul stat românesc, aceste fragmente subliniază și ele chipul în care fastul de la curtea lui Alexandru cel Bun imita pe acela din Constantinopolul ultimilor Paleologi.¹⁰

Inițiat încă din 1932, Muzeul Mănăstirii Bistrița și-a aflat împlinire în vara anului 1984, când s-au încheiat lucrările de restaurare a fostei Școli Domnești a lui Petru Rareș. Aici se păstrează un mare număr de icoane din secolele XVI-XVIII, sculpturi și frescă descoperite în timpul cercetărilor arheologice, resturi din veșmintele domnești și alte obiecte din necropola voievodală, monezi de epocă.

O piesă ce reține atenția încă de la intrare este marele clopot dăruit de Ștefan cel Mare în 1494, cu o greutate de aproximativ 800 kg, împodobit cu o inscripție în limba slavonă și o frumoasă stemă a Moldovei, realizată în genul vechilor semne heraldice occidentale.

Rod al trudei unui lung șir de meșteri neștiuți, aduși spre a dura în piatră un semn al marilor veleități voievodale, Bistrița lui Alexandru, a lui Ștefan, a lui Rareș și Lăpușneanu rămâne o neuitată imagine de artă veche românească și mai cu seamă, o filă prețioasă de istorie.¹¹

Mănăstirea Bistrița ocupă un loc deosebit între vetrele monahale românești ce înnobilează trecutul acestei țări, numărându-se printre cele mai vechi ctitorii voievodale, adăpostind oseminte domnești și fapte de neuitat din istoria și viața spirituală a poporului nostru¹².

⁹ *Ibidem*, pp. 24-33.

¹⁰ Răzvan Theodorescu, *op.cit.*, p.31.

¹¹ *Ibidem*, p.32.

¹² *Mărturia orală a preotului Vasile de la mănăstirea Bistrița*.

BIBLIOGRAFIE

- Mănăstirea Bistrița, scurt istoric*, arhimandrit Luca Diaconu
Pomelnicul Mănăstirii Bistrița, publicat de Damian Bogdan, București, 1941
Mănăstirea Bistrița, Răzvan Theodorescu, Ed. Meridiane, București, 1966.
*** *Catalogul documentelor moldovenești*, I, 1387-1620, București, 1989.
*** *Dicționar al limbii române contemporane de uz curent*, București, 1980.
*** *Etnografia Văii Bistriței. Zona Bicaz*, Piatra Neamț, 1973.
Mătasă, C., *Călăuza județului Neamț*, București, 1929.
Idem, *Prin Moldova de sub munte*, București, 1965.
Valea Bistriței și Bicazului, Scurtu, I., Minuț A., București, 1978.
Descrierea Moldovei, Dimitrie Cantemir, București, 1973.
*** *Județul Neamț. Monografie*, redactor Gh. Dumitroaia, Piatra Neamț, 1995.

ȘCOALA TEOLOGICĂ DE LA MĂNĂSTIREA NEAMȚ ÎNTRE 1945-1990

THEOLOGICAL SCHOOL FROM NEAMȚ MONASTERY BETWEEN 1945-1990

Prof. drd. pr. Viorel Romus LAIU¹

Abstract: *Since the beginning, Neamț Monastery has been the core of literacy, the source and a strong center of the ecclesiastical culture. In addition to other spiritual activities, such as taking part to the daily liturgical program, accomplishing the duties demanded by the abbots and the spiritual fathers of the monastery, the prayer program in their own cell, and the „rucodelia”, the monks of the Great Lavra of Neamț were also attracted by the Holy Scriptures and the Eastern Holy Fathers.*

From ancient times in the Lavra of Neamț, there were various forms of education, from the "hermitage school" to the „grammar” school. The climax of the theological school was reached by the brilliant abbot Paisie Velicicovschi who developed a strong hesychastic monastic reform turning the Monastery into "a new Athos" as Patriarch Daniel stated.

In the middle of the 19th century, a theological school was officially opened and developed under the guidance of Metropolitanate of Iasi and the Department of Public Instruction. Due to its worthy rulers and well-trained teachers, the seminary of Neamț would become one of the reference institutions for the Country of Moldovia. Before and after the two World Wars, it had many trials and was closed for long or short periods. The establishment of the Communist regime meant that in the theological school of Neamț, the educational process was disturbed by the interference of the atheist totalitarian system, even trying to politicize it. Many teachers and students suffered from the horrors of the Communist prisons. However, through the efforts of the bishops, the teachers and, as well as, of the vocational students, the Seminary managed to remain among the six schools with seminary education in the country, blending liturgical activity with the cultural one and blending the persistent theological education with the dynamic and modern one.

Keywords: *Neamț Monastery, theological education, seminary, religious music school, students, teachers, monks.*

Mănăstirea Neamț, dintru începuturi, a fost o vatră de cărturărie, un focar și un puternic centru de cultura bisericească. Înflorirea ei va avea loc în condițiile în care Țările Românești tocmai izbutiseră să-și asigure o viață de stat neatârnată și când încercările de apropiere dintre lumea care se înălța și cea pe cale de a se stinge au pornit din partea românilor². Școala, pentru ridicarea cultural - artistică a mănăstirilor

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane. Seminarul Teologic Ortodox Veniamin Costachi – Mănăstirea Neamț

² Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în „Cultura românească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București 1964, p. 144.

din Moldova, devine aici la Neamț o realitate. În ea se învâța scrierea și cetirea cărților, tipicul, muzica bisericească, limba slavonă, limba greacă, pictura, sculptura, arta caligrafică și miniaturală etc.

După o lungă perioadă de eclipsare a activității culturale a Mănăstirii Neamț de către Putna, timp în care *fundalul preocupărilor cărturărești continuă, fără a mai avea strălucirea perioadelor marilor ctitori*³, activitățile culturale și-au continuat cursul, cum era și firesc, în limbile greacă, slavonă și română.

Un nou curent se va extinde de la reședința mitropolitană din Iași și el va antrena și Mănăstirea Neamț, unul dintre puternicele centre de prelungire a activității cărturărești. În cea de-a doua parte a secolului al XVIII-lea se va adăuga revirimentul resimțit în lumea ortodoxă din vecinătatea țării noastre, reviriment produs de noul

Așăzământ statornicit la Neamț prin *Sfântul Paisie Velicicovschi*⁴ și de obștea monahală racordată *la noua revigorare a vieții mănăstirești*⁵. Așăzământul a avut ca

³ N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, ediția a II-a, Editura Tipografiei Mănăstirii Neamțu, 1925, p. 39.

⁴ S-a născut în orașul Poltava, din Ucraina, la 21 decembrie 1722. Ajunge în Țara Românească și viețuiește în schiturile Dălhăuți, Trăisteni, Poiana Mărului și Cârnu. Îi cunoaște pe schimonahii Vasile de la Poiana Mărului, Onufrie de la Cârnu și alți părinți cu viață aleasă. După o vreme, ajunge la Sfântul Munte Athos, unde este tuns în monahism și unde se nevoiește timp de 17 ani. Părăsește Sfântul Munte în anul 1763 și se reîntoarce în țările românești.

Ajunge în schitul Vărzărești, apoi la Mănăstirea Dragomirna, ctitoria mitropolitului Anastasie Crimca. Întocmește un fel de regulament, în 28 de puncte, cu felurite rânduieli privitoare la viața monahală. Introduce pravila folosită în schitul Sfântul Ilie, ale cărei îndatoriri de căpetenie erau: viața de obște, ascultarea, smerenia, sărăcia, munca, slujbele după tipic, respectarea rânduielilor călugărești, mărturisirea păcatelor și altele. Traduce scrieri ascetic-mistice din grecește, în slavonă și română și corectează traduceri vechi din Antonie cel Mare, Macarie, Marcu Ascețul, Teodor Studitul, Filotei Sinaitul, Grigorie Sinaitul, Simeon Noul Teolog. A întocmit o lucrare despre rugăciunea minții, în șase capitole.

În 1775, din cauza ocupării Moldovei de nord (Bucovina) de către imperiul austriac catolic, starețul, cu întreaga obște, părăsește Dragomirna și ajunge la Mănăstirea Secu. În anul 1779, la dorința domnitorului Constantin Moruzi, lui Paisie i s-a încredințat și egumenia Mănăstirii Neamț. Astfel, lasă la Secu pe duhovnicul Ilarion și se mută la Neamț. Aici a introdus aceleași rânduieli de viață pe care le trăise la Athos și în cele două mănăstiri moldovene, adică: viața de obște, slujbe după tipic, predici, grija pentru bolnavi, bătrâni și călători, mărturisirea gândurilor către părinții duhovnicești, munca la câmp sau în diferite ateliere. Numărul viețuitorilor nemțeni s-a ridicat la 700, între care erau moldoveni, munteni, transilvăneni, ruși, ucrainieni, bieloruși, greci, bulgari, sârbi și chiar foști necreștini trecuți la Ortodoxie. S-au continuat și aici traduceri din scrierile Sfinților Părinți și ale marilor asceți în limbile română și slavonă. S-a format chiar o adevărată școală de traducători. O traducere a Filocaliei, în slavo-rusă, întocmită de Paisie, a apărut la Petersburg, în 1793. În felul acesta, prin strădaniile starețului Paisie, Mănăstirea Neamț a devenit cel mai însemnat centru de cultură teologico-ascetică din țările române. A trecut la cele veșnice la 15 noiembrie 1794 și a fost îngropat în biserica mare a Mănăstirii Neamț, unde i se vede și azi mormântul.

Menționăm că Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse l-a canonizat în 1988. În ședința Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 20 iunie 1992, s-a hotărât generalizarea cultului *Cuviosului Paisie de la Neamț* și în Biserica noastră.

⁵ Pr. Ion Vicovan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura „Trinitas”, Iași, 2002, p. 110.

model pe cel din Muntele Athos și a fost apreciat de un arhiereu cărturar rus *școala duhovnicească a întregului Răsărit*.

Așa s-a cristalizat, la începutul secolului al XIX-lea, instituția catehetică, un gen de școală elementară, cu scopul de a iniția pe viitorii clerici în tainele scrisului, cititului și învățării trebuitoare slujirii și catehizării minimale a poporului. Astfel de școli cunoscute, în Moldova, au fost organizate, cum este și firesc, și la Mănăstirea Neamț, vestită vatră a culturii românești.

În deceniile de mijloc ale secolului al XIX-lea școala nemțeană, înțeleasă și ca formă instituționalizată de studiu în cele ale teologiei, de învățare a cântărilor de cult își va împleti destinele cu învățământul din școala bisericească legiuită prin așezământul promulgat în anul 1843. Este *Școala duhovnicească* a starețului *Neonil*, a cărei viață lasă urme până în anul 1848.

Școala de la Neamț este confirmată de o însemnare din 1 decembrie 1855 a lui Gheorghe Neculaiovici: *Să se știe de când am venit cu băetu (sic!) Gheorghe la bădi(e)a Gheorghe la școală la Neamțu, 1855, dichemvrie 1 zile*⁶. În acest document pătrund ecouri ale versurilor mitropolitului *Veniamin Costachi* din faimoasa *Plângere* de la Colincăuții Basarabiei: *Ah, Moldova noastră, o fericire dorită....*

Seminarul nemțean se va desființa în 1864. Abia în anul 1901 s-a reușit doar înființarea unei Școli de Cântăreți Bisericești, condusă de Veniamin Nițescu. În urma Primului Război Mondial, în anul 1922, conducerea și obștea Mănăstirii Neamț a încercat, din nou, înființarea unui seminar pentru monahi, dar nu a obținut decât aprobarea pentru înființarea unei școli monahale primare⁷.

Școala de Cântăreți Bisericești a fost reactivată după Primul Război Mondial conducând, după mari eforturi și intervenții la instituirea unui *Seminar Monahal la Mănăstirea Neamț* cu data de 15 octombrie 1925.

Inițiatorii acestei acțiuni au fost episcopul Nicodim Munteanu, viitorul Mitropolit al Moldovei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Arhiereul Valerie Moglan și Starețul Mănăstirii Neamț Daniil Ciubotaru la care s-a asociat și Episcopul de Hotin, Visarion Puiu, pentru întocmirea Regulamentului de Funcționare. Din nefericire a funcționat doar 3 ani.

Cum pe lângă *Seminarul Monahal de la Mănăstirea Neamț* ființa și o *Școala de Cântăreți* cu patru clase, ea a continuat în același loc ca și seminarul, adică în clădirea din partea *de din jos de odae*. În anul 1937, această *Școala de Cântăreți Bisericești* a trecut sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei - Iași cu titulatura: *Școala de Muzică Bisericească*. Pentru părinții din Mănăstirea Neamț, această *Școală de Muzică Bisericească* era considerată tot ca un seminar, de aceea se ivesc aspecte necorespunzătoare și în înscrisurile din arhivă. Această școală, numită *Seminar de Muzică*, a funcționat până la incendiul din 13/14 octombrie 1938 în vechiul local, după care s-a mutat în alte încăperi din mănăstire, clădirea deteriorată de incendiu fiind

⁶ Ms. 527 (A I – 48) de la Agapia – un caiet de școală, liturghier greco-român, f. 14.

⁷ Ierom. Dionisie Udișteanu, *Seminarul Monahal*, Editura Tipografiei „Cernica”, 1937, p. 59.

supusă unor lucrări de restaurare de proporții deosebite cu etajarea și altă compartimentare.

După incendiul din 13/14 octombrie 1938, din clădirea Seminarului a rămas doar un morman de moloz. Mitropolitul Nicodim aflat la Iași, primind vestea despre aceasta nenorocire, a încurajat pe părinți prin cuvintele: *Așa a fost voia lui Dumnezeu; pe temelie ei, tot El ne va ajuta să zidim o altă clădire și mai mândră* și, ea s-a realizat în timp de 2 ani peste o parte din zidurile vechi ridicându-se etaj cu paraclis tot în cinstea Sfântului Mucenic Pantelimon, cum se vede la intrare.

Într-o conferință ținută la radio de către Mihai Tican-Rumano în ziua de 16 noiembrie 1942, apărută și în broșură la Tipografia Mănăstirea Neamț în același an, la pagina 14 se vestea: *Palatul Seminarului Monahal este o impunătoare clădire cu două etaje, cu cerdace mari împrejur și cu paraclisul Sfântului Mucenic Pantelimon la mijloc, răspunzând în totul menirii sale, săli de cursuri, ateliere, dormitoare, baie, spălătorie*⁸.

Începând din anul 1948, Biserica Ortodoxă Română a preluat învățământul teologic-seminarial și universitar în grija ei iar pentru perfecționarea cadrelor didactice, în special de la Seminariile Teologice, a inițiat cursuri metodologice numite și Cursuri de Perfecționare Didactică (ICD = Îndrumare a Corpului Didactic).

Cursurile au început la 1 august și s-au încheiat festiv, la 19 august. Deschiderea s-a făcut în prezența Preasfințitului Adrian Botoșaneanul, Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, delegat al Patriarhului Iustin, și a Preasfințitului Eftimie Bârlădeanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, a reprezentantului Departamentului Cultelor, Iulian Sorin, a exarhului mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor și stareț al Mănăstirii Neamț, arhimandritul Efrem Chișcariu⁹.

Odată cu desființarea școlilor de pregătire a personalului bisericesc și reorganizarea lor pe alte principii, profesorii acestor școli nu au mai urmat cursurile cu personalul didactic de la școlile de stat ci, au fost organizate de Secția de Învățământ de la Patriarhie, cu avizul și indicațiile Departamentului Cultelor de la București. Participau profesorii de la toate școlile teologice din țară și cursurile se axau pe materii teologice și social-politice urmărindu-se însă principiile învățaturii creștine.

Reforma învățământului din 1948 a afectat și învățământul teologic. Vestitul Seminar Veniamin Costachi din Iași și-a încetat în mod forțat activitatea. Același situație a avut-o și Seminarul Sf. Gheorghe din Roman, ca și celelalte Seminarii și Școli de Cântăreți Bisericești de pe întreg cuprinsul Patriarhiei.

Cu greutate și timiditate au fost organizate cele șase Seminarii Eparhiale printre care și Seminarul de la Mănăstirea Neamț, dependent de Eparhia Iașilor, continuator al Seminarului de la Socola-Iași și Sf. Gheorghe din Roman.

⁸ Mihai Mihai Tican-Rumano, *Mănăstiri Domnești – Mănăstirea Neamțu, conferințe ținute la Radio*, Editura și tiparul Mănăstirii Neamțu, 1944, p. 36.

⁹ Diac. Ioan Ivan, *Cursuri de îndrumări metodologice la Mănăstirea Neamț, pentru perfecționarea cadrelor didactice de la Seminariile Teologice*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7–9, 1977, pp. 643–650.

În Moldova, în cadrul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, începând cu toamna anului 1948, s-a decis înființarea a două Seminarii Monahale: unul pentru monahi la Mănăstirea Neamț și unul pentru monahii la Mănăstirea Agapia, în primul an la Mănăstirea Văratice până la pregătirea spațiului la Agapia. Aceste seminarii nu erau în subordinea Mitropoliei Moldovei și Sucevei ci erau subordonate Administrației Patriarhale, însăși Mănăstirile Neamț și Agapia fiind declarate *stavropighii* ale Patriarhiei Ortodoxe Române din București.

Reglementarea funcționării acestor Seminarii Monahale s-a făcut prin dispoziții și reglementări speciale, cu programe adecvate vieții monahale. A existat un termen de la începutul redactării Regulamentului pentru aceste Seminarii Monahale și până la aplicarea lui. Începerea s-a făcut în vara anului 1948 iar cursurile s-au început în anul 1949 cu 1 februarie, deși anul școlar s-a socotit ca fiind anul 1948-1949.

Referindu-ne numai la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Neamț am arătat că aici a funcționat un învățământ în școli de pregătire monahală care în decursul timpului au avut titulaturi diferite ca: *Școala Duhovnicească „Neonil”*; *Școala Duhovnicească „Greco-Latină”*; *Școala de Adulți*; *Școala de Cântări*; *Școala Mănăstirii de Muzică Bisericească...*, *de Cântări Bisericești...*; *Seminarul de Muzică Bisericească*; *Seminarul Monahal*, *Seminarul Monahal Superior*, *Seminarul Monahal „Patriarhul Nicodim” sau chiar Școala Medie Tehnică de Cântăreți Bisericești*¹⁰.

Cu data de 1 februarie 1949 Ministerul Cultelor, cu adresa nr. 1487, comunica lista personalului didactic aprobat pentru a funcționa la catedrele ce se indicau pentru fiecare cadru didactic. Printre primii profesori numiți au fost o serie de arhierei-vicari și locotenenți de episcopi, care scoși de la posturile în care funcționaseră până acum, nu mai făceau parte din plenul Sfântului Sinod ci din așa numita formă de *epurare* a membrilor sinodali.

Arhiereii care au fost numiți la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Neamț cu 1 februarie au fost:

- Episcopul dr. *Partenie Ciopron*¹¹ fost episcop al armatei (prin desființarea Episcopiei Armatei);
- Arhiereul *Atanasie Dincă Bârlădeanul*;¹²
- Arhiereul *Eugen Laiu Suceveanul*;¹³

¹⁰ Prof. Diac. Ioan Ivan, *Serbarea de sfârșit de an de la Școala Medie Tehnică de Cântăreți Bisericești de la Mănăstirea Neamțu*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7–8, 1955, p. 464.

¹¹ După 1948 a fost profesor și director al Seminarului Monahal din mănăstirea Neamț (1948 - 1950).

¹² *Atanasie Alexandru Dincă*, arhiereu vicar patriarhal, cu titlul *Bârlădeanul*, locțiitor de episcop al Râmnicului din 1945, a fost scos din funcție după 1948 și obligat să intre în Mănăstirea Neamț.

¹³ Episcopul *Eugeniu Laiu* s-a născut la 20 iunie 1894 în localitatea Bîrgăoani, județul Neamț. A fost mitropolitul Bucovinei, cu sediul la Cernăuți. Pentru acțiuni dușmănoase față de comunism, a fost arestat în 1949, potrivit informațiilor provenite de la protopopiatul Tg. Neamț. A încetat din viață la 20 aprilie 1968. Relatarea lui N. Steinhart despre episcopul Leu pe care 1-a întâlnit în închisoare *tare dărâmat, umblând în cărje, înfolit în straie miștoase de baci* la o stână de munte înalt, interogată împreună cu doctorul Voiculescu, de gardieni, *batjocoriți și beșteliiți, insultați, înjurați și porcâțiți*, s-ar

- Arhiereul *Pavel Șerpe Ploieșteanul*.¹⁴

Cu o alta adresă Ministerul Cultelor din 10 februarie 1949 – nr.3047 comunica numirea ca director al Seminarului Monahal din Mănăstirea Neamț, cu data de 1 februarie 1949 a episcopului dr. *Partenie Ciopron*.

Cursurile anului școlar 1948-1949 s-au deschis la 7 februarie 1949. Seminarul a început cu două clase, cu elevi dintre monahii de la mai multe mănăstiri, însă majoritatea din Mănăstirea Neamț. Deschiderea activității nu a putut avea loc în localul Seminarului reînnoit în anul 1939, deoarece acest spațiu era încă în folosul organelor de stat în special ca lagăr pentru deținuți *politici, clerici* de o anumită nuanță confesională. În aceste condiții cursurile s-au început în arhondaricul Mănăstirii unde li s-au pus elevilor și dormitoare la dispoziție, iar masa li se servea la trapeza Mănăstirii. La 14 februarie 1949 conducerea Seminarului raporta Patriarhiei situația precară în care trebuia să-și desfășoare activitatea. Motivarea se făcea discret arătându-se că toate clădirile Seminarului *erau ocupate de altcineva* (referire făcându-se la autoritățile militare existente aici). În raportul nr. 26 din 1 martie 1949 Seminarul înștiința Patriarhia că localul a fost evacuat și a fost preluat de către administrația Mănăstirii, de la care fusese luat. Treptat s-au aprobat și posturile administrative ale școlii: secretar, contabil, administrator, magazioner, bucătar, personal de serviciu.

Activitatea didactică era mult îngreuiată din lipsa programei și a manualelor (raportul nr. 22 din 24 februarie 1949). Tot în luna februarie se solicită Patriarhiei aprobarea unor posturi pentru următoarele persoane: *Dionisie Crețu* – spiritual; *Demostene Tebeică*¹⁵ – secretar; *Sofian Boghiu*¹⁶ la catedra de pictură și sculptură. Directoratul Episcopului *Partenie Ciopron* a fost până în aprilie – mai 1949 fiind transferat în post de vicar patriarhal la București. În loc a fost numit arhiereul *Emilian Antal*¹⁷ apoi arhiereul *Pavel Șerpe* care a fost un timp și Stareț al Mănăstirii Neamț.

Între anii 1949-1952 la corpul didactic al Seminarului s-au mai adăugat profesorii *Benedict Ghiuș, Nicodim Sachelarie, Petru Pogonat, Petroniu Tănase*¹⁸, *Victor Ojog, Andrei Scrima, Al. Opațchi* etc.

putea referi în realitate la episcopul Laiu, pentru că episcopul Leu a murit în martie 1949 și nu a fost arestat. (<http://www.procesulcomunismului.com>)

¹⁴ *Pavel Șerpe*, arhiereu vicar al Bucureștilor din iulie 1947, cu titlul de Ploieșteanul, a fost pus în disponibilitate după 1948, stabilindu-i-se ca loc de retragere Mănăstirea Curtea de Argeș.

¹⁵ Arhidiacon. Ioan Ivan, *Arhimandritul Demostene Tebeică*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1–3, 1984, p. 175.

¹⁶ *Sofian Boghiu* (n. 7 octombrie 1912, Cuconeștii Vechi, județul Bălți; d. 14 septembrie 2002, Mănăstirea Antim) a fost un mare duhovnic ortodox și pictor bisericesc român. A fost membru al *Rugului Aprins*, deținut politic între 1958-1964.

¹⁷ Pr. D. Matei, *Arhiereul Emilian Antal*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7–8, 1971, p. 505.

¹⁸ Cu ordinul Patriarhiei nr. 18246/1950 este numit profesor la Seminarul Monahal Superior Mănăstirea Neamț, la catedra de Catehetica, Omiletica și Pedagogie în Arhim. Timotei Aioanei, *Viețuitori din Chinovia Neamțului în veacul al XX-lea*, Editura „Trinitas”, 2008, p. 302.

Seminarul Monahal din Mănăstirea Neamț a funcționat în anii școlari :1948-1952, adică 4 ani școlari. Începând cu iulie 1952 a devenit secție monahală pe lângă Școala de Cântăreți Bisericești a Mitropoliei Moldovei și Sucevei care a luat ființă la 1 septembrie 1952 prin transferarea școlilor de cântăreți de la Suceava și de la Roman. Acestea din urmă au fost desființate conform deciziei Mitropoliei Moldovei și Sucevei nr.1846 din 28 iulie 1952.

Elevii Seminarului Monahal din Mănăstirea Neamț urmau 3 ani de curs teoretic și un al patrulea an pentru calificarea într-o meserie. Meseriile erau: *tipografie* (cu ramurile: *zețarie, mașini, legătorie*), *pictură, sculptură și olărie*. După clasa a III-a se dădea examen de diplomă pentru *cunoștințele teologice, liturgică teoretică și practică, muzică bisericească vocală și psaltică*, iar după anul de practică se dădea un examen de calificare în una din meseriile la care s-a urmat. Cu anul de practică și cu examenul de absolvire dobândit, seminariștii absolvenți puteau să se înscrie la Institutul Teologic de Grad Universitar, cu binecuvântarea eparhiei de care aparțineau. După desființarea Seminarului Monahal, elevii monahi rămași pentru continuarea de studii la Școala de Cântăreți Bisericești, după examenul de diplomă trebuiau să urmeze calificarea într-o disciplină practică la Mănăstirea Plumbuita – București pentru *pictură* sau *sculptură* și la Curtea de Argeș pentru *olărie*.

După anul 1950, s-au căutat posibilități pentru pregătirea și tipărirea de manuale școlare care să le înlocuiască pe cele vechi, care nu mai puteau fi folosite deoarece erau considerate *necorespunzătoare*.

Începând cu 1 septembrie 1952, personalul fostului *Seminar Monahal din Mănăstirea Neamț*, a fost disponibilizat și s-a aprobat o nouă schemă de personal, în care corpul didactic a rămas în același număr pentru toată școala, iar cel administrativ și de serviciu s-a dublat: una pentru Școala de Cântăreți Bisericești (ca la celelalte școli de cântăreți bisericești din țară) și alta pentru secția monahală. Deși cu un personal mărit și cu o schema dublă pentru personalul administrativ și de serviciu, contul din bancă și repartițiile la alimente de la unitățile comerciale județene erau pentru numărul total de salariați și de elevi. Totuși responsabilul profesor arhimandrit Nicodim Sachelarie, a prezentat Patriarhului Iustinian un memoriu în mai multe puncte, printre care cerea ca secția monahală să aibă alimentele ei, gestiunea ei și alte facilități, ceea ce presupunea o magazie aparte și o evidență separată. Patriarhul a aprobat. Punerea în aplicare, însă, era anevoioasă ceea ce a determinat o intervenție la Mitropolitul Sebastian al Moldovei și Sucevei. Acesta a rezolvat problema în sensul că Școala de la Mănăstirea Neamț este școala eparhială a Mitropoliei Moldovei și Sucevei împreună cu Eparhia Romanului și Hușilor, iar Secția monahală nu mai era Seminar Monahal sub directa conducere a Administrației Patriarhale, așa cum au rămas în continuare Seminariile monahale de călugărițe de la Horezu și Agapia, mănăstiri care erau stavropighii patriarhale.

Lucrurile s-au mai temperat iar conlocuirea între *secția monahală* și *mireni* s-a realizat în bune condiții așa după cum erau și repartizările, când totul era pe *cartelă*.

Mai neplăcut a fost faptul că Administrația Patriarhală, în excesul de zel, în privința evidenței inventarului la capitolul bunuri materiale, a scris mai dinainte de a se fi făcut unificarea secției monahale cu Școala de Cântăreți și bunuri care nu-i aparțineau. Pentru aceste bunuri nu făcuse nici o investiție întrucât elevii monahi au fost obligați să-și aducă de la mănăstirile lor: pat, saltea, pernă, tacâmuri de sufragerie iar de toate acestea au fost depozitați. Toate bunurile au fost transferate *Seminarului de Călugărițe* de la Mănăstirea Agapia. Așa s-a făcut că în plin sezon școlar, Școala de la Mănăstirea Neamț a trebuit să predea: bănci, catedre, paturi, inventar de sufragerie etc. și să fie nevoită a-și improviza ceea ce era de strictă necesitate. S-au improvisat paturi de lemn colective. Cu vesela s-a putut rezolva întrucât în planul școlar era și îndeletnicirea practică – *olărie* – îndeletnicire ca și la Seminarul Monahal. Un meșter olar lucra sub conducerea unui profesor. La Seminarul Monahal, olăria a fost realizată cu specialistul Medrea, înlocuit apoi cu un olar popular Donici, precum și secțiile de *sculptură în lemn* și *pictură* sub îndrumarea Arhim. Sofian Boghiu și Arhim. Rotaru de la Mănăstirea Putna. A treia secție era a *tipografiilor*. Tipografia mănăstirii, preluată de Administrația Patriarhală, a fost mutată în localul actualului Seminar în anii 1950-1951 pentru practica elevilor monahi. Începând din septembrie 1952, olăria a rămas ca meserie practică de lucru manual. Profesorul care se ocupa de aceasta era Arhim. Varahil Theodor Moraru alături de meșterul Donici. Produsele se vindeau fie pe loc fie în Tg. Neamț unde școala avea un magazin de desfacere. Chiar și așa, pentru școala aceasta era o situație care nu aducea nici un profit, marfa neputând concura cu olăria de pe piață. În consecință, după aproape 2 ani a trebuit să se închidă acest magazin. Totuși, unii elevi au învățat meșteșugul olăriei și au realizat produse interesante ca format, mai ales amforele de tip grecesc. Acestea erau invidiate și solicitate de cei care vizitau școala.

Menționăm că, față de alte școli, în Seminariile Teologice și în Școlile de Cântăreți Bisericești, *educația* trebuia să se extindă pe mai multe compartimente specifice. Scopul urmărea următoarele tipuri de educație:

Educația duhovnicească spirituală. Deși se cuvenea să fie efectuată de către întreg corpul profesoral, răspunderea principală rămânea în seama directorului și a colaboratorilor speciali (spiritualii și pedagogii). Spiritualii, până în anul 1946/7, se recrutau dintre preoții parohi, după recomandarea ierarhului locului. Începând din anul 1946/7, s-a introdus un examen de capacitate pentru spirituali după modelul examenelor de capacitate pentru corpul didactic. În urma acestui examen de capacitate, candidații erau chemați la ocuparea posturilor vacante potrivit mediilor obținute la examenul de capacitate. După ce erau numiți, candidații aveau inspecțiile de titularizare și de definitivare. A fost primul examen din istoria Seminariilor pentru ocuparea posturilor. Acel examen de capacitate a avut ca președinte pe profesorul universitar, viitorul Patriarh al României Iustin Moiescu. Pentru pedagogie, a fost numit profesorul universitar Constantin Narly și alți profesori de Seminar.

În perioada 1948/9-1951, școlile de cântăreți, care au fost continuatoare ale vechilor școli de cântăreți și a Seminarilor teologice, nu au mai avut în schema de funcțiuni nici posturi de spirituali și nici de pedagogi.

Directorul de seminar avea obligația de a urmări activitatea duhovnicească-spirituală, convoca ședințe de lucru cu spiritualii și pedagogii, încercând să găsească cele mai bune metode de lucru pentru îmbunătățirea muncii. Spiritualii predau și orele de liturgică teoretică și practică, oficiau serviciile divine, țineau tematici în anumite zile pe probleme corespunzătoare pregătirii pentru spovedanie, pentru participarea la sfintele slujbe, comportare în școală și în societate.

Pedagogii se ocupau cu supravegherea desfășurării fără abatere a programului de internat și cu supravegherea orelor de meditație și de participare la momentele de rugăciune. Începând cu 1 septembrie 1952, la Mănăstirea Neamț, spiritual era preotul Vasile Iordache, fost profesor și director la Seminarul *Sf. Gheorghe* din Roman, transferat de la Seminarul Monahal de la Agapia, urmat de alți părinți din cinul monahal ca și dintre preoții de mir.

Cu același an, lista pedagogilor s-a început cu ierodiaconul Pimen Zainea (actualul Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților) după care s-au succedat și alții. Pentru secția monahală, cu 1 septembrie 1952, latura duhovnicească a fost încredințată responsabilului secției, Arhimandritul Nicodim Sachelarie, urmat apoi de către Arhimandritul Ghenadie Nițoiu.

S-a impus și rânduirea profesorilor de serviciu, câte o zi pe săptămână, pentru a se asigura cu și mai mare eficiență programul de internat.

Educația religioasă-morală-liturgică. Și după anul 1948 programul liturgic și de rugăciune, se desfășura ca și înainte cuprinzând rugăciunea de dimineață, de seară (cu citirea unui text din Sfânta Scriptură și o meditație) rugăciuni înainte și după masă, slujbe în paraclisul școlii în duminici și zile de sărbătoare cu participare la biserica mănăstirii, elevii fiind însoțiți și de profesori. Aceasta stare de lucruri nu a durat însă multă vreme, întrucât reprezentanții Departamentului Cultelor au interzis participarea elevilor la slujbele din Mănăstire, elevii trebuind să rămână în permanență numai în paraclisul școlii.

Educația socială-cetățenească-patriotică. Începând cu anii 1948-1949, a devenit din ce în ce mai complicată prin tematici dirijate de către Departamentul Cultelor, secția Învățământ. Fiecare profesor-diriginte trebuie să-și facă planificarea tematicilor, pregătirea materialului cu anticipație cu elevii repartizați și ei pentru căutarea bibliografiei. Erau și gazetele de perete, la care contribuiau profesorii și elevii. Elevii erau îndemnați să-și prezinte și lucrări proprii: proză, poezii, creații muzicale, etc.

Se pregăteau chiar și unele serbări dinaintea vacanței de Crăciun, cu piese religioase: *Nașterea Domnului*, *Venirea Magilor*, *Irozii*, colinde. Elevii erau selecționați pentru partea artistică, iar efectele erau dintre cele mai îmbucurătoare, sala fiind neîncăpătoare când se știa că va fi serbarea. După câțiva ani, lucrul acesta a fost interzis, cursurile ținându-se până la 22 decembrie orele 12, când elevii plecau în

vacanță. Alte serbări se dădeau în diferite momente istorice planificate și mai ales la sfârșitul anului școlar, când erau prezenți și delegații eparhiale și împuterniciții teritoriali. A fost o vreme când cuvântul de sfârșit de an trebuia să fie văzut de secția culturală județeană, căreia i se trimitea mai înainte cu câteva zile.

Subliniem faptul că atâta vreme cât a funcționat secția monahală, elevii *mireni* au avut o pildă de viață religioasă-meditativă de la elevii monahi, de participare liturgică cu toată pioșenia, de lucrarea practică, chiar în grădina școlii.

De la Școala de Cântăreți Bisericești și Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț, unii în timpul activității școlare, alții după plecarea de la școală au fost ridicați, încadrați în diferite forme de activități considerate subversive și pedepsiți cu ani de închisoare sau li s-au luat dreptul de a mai profesa în învățământul teologic.

1. *Pr. Prof. Dr. Ioan Zugrav*, provenit de la Școala de la Suceava, în perioada septembrie-decembrie 1952 a fost hărțuit nedându-i-se avizarea de la Departamentul Cultelor pentru funcționare la Școala nou înființată la Mănăstirea Neamț. Cu insistențe foarte frecvente și cu hotărârea că-l va plăti Mitropolia, mitropolitul Sebastian Rusan a reușit să obțină aprobarea, pe anul școlar 1952-1953, în iulie 1953 ieșind la pensie. Era învinuit de atitudine dușmănoasă față de U.R.S.S. cu epitetul de *rus alb!*

2. *Prof. Arhim. Benedict Ghiuș*¹⁹, după plecarea de la Seminarul de la Mănăstirea Neamț, a fost încadrat în grupul care acționa cu numele de *Rugul aprins* din București, primind câțiva ani de detenție.

3. *Arhim. Varahil Theodor Moraru*, fost profesor de îndeletniciri practice – *pictură și ceramică* a fost ridicat împreună cu alți viețuitori de la Mănăstirea Durău.

4. *Arhim. Hrisostom Asavei*, fost spiritual la Școala de la Mănăstirea Neamț, fiind slujitor la catedrala mitropolitană de la Iași a fost ridicat și condamnat, pentru un timp la închisoare.

5. *Pr. Dumitru Zamisnicu*, spiritual, fost paroh în multe parohii, a fost condamnat pentru legături cu credincioșii, din alte localități, care îl cercetau.

6. *Pr. Grigore Cozma*, după plecarea de la Seminarul de la Neamț a fost ridicat de la parohia Agapia pe motiv că asculta posturi de radio și difuza unor credincioși vești împotriva regimului.

¹⁹ Născut 21 oct. 1904, în Domnești, Vrancea, decedat la 12 iun. 1990. la Mănăstirea Cernica. Studii la Seminarul teologic din Galați (1919- 1926), Facultățile de Teologie ortodoxă din București (1926 - 1927) și Strassbourg (1927-1932), cu echivalare la Facultățile din București și Chișinău (1935), doctoratul la București (1946) cu teza inedită: *Doctrina răscumpărării în iconografia Bisericii*. Călugărit la Mănăstirea Noul Neamț (1934), hirotonit ierodiacon (1934), și ieromonah (1936), mai târziu hirotesit arhimandrit (1939). Prefect de studii la Internatul teologic din Cernăuți (1936), profesor și spiritual la Liceul seminarial din Bălți (1938 - 1940), preot la catedrala patriarhală din București (1940 - 1944), ales episcop de Hotin în ian. 1944 (necunoscut de autoritățile de atunci), duhovnic la Academia teologică din Arad (1944), asistent la Facultatea de Teologie din București (1944 - 1948), vicar patriarhal (1949 - 1950), profesor la Seminariile teologice din Mănăstirea Neamț (1950 - 1954) și București (1958), preot la catedrala patriarhală (1954 - 1958 și 1964 - 1974); deținut în închisorile comuniste între anii 1958 și 1964; pensionat în 1974 și retras la Mănăstirea Cernica.

7. *Arhim. Victor Ojog*, profesor de muzică, după ieșirea de la catedră a fost ridicat împreună cu Starețul Mănăstirii Neamț, Arhim. Mitrofor Melchisedec Dimitriu, fost secretar particular al patriarhului Nicodim Munteanu, ținut în beciurile securității de la Târgu Neamț și Bacău, iar după câteva luni de detenție au fost scoși din Mănăstire. Ulterior Victor Ojog a fost angajat ca muncitor la IRTA Piatra Neamț, iar Melchisedec Dimitriu a fost primit viețuitor la Mănăstirea Toplița.

8. *Gheorghe Turcu*, profesor de limba franceză, a fost prizonier. A fost scos din învățământ pe motiv că, cei care au fost trimiși pe linia întâi a frontului din motive politice, nu pot preda în învățământ. Nu a fost lăsat să încheie situația anului școlar, ci dându-i-se 2000 de lei i s-a pus în vedere să părăsească școala și mănăstirea.

9. *Arhidiacon Sebastian Stelian Barbu-Bucur*, profesor de muzică a fost scos de la catedră și din mănăstire. Ulterior s-a valorificat prin lucrări deosebite în domeniul muzicii psaltice și cu cercetări în Sfântul Munte Athos.

Dintre elevii monahi au avut de suportat rigorile temnițelor:

1. *Arhim. Mina Dobzeu* a fost arestat și închis în câteva rânduri pentru intervențiile scrise, trimise președinților Republicii, în care înfiera starea de asuprire a Bisericii. Este cel care a avut legături duhovnicești cu Nicolae Steinhardt.

2. *Ieromonahul Chesarie Ursu* de la Mănăstirea Durău a fost arestat după ce a plecat din școală.

3. *Arhimandritul Gheorghiescu Chesarie* după terminarea studiilor la Zagorsk-Moscova arestat la Roma, pe motiv că nu s-a întors direct în țară.

Dintre elevii mireni, *Șuțu Gheorghe* și colegul lui *Filip Ioan* sub învinuirea că au făcut parte dintr-o organizație subversivă *România Viitoare* au fost ridicați în vacanța de Paști, în Săptămâna Sfințelor Pătimiri, de la Denia din Vinerea Prohodului, judecați, condamnați la 4 ani, iar după câteva luni au fost eliberați în baza unui decret de amnistiere. Șuțu, după multe intervenții, a primit aprobarea de a continua școala, Filip însă a rămas acasă.

În conformitate cu decretul nr. 410/1959, mănăstirile au fost depopulate de viețuitorii care aveau *caziere*. Unii au mers la localitățile de origine, în familiile lor și prin comportamentul lor erau modele de gospodari și de cucernicie. După ieșirea la pensie au fost tolerați să revină în mănăstiri ca lucrători, bucătari, în posturi de pază, îngrijitori la grajduri etc. Cei mai mulți au rămas în viața civilă de teama de a nu fi puși din nou în situația să fie scoși din mănăstiri.

Începând cu anii 1956-1957, dintre elevii monahi, unii au fost înscrși pe listele de ieșire din mănăstire și astfel, nemaiaivând recomandarea mănăstirii și nici aprobarea eparhiei, nu mai puteau fi primiți în școală. Au trecut mai mulți ani până unora dintre ei li s-a aprobat să continue școala. Reprimirea celor care au fost îndepărtați de la cursurile de zi s-a făcut într-o formulă nouă: *la fără frecvență*.

Circula zvonul că au fost monahi, care datorită întreruperii cursurilor, au reușit să absolve seminarul, în timpul record de... *15-20 de ani!*

Între 1957-1977, cursurile la *Seminarul de la Mănăstirea Neamț* erau cu o durată de 5 ani dintre care 2 ani *Școala de Cântăreți Bisericești* și următorii 3 ani

cursuri seminariale. Elevii primeau după cei 2 ani, în urma unui examen, diploma de cântăreți bisericești. Ei puteau să se angajeze cântăreți bisericești sau aveau posibilitatea, dacă promovau examenul cu note bune, să continue studiile de seminar.

După 1977, a fost eliminat examenul dintre prima și a doua treaptă pentru că elevii se înscriau la Seminar, după ce aceștia urmau învățământul obligatoriu, care începând cu acest an erau de 10 clase, cursurile seminariale desfășurându-se tot pe parcursul a 5 ani.

În perioada 1952-1990 Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț a fost singura școală teologică din Moldova. Acesta instituție a format preoți pentru toată Moldova.

Permanentă grijă pentru menținerea și dezvoltarea unui învățământ teologic elevat la Mănăstirea Neamț a continuat. S-au făcut îmbunătățiri deosebite începând cu anul 1972 în timpul mitropolitului Iustin Moisescu când s-a închis careul vechiului Seminar și s-a ridicat o construcție cu subsol, sufragerie la parter și două etaje pentru camere. S-a îmbunătățit sistemul de iluminat cu trecerea de la iluminatul cu instalație proprie la racordarea la iluminatul național. S-a dotat cu bănci noi, mobilier, încălzire centrală, instalații sanitare și alte utilități. Alte îmbunătățiri și amenajări s-au continuat și în deceniile următoare sub directă îndrumare a Înaltpreasfințitului Mitropolit Teoctist și a Preasfințitului Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor.

Remarcăm faptul că majoritatea absolvenților *Școlii de Cântăreți* și ai *Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț* au devenit apoi slujitori ai Bisericii în parohiile din Arhiepiscopia Iașilor și pe tot cuprinsul Patriarhiei Române. Unii dintre ei sunt recunoscuți ca personalități deosebite fiind slujitori ai Bisericii în țară și în străinătate. Dintre foștii elevi monahi, mulți au fost chemați în posturi de răspundere ca exarhi, mari eclesiarhi la catedrale, stareți de mănăstiri și egumeni de schituri, profesori și arhierei. De asemenea, mulți dintre elevii nemonahi au devenit protopopi, secretari eparhiali, consilieri eparhiali, profesori de seminar sau de teologie, profesori de muzică, cercetători. Alții au slujit Biserica în afara hotarelor țării ținând flacăra românismului aprinsă în sufletele românilor ortodocși pribegi prin străinătate.

BIBLIOGRAFIE

- Ms. 527 (A I – 48) de la Agapia* – un caiet de școală, liturghier greco-român. Aioanei Timotei, *Viețuitori din Chinovia Neamțului în veacul al XX-lea*, Editura „Trinitas”, 2008.
- Elian Alexandru, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în „Cultura românească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București 1964.
- Iorga Nicolae, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, ediția a II-a, Editura Tipografiei Mănăstirii Neamțu, 1925.
- Ivan Ioan, *Arhimandritul Demostene Tebeică*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1–3, 1984.

Ivan Ioan, *Cursuri de îndrumări metodologice la Mănăstirea Neamț, pentru perfecționarea cadrelor didactice de la Seminariile Teologice*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7–9, 1977.

Prof. Diac. Ioan Ivan, *Serbarea de sfârșit de an de la Școala Medie Tehnică de Cântăreți Bisericești de la Mănăstirea Neamțu*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7–8, 1955.

Matei D., *Arhiepiscopul Emilian Antal*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7–8, 1971.

Tican-Ruman Mihai o, *Mănăstiri Domnești – Mănăstirea Neamțu, conferințe ținute la Radio*, Editura și tiparul Mănăstirii Neamțu, 1944.

Vicovan Ioan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura „Trinitas”, Iași, 2002.

Udișteanu Dionisie, *Seminarul Monahal*, Editura Tipografiei „Cernica”, 1937.

ARHEOLOGIE
ARCHEOLOGY

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA EPOCA BRONZULUI PE TERITORIUL COMUNEI RĂUCEȘTI, NEAMȚ

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA PÉRIODE DE BRONZE SUR LE TERRITOIRE DE RĂUCEȘTI, NEAMȚ

Prof.drd. Traian ANTON¹

Résumé: La commune de Răucești occupe une position marginale, étant située au nord-est du département de Neamț. La commune a dans sa composition 4 villages: Răucești, Oglinzi, Săvești et Ungheni. La commune Răucești est située au contact des Souscarpates de la Moldavie avec le Plateau de la Moldavie, dans un cadre naturel favorable, avec des ressources de pierre, d'argile, de bois, de sel et des sources minérales. Le cycle culturel de l'Âge de Bronze connaît un processus d'évolution qui se traduit économiquement par l'accumulation et la thésaurisation des produits et, socialement par l'apparition de la catégorie des "specialistes" et la constitution d'une hiérarchie et de quelques centres de force polarisante. Le bronze moyen est illustré par les cultures classiques de l'époque, avec des connexions tribales coagulées et des colonies fortifiées. Le bronze tardif se caractérise par le développement accéléré de la métallurgie du bronze. Simultanément aux objets en bronze on utilise aussi les objets en pierre, en os ou en cuivre. Outre les pièces ménagères, habituelles, ils apparaissent aussi des armes décorés, des sceptres en pierre, les signes d'une société guerrière. En grande partie, la céramique est autochtone, native, sans plusieurs additions, mais, isolément, ils apparaissent des décorations avec des bouts de verre. On s'est rencontré des pots en céramique couverts avec un angobe blanc ayant un rôle esthétique mais aussi pour réduire la porosité. La dernière culture du bronze, la Nouvelle Culture, est bien représentée, à cause des réserves minérales de sel de la commune de Răucești, des réserves qui sont indispensables à l'homme et aux animaux, en sachant que les hommes préhistoriques, protohistoriques étaient avant tout des éleveurs.

Comuna Răucești se află situată la intersecția paralelei de 47°24' latitudine nordică cu meridianul de 26°23' longitudine estică. În cadrul județului Neamț ocupă o poziție marginală, fiind așezată în partea nord-estică a sa. Aceasta se învecinează la nord cu comuna Brusturi, la vest cu comuna Vânători, în sud cu orașul Târgu Neamț, în sud-est cu comuna Timișești iar în est cu județul Suceava. Suprafața totală comunei este de 76,84Km², în componența sa intrând un număr de patru sate: Răucești, Oglinzi, Săvești și Ungheni². Unități mari de relief care includ în cuprinsul lor părți din comuna Răucești sunt Subcarpații Moldovei și Podișul Moldovei. Relieful actual are un aspect variat cu interfluvii colinare și altitudini medii de 430m.³

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

² T. Anton, *Continuitate și permanență în spațiul de nord-est a județului Neamț*, Lucrare pentru obținerea gradului Didactic I, 1987, Universitatea Al.I. Cuza Iași, p.10.

³ Gh. Agafiței, *Monografia Comunei Răucești*, ED. Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019, p.38.

Teritoriul unor așezări milenare, încadrate organic în unitatea și continuitatea evoluției societății din spațiul carpato-danubiano-pontic, situat într-o zonă geografică cu relief, climă, vegetație echilibrată, zona Neamțului a oferit locuri favorabile vieții umane dintotdeauna. Comunitățile omenești de pe aceste meleaguri, folosind bogatele resurse minerale au contribuit în toate perioadele istorice la progresul material și spiritual al societății⁴.

Moldova centrală și de nord va cunoaște la începutul epocii bronzului mijlociu un nou aport cultural și demografic, datorat comunităților Komarov-Costișa. Specificul vieții economice s-a schimbat, după încetarea culturii Cucuteni. Cultivarea plantelor va trece pe locul secund, în spatele creșterii animalelor, fapt demonstrat de schimbările demografice și culturale. Timp de aproape un mileniu, de la sfârșitul culturii Cucuteni până la bronzul mijlociu, ceramica este mai puțin prezentă în cadrul așezărilor și necropolelor, aceasta demonstrând, desigur, atât densitatea de locuire cât și modul de viață al comunităților⁵.

Cultura Komarov-Costișa

Considerații generale

Perioada mijlocie a epocii bronzului se caracterizează în general prin răspândirea unor grupuri relativ stabile, cu arii geografice bine conturate. În jumătatea de nord a Moldovei în etapa amintită se dezvoltă cultura Costișa, manifestare considerată, pe baza analizei ceramicii, drept varianta locală a culturii Komarov⁶.

În ceea ce privește perioada timpurie a epocii bronzului, ea este destul de modest reprezentată, în zona Subcarpaților Neamțului, descoperiri mai consistente provin de la situl de la Târpești – *Râpa lui Bodai*, sau altele de la Izvoare, Bodești, Văleni⁷.

Cultura Komarov – Costișa a fost identificată în stațiunea arheologică de la Târgu Neamț- În spinii, fără o locuire intensă, fiind recuperate doar ceramică și piese litice. Datorită intervențiilor antropice ceramica este puternic fragmentată. Ansamblul litic descoperit este format de deșeuri de prelucrare (așchii), având ca sursă de aprovizionare depozitele locale (albiile și terasele râurilor). Alte descoperiri în zonă sunt la Agapia – *Dealul Bălăneasa* sau Târgu Neamț – *La maici*⁸.

⁴ Șt. Cucos, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1982, p. 6.

⁵ Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până la bronzul mijlociu*, Ed. Constantin Mătasă, Piatra Neamț, 2000, p. 153 .

⁶ Al. Vulpe, *Perioada mijlocie a epocii bronzului la est și vest de Carpații Răsăriteni*, în Valeriu Cavruc, Gheorghe Dumitroaia (coordonatori), *Cultura Costișa în contextual epocii bronzului din România*, Editura Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2001, pp. 9-10.

⁷ V. Diaconu, *Depresiunea Neamț-Contribuții arheologice*, Piatra Neamț, 2012, p. 90 .

⁸ V. Diaconu, *op.cit.*, p. 94 .

Descoperirile culturii Komarov-Costișa din zona comunei Răucești poate fi considerată limita nordică a acestei manifestări culturale, granița naturală fiind chiar râul Moldova⁹.

Noile săpături efectuate la Lunca-*Poiana Slatinei*, unde ceramica constituie un element de noutate, astfel cele mai apropiate analogii pentru vasele cu gâtul în formă de pâlnie, buza evazată și ornamente cu linii incizate, combinate cu creștături „dinți de lup”, apar și în alte așezări de pe teritoriul Moldovei, alcătuiesc un facies mai timpuriu a ceea ce s-a numit grupa Costișa – Corlăteni.

Ținând cont de modelul presupus pentru utilizarea spațiului de către comunitățile Costișa, în această ultimă zonă rolul de centru de putere ar reveni *Cetățuii* de la Oglinzi, care controla exploatarea sursei de sare din apropiere (Lunca/Oglinzi-*Poiana Slatinei*) și, posibil, și existența comunităților de la Răucești. Oglinzi-Cetățuia urma să aibă un rol defensive în epoca bronzului, așa cum demonstrează șanțul de apărare, care este ulterior locuirilor neo-eneolitice, datat pe baza unor fragmente ceramice din bronzul mijlociu. Remarcabil este că în această depunere nu s-au identificat urmele unei așezări obișnuite, ceea ce dovedește că în Poiana Slatinei a fost un punct de exploatare a slatinei și nu o locuire propriu-zisă¹⁰

Repertoriul descoperirilor

Cercetările arheologice efectuate de-a lungul timpului în cadrul comunei Răucești au dus la identificarea unui număr de trei așezări aparținând culturii Komarov-Costișa: Lunca/Oglinzi-*Poiana Slatinei*, Oglinzi-Cetățuia și Răucești-*Chetriș*.

Lunca /Oglinzi -Poiana Slatinei¹¹

Depunerea arheologică din *Poiana Slatinei* este situată în vecinătatea celui mai puternic izvor de slatină de pe versantul estic al Culmii Pleșului. Urmele de exploatare neîntreruptă a sării au fost cercetate prin 16 campanii, concentrate în apropierea actualei fântâni de slatină. În jurul ei s-au așezat grupuri de populații neolitice (culturile Starčevo-Criș, Precucuteni, din epoca bronzului (cultura Komarov-Costișa și Noua) și din epoca fierului (culturile Corlăteni-Chișinău și Canlia).

Comunitățile epocii bronzului care au exploatat sursele de sare din Poiana Slatinei, și-au așezat tabăra pe capătul de est a movilei naturale, în imediata vecinătate a zonei mlăștinoase, mai spre est decât grupurile Starčevo-Criș și Precucuteni.

⁹ R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu în Depunerile marginale ale Carpaților Orientali*, în „BMA”, XXIV, Piatra Neamț, 2000, p.206 .

¹⁰ Gh. Dumitroaia, *op.cit.*, p.155 .

¹¹ Idem, Sat Lunca, Com.Vânători, Jud.Neamț, în „Cultura Costișa....”, p. 33-34; Idem, *La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinei*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, BAI, I, 1987, p.253-255.

Cercetările au evidențiat exploatarea repetată, de-a lungul acestei epoci, fiind evidențiate trei nivele, formate în timpul culturilor Komarov-Costișa și Noua¹².

Oglinzi-Cetățuia

În acest punct, situat la aproximativ 1 km distanță de stațiunea din *Poiana Slatinei*, au fost efectuate săpături arheologice în anii 1989-1990, fiind parțial dezvelită o locuire fortificată cu materiale din epoca bronzului. Înălțimea este apărută pe două laturi de pante naturale abrupte, iar în punctul de legătură între terenul aproximativ plan și promotoriul natural, pe panta de sud a acestuia, pe o porțiune de 4-7 m a fost săpat un șant de apărare. Punctul oferă o bună vizibilitate în depresiunea Oglinzi, poziția sa deosebită făcând din *Cetățuia* locul ideal de supraveghere a izvoarelor de slatină din zonă. Prezența în apropiere a unui abundent izvor de apă potabilă a oferit comunității din bronzul mijlociu de aici și posibilitatea folosirii fortificației ca loc de refugiu sau ședere mai îndelungată¹³.

Răucești-Chetriș

Materiale de tradiție Costișa au fost descoperite în așezarea Noua de pe înălțimea de sud-vest de sat. O locuire sporadică din epoca bronzului (cultura Costișa) a fost semnalată pe o înălțime din vatra satului, numita *Bâtca Cioroiu*.¹⁴

Cultura Noua

Considerații generale

Descoperirile ilustrând epoca târzie a epocii bronzului (între sfârșitul sec. XV și începutul sec.XIII î.Hr.) în zona luată în discuții au fost atribuite culturii Noua¹⁵. Specifice culturii Noua sunt așezările mici, în formă de movile plate sau nivelate, conținând multă cenușă, fragmente ceramice și oase de animale (*zolniki*); dezvoltarea creșterii animalelor (mai ales a vitelor mari) în raport cu agricultura; predilecția pentru anumite tipuri ceramice (ceașca cu două toarte supraînălțate și vasul în formă de sac); utilizarea ca materii prime pentru unelte și arme în special a silexului, osului și cornului, dată fiind și distanța care le separa de marile centre metalurgice; prezența unor obiecte de factură răsăriteană (secerile *tupik*, omoplații de vită crestați, secerile de bronz de tipul “cu cârlig”); ritul funerar al înhumăției cu depunerea defunctului în poziție chircită sau întinsă însoțit de un inventar sărăcăcios.

Ca un element specific al culturii Noua în zona Neamț-Răucești ar fi lipsa „cenușarelor” din așezări. Cultura Noua a fost identificată în următoarele așezări din microregiunea Neamțului: Târpești – *Râpa lui Bodai*, Topolița – *La izvor*, Topolița –

¹² V. Căvruc, A. Chiricescu, ed, *Sarea, Timpul și Omul*, Roxana Munteanu, Lunca – Poiana Slatinei, Ed. Augustia, Sf. Gheorghe, 2006, p. 65.

¹³ Gh. Dumitroaia, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994, pp. 70-72.

¹⁴ Șt. Cucoș, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992, pp. 43-44.

¹⁵ M. Florescu, A.C. Florescu, *Noua*, în *Enciclopedia arheologiei și istorie vechi a României*, vol.III (M-Q), coord. C. Preda, 2000, p.199-204.

La nord-vest de sat și Vânători Neamț - *La Izvoare*. Prezența unor surse bogate de sare a putut constitui un element de tracție pentru comunitățile sus amintite, văile râurilor fiind căi facile de pătrundere în depresiunile subcarpatice¹⁶.

Este interesant faptul că comunitățile culturii Noua au o deplasare foarte activă, gen transhumanță, din zonele dealurilor joase către arealul subcarpat, în căutare de condiții favorabile de habitat și resurse minerale. O situație specială o reprezintă situl de la Lunca – Poiana Slatinii, situate între zona Vânători și Răucești, exploatat arheologic și unde s-au identificat materiale specifice culturii Noua. Dar exploatarea resurselor de apă sărată nu presupune neapărat fierberea pe loc și cristalizarea mineralului, în celebrele „briquetes”, ci mai degrabă transportul lichidului în așezare. Cartografierea stațiunilor arheologice și a izvoarelor de sare a demonstrat existența unui număr important de așezări, într-un areal cu raza de maxim de 8 km., distanță ce poate fi parcursă într-un timp relative scurt, de câteva ore¹⁷.

Prin condițiile pe care le-a oferit, mediul natural din partea de nord-est a județului Neamț a favorizat existența comunităților de la sfârșitul epocii bronzului: zonele deschise, situate la altitudini relativ joase, cu terenuri bune pentru agricultură și pășunat, sunt locurile preferate de către purtătorii culturii Noua pentru a-și stabili așezările, iar terasele din dreapta râului Moldova și văile afluenților săi (Neamț și Râșca, aceasta din urmă cu pâraiele Sărata și Brustura) oferă tocmai aceste condiții.

Unui astfel de grup, organizat probabil în uniune tribală îi aparțin vestigiile descoperite la Răucești, Vânători-Neamț, Brusturi-Drăgănești, Timișești și a orașului Târgu Neamț. Trebuie subliniat faptul că, specific așezărilor din zonă este absența cenușarelor (*Oglinzi-Fața Slatinei* și *Săvești-Izvoare*). În teritoriul cuprins între Culmea Pleșului și râurile Neamț, Moldova, Râșca au fost identificate până în prezent 21 puncte cu descoperiri aparținând culturii Noua. Este vorba, în cea mai mare parte, de stațiuni semnalate în urma cercetărilor de suprafață, săpături sistematice sau de salvare fiind realizate până în prezent doar în punctele *Lunca-Poiana Slatinei*, *Răucești-Munteni*, *Răucești-Trofinești*, *Oglinzi-Fața Slatinei* și *Săvești-Izvoare*¹⁸.

Repertoriul descoperirilor

În urma cercetărilor arheologice efectuate în comuna Răucești a fost descoperit un număr de 13 așezări cu nivele de locuire consistente aparținând culturii Noua: *Lunca/Oglinzi-Poiana Slatinei*, *Oglinzi-Fața Slatinei*, *Oglinzi-Râdea*, *Răucești-Bâtca Cioroiu*, *Răucești-Chetriș*, *Răucești-Iaz Puriceni*, *Răucești-Munteni*, *Răucești-Toplița Izvor*, *Răucești-Trofinești*, *Răucești-Vatra Satului*, *Săvești-Izvoare* și *Ungheni-Saivane*.

¹⁶ V. Diaconu, *op. cit.*, p.106.

¹⁷ *Idem*, *Comunități umane din bronzul mijlociu în subcarpații Moldovei. Observații privitoare la dinamica teritorială*, în „Cercetări Istorice”, XXVII-XXIX (2008-2010), Iași, 2011, p. 49.

¹⁸ Gh.Dumitroaia, *Cultura Noua pe teritoriul județului Neamț*, în „Carpatica”, XXIII, 1992, pp. 119-141.

Lunca/Oglinzi-Poiana Slatinei¹⁹

În stațiunea arheologică de pe Culmea Pleșului a fost cercetată parțial o depunere substanțială aparținând culturii Noua, rezultată din activitatea de obținere a sării prin fierberea slatinei. Locuirea de aici pare să fi avut caracter sezonier, vestigiile provenind, de la comunitățile venite din apropiere, din valea Moldovei sau Depresiunea Neamț.

Oglinzi-Fața Slatinei²⁰

Stațiunea arheologică situată pe panta sudică a Dealului Fața Slatinei, pe malul stâng al pârâului Băi, la cca. 500 m est de Băile Oglinzi, în care, în urma unui sondaj, au fost descoperite vestigiile unei așezări aparținând culturii Noua. Resturile de locuire se găsesc sub forma a opt movile aplatizate, cu diametru de maxim 50 m. Observațiile stratigrafice și de teren conduc la concluzia că așezarea a fost locuită vreme de mai mulți ani de o comunitate atrasă de izvorul de apă sărată din apropiere.

O bună parte din materialul arheologic era vizibil, în momentul cercetărilor, la suprafața solului, în cadrul aglomerărilor amintite. Depunerea arheologică, cu o grosime de aproximativ 0,35 m, conținea urmele unor complexe de locuire de genul colibelor (fragmente de chirpic și o mare cantitate de piatră de râu) și un bogat material constând în ceramică fragmentară, resturi paleo-faunistice, unelte din piatră, os și lut ars. Fragmentele ceramice descoperite se încadrează în caracteristicile generale ale olăriei de tip Noua; predominante sunt vasele-sac și ceștile cu toate supraînălțate. Din materialul osteologic, precar conservat, se remarcă omoplații crestați și unele coaste cu urme de prelucrare. În afară de percutoarele de gresie, de cosoare și de un topor-ciocan fragmentar, de tip naviform, au mai fost descoperite și două tipare pentru turnat piese din bronz.

Oglinzi-Rădea²¹

La aproximativ 600 m distanță de confluența pâraielor Sărata și Macu, de pe malul stâng al pârâului Sarata au fost culese fragmente ceramice care, datorită caracteristicilor pastei pot fi atribuite culturii Noua sau Hallstatt-ului timpuriu. Punctul se află la 1,5-2 km depărtare de Băile Oglinzi.

Răucești-Chetriș²²

Pe înălțimea ce domină satul în partea de sud-vest se află o stațiune arheologică cu niveluri aparținând mai multor epoci. În partea de vest a platoului au fost descoperite cosoare curbe din silex și gresie, un topor din piatră perforat, fragmente ceramice de tip Noua și un topor-celt din bronz ce face parte din varianta răsăriteană a tipului transilvănean.

¹⁹ *Ibidem*, p. 121, 130.

²⁰ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992, pp. 86-87.

²¹ *Idem*, *Cultura Noua pe teritoriul județului Neamț*, în „Carpatica”, XXIII, 1992, pp.131-132.

²² *Idem*, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992 p. 85.

Răucești-Iaz Puriceni²³

La aproximativ 500 m depărtare de izvoarele pâ râului Toplița (al cărui curs superior este cunoscut sub numele de Puriceni), în zona iazului fostului C.A.P. a existat o așezare aparținând culturii Noua. Este posibil ca acest punct să fie același cu *Toplița-Izvor*, preluat de Șt. Cucoș din *Chestionarul* lui Alexandru Odobescu.

Răucești-Munteni²⁴

În vatra satului, pe terasa înaltă a râului Sărata a fost cercetat prin săpături o așezare eneolitică. În campania din 1986 a fost dezvelit și un nivel de locuire corespunzător culturii Noua.

Răucești-Trofînești²⁵

La 1 km est de așezarea din punctul *Munteni*, în locul numit *Trofînești*, situat în sud-estul satului, au fost efectuate săpături de salvare în cuprinsul unei așezări aparținând dacilor liberi, fiind surprins și un nivel de locuire ce aparține culturii Noua.

Răucești-Vatra satului²⁶

De pe terasa inferioară a pâ râului Sărata, la baza dealului Chetriș, în apropierea bisericii, au fost culese fragmente ceramice provenind dintr-o așezare a culturii Noua. În același loc au fost descoperite și două culturi.

Săvești-Izvoare²⁷

La nord-vest de sat, în apropierea izvoarelor din stânga drumului Săvești-Drăgănești au fost efectuate săpături de salvare într-o așezare aparținând culturii Noua. Așezarea ocupă o poziție joasă, deschisă, complexe de locuire prezentându-se sub forma unor mici movile aplatizate. De formă aproximativ rotundă, cu diametru de circa 40 m, depunerile de aici nu se înscriu, totuși, în categoria cenușarelor. Fiecare movilă corespunde locului unde a existat câte o locuință de suprafață. Alături de resturile de vetre, podele din lut și fragmente de chirpici au fost identificate și mici porțiuni de pavaje din lespezi de piatră și o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, osteologice și unelte. Ceramica constituie categoria cea mai bine reprezentată, încadrându-se în caracteristicile fazei Noua I. În afară de aceasta, au mai fost recoltate rondele din lut, cosoare din gresie, percutoare, omoplați crestați și împungătoare din os.

Ungheni-Saivane²⁸

În apropierea fostelor clădiri ale C.A.P. Răucești, între satele Ungheni și Săvești, pe ambele maluri ale pâ râului Topolița, pe un teren deschis, a existat o așezare aparținând culturii Noua. Stratul de cultură a fost distrus de lucrările de îmbunătățiri

²³ *Ibidem*, p. 84.

²⁴ Gh. Dumitroaia, *Săpăturile arheologice din județul Neamț (1986)*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1987, p.293.

²⁵ *Idem*, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992, p. 84.

²⁶ *Ibidem*, p. 84.

²⁷ *Ibidem*, p. 89.

²⁸ *Idem*, *Cultura Noua pe teritoriul județului Neamț*, în „Carpatica”, XXIII, 1992, p. 138.

funciare, înainte de efectuarea acestora putând fi recoltate de la suprafața solului fragmente ceramice, percutoare din piatră, fusaiole și fragmente de cosoare din gresie.

Comunitățile epocii bronzului au avut o dinamică teritorială mare în funcție de mediul geografic în care trăiau, resursele locale și nevoile lor; legăturile între aceste comunități erau slabe.

Resursele de sare din zona Răucești au influențat o continuitate de locuire pentru toate epocile istorice în special pentru locuitorii bronzului fiind cunoscuți ca crescători de animale; avem dovada uneltelor rezultate din materialele animaliere dure cu o modalitate de confecționare ce pune accent pe funcționalitate și mai puțin pe aspect. Ponderea cea mai mare în cantitatea de material arheologic o deține ceramica, păstrată în cea mai mare parte fragmentară.

Așezările umane din epoca bronzului din zona Răucești s-au putut alimenta cu material litic din depozitele locale (albiile și terasele râurilor). Toate stațiunile arheologice cercetate au în vecinătate o sursă permanentă de apă, cu unul sau mai multe izvoare potabile

Urmele de locuire au putut fi observate la suprafața solului, prin bucăți de chirpic ars, cu multe elemente vegetale.

Arealul geografic cuprins între Culmea Pleșului și râul Moldova a oferit condiții de viață potrivite profilului economic al comunităților epocii bronzului. Se remarcă prezența pe teritoriul comunei a unor elemente culturale nordice, de tip Komarov, în apropierea slatinilor din zonă; de asemenea, așezările Noua de la Oglinzi-*Fața Slatinei* și Săvești-*Izvoare*, oferă detalii interesante privind capacitatea de adaptare la teritoriu a acestor comunități.

Prezența pe teritoriul comunei a unor abundente izvoare de slatină, exploatate și în prezent a constituit unul din motivele pentru care diverse comunități s-au așezat aici de-a lungul timpului, pentru a exploata aceste resurse.

Cele aproape 40 de puncte arheologice semnalate până în prezent, cu vestigii de locuire datând din neolitic până la sfârșitul evului mediu, indică intensă locuire a zonei.

BIBLIOGRAFIE

Agafiței Gh, *Monografia Comunei Răucești*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019.

Anton T., *Continuitate și permanență în spațiul de nord-est a județului Neamț*, Lucrare pentru obținerea gradului Didactic I, 1987, Universitatea Al.I. Cuza Iasi.

Cavruc V., Chiricescu A., ed, *Sarea, Timpul și Omul*, Roxana Munteanu, *Lunca – Poiana Slatinei*, Ed. Augustia, Sf. Gheorghe, 2006.

Cucoș Șt, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1982.

Diaconu V., *Depresiunea Neamț-Contribuții arheologice*, Piatra Neamț, 2012.

Diaconu V., *Comunități umane din bronzul mijlociu în subcarpații Moldovei. Observații privitoare la dinamica teritorială*, în „Cercetări Istorice”, XXVII-XXIX, (2008-2010), Iași, 2011.

Dumitroaia Gh., *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până la bronzul mijlociu*, Editura Constantin Mătasă, Piatra Neamț, 2000.

Dumitroaia Gh., *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994.

Dumitroaia Gh., *Cultura Noua pe teritoriul județului Neamț*, în „Carpatica”, XXIII, 1992.

Dumitroaia Gh., *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992.

Florescu M., A.C. Florescu, *Noua*, în *Enciclopedia arheologiei și istorie vechi a României*, vol.III (M-Q), coord. C. Preda, 2000.

Munteanu R., *Începutul bronzului mijlociu în Depunerile marginale ale Carpaților Orientali*, în „BMA”, XXIV, Piatra Neamț, 2000.

Vulpe Al., *Perioada mijlocie a epocii bronzului la est și vest de Carpații Răsăriteni*, în *Cultura Costișa*.

ILLUSTRATIONS

Fig.1 Le comté de Neamț, avec l'emplacement de la commune de Răucești.

Fig.2 Des découvertes archéologique sur le territoire de la commune de Răucești.

Fig.3 Des fragments des pots cucutians utilisés au séchage du sel obtenu par l'ébullition de l'eau salé.

Fig.4 La céramique Komarov – Costișa de Lunca/Oglinzi.

Fig.5 Une hache en bronze de la céramique appartenant a l'âge de bronze, la culture Nouvelle.

Fig.6 Des omoplates entaillées et une pointe de corne de nouveau emplacement d'Oglinzi.

Fig.1

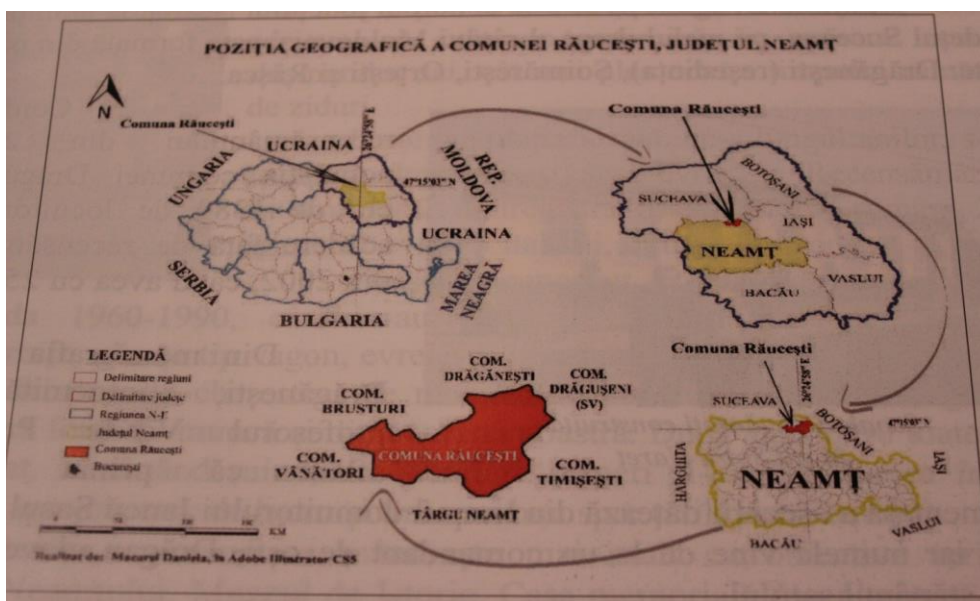

Fig. 2

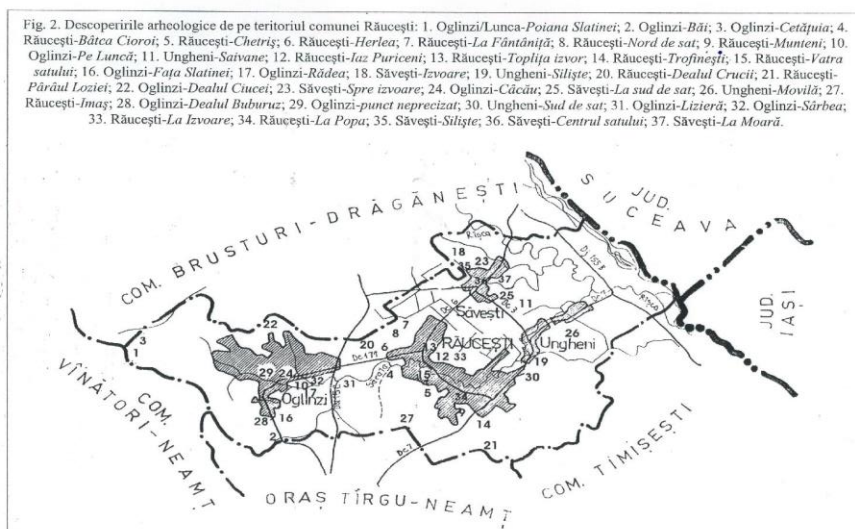
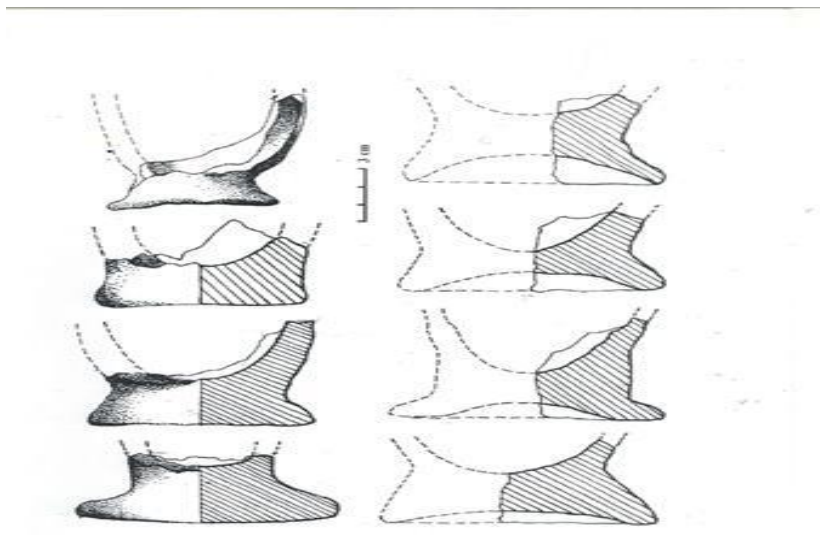
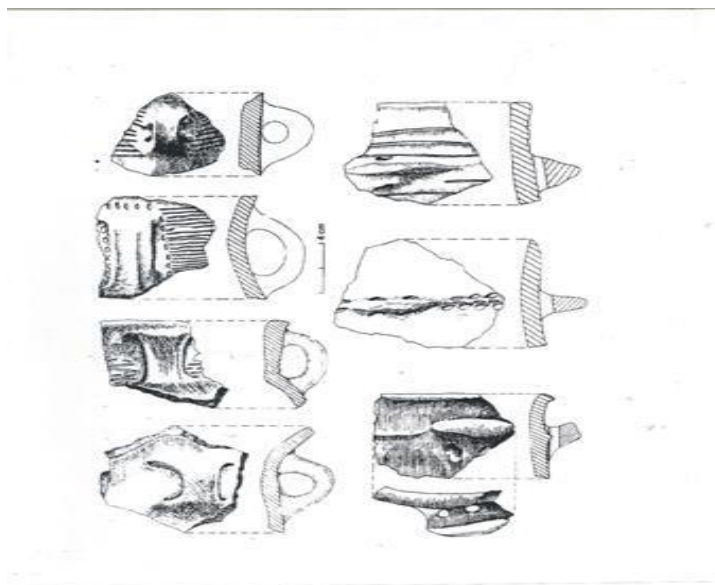

Fig. 3

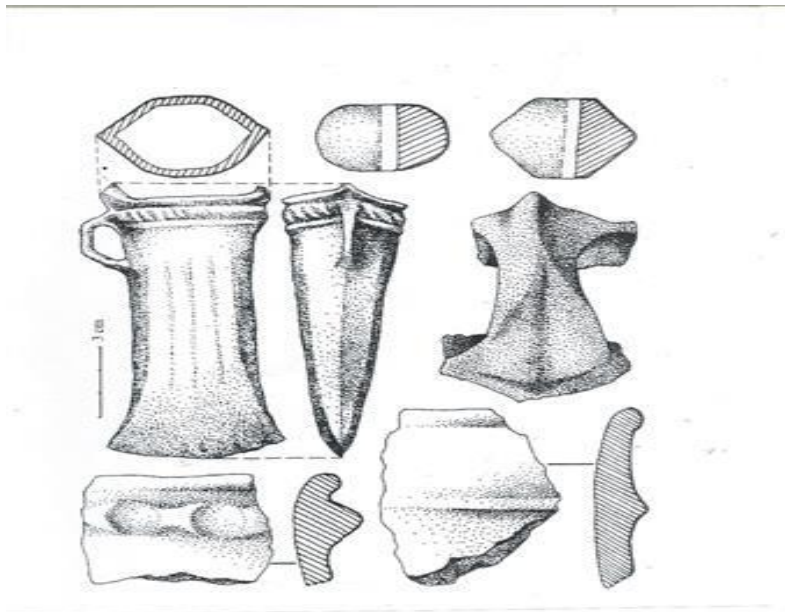
Fragmente de vase cucuteniene (*briquetage*) folosite la uscarea sării obținute prin fierberea apei sărate (după Gh. Dumitroaia, „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992)

Fig. 4

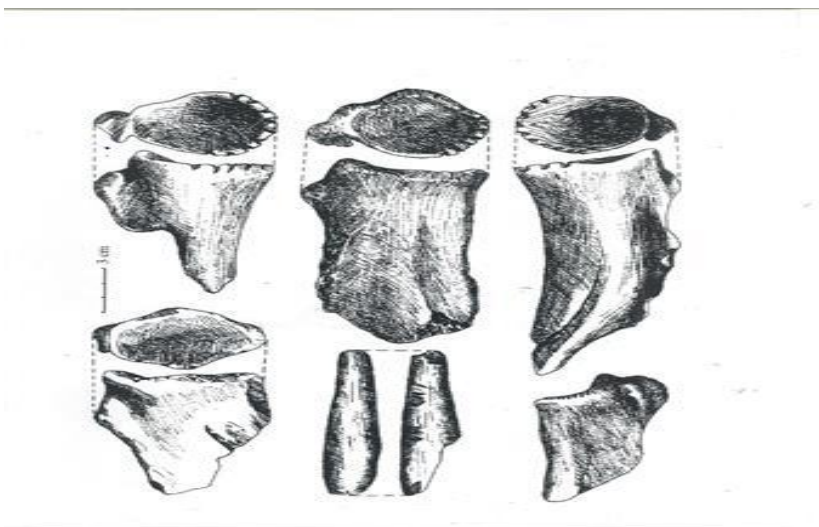
Ceramică Komarov – Costișa de la Lunca/Oglinzi – Poiana Slatinei (după Gh. Dumitroaia, „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992)

Fig. 5

Topor de bronz, fusaiole și ceramică, aparținând epocii bronzului, cultura Noua (după Gh. Dumitroaia, „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992)

Fig. 6

Omoplați crestați și vârf de corn din așezarea Noua de la Oglinzi – Fața Slatinei (după Gh. Dumitroaia, „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992)

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

DOUĂ SĂMI ALE MOȘILOR VÂNĂTORI, PETRICANI ȘI MĂNEȘTI DIN ANII 1846 ȘI 1850

TWO FINANCIAL STATEMENTS OF THE VÂNĂTORI, PETRICANI AND MĂNEȘTI ESTATES FROM 1846 AND 1850

Drd. Cosmin Niță¹

Abstract: *The villages of Vânători and Petricani were donated to the Secu monastery at the beginning of the 17th century and the village of Mănești belonged to the Monastery from Cetatea Neamț, which was dedicated to the Secu monastery, in 1650. In this presentation are shown some descriptions of the villages mentioned at 19th century. Also are shown two documents containing the income and expenses of the monks of the monastery in these villages in 1845 and 1849. These documents reflect the economic activities that took place in Vânători and Petricani, also showing in detail how the money were spent.*

Keywords: *the villages of Vânători, Mănești, Petricani, Secu monastery, Neamț monastery*

Satul Petricani este atestat documentar la 24 martie 1583 când mănăstirea Humor l-a dat la schimb mănăstirii Galata² iar aceasta din urmă a făcut schimb cu marele vornic al Țării de Jos, Nestor Ureche, pentru satul Scociuhanii de pe Bârlad. La 1 octombrie 1604, vornicul a dăruit satul mănăstirii Secu, ctitoria sa³.

Satul Vânători a fost consemnat în documente la 25 aprilie 1607 când domnul Țării Moldovei, Simion Movilă, l-a rupt din ocolul Cetății Neamț și l-a dăruit mănăstirii Secu cu locuri de mori, braniști, poieni, fânețe și munți.

Satul Mănești⁴ este atestat documentar în secolul XVII, când Vasile Lupu l-a cumpărat de la Iordache vistier pentru suma de 600 lei apoi l-a dăruit Mănăstirii din Cetatea Neamț⁵, fapt consemnat în actele de întărire emise de domnul Țării Moldovei, Gheorghe Ștefan, la 14 ianuarie 1654⁶ și 16 mai 1656⁷. Mănăstirea din Cetate, cu hramul Sf. Nicolae, după ctitorire, a fost închinată mănăstirii Secu de către Vasile

¹ Universitatea „Stefan cel Mare” Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane; Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

² DRH, A, VII, nr. 467, p. 558-561.

³ DIR, A, veac XVII/1, nr. 258, p. 181-182.

⁴ Satul Mănești a fost situat în zona unde este actualul cartier Blebea ce ține de orașul Târgul Neamț.

⁵ Cetatea Neamț a fost transformată în mănăstire de către domnul Țării Moldovei, Vasile Lupu, în anul 1646, pe care a închinat-o mănăstirii Secu așa cum se relatează în actul de întărire a daniei de către domnul Eustatie Dabija, la 6 februarie 1665.

⁶ CDM, II, nr. 45, p. 33.

⁷ Ibidem, nr. 190, p. 62.

Lupu în anul 1650⁸ iar un act de reîntărire a daniei a fost emis de către Eustratie Dabija la 6 februarie 1665 în care se specifică că: „să fie acea sf(â)ntă mănăstire sup^t ascultarea Săcului pentru că și acea sfântă mănăstire iaste zidită pe locul Cetății Neamțului, precum iaste scris și întru așezământurile carē le avea de la Irimiia Moghilă v(oie)v(o)d și de la ctitorul ei răposatul Vasiilie voevod, prē care el însuș(i) o au zidit acea sf(â)ntă mân(ă)stire din Cetatea Neamțului, și însuș(i) Vasile v(oie)vod au dat acea mân(ă)stire a sa zidită ca să fie sup^t ascultare(a) sf(in)tei monastire din Secul”⁹.

După venirea lui Paisie Velicicovschi ca stareț la mănăstirea Secu, acesta a unit-o cu mănăstirea Neamț, în luna august a anului 1779, cu ajutorul domnului Constantin Moruzi și a mitropolitului Gavriil Callimachi. Prin acest demers averea mănăstirii Secu a fost unită cu cea a mănăstirii Neamț, formând o singură mănăstire, cu denumirea de Neamț și Secu. La Secu a fost numit un egumen ce era subordonat starețului așa cum stipulează *Așezământul al Mănăstirilor Neamț și Secu din anul 1843*¹⁰.

Arhimandritul Andronic Popovici, fost monah la mănăstirile Neamț și Secu până la 1861, a consemnat informații despre mitoacele din satele Vânători, Mănești și Petricani în volumul II al *Istoriei Mănăstirilor Neamț și Secu*¹¹. Despre moșia Vânători, Andronic arată că erau trei biserici și un mitoc care era amplasat lângă cimitirul bisericii cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*. Mitocul era compus dintr-un corp de casă ce avea șapte chilii, două cuhnii cu câte două camere, un hambar cu temelie de piatră și pereți de lemn, două coșare unde se depozitau popușoi, un grajd, o căsoae, trei șuri, o pivniță și o umblătoare cu două despărțituri¹². În sat erau două cârciume cu cinci case și două beciuri de piatră, zece mori cu șaptesprezece pietre, opt chiuă cu unsprezece găvane și o prisacă¹³. Suprafața pământului arabil și a imașului era de 1157 de fălci iar cea a pădurii era de 1680 de fălci¹⁴. În sat, mitocul avea un vătăjel, 26 slujbași, 158 moldoveni birnici, 112 dezrobiți și 8 hrisovoliți cu femeile și copii lor, 32 nevolnici (bătrâni) și 62 de văduve.

În satul Mănești exista o biserică cu fundație de piatră, pereți de lemn de brad, acoperiș din draniță și toate cele necesare desfășurării serviciilor religioase. Tot în sat a fost și un mitoc, de care avea grijă dichiul de la Vânători, care era compus din două case cu patru chilii, o cuhnie, un coșar, un grajd, o șură, o umblătoare și o curte mare¹⁵.

⁸ Arhimandritul Andronic Popovici, *Istoria sfintelor Mănăstiri Neamț și Secu*, vol. II, *Studiu introductiv* realizat de către pr. Dorimedont Bădărău, transcrierea și prelucrarea textului Ion Gumenăi, editura Lexon Prim, Chișinău, 2019, p. 92.

⁹ Costin Clit, *Documente privitoare la istoria Mănăstirii Secu* (I) în „Prutul”, VII, nr. 1, 2017, p. 176-178, nr. 35 (text și descr. arheografică).

¹⁰ Theodor Codrescu, *Uricariul sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. IX, Tipo-litografia „Buciumului Român”, Iași, 1887, p. 208.

¹¹ Arhimandritul Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 163-171.

¹² *Ibidem*, p. 166-167.

¹³ *Ibidem*, p. 166.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 169.

În sat, populația era compusă din: patru slujbași volnici, 37 moldoveni birnici cu femeile și copii lor, 14 dezrobiți, 7 nevolnici și 20 de văduve¹⁶.

Moșia avea o suprafață de 228 fălci ce reprezenta terenul arabil, fânaș și imaș și 11 fălci cu huceag, lunci și rărișuri iar în sat era și o cârciumă cu două odăi, un beci, două mori cu patru pietre și o chiuă cu două gavane¹⁷.

În satul Petricani, biserica purta hramul „Sfântului Ierarh Nicolae” dar era și un mitoc compus dintr-un corp de clădire în care erau patru chilii cu sobe, o cuhnie cu două camere, un hambar, două coșare, un beci de piatră, două șuri, o căsoae, umblătoare cu două despărțituri, grădină, livadă și o curte mare¹⁸. Populația satului era compusă din: 8 slujbași volnici, 95 moldoveni birnici cu femeile și copii lor, 7 nevolnici și 7 văduve¹⁹.

Aceste trei sate cu moșiile lor erau coordonate de dichiul numit de starețul Mănăstirii Neamț și Secu, funcție pe care monahul Timotei, semnatarul documentelor arătate mai jos, a deținut-o în perioada 1845-1850.

De pe aceste moșii se obțineau venituri din închirierea morilor, velnițelor, cârciumilor, recolta agricolă și taxe datorate de locuitori. O parte din aceste venituri mergeau la mănăstire iar o parte se utilizau pentru administrarea celor trei mitoace arătate mai sus. În anul 1846, veniturile moșiilor au fost de 16027 lei iar în anul 1849 de 8939 lei.

Aceste sate au rămas în posesia mănăstirii Neamț și Secu până la secularizarea averilor mănăstirilor pământene prin decretul nr. 4381 emis de către Alexandru Ioan Cuza, la 1 iunie 1859²⁰.

Documentele expuse mai jos au fost descoperite la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale din Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dos. 114/1846, 174 de file, ce poartă denumirea „Semele părinților egumeni de la monastirea Secul și schitul Vovidenia și ale nacialnicilor metoacelor monastirei Neamțu” și 174/1849, 279 de file, „Sama de cheltuelile monastirei Neamțu și Secul pe anii 1849 și 1850”. În aceste acte sunt reflectate veniturile și cheltuelile realizate de metoace pentru întreținerea lor dar și a mănăstirii Neamț și Secu la jumătatea secolului XIX.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 170.

¹⁹ *Ibidem*, p. 170.

²⁰ „Buletinul Oficial al Moldovei”, nr. 47, anul XXVII, Iași, 11 iunie 1859.

1.

1846 decembrie 29.

Sama moșiilor Vânători, Petricani și Mănești din ținutul Neamț ale Mănăstirii Neamț și Secu pe anul 1846.

Samma mitohului Vânătorii, Măneștii și Petrecanii.

1846 decemvri(e) 29

Banii priimiți de mine gios iscălitul pe feliuri de producturi de pi moșiia Vânătorii, Petricanii și Măneștii precum mai gios să arată anumi pi anul 1846.

Lei	Păr(ale)		Arătare	Rămășița lei
3757 840	10	400	Priimiți din cămara mon(asti)rei Priimiți pi morile date în posăsăe, însă: Neculai Anastasău pi o moară cu o piatră a Hrincului ci o are în posăsăi pi vremi de 6 luni de zile.	
		400	Costantin Tăpălagă pi moara ci o țani în posăsăi	
		40	Preutul Ionică pi morișca sa bezman pi un întreg an	
666		840	Priimiți de la cei cu chiole de învălit sucmani, însă:	
		300	Timoftei chioariu din Mănești pi un an	
		50	Ioan Hapu pi un găvan pi un întreg an	
		50	Pavăl olariu pi un an pi un găvan	
		56	Sava Gherasămoi pi 2 găvani cu 39 lei	83
		50	rămășița de an	
		50	Vasăli sãn Sămioan Condre pi un găvan pi un an	
		50	Vasăli Condre pi un găvan pi un an	
455		60	Vasăli sãn Pavăl olariu pi un găvan	
		666	Vătavu Grigore pi un găvan pi un întreg an	
		71		
		72	Priimiți pe velniți, însă:	
		72	Nicolai Anastasău	
		240	Meșil Iustăr evreu pi 2 căldări	
390		455	Năstasă Rusu pi 2 căldări	
			Sulgeru Chiriac Fasolă	
		100		
		100	Priimiți de la cei tocmiț(i) pentru boirescu Sămioan sãn Vasăli Hrincu pi grădina Hrincului	
		120		

6108	10	70 390		Lupul Nemcioi ce-i pe(n)t(r)u boirescul să pi un an întreg Ioan Chipara pe(n)t(r)u grădina ci o ari pi moșii Vasăli a diiaconului pe(n)t(r)u boirescul lui pi un an	
------	----	-----------	--	--	--

Tot priimiturile.

Lei	Păr(ale)	lei	Păr(ale)		Rămășița lei
6108 650	10	500		Suma urmii Priimiți pi orânzi, însă: Ștefan sãn dascalu Toader pi orănda din Petricani Cluceri Vasăle Gorgos pi orănda din Mănești	
1050 328		150 650			
				Priimiți pi 75 părechi boi ci au fost la suhatul din Petricani Priimiți di la zăcelnici, însă: Ioan Lencă pi 3 ciferturi Ioniță Chirilă pi 3 ciferturi Gavril petrar pi 4 ciferturi pi un an Ștefan petrar pi 3 ciferturi Gheorghii Necoară pi 4 ciferturi pi un an Ichim Ababii pi 4 ciferturi pi un an întreg Ioan Rusu zăt Dărăban ci-i pi 2 ciferturi Pavăl petrar Pavăl olariu pi un cefertu Ștefan Bejan pi un cefert pol Ilii sãn Pavăl olariu cel mari	10 15 15 20 34 45 25 28
767	20	6 15 15 12 328			
				Priimiți din condeile rămasă din anul 1845, însă: Costantin Tăpălagă pentru boirescu Ioan Hapu pi chioă de sucmani Leiba Bărgăo(a)nu pi velniți Chiriac Fasolă pi velniți Meșil Iustăr pi velniți Năstasă Rusu pi velniți	
		120 50 60 188 72 36	20		

8903	30	30 35 57 40 688	20	Toad(e)r Bărsanu pi bir Ioan Țurcanu pi bir Pavăl petrar pi bir Ștefan Bejan pi bir	
------	----	-----------------------------	----	--	--

Tot priimiturile.

Lei	Păr(ale)			Arătare	Rămășița lei
8903	30	688	20	Soma urmii Soma al doile din urmă Irimiia Usturoi pi chioă Smaranda lui Ioan Zug(r)avu pi scutială Nechita Rotariu pi scuteală Ghiorghe Șfarghie pi scuteială Vasăle olariu pi scuteială	
35 8939	20 10	767	20	Priimiți pi un cal bătrân Adică opt mii noauă suti triizăci și noauă lei și zăci părăli cuprind toate priimirile arătate acum. <ss> Timothei monah	
498		144		Condeile rămasă din sămile anilor 1845 și 1846, însă: Leiba Bărgăoanu evreu pi velniți adică: 72 din anul 1845 bezmen pi 2 căldări 72 din anul 1846 bezmăn pi 2 căldări	
		144		144 Bezmen de la Calmăn făinariu evreu pi velniți, adică: 72 din anul 1845 pi 2 căldări 72 din anul 1846 pi 2 căldări	
		39		144 De la Ștefan sãn Apostu Suvac banii scutellii pi anu(1) 1845	
		16		Nechita Rotariu tij banii scutellii anu 1845	
		5		Ioan Țurcanu tij banii scutellii pi anu 1845	
		50		Ioan Toplicianu din Petricani pi chioă pi anu 1846	

498		50 50 498		Pasăl Dilha tij pi chioă pi anul 1846 Irimiia Usturoi pi chioă pi anul 1846 Adică patru suti noaăzăci și opt lei fac rămășături. <ss> Timothei monah	
-----	--	-----------------	--	--	--

Banii întrebuințați în cheltuelile mitoacilor Vânătorii, Petricanii și Măneștii pi anul 1846 din la 28 noiamb(rie) anul 1845 pâr(ă) la 28 decemb(rie) anul 1846 precum mai gios să arată.

Lei	Pâr(ale)	Lei	Parale	Arătare
1072	10	800	10	Am plătit pi 65 pol fălci iarbă de coasă, însă: Pi 48 pol fălci la satul Humuleștii, căti 16 lei, 20 pâr(ale) falciia Pi 17 fălci la satul Ghindăo(a)ni, căti 16 lei falciia
3272		272 1072	10	10 fălci pol date la Vânători 8 fălci date la Timișăști <u>47 fălci date la Tăciunile</u> 65, 40
		337 289 6 1000 224 15 792	10	Bani cheltuiți cu înbunătățire a doauă mori din nou Pi 150 ocă her săbir Pi 170 ocă her nemță(s)c Pi una ocă criți Plata lemnarilor stoleri Pi 64 pai cui de draniță Pi trii ocă cui de taban
		372 30 55 44	30	Pi 197 stănjăni gospod și 2 palmi săpătura la amândoaună gările cu straturile morilor. Pi 10 palmi pol pietri di moară Cheltuiala la aducire pietrilor di la Hărlău Pi doauă pol vedri rachiu s-au dat la lucrători Plata la petrari pi facire a doauă sobi cu ogiagurile l(o)r și un ogiaș mari zidit din pământ scos afară
104	20	3272 60 44 104	20	Pi 32 mii de draniți Pi patru fereste de sticlă la smândoaună morili
4448	30		20	Pi noauăsprăzăci ocă untulemnu, însă: Pi unsprăzăci ocă pe(n)t(r)u bisărici Pi opt ocă pe(n)t(r)u mitoaci

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	Pă(rale)	Arătare
4448 454	30			Soma urmii Pi opt piei di boi și di vacă pe(n)t(r)u încălțări, însă: Pi 6 piei nilucrati pe(n)t(r)u opinci Pi 2 piei lucrati pe(n)t(r)u ciboti
209		328 126 454		Pi lumănări de său pe(n)t(r)u mitoaci și său pe(n)t(r)u mori, însă: Pi 50 ocă lumănări de său pe(n)t(r)u mitoaci Pi 20 ocă său pe(n)t(r)u mori
471	24	135 336 471	24 24	Pi 256 ocă her nemță(s)c și săbir pe(n)t(r)u mitoaci, însă: Pi 60 ocă her săbir Pi 196 ocă her nemță(s)c
125	36	53 72 125	36 36	Pi pești sărat și pro(a)spăt luat în rânduri, însă: Pi 23 ocă moron luat (în) rânduri Pi 36 ocă pești pro(a)spăt luat în rânduri
2273	7	189 22 10 25 12 229 180 30 80	20 20 20 26	Pi feliurimi de cheltueli, însă: Pi 10 ocă, 150 dram(u)ri lumănări de ceară pe(n)t(r)u bisărici Pi 10 ocă orez pe(n)t(r)u mitoaci Pi 2 ocă pol chiperiu Pi 10 ocă, 100 dram(u)ri oloiu Pi 6 ocă maslini Pi 19 vedri pol rachiu pe(n)t(r)u mitoaci Pi 16 vedri brânzi Pi 60 ocă carni la lucrători
7982	17	779	26	Pi 11 vedri pol vin pe(n)t(r)u bisărică și pe(n)t(r)u musaferi

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	Pă(rale)	Arătare
7982	17	779 48 24 28 25 13 46	26	Soma urmii Soma al doile din urmă Pi trii părechi ciuboti pe(n)t(r)u părinți Pi 11 ocă frâncie pe(n)t(r)u cară Pi opt pai cui de draniți pe(n)t(r)u mitoh Pi 10 mii draniți tot la mitoh Pi un toh hărtii de scris Pi 126 merți grău de ciuruit

7982	17	10	20	Pi 34 hârleți de her de Baia
		15	30	Pi 40 covățali și 500 linguri
		15	30	Pi 6 săti, 2 desă și 4 mai rari
		2	26	Pi un fânar la grajd
		9		Pi una ocă hribi
		8	10	Pi 2 meșini la hamurili cailor
		2	20	Pi untu de naft pe(n)t(r)u boi
		267	28	Plata herarilor cari lucrezi în mitoh
		25		Pi 5 ocă cui de taban pe(n)t(r)u un coșăriu
		16		Pi 2 cergi pe(n)t(r)u cai
		6	20	Pi 6 chingi tot pe(n)t(r)u cai
		10	20	Pi șapți traiste pe(n)t(r)u cai
		22		Pi 22 ocă dohot pe(n)t(r)u cară
		6		Pi oali la bucătării
		40		Pi 10 coasă de cosăt la iarbă
		5	10	Pi niște cheltueli la cibotărie
		10	30	Pi niști cămeș(i) la băeții cari slujă(s)c în mitoh
		9		
		12		Pi doauă ocă, 300 dram(u)ri sopon bun și prostu
		1458	30	Pi un cântariu mic la chelării

Tot cheltueli

Lei	Par(ale)	lei	parale	Arătare
7982	17			Soma din urmă
		1458	30	Soma al doile din urmă
		57		Bacșășuri părințil(o)r, ficioril(o)r și preoților la sărbători
		3	32	Pi 2 guri de ham pe(n)t(r)u cai și 2 căpestri
		163		Pi 3260 oao pe(n)t(r)u mon(asti)ri la Învieri și în alte rânduri
		360		Răscumpărare unii casă cu livada ei a diiaconului lui Neculai Dontu și au rămas a mon(asti)rii
		50		
		68		Răscumpărare unii livezi a lui Ioan Bodescu
		49	35	S-au dat olarilor ci au făcut oale de acoperit
		6		La plata nășăpului ci au dus la Săcu
2218	5	18		Pi o săceală cu periia ei pe(n)t(r)u cai
				Pi iarbă prav haliciuri la pușca și pe(n)t(r)u paza păpușoilor de porci sălbatici
		38	30	Plata cojocarilor pe(n)t(r)u lucrare a șapți cojoaci
		2273	7	Pe(n)t(r)u părinții și pe(n)t(r)u băeții din mitoh
		14		
		88	12	Bani cheltuiți în lefile argaților tocmiți cu anu(l), însă:

10200	22	78	7	Nicolai a Petrii
		32	8	Dumitru Cămpăniții
		46	6	Ioan Bălănel bucătar
		58	18	Ghiorghe Rahău
		68	4	Mihalachi vâcariu
		112	22	Ioan Cărcia porcariu
		137	37	Ioan Habghic vezătiu
		91	10	Ioan Botescu
		21	20	Ghiorghe sãn Ghiorghe Lazăr
		748		Andrei Crețăscu din Petricani
				Costantin Gălățan

Tot cheltueli

Lei	Par(ale)	lei	parale	Arătare
10200	22			Soma din urmă
		748	24	Soma al doile din urmă
		42	14	Gavriil sãn Ilii Cucos
		51	3	Grigore Bodaui
		88	23	Pavăl Booriu
		77	35	Iacob sãn Iapavăl Booriu
		59	35	Vasăle sãn Solomon Topliceanu
		141	20	Vasăle cibotariu
		106	10	Vasăle Cămpanu
		133	38	Toader sãn Ioan cibotariu din Petricani
		99		Ghiorgheii Isachi
		34	30	Toader cibotariu bucătar din Brusturi
		39	13	Ioan Ticu mangalagiu
		119		Ghiorgheii, nepot O(a)ncii
		92		Vasăle Lipan
		88	30	Gavriil sãn Ilarii
		32	30	Ioan Pipirigeanu
		79		Ioan Cotelacu
		27	10	Alecsa zăt Ilarii
		13	10	Toader Săle
		137		Lazăr sãn Grigore Lazăr
		6		Vasăle a Iftimio(a)e
		2218	5	
702				Banii dați la plugari, însă:
		16		Vasăle sãn Petre Postolachi pi 1 lună
		16		Vasăle Amuto(a)i pi 1 lună
		36		Neculai sãn Vasăle Amuto(a)i pi 2 luni
		16		Gavriil sãn Vasăle Săle pi 1 lună
		24		Vasăle a Cămpăniții pi 1 lună pol
10902	22	108		

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	P(ă)r(ale)	Arătare
10902	22	108		Soma din urmă
		32		Soma al doile din urmă
		16		Nicolai Rusu pi 2 luni
		16		Zahariia sãn Ștefan a Nechitei una lună
		16		Vasăle sãn Ioan Tala pi una lună
		16		Ioan Buhnă pi una lună
		16		Ștefan sãn Vasăle Ignatu pi una lună
		8		Vasăle Brebăn pi pol lună
		16		Isachi din Petricani pi una lună
		20		Petre Mahmet pi una lună
		20		Nicolai sãn Petre rotariu pi una lună
		20		Vasăle sãn Gavriil Gologan pi una lună
		24		Vasăli Pipirigeanu pi una lună pol
		30		Costantin sãn Irimiia pi 2 luni
		30		Ioan sãn Iftimi pi 2 luni
		30		Vasăle sãn Mihai Mățu
		300		Le(a)fa vătavului Grigore Booran pi anul
		702		1845
10902	22			Adică zăci mii noauă suti doi lei doauă zăci și do(u)ă părăli fac toate cheltuelile precum să arată anumi <ss> Timothei monah

Întoarci

Lei	Par(ale)	Perilipsis
1090	22	Cuprindu scăderile
2	10	Cuprindu încărcăturile
8939	12	Adică una mie noauă suti șasăzăci și trii lei doauăsprăzăci părăle
1963		întrec mai mult cheltuiț(i) carii acum i-am priimit din cămara mon(asti)rii <ss> Timothei monah

SJAN Iași, fond MCIP, 114/1846, f. 1-6.

2.

1850 decembrie 21.

Sama moșiilor Vânători, Petricani și Mănești din ținutul Neamț ale Mănăstirii Neamț și Secu pe anul 1850.

Sama mitoacilor Vânătorii, Petrecanii și Măneștii pe anul 1850

Însămnare de banii priimiți de mine gios iscălitul de pi feliuri de producturi de pi moșiia Vânătorii, Petricanii și Măneștii pi anul 1850.

Lei	Par(ale)	Lei	Par(ale)		
900	17			Din cămara mon(asti)rrii rămași din sama anului trecut	
4120		2000		Priimiți pi suhaturi, însă:	
		1000		Pi suhatul din Petricani	
		1120		Pi suhatul din Mănești	
				Pi suhatul din Vânători pi 40 părechi boi și 23 vaci	
6256	20	4120		Priimiți pi mori	
		2368		Pi moara di la Mănești pi 800 merți păine ci s-au măcinat cu plată	
		1151	20	Pi moara de supt Cetate pi 56 merți păpușoi strănși din vamă și s-au vândut cu bani	
		1183		De la Gavriil Rusu pi moara di la Hrincu bez 16 lei, 20 părale ci i-au luat păr(intele) Chirilaș giugărit pi lemni	
		514		De la Meșil jid(o)v pi moara din Condreni pi șasă luni	
		1000		De la Vasăle Tăpălagă pi 2 mori, însă:	
				600 pi moara din Fagi	
				400 pi moara din Gura Săscuții.	
		-			
		20		1000	
		40		De la preutul Ionică pi morișca sa embaticul anului acista.	
1000		6256		Priimiți din orânzi, însă:	
		500	18	Pi orănda din Petricani	
		500		Pi orănda din Mănești	
		1000			
1250	18			Priimiți de la cei cu chiole de învălit sucmani, însă:	
				De la chioo din Mănești pi anul acista	
				De la Sava Gherasămoi pi 2 găvani	
		603		De la Ioan Hap pi 1 găvan și mai rămâne să dei	
		190		Di la Ioan sãn Vasăle Ursachi pi 1 găvan și mai rămâne să dei	33
		62			
		75		Di la vătavu Grigore pi 1 găvan	
				De la Ilie sãn Pavăl olariu pi un găvan	20
		60		De la Toader a Lupului pi 1 găvan	
		95		Di la Ioan Topliceanu din Petricani pi chioa sa	

800	15	95		anu(l) acista	
		70			
		1250			
		60			
		60			
14327	15	40		Priimiți di la ce pi scutială, însă: De la Ichim a Babii De la Ioniți Chirilă De la Vasăle Platon	
		160			

Tot priimituri

Lei	Par(ale)	Lei	Par(ale)		
14327	15			Soma din urmă	
		160		Sama al 2 le a urmii	
		40		De la Ghiorghii Necoară	
		40		De la Gavriil chetrariu	
		60		De la Ștefan chetrar	
		40		De la Ioan Rusu zăt Dărăbancii	
		60		Di la Ioan chetrar	
		60		De la Ioan Topliceanu	
		60		De la Nicolai Ciubăr	
		60		De la Vasăle David	
		60		De la Vasăle Ghidoarcă	
		60		De la Vasăle Bodroncea	
		60		De la Nicolai a Rusului	
		40		De la Constantin Răpanu	
		800			
690				Priimiți de la cei tocmiți pe(nt(r)u boireascu	
		120		De la Ichim a Babii	
		120		De la Ioniți Chirilă	
		120		De la Sămioan Rusu	
		120		De la Ioan Chipara	
		100		De la Lupu Niamțoicii	
		80		De la Nică Afilimoneasăi	
		30		De la Floare Șândroi	
		690			
150				Priimiți pi 230 prăjăni loc ci s-au dat cu plată, însă:	
				Di la Ionică Boorian pi 90 prăj(i)ni	
		60		Di la vătav Grigore pi 100 prăj(i)ni	
		50		De la Sămioan Rusu pi 40 prăj(i)ni	
		40			
860		150		Priimiți din condeile rămasă din anul trecut 1849, însă:	
		240		De la slugeriu Chiriiac Fasolă pi velniți	
		71		De la Nicolai Anastasău pi velniți	

16027	15	40 95 22 120 30 70 110 798	20 20	Preutul Ioan pi morișca sa embaticu De la Ioan Hap pi chioa Di la Vasăle sãn Sãmioan Condre pi chioa De la Vasăle Tăpălagă pe(n)t(r)u boirescu De la Pavăl Tălpălariu pi boirescu De la Ioan Topliceanu din Petricani pi chioa De la orănda din Mănești și mai rămăn să dei	200
-------	----	---	------------------------------	---	-----

Tot priimituri

Lei	Par(ale)	Lei	Par(ale)	
16027	15	798 12 49 860	20 20	Soma din urmă Soma al 2 le a urmii De la Pavăl olariu pi chioao De la Toader a Lupului pi chioao
16027	15			Adecă șasă sprețaci mii doăzăci și și șapte lei, 15 părăle cuprinde toate priimirile precum anumi să arată întru aceasta samă decemvrie 21 <ss> Timothei monah

S-au trecut la condică decemvrie, 22, 1850.

Însămnare de banii întrebuințați de mine gios iscălitul în cheltuelile mitoacilor Vânătorii, Petricanii și Măneștii pi anul 1850 precum mai gios să arată acum.

Lei	Păr(ale)	Lei	Par(ale)	
416		266 416 416		Plățiți pi răscumpărare a doă casă, însă: Pi o casă a lui Gavriil sãn preutul Nicolai Pi o casă de la Ioan Măriian
1050		350 700 1050		Plățiți pi 32 merți sãmănți de cãnipă pe(n)t(r)u oloi, însă: Pi șapte merți căti 50 lei merța Pi 25 merți căti 28 lei merța
131		86 45 131		Plățiți pi 24 ocă, 150 dram(uri) untu de lemnu, însă: Pi 16 ocă, 150 dram(uri) pe(n)t(r)u bisărici Pi 8 ocă pe(n)t(r)u mitoaci
799	27	685 113 799	37 30 27	Plățiți pi 502 ocă și 270 dram(uri) her niamță(s)c și săbir, însă: Pi 452 ocă her niamță(s)c Pi 50 ocă, 270 dram(uri) her săbir
				Plățiți pi 16 ocă, 300 dram(uri) oloiu, însă:

67	10	39	10	Pi 9 ocă, 200 dram(uri) pe(n)t(r)u cișmiao spitalului
		28		Pi 7 ocă, 100 dram(uri) pe(n)t(r)u mitoaci
		67	10	
7689	35	1296		Plățiți pi feliuri de cheltueli, însă:
		575		Pi 6480 oale pe(n)t(r)u cișme câte 200 lei miia
		358	20	Pi 16 chei de bou și de vacă pe(n)t(r)u ochinci
		617	20	Pi 18 ocă, 50 dram(uri) lumănări de ceară la bisărici
		197		Pe 20 vedri și 7 ocă rachiu pe(n)t(r)u mitoaci
		712		Am dat adaos la chimbare unui cal pe(n)t(r)u mitoh
		109		Pi 189 pai cui de draniți
		164	11	Pi 27 ocă, 100 dram(uri) de său
				Pi 50 ocă, 250 dram(uri) pești sărat și prospăt la mitoaci
		567	28	Am cheltuit la spitalul rușilor
		250		Pi 5000 oao, s-au cumpărat de Înviere pe(n)t(r)u mon(asti)re
				Am cheltuit cu rădicare planului la Târgu Niamțului
		400	18	Am plătit pi 22 litri pol piatră pe(n)t(r)u var din cari au
		270		eșit var arsu gata 97 merți
		215		Pi 16 vedri vin luat rânduri pe(n)t(r)u mitoaci
		5732	17	
10153	32			

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	Păr(ale)	
10153	15			Soma din urmă
		5232	17	Soma al 2 le a urmii
		473		Am plătit lemnarilor ci au lucrat la coșări
		542	20	Am plătit pi 217 mii de draniți di făcut în păduri
		47		Am plătit la cruitor pe(n)t(r)u hainile părinților
		61	15	Cheltuiala drumului când au cumpărat sămănța
		5	24	Unui măhal de au pus un poloboc cu oloi în car
		14	26	Pi 288 coț(i) găitan pe(n)t(r)u hainile părinților
		87	20	Pi patru părechi ciboti părinților
		51	15	Pi 18 ocă, 300 dram(uri) frânghii pe(n)t(r)u boi și cară
		27		Pi 9 coasă pe(n)t(r)u oțal
		22		Pi un top hărtii de scris
		8	30	Pi șapti săti pe(n)t(r)u cernut făină
		5		Pi 4 ciuri de teiu
		8		Pi 1 săcelă cu periia ei pe(n)t(r)u cai
		17	20	Pi 3 ocă, 200 dram(uri) criți pe(n)t(r)u mori
		13	20	Pi 9 traiste pe(n)t(r)u cai
		8		Pi 4 chile de chilit herăle plugului
		6	20	Pi 6 chingi pe(n)t(r)u cai
		18	20	Pi 3 ceauni, unu(l) mari și 2 mici

		3	20	Pi 2 testeli linguri pe(n)t(r)u mitoh
		7	15	Pi 2 sapi și un hărlețu
		6	35	Am tocmit niști giamuri la fereste
		17		Pi 3 ocă, 364 dram(uri) chiperiu
		64		Am plătit la herari în rânduri
		10		Pi 1 ocă aramă, merimet la o caldare
		9	30	Pi stecli pe(n)t(r)u mitoh
		22	20	Pi 15 ocă, 300 dram(uri) orez
		43	20	Pi 8 ocă cui de taban
		80		Pi 120 ocă carne pe(n)t(r)u argați
		100		Pi 100 ocă brânzi
		28		Pi 12 ocă masline
10153	32	7542	27	

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	Păr(ale)	
10153	15			Soma din urmă
		7542	27	Soma al 2 le a urmii
		19	12	Pi 5 ocă socon bun și prospăr
		17		Lui Vasăle Olariu de au făcut 2 găvani la chio din Mănești
		43	26	S-au cheltuit de părinți și ficii umblând la drumuri
		67	20	S-au plătit de lucru pi 45 ocă lână pe(n)t(r)u sucmani
		7689	35	
3455	6			Plătiți în hacurile argaților, însă:
		148	17	Petre Postolachi
		99	30	Vasăle sãn Nicolai Ticu
		143	38	Ștefan din Petricani
		35	30	Nicolai din Petricani
		24	16	Vasăle Solomon tij
		23	25	Ilie Băetu
		74	20	Grigore Bodaiu Bodale
		81	16	Vasăle Cămpanu
		88	5	Andonii sãn Nicolai Afloarei
		39		Ghiorgghi Crudu
		45	17	Ioan Negreiu
		70	15	Ioan Habghic
		55	36	Nică Coșofrețu
		120	28	Păvăl vezătiu
		70	10	Vasăle Doboș
		114	9	Vasăle Lipan
		109	35	Ioan Bălănesc(u)
		28	25	Iacov sãn Pavăl Lozoschi
		132		Vasăle Condre
		46	30	Ioan Cotelac
		120	30	Toader sãn Niți

13608	38	92 100 1867	30 35 17	Dumitru Căpcană bucătar Ioan Cărcea porcariu
-------	----	-------------------	----------------	---

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	Păr(ale)	
13608	30			Soma din urmă
		1867	17	Soma al 2 le a urmii
		151		Ioan Chiliuț
		175	25	Toader Cotelac
		112	12	Ioan Bodescu
		84		Ioan Cucosăl
		44	30	Ioan Trifan
		51	5	Toader Ticu
		95	33	Vasăle Pichiu
		19	10	Andrei Crețăsescu
		86	25	Dumitru sãn Sămi(o)an (a) Anii
		25	20	Nicolai Vrănceanu
		10	15	Ghiorgghi Păscariu
		8	20	Apostu Boghian
		101	34	Vasăle Gănga
		128	30	Toader Pipirigeanu
		95	20	Alecsa zăt Ilari
		24		Ioan a Honcului
		130	20	Alecsandru văcariu
		42	10	Nicolai Curcă
		200		Ioan Murariu din Mănești
603	3	3455	6	
				Plătiți la plugari cu luna, însă:
		25		Nicolai Aradului pi 1 lună pol
		30		Nicolai Ticu pi 2 luni
		16		Vasăle cãn Ioan Iordachi 1 lună
		16	28	Nicolai Țămure pi 1 lună
		18		Vasăle Bodroncea pi 1 lună
		16		Vasăle Gogu pi 1 lună
		32	20	Apostu Arsăne pi 2 luni
		8		Ioniți Scripcariu pi 15 zile
		25		Ghiorgghi Țămure pi 1 lună pol
14212	1	187	8	

Tot cheltueli

Lei	Păr(ale)	Lei	Păr(ale)	
14212	1			Soma din urmă
		187	8	Soma al 2 le a urmii
		16		Petre sãn Niți a diiaconului pi 1 lună

14212	1	32	35	Vasăle Chiliuț pi 2 luni Ghiorghe Topoliceanu pi 1 lună Ioan sãn Ștefan pi 2 luni Petre Ungurianu pi 1 lună Leafa vătavului Grigore pi anul 1850
		16		
		35		
		16	3	Adecă patrusprezăci mii doâ suti doisprezăci lei și una para fac toate cheltuele(le) precum sânt arătate anumi în sama de față 1850, decemv(rie) 21 <ss> Timothei monah
		300		
		603		

Perilipsis

Lei	Par(ale)	
16027	15	Fac toate priimirile
14212	1	Cuprinde toati cheltuelile
1815	14	Adecă una mie opt sute cinsprezăci lei, 14 părale prisosesc necheltuț(i) cătră întâi ghen(a)r 1851
557		1850 decemv(rie) 21
1258	14	Scad ce are să-i dea di(n) pi chiriia vinului Una mie doauă sute cincizeci și opt lei, 14 par(ale) rămâne a mă încărca pe anul viitor 1851 <ss> Timothei monah

S-au trecut la condică decemv(rie) 22

Condeile rămasă di la cari nu s-au priimit nicicum bani precum mai gios să arată anumi din ci an fișticari și pi ci product.

Lei	Păr(ale)	Lei	Păr(ale)	
360		72		La Calmăn fâinariu jid(o)v rămășiți pi velniți, însă:
		72		Pi anul 1845, pi 2 căldări
		72		Pi anul 1846, tij
		72		Pi anul 1847, tij
		36		Pi anul 1848, pi 1 căldare
		72		Pi anul 1849, pi 2 căldări
		36		Pi anul 1850, pi 1 căldare
		360		
324		36		La Leiba Bărgăoanu tot pi velniți, însă:
		72		Pi anul 1836, rămășiți
		72		Pi anul 1847, pi 2 căldări
		72		Pi anul 1848, tij
		72		Pi anul 1849, tij
		72		Pi anul 1850, tij
324		324		
		72		La Meșil Iostăr jid(o)v, tot pi velniți, însă:
		72		Pi anul 1847, pi 2 căldări
		72		Pi anu 1848, tij
		72		Pi anul 1849, tij
		72		

216	108 324		Pi anul 1850, pi 3 căldări
	108 72 36 216		La Năstasă Rusu tot pi velniți, însă: Pi anul 1848, pi 3 căldări Pi anul 1849, pi 2 căldări Pi anul 1850, pi 1 căldare
930	240 71 190		Pi feliuri de rămășiți, însă: La slugeriu Chiriac Fasolă pi velniți La Nicolai Anăstăsău pi velniți La Ghiorghe sãn Sămi(o)an Hap pi chiao, ani 1849 și 1850 La Vasăle sãn Pavăl Olariu, însă: 47 lei, 20 păr(ale) anul 1849 și 95 lei pi anul 1850, tot pi chiao Pavăl Tălpălariu pi boirescu, anul 1850 Vasăle Tăpălăgă pi boirescu, anul 1850 Pavăl Chetrar pi scute(a)lă, anul 1850 Pavăl Olaru pi scute(a)lă, anul 1849
	142 70 120 57 40 930	20	
2124		20	

2124 Adică două mii una sută douăzeci și patru lei cuprind toate datorieli ci au a să scoate di la însămnăți în această condică în anu(l) viitori.

<ss> Timothei monah

SJAN Iași, MCIP, 174/1849, f. 117-122

BIBLIOGRAFIE

Izvoare inedite

SJAN Iași, MCIP, 174/1849, f. 117-122.

SJAN Iași, fond MCIP, 114/1846, f. 1-6.

Izvoare edite

Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului, vol. II, 1621-1652, întocmit de Mihai Regleanu, Iulia Gheorghian, Veronica Vasilescu și Doina Duca, D.G.A.S., București, 1959.

Codrescu, Theodor, *Uricariul sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. IX, Tipo-litografia „Buciumului Român”, Iași, 1887.

Documenta Romaniae Historica, A, Moldova, vol. VII (1571-1584), vol. întocmit de Ioan Caproșu, Editura Academiei, București, 2012.

Documente privind istoria României, A, Moldova, veacul XVII, I (1601-1605).

Popovici, Arhimandritul Andronic, *Istoria sfintelor Mănăstiri Neamț și Secu*, vol. II, *Studiu introductiv* realizat de către pr. Dorimedont Bădărău, transcrierea și prelucrarea textului Ion Gumenăi, editura Lexon Prim, Chișinău, 2019.

Periodice

„Buletinul Oficial al Moldovei”, nr. 47, anul XXVII, Iași, 11 iunie 1859.

Costin Clit, *Documente privitoare la istoria Mănăstirii Secu* (I) în „Prutul. Revista de Cultură. Huși, serie nouă, anul VII (XVI), nr. 1 (59)/2017, p. 141-194.

ACARETE ȘI MOȘII ALE MĂNĂSTIRII NEAMȚULUI ȘI SECULUI¹. DOCUMENTE INEDITE (1850-1858)

OUTBUILDINGS AND ESTATES OF THE NEAMȚ AND SECU MONASTERIES. UNDISCOVERED DOCUMENTS (1850-1858)

Costin CLIT²

Abstract: *Historical research has no content without the publication of the new documents which are in the custody of the Central National Historical Archives and county branches, the Romanian Academy Library, similar institutions from abroad, in private collections and other locations. The present documents bring the german researcher, but not only him, closer to the historical sources, which provides information on the moving and non-moving assets of the Neamț Monastery, held in the city of Târgu Neamț and in the surrounding area, such as: hospital, churches, school, spokespersons, inns, duchies, houses, mills, bars, tenants, Jews.*

Keywords: *monastery, properties, real estate, hospital, pharmacy, school, new documents.*

În utilul și inegalabilul său instrument de lucru, Nicolae Stoicescu indică pe lângă bibliografia aferentă fiecărei localități din Moldova și o serie de surse arhivistice depozitate în instituțiile de profil – Arhivele Naționale, Biblioteca Academiei Române –, printre care și listele averilor Mănăstirii Neamțului din anii 1850 și 1855 deținute în orașul Târgu Neamț, aflate în custodia Bibliotecii Academiei Române³, datorite de istoricul Nicolae Iorga la 14 martie 1897. Condica respectivă este intitulată *Documente privitoare la Arhimandritul Varahil și la mănăstirile Neamțului și Secul. 1826-1891*.

Primul document din 1850 intitulat *Lista tuturor acareturilor ci ari mon(astirea) în Târgu Neamțului*, oferă informații prețioase despre diverse imobile: spital, biserici, școală, spițerii, hanuri, dughene, case, salhana, moară și altele⁴. Lista din 10 august 1855 cu titlul *Dugheni i alte acareturi și locuri a Sf(i)n(tei) Monastiri Neamțu(l) și Secul* ne indică proprietățile din Iași, Târgu Neamț, Roman, Botoșani, Târgu Frumos, Bacău (pe locul luat cu embatic evreii au construit o havră) și Galați⁵.

¹ Prin mutarea Cuviosului Paisie Velicovski și a o parte a obștii monahale de la Mănăstirea Secu la Mănăstirea Neamțului la 14 august 1775 se realizează unificarea celor două lăcașe monahale sub conducerea unui stareț.

² Profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, istoric și editor de documente.

³ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974, p. 878, nota 38.

⁴ BAR, Documente istorice, MLIX/2, f. 4.

⁵ BAR, Documente istorice, MLIX/3, f. 5.

O altă listă din 1855 intitulată *Însemnarea tuturor acareturilor ci să află la moșiile ce sânt în căutarea monastirii* înregistrează diversele moșii și metoace cu proprietățile imobiliare: mori, chive, fereastrăie, hanuri, beciuri, găvane, crâșme, fabrica Kogălniceanului, care reflectă viața economică din epocă⁶.

Documentul din 1850 atestă spitalul și spițeria, ambele cu „2 rânduri”, dar și „școala cu 2 rânduri cu toate încăpătoare câte trebu(i)escu, ce sânt supt îngrăditură”, din Târgu Neamț, despre care se crede că a fost înființată în 1852 („Se pare că Școala Domnească funcționa deja încă din toamna anului 1851 ...”). Inaugurarea celor trei obiective s-a realizat la 16 octombrie 1852 în prezența domnului Grigore Alexandru Ghica⁷.

Desființarea școlilor din Mănăstirea Neamțului și Târgu Neamț din cauza situației financiare este urmată de „o mare vâlvă” și trimiterea unei comisii în vederea cercetării, alcătuită din Mihail Kogălniceanu, Grigore Cuza și A. Catargiu⁸. Caimacamul Nicolae Vogoride, cunoscut prin atitudinea antiunionistă și falsificarea alegerilor pentru Adunările Ad-hoc din Moldova, aprobă la 26 iunie 1858 propunerea ministerului de formare a comisiei în vederea cercetării situației veniturilor mănăstirii și licitațiilor arendării moșiilor, hotărârea a 1-2 moșii din apropiere, starea bolniței, includerea în buget a sumei necesare construirii unei clădiri pentru bolniță, inventarierea exactă a averilor mișcătoare și nemișcătoare, precum și a viețuitorilor de la mănăstire și metoace. Documentul amintește gimnaziul și internatul din Târgu Neamț „pe care Monastirile abuzându de încrederea guvernului trecutu l-au desființatu în timpu de eamnă, încātu copii au rămasu pe drumuri”. Se cere adoptarea măsurilor adecvate pentru reînființarea școlilor până la 1 septembrie 1858 și întrunirea comisiei împreună cu vornicii vase Sturza și Anastasie Panu, cu origini hușene. Alături de documentele amintite mai sus includem spre publicare și pe cel din 26 iunie 1858 la care am făcut referire⁹.

⁶ BAR, Documente istorice, MLIX/4

⁷ Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra-Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008, p. 287-288.

⁸ *Ibidem*, p. 290; a se vedea și Grigorei Musceleanu, *Monastirea Secu* în „Calendarul antic pe 1863”, București, Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, p. 87-114; material republicat în „Buletinul informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, p. 191-208.

⁹ ANI, Colecția Documente, 612/ 38.

DOCUMENTE

I

<i>Lista tuturor acareturilor ci ari mon(astirea) în Târgu Neamțului. Anul 1850.</i>	
No.	
1	Ospita(l) din Târgu Neamțului, cu 2 rânduri și 2 bisărici.
1	Școala cu 2 rânduri, cu toate încăpătoare câte trébu(i)escu, ce sânt supt îngrăditură.
1	Spițarie cu 2 rânduri și cu toate câte trébu(i)escu.
1	O casă mari ci să zâce a lui Mântăca, cu toate acareturile ce sânt supt îngrăditura sa.
1	Casă ce-i mitoc pentru părinți, cu ograda, beci și livada bună, ce au fost a lui Gorgos.
1	Dugheană cu 2 rânduri în ulița mari.
1	Casă ce s-au cumpărat de la Petrea Dorneanu pentru neurmă(a) bezmănului.
1	Casă cu locu(l) ei, ce să stăpânești de d(umnea)lui domnu(l) spițari, ce este megieșată cu Neculai Vătămanu.
1	Căsuță, ce este la fundu(l) grădinii lui Bealebov.
1	Dugheană în ulița mare, megieșată cu Chiriac Fasolă.
2	Dugheni, ce au fost a răposat(ului) Vărnăvă, megieșite cu cu locu(l) Mariei lui Costachi Blănariu.
1	Bina mari de lémn ce-i sálhana cu toate încăperile ei.
1	Han cumpărat de la Gheorghe Aron cu toate încăperile pe denafără.
1	Han ce au rămas de la răposat(ul) Vărnăvă Gorgos cu toate ale lui.
1	Mo(a)ră cu 3 pietri și o căuă ¹⁰ ce au fost a răp(os)at(ului) Vărnăvă Gorgos.
1	Loc stărp cumpărat de la Vasăle săpătoriu(l) despre Privigătoriu.
1	Loc stărp despre po(a)rta țarinii, ce s-au cumpărat de la Gheorghe Popazulu.
1	Loc stărp cumpărat de la Gheorghe Popovici, ce-i din gios de hanu(l) răp(o)s(a)t(ului) Vă(r)nava.
1	Loc stărp în Humulești ce s-au cumpărat de o văduvă 74 stănjăni.
1	Loc stărp lâ(n)gă Ion Mărăianu.
1	Loc de velniță cumpărat de la Avram Crăcăonu ce vine despré Ozana, din care o parti s-au dat lui Mățanu.
1	Curătură ce s-au cumpărat de la Ionică a protopopului despre.
1	Curătură cu livada de la răp(o)s(a)t(ul) Vărnava Gorgos din lunca Târgului Neamțu.
1	Livadă cu pomi cumpărată de la Ilăi Petrariu în pomete la șpetal.
1	Livadă cumpărată de la preutu(l) Ion(i)ță din poiana prisăcei tij la șpatal.
2	Dugheană în ulița mare a (S)chitului V(o)v(idenia).
2	Dugheană în târgu(l) vitelor tej a (S)chitului.
1	Dughe(a)nă în Pru(n)d de la Ilii Lăcătușu.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, MLIX/2, f. 4.

II

¹⁰ Chiuă.

*Dugheni i alte acareturi și locuri a Sf(i)n(tei) Monastiri Neamțu(l) și Secul.
1855 avgust 10*

Nº	Nº	Nº	
14			Dughenele și alte acareturi în orașul Eși date cu chirie, înse:
	13		Dugheni la ulița Podului vechi, adecă:
		1	Dugheană și 2 odăi în rândul de sus.
		1	Dugheană și 2 odăi în rândul de sus.
		1	Dugheană și 1 oda(i)e din dosul dughenii.
		1	Dugheană și 1 oda(i)e din dosul dughenii.
		3	Dughene și 8 odăi din dosul lor.
		4	Dughene supt un acoperemânt și 1 oda(i)e din dos dănuite m(ănăsti)rii de preasfințitul vlădica Mardarie Apamia(s).
		1	Dugheană și 7 odăi cu 3 deasupra dughenii.
		1	Crăcimă cu toate heiurile di prinpregiur.
		13	
	1		Dugheană la ulița Târgului de sus.
	14		
9			Locuri ce sint pe ele binala și plătesc numai embatic pe an, tot în orașul Eșii, însă:
	1		Locu cu bina pe el / la ulița Podului vechiu /.
	5		Locuri la ulița nemțască mică, adică:
		1	Un loc cu casă pe el cu do(u)ă rânduri.
		1	Un loc cu casă pe el.
		1	Un loc asăminea cu casă.
		1	Un loc asăminea cu casă, din dosul acei de sus.
		1	Un loc sterp.
		5	
	2		Locuri la ulița mari, adică:
		1	Loc sterp, cu pivniță numai pe el, în ulița Sf(ântului) Nicolae cel sărac.
		1	Loc cu casă pe el.
		2	
	1		Loc cu dugheană pe el la ulița Târgului de sus.
	9		
2			Casă cu toate încăperile și heiuri prinpregiur, tot în oraș(ul) Eșii, însă:
	1		Casă cumpărată pentru mitoh.
	1		Casăle cu locul lor dănuite monastirii de cătră păhărniceasa Casandra Moțoc.
	2		

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, MLIX/3, f. 5.

Tot acareturile Sf(i)ntei Monastiri Neamțu și Secul. 1854 (!).

No.	No.	Arătare.
14		Dugheni și alte acareturi în Târgul Neamțului, însă:
	8	Dugheni date cu chirie, adică:
		4. Dugheni a Schitului Vovideniia.
		4. Dugheni a M(ă)n(ăsti)rii Neamțului.
		8
	1	Moară cu trei p(i)etre și chiouă de învălit sucmani, de la răpos(atul) păr(inte) Varnava Gorgos.
	1	Casile cu toate heiurile cumpărate de la Mantacaș.
	1	Spițării cu do(u)ă rânduri.
	1	Căsuță în mahala la fundul grădinii lui Belibou.
	1	Locu de velniță în mahala.
	1	Acaret mari ci este salhana.
	14	
10		Acareturi neînchiriate tot în Târgul Neamțului, însă:
	1	Spital cu bolnavi , cu do(u)ă rânduri, și cu toate heiurile trebuitoare.
	1	Shoală publică cu do(u)ă rânduri și acareturi nouă făcute.
	1	Mitoh pentru părinți cu grajdii, pivniță și alte acareturi.
	1	Han cu toate încăperile, cumpărat de la Gheorghie Aron.
	1	Han dănuir de răposat(ul) păr(inte) Varnava Gorgos.
	1	Dugheană în Prund, cumpărată de la Ilie Lăcătușul.
	1	Casă alături cu Avram Solomon.
	1	Casă cumpărată de la Petre Dorneanu pentru neurmarea bezmăului.
	1	Casă cu locul ei ce (se) stăpânește de dum(nea)lui spițăriul Brede Meier de doi ani de zile, cari este megieșită cu casa lui Necolae Vătămanul.
	1	Casăle cumpărate de la Iordache Heraru, care s-au stricat și au rămas loc sterp.
	10	
10		Locuri cu livezi și locuri sterpi tot în Târgul Neamțului, însă:
	1	Loc sterp cumpărat de la Gheorghie Papazolu lângă spițarie.
	1	Loc sterp cumpărat de la Vasile Săpătoriul.
	1	Loc sterp despre poarta țarinii, cumpărat tot de la Papazolu.
	1	Loc sterp cumpărat de la Gheorghie Popovici, ce este din gios de hanul răpos(a)t(ului) păr(inte) Varnaha Gorgos.
	1	Loc sterp în Humulești, cumpărat de la o văduvă.
	1	Loc sterp ce este lângă Ioan Mărisan.
	1	Curătură cumpărată de la cluceriul Ioan a potropopului.
	1	Curătură cu livadă de la răpos(a)t(ul) păr(inte) Varnava Gorgos.
	1	Livadă cu pomi cumpărată de la Ilie Petrariu în pomete.
	1	Livadă, tot în pomete, cumpărată de la preot(ul) Ioan din Poiana Prisăcii.
	10	

Tot acareturi a Sf(i)nteii Monastirii Neamțu și Secul. 1855.

No.	No.	Arătare.
9		Dugheni în târgul Romanului, însă:
	5	Dugheni și 5 odăi în dosul lor cu toate încăperile.
	4	Dugheni cu alte osăbite heiuri.
	9	
1		Dugheană în târgul Botoșanii în rândul lipovenilor și cu toate heiurile, răscumpărată de monastire în 110 # de la Vasile Cerneschii, nepotul răp(o)s(atului) Necolae, calfa de p(i)etrari.
2		În Târgul Frumos, însă:
	1	Dugheană, plătește embatic, mai are a stăpâni trei ani.
	1	Locu sterp în mahalaoa Târgului de la deal.
	2	
1		Loc în târgul Bacăului, care este dat de cătră dicasterii jidovilor de acolo de ș-au făcut havăra ¹¹ pe el, plătesc embatic pe anu.
1		Magaza în orașul Gălații, dată cu chirie.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, MLIX/3, f. 6.

III

Lesta tuturor acareturilor aflăto(a)ri pe moșăile ce sânt în căutare(a) sfintelor monasteri.

Anul 1855

Însemnarea tuturor acareturilor ci să află la moșiile ce sânt în căutarea monastirii. Anul 1855.

N ^o	Arătare
	<i>Odaea M(ănăstii)rii Neamțului.</i>
8	Acareturi, însă:
	1. Moară cu 1 piatră ci-i zicu la prisaca lui Tăpalagă, în care sint și 2 găvane de sucmani.
	1. Moară de piatră ci-i zicu la Drăstă, cu 2 pietre.
	1. Moară tij de piatră ci-i zicu la Carpăni, cu 3 pietre.
	2. Chive cu 9 găvane, din care 4 de făcut păsat și 5 de învălit sucmani.
	1. Hirisău cu 2 pânzi.
	1. Hirisău cu 1 pânzi, ci-i zicu la Rusu pe apa Nemțișoru.
	1. Han di pe(a)tră, cu beciuri di piatră la gura Dumelicultui (?), făcut de inginerul d(umnealui) Alexandru Gheroglu în vadi di 4 ani nu dă nimică.
	8

¹¹ Havra, sinonim cu sinagogă.

<i>Odaea M(ănăstii)rii Secului.</i>	
5	Acareturi, însă:
	1. Moară de piatră pe apa Secului lângă m(ănăstii)re, cu 1 piatră.
	1. Moară cu 1 piatră pe pârau(l) Săscuța despre Braniște.
	1. Chiu cu 2 găvane de învălit sucmani, lângă monastire.
	1. Chiu cu 3 găvane de făcut păsă, lângă mon(ăstii)re.
	1. Hirisău cu 1 pânză, tot pe pârau(l) Secului, din sus de m(ă)n(ăstii)re.
	5
<i>Metohu(l) Nemțișoru.</i>	
2	Acareturi, însă:
	1. Orândă din sat înposăsueta pe 5 ani cu 3650 lei pe an, începându-să de la 1850 oct(om)v(rie) 26 și pâr(ă) la 1855 oct(om)v(rie) 26.
	1. Moară cu o piatră tot în sat înposăsueta pe 3 ani cu 20 merți păpoșoi pe an, începându-să de la 1854 ghenari 1 ^{iu} și până la 1857 ghenari 1 ^{iu} .
	2
<i>Metohul Vânătorii.</i>	
21	Acareturi, însă:
	2. Orânzi, una în sat și alta în drumu(l) despre Cetate, care mergi la târg, înposăsuete dum(nealui) Cogălnicean pe (...) ¹² , cu 120 # pe an, începându-să de la 185 ¹³ (...) și până 1860 april(ie) 23.
	1. Moară cu 2 pietre, din față, înposăsueta cu 750 lei pe an lui Vasile Tăpălagă pe 3 ani începători de la 1854 mart(ie) 1 ^{iu} și până la 1857 mart(ie) 1 ^{iu} .
	1. Moară cu 1 piatră, din gura Săcuții, înposăsueta cu 550 lei pe an tot lui Vasile Tăpălagă pe 3 ani începători de la 1854 mart(ie) 1 ^{iu} și să sfârșescu iarăș la 1 ^{iu} mart(ie) 1857.
	3. Mori cu 6 pietre ce sint pe gârla de supt Cetate, înposăsuete jid(o)v(ului) Burăh dint Târg(ul) Neamțului cu 5560 lei pe an, și să macine cât va trebui la mitoacile din Târgu(l) Neamțului i spitalu(l) și giugăritu(l), începându-se anii de la 1854 oct(om)v(rie) 26 și până la 26 oct(om)v(rie) 1857.
	1. Moară cu 3 pietre, numită de la Hrincu, înposăsueta pe 3 ani jid(o)v(ului) Leiba sân Lupu dascalu(l) cu 3700 lei pe an, începătoriu de la 1855 ghenari 1 ^{iu} și pân(ă) iarăși 1 ^{iu} ghen(a)r 1858.
	1. Moară cu 2 pietre, numită din Prut, înposăsueta pe 3 ani, tot jid(o)v(ului) Leiba sân Lupu dascalu(l) cu 2300 lei pe an, începători de la 1852 decemvr(ie) 6 și pân(ă) la 6 dec(em)v(rie) 1855.
	1. Moară cu 1 piatră, numită din Luncă, făcută de Neculai a Lungului din Nemțișor, pe care plătește pe an 100 lei, începătoriu de la 1849 oct(om)v(rie) 26 și pân(ă) la 1858 oct(om)v(rie) 26.
	10
	10 acareturi, suma din urmă.
	1. Moară cu 1 piatră, tot în Luncă, a preotului Ioan bătrănu(l) din Vânători, pe care plătește pe an 40 lei embaticu după alcătuirea ce are cu m(ă)n(ăstii)re(a).

¹² Spațiu gol.

¹³ Conform textului; urmează spațiu gol.

	1. Chiu cu 2 găvane de învălit sucmani, înposăsuată pe 2 ani lui Vasile Protăzăscu cu 600 lei pe an și să învelescă pe tot anu(l) câte 1000 coți sucmani a m(ă)n(ăsti)rii făr(ă) plată, începându-să anul de la 1853 iuli(e) 20 și pân(ă) la 20 iulie 1855.	
	1. Chiu cu 2 găvane de învălit sucmani, înposăsuată pe 3 ani lui Vasile sânn Pavăl Olariu, cu 437 lei pe an, începătoriu de la 1853 fevr(uarie) 1 ^{iu} și să împlinesc iarăș(i) fevr(uarie) 1 ^{iu} 1856.	
	6. Chive cu 7 găvane a lăcuiitorilor din Condreni, care plătesc pe tot anul de fiecare găvan câte 95 lei, începându-să anul de la Sf(ântul) Gheorghe 23 apr(ilie).	
	1. Casă cu locul ei la morișcă în gura văii Roșii, înposăsuată cu 110 lei pe an.	
	1. Loc lângă moara Hrincului di 40 prăj(ini) înposesuit pe an 40 lei.	
	21	
Mitohul Măneștii		
4	Acareturi, însă:	
	1. Orândă numită de la Plop, înposăsuată pe 3 ani preotului Ioan din Blebea cu 437 lei pe an, începându-să de la 1853 apr(ilie) 23 și pân(ă) la 23 apr(ilie) 1856.	
	1. Moară cu 2 pietre despre hotarul Grașilor în căutarea mitohului Vânătorii.	
	1. Moară cu 2 pietre și 2 găvani di bătut păsatu, lângă prisaca Măneștilor, tij în căutarea mitohului Vânătorii.	
	1. Chiu cu 2 găvane de învălit sucmani, în lunca Măneștii, tot în căutarea mitohului Vânătorii.	
	4	
Mitohul Blebea		
5	Acareturi, însă:	
	1. Orândă în satul Blebea înposăsuată pe 3 ani jid(o)v(ului) Meșăl din Târg(ul) Neamțului, cu preț 1000 lei pe an, începându-să de la 1853 și până la 1856 mai 12 zile.	
	1. Orândă în cotuna Goiștii pe partea Schitului, înposăsuată pe 3 ani jidov(i)l(o)r Hațcal Amorțitu și Bercu din Târgul Neamțului cu 1000 lei pe an, începându-să de la 1853 oct(om)v(rie) 26 și până la 26 oct(om)v(rie) 1856.	
	1. Moară cu 2 pietre pe pârăul Topolița ce-i zicu a lui Bivol, înposăsuată pe 2 ani lui Costantin Moraru cu 1100 lei pe an, începându-să de la 1853 oct(om)v(rie) 26 și pân(ă) la 1855, iarăș 26 oct(om)v(rie).	
	1. Moară cu 2 pietre ci este despre hotarul Măneștii înposăsuată pe 3 ani jid(o)v(ului) Mendel cu merți făină de păpușoi pe an și să macine Schitului și mitohului cât va trebui fără de vamă începându-să anii de la 1854 no(i)emv(rie) 7 și până la 1857 iarăș no(i)emv(rie) 7.	
	1. Moară cu 2 pietre, și mai are înlăuntru drăstă de învălit cergi, pe apa Neamțului, despre fabrica Kogălinceanului, rămasă în căutarea mitohului.	
	5	
Mitohul Ocea		
6	Acareturi, însă:	
	1. Orândă în sat.	Amândou(ă) înposăsuete pe 3 ani jid(o)v(ului) Ițic Amancii din târg(ul) Neamțului cu 2000 lei pe an începându-să de la 1853 no(i)emv(rie) 22 și până la 1856 iarăș 22 no(i)emv(rie), mai dând și 20 ocă lumânări de său și 5 vedre vin pe an.
	1. Moară cu 1 piatră și 2 găvane de învălit sucmani.	

+	1. Moară la Bivol, ci să stăpânești di Schit.
	1. Moară cu 2 pietre, ce-i zic la Godovana pe pâraul Topolița, înposăsuată pe un an lui Ioan sân dascălu(l) Ion Stam(a)tin cu 50 merță păpușoi și să macini fără vamă 150 merță pentru mitoh, începându-să anu(l) de la 1854 oct(om)v(rie) 26 și pân(ă) iarăș(i) la 26 octomv(rie) 1855.
	1. Chiu cu 2 găvane de învălit sucmani, înposăsuată pe un an de zile dascalului Neculae cu 300 lei pe pe an, începându-să de la 1854 no(i)emv(rie) 21 și pân(ă) la 1855 iarăș(i) 21 no(i)emv(rie).
	1. Moară cu o piatră a preutului Gavril din Oci cu enbatic 50 lei pi an ... 80 ani.
	1. Moară cu 1 piatră și 2 gavani pentru învălit sucmani, preutu(l) Vasile Gavril (...) din Grumăzăști cu inbatic 100 lei pe an.
	6.
<i>Mitohul Țolicea</i>	
1	Orândă în cotuna linguraril(o)r, care este dată posesorului din Târpești pentru pritenția sa.
<i>Mitohul Jideștii</i>	
2	Acareturi, însă:
	1. Orândă dată în posăsie lui Costantin pe un anu cu 740 lei pe an, începându-să anu(l) 1855 mai 15 și până la 1856 mai 15, și pe lângă orândă i s-au dat 100 prăj(ini) iarbă.
	1. Moară cu 1 piatră în socoteala mitohului.
	2.
<i>Mitohul Petrecanii</i>	
4	Acareturi, însă:
	2. Orânzi, una la drumu(l) mare și una în sat, înposesuete jid(o)v(ului) Hascal din Târgu(l) Neamțului pe 5 ani, cu 2200 lei pe anu, începându-să de la 1852 oct(om)v(rie) 26 și pār(ă) la 1857 oct(om)v(rie) 26.
	1. Moară cu 2 pietre pe pârau(l) Topolița despre Sileni în socoteala mitohului.
	1. Moară cu 2 pietre tot pe pârau(l) Topolița din gios de mitoh, nelucrătoare, fiind că se face din nou.
	4
<i>Mitohu(l) Drăgăneștii cu Poeana Prisăcii și Brusturii</i>	
5	Acareturi, însă:
	1. Orândă la Poiana Prisăcii în drumu(l) mare, înposăsuată lui Alecsandru Rusu pe 3 ani, cu 1000 lei pe an și vinul trebuincios pentru slujba bisericii, începându-să de la 1854 oct(om)v(rie) 26 și pân(ă) iarăș(i) la 26 oct(om)v(rie) 1857.
	1. Orândă în drumu(l) mare, dispre satu(l) Brusturii, înposăsuată lui Dimitrache Moțoc pe 3 ani, cu 800 lei pe anu și vinul trebuitoriu pentru slujba bisericii, începându-să de la 1854 oct(om)v(rie) 26 și până iarăș(i) la 26 oct(om)v(rie) 1857.
	1. Orândă din satu(l) Drăgăneștii nedată în posăsie, ci să caută de părintile Disănu din Drăgănești.
	1. Morișcă cu 1 piatră pe apa Târzii, înposăsuată lui Iftimie Nico pe 5 ani cu 100 lei pe anu, începându-să de la 1851 iuli(e) 18 și până iarăș(i) la 18 iulie 1856.
	1. Morișcă cu 1 piatră pe apa Târzii, înposăsuată lui Vasile Strufan pe un an, cu 150 lei pe an, începându-să de la 1855 apr(ilie) 23 și până iarăș(i) la 23 apr(ilie) 1856.
	5.

<i>Mitohulu Timișăștii</i>	
7	Acareturi, însă:
	1. Orândă din Timișăști, înposăsuată dum(i)s(ale) privig(hi)t(o)r(ului) de ocol Ioan Grigoriu pe vreme de 3 ani, cu 2700 lei și 60 ocă lumânări de său pe an, începându-să de la 1854 apr(ilie) 23 și pân(ă) iarăș la 23 apr(ilie) 1857.
	1. Orândă din Preutești, înposăsuată lui Iosib sân Moisa pe 3 ani cu 600 lei pe an, începându-să de la 1853 apr(ilie) 23 și până iarăș la 23 apr(ilie) 1856.
	1. Morișcă cu 1 pîatră pe pârău(l) Izvoară(l)o(r) din sus, înposăsuată lui Artemei Moraru pe un an cu 35 merță păpușoi pe an, începându-să de la 1855 apr(ilie) 7 și până iarăș la 7 apr(ilie) 1856.
	1. Morișcă cu 2 pietre pe pârău(l) Băhnenil(o)r, despre sat, înposăsuată lui Necolae Morau pe un an, cu 100 merță păpușoi pe an și să facă oricâtă sumă va trebui de arpănaș fără vamă, începându-să de la 1855 fevr(uarie) 27 și până iarăș la 27 fevr(uarie) 1856.
	1. Moară cu 4 pietre pe apa Moldovei, dispre Preutești, în socoteala mitohului.
	2. Chive cu 8 găvane de învălit sucman(i) tot pe acea gărlă în aprop(i)ere de mori, tij în socoteala mitohului.
	7.
<i>Mitohul Mogoșăștii</i>	
6	Acareturi, însă:
	1. Moară cu 1 piatră pe pârăul Izvoară(l)o(r) despre Zdreviți, înposăsuată lui Gavril Iancu pe (...) ¹⁴ ani, cu (...) ¹⁵ lei, începându-să.
	1. Moară cu 1 pîatră făcută pe dubasă pe apa Siretului, în socoteala mitohului.
	1. Pod cu 8 șăice pe apa Siretului și otgon nou.
	1. Crâcimă în sat lângă drumu(l) mare.
	1. Crâcimă în cotuna Unguril(o)r din gios dispre Hălăucești.
	1. Crâcima în cotuna despre Muncelu răzășăsc.
	6
<i>Mitohul Gugea și Bălțații</i>	
4	Acareturi, însă:
	1. Orândă în satul Gugea, înposăsuată lui Lupu Andoniu pe un an, cu 500 lei pe anu, începându-să de la 1855 apr(ilie) 23 și până iarăș la 23 apr(ilie) 1856.
	1. Han la drumu(l) mare, în căutarea dichiului de la mitoh.
	1. Moară cu 2 pietre pe pârău(l) Bahluiului dispre Bălțați, în căutarea mitohului.
	1. Moară cu 1 piatră pe pârău(l) Sirca, din gios de satul Gugea, tot în căutarea mitohului.
	4
<i>Mitohu(l) Epurenii</i>	
	1. Orândă cu 2 bordeie, unu(l) la drumu(l) mare și altu(l) în șas, înposăsuată unui jidov pe trei ani cu 3552 lei pe an, începându-să de la 1853 apr(ilie) 23 și pâr(ă) la 23 apr(ilie) 1856.

¹⁴ Spațiu gol.

¹⁵ Spațiu gol.

¹⁶ Incomplet.

¹⁷ Incomplet.

	1. Grădină dată la bulgari cu 1000 lei și zarzavaturi.
<i>Mitohul Brăteștii</i>	
2	Acareturi, însă:
	1. Moară cu 1 piatră pe pârau(l) din sat, în socoteala mitohului.
	1. Moară cu 1 piatră pe dubasuri, pe apa Siretului, în socoteala mitohului.
	2
<i>Mitoacile di Țara di gios</i>	
3	Acareturi, însă:
	1. Orândă pe moșiea Furcenii, înposăsueta pe un an, cu 525 lei pe anu, începându-să de la 1854 oc(tom)vr(ie) 26 și până la 1855 oc(tom)vr(ie) 26.
	1. Moară cu 2 pietre pe gârlili Putnii, înposăsueta cu 30 chili popoșie, 4 chili grâu, 1 chilă mălai, anu(l) si începi di la (1)854 avgust și păr(ă) la avgust 1857.
	1. Moară cu 2 pietre pe apa Șușății, la Varniță, în socoteala mitohului.
	3.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, MLIX/4, f. 8-9v.

IV

PRINȚUL NECOLAI KONAKI VOGORIDI CAIMACAMU PRINȚIPATULUI MOLDOVEI

Onor. d(umi)sale colonelului Alecu Mavrodî, șefu(l) Ștavului Înaltu.

Ministeriulu de cultu și instrucție publică prin raportul N. 4999, aducându-mi la cunoștință înpregiurările desființării scoalelor ce au fostu în Monastirea Neamțu și în târgulu cu asemenea nume, suptu cuvântul lipsei de mijloace bănești, în vreme cându este obștește cunoscut ca zisa Monastire încăsuește anualu o câtime de venituri din cele mai în(semnă)toare; totu din citatulu raportu mai luându cunoștință și despre desăvârșita neregulă în care să găsește administrarea colosalei averi a zisei Monastiri.

Eu, neputându să îngădui o asemenea stare de lucruri înpotriva țării și chiaru a Monastirilor, amu priimitu și amu încuviințatu propuneria zisului Ministeriu a se rândui o comisie alcătuită din trei persoane, care mergându la fața locului, să se încredințaze:

1^{iu}. De adevăratele venituri directe și indirecte ale ziseloru Monastiri și pe baza acestora să alcătuească budgetul de cheltuele în care să se prevadă în chipul cel mai îndestulătoriu întreținerea scoalelor, precum au fostu statornicite întâi după hrisovul domnului Grigore Ghicca, bineînțelegându-să că și gimnaziul cu internatulu din Târgul Neamțu, pe care Monastirile abuzându de încrederea guvernului trecutu l-au desființatu în timpu de eamnă, încātu copii au rămasu pe drumuri.

2^{le}. Să hotărască una sau multu două moșii apropiete de Monastire, care să rămână în sama cassii, urmând ca cele(l)alte să se dee în posesie prin licitație spre a lipsi mijlocul

de folosuri în parte, singurul scopu pentru care astăzi stau neîmposeuite un număr de 14 moșii.

3^{le}. Să încredințază dacă înposesuirea celor(1)alte moșii este săvârșită prin formă de licitație și dacă unile din ele nu sânt date în particularu spre paguba Monastiriloru.

4^{le}. Să să încredințaze despre venitul adevăratu a giugăritului de la pădurile Monastirei și despre chipul întrebuițării venituriloru de la acele 14 moșii, precum și celui de vite, stupi și altele.

5^{le}. Să cerceteze starea bolniței alienațiloru asignându prin budgetu o sumă îndestulătoare pentru clădirea unei zădiri înadins după planul ce să va da.

6^{le}. Să facă un inventariu lămuritu și ezactu de toată averea Monastiriloru mișcătoare și nemișcătoare.

7^{le}. Un inventariu de numărul tuturor monahiloru petrecători în Monastiri și la mitoace precum și de acele a frațiloru astăzi aflătoriu, cu arătarea vârstei, a naționalității și a ocupațiiloru.

Într-un cuvântu să adune ce(a) mai ezactă relație de starea de astăzi a ziseloru Monastiri, care toate aceste să supue Guvernului până la sfârșitul lunei lui avgustu, ca astufeliu cunoscându-se starea morală și materială a Monastiriloru, făcându-se și budgetul de cheltuele pe baza adevarateloru venituri, pe lângă alte măsuri ce să voru hotărî de Guvernu să să reînființaze și scoalele nesmintitu de la 1 septemvrie viitoriu, întocmai după citatele hrisoave a Domnului Ghicca subu de aproape privighere și povățuirea celui Ministeriu.

Deci, pentru o lucrare atât de importantă, Eu neputându face o mai bună alegere decât în persoana D(umnea)voastră, a cărie valitate și patriotizmu este recunoscut, Vă poftescu ca îndată după primirea ofisului de față, să vă întruniți în comisie dinpreună cu d(umnea)loru vornicul Vasile Sturza și vornicul Anastasie Panu, cărora totu acumu li s-au făcut cunoscut și puind întru întocmai lucrare cuprinderea celoru de mai sus, să-mi raportați rezultatulu.

<ss> N(icolae) Conachi Vgoride.

N. 1310.

Contrasignatu <ss> Pr. Dimitrie A. Cantacuzino.

Secsiia I^u.

Din

Minst(erul) de Cult(e) și Instr(uctiune).

No. 5458.

1858 iunii în 26 zile.

Șef secsiei <ss>

ANI, Colecția Documente, 612/ 38, original, pecete mică octogonală.

BIBLIOGRAFIE

- Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974,
- BAR, Documente istorice, MLIX/2,
- BAR, Documente istorice, MLIX/3, .
- BAR, Documente istorice, MLIX/4
- Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra-Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008, p. 287-288.
- Grigorei Musceleanu, *Monastirea Secu* în „Calendarul antic pe 1863”, București, Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, p. 87-114;
- material republicat în „Buletinul informativ al Simpozionului Național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*”, p. 191-208.
- ANI, Colecția Documente, 612/ 38, original, pecete mică octogonală.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII
PRESENTATIONS AND REVIEWS

REVISTE DE ISTORIE BĂCĂUANE

BACAU HISTORY MAGAZINES

Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ¹

Județul care l-a dat pe Vasile Pârvan (născut la 28 sept. 1882 în satul Perchiu, din comuna Huruiești) se prezintă astăzi cu cel puțin trei reviste de cultură istorică: „Carpica” (editată de Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, sub egida Consiliului Județean Bacău), „Acta Bacoviensia” (editată de serviciul Județean al Arhivelor Naționale și de filiala Bacău a Asociației Generale a Arhiviștilor din România) și „Zargidava” (apărută sub egida Societății de Științe Istorice din România – filiala Bacău și a Fundației Cultural-Științifice „Iulian Antonescu”).

Numărul pe 2019 al publicației „Carpica” consemnează a 48-a ediție a unei tipărituri de certă valoare științifică și culturală. Este meritul consiliului științific (cel actual este alcătuit din: prof. Mariana Popa, dr. Elena-Lăcrămioara Istina, prof. dr. Anton Coșa, prof. Iulian Bucur și Dionis Pușcuță – de la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”; prof. Mihaela Băițan – filiala Bacău a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”; prof. Vilică Munteanu – Fundația Cultural-Științifică „Iulian Antonescu”; prof. dr. Dimitrie-Ovidiu Boldur – Direcția Județeană pentru Cultură) și al colectivului de redacție (redactor-șef, Mariana Popa, managerul Complexului Muzeal „Iulian Antonescu”; secretar științific, dr. Elena-Lăcrămioara Istina; membri: Iulian Pintilie, dr. Anton Coșa, dr. Marius-Alexandru Istina).

Cititorul are la dispoziție cinci secțiuni. La prima dintre ele, rezervată arheologiei, sunt publicate trei studii: „Considerații privind cercetarea Culturii Cucuteni în perioada post-1989”, de Nicolae Ursulescu (pp. 9-28), „Biserica Evanghelică Bod. Cercetări arheologice din anul 2007”, de Florin Moței (pp. 29-52) și „Cercetările arheologice inedite ale profesorului doctor Alexandru Artimon la Mănăstirea Răchitoasa, județul Bacău”, de Ion Mareș (pp. 53-69).

A doua secțiune, de istorie, este și cea mai amplă, cuprinzând articolele: „Flagelul ciumei în istoria Moldovei (secolele XV-XIX)”, de Emanuel Bălan (pp. 70-95); „Câteva considerații privind domnia lui Pătrașcu cel Bun în Țara Românească (1554-1557)”, de Laurențiu Chiriac (pp. 96-103); „Proprietarii satului Văleni din ținutul istoric al Fălciului (secolele XVII-XIX). Documente inedite, de Costin Clit (pp. 104-144); „Doamne și domnițe din unele localități de pe Siretul mijlociu, prezentate în documente istorice și în lucrările unor autori”, de Ioan Ungureanu (pp. 145-174); „Băncile populare sătești din județul Bacău la începutul secolului al XX-lea”, de Cornelia Cucu (pp. 175-195); „Instituirea protectoratului francez în Maroc”, de Viorel

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

Cruceanu (pp. 196-202); „O tentativă de terorism la începutul Războiului de Întregire (1916)”, de Alin Spânu (pp. 203-208); „Nicolae Iorga și perioada războiului pentru reunificare națională, 1916-1918” (III), de Gheorghe A. Știrbăț (pp. 209-202); „Noua generație interbelică și mentorii ei: Vasile Pârvan și Nae Ionescu”, de Corneliu Ciucanu (pp. 223-245); „Administrația românească în timpul celui de-al Doilea Război Mondial”, de Gabriel Asandului (pp. 246-271).

Secțiunea a III-a, de genealogie, heraldică și numismatică, include patru studii: „Rodul lui Arbure de la Vorona”, de Elena Brisiuc-Boncu (pp. 272-281); „Artur Gorovei – cercetător al istoriei sale familiale”, de Ștefan S. Gorovei (pp. 282-325); „Stema României Mici pe obiecte armoriote de la Muzeul de Istorie din Bacău”, de Anton Coșa (pp. 326-360) și „Contribuții la istoria industriei de hârtie din Moldova. Un jeton al Fabricii «Gustav Eichler» din Piatra-Neamț”, de Dorel Bălăiță (pp. 361-372).

A patra secțiune, de istorie bisericească, cuprinde studiile „O viață închinată școlii și bisericii. Profesorul Petre Gârboviceanu (1862-1934)”, de Aurel-Florin Țuscanu (pp. 373-385) și „De la vechea Biserică «Sfântul Dumitru» Gherăiești, la Biserica «Adormirea Maicii Domnului» Bacău”, de Irina-Elena Boldur și Dimitrie-Ovidiu Boldur (pp. 386-389).

Ultima secțiune se ocupă de recenzii la lucrările „Despre necropolele apulense, cu privire specială asupra celei nordice. Note de lectură (X)”, de George-Valentin Bounegru (pp. 390-397) și „Monumente de patrimoniu: municipiul Bacău”, de Dorinel Ichim (pp. 398-399), semnate de Costin Croitoru, respectiv de Dimitrie-Ovidiu Boldur.

Anuarul „Acta Bacoviensia” înregistrează în 2019 al XIV-lea număr și este coordonat de un consiliu științific (prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, director al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași; dr. Silviu Văcaru – același institut; dr. Elena Chiaburu – Biblioteca FEEA a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași; dr. Ioan Lăcătușu – Centrul European de studii Covasna-Harghita; dr. Adrian Pohrib – Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale; dr. Anton Coșa – Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău) și de un colegiu de redacție (redactor-șef, Vilică Munteanu; membri: dr. Silviu Văcaru, Mihaela Chelaru, Cristina Tanasă).

Secțiunea de istorie, amplă, cuprinde studiile: „Omul – rațiunea de a fi a istoriei. Pledoarie pentru prosopografie”, de Ștefan S. Gorovei; „Identitate și memorie istorică. Familia Tăutu”, de Ștefan S. Gorovei; „Stăpânirile lui Luca Arbure”, de Elena Brisiuc-Boncu; „Alexandru Draco Ruset, un țaringrădean în Țara Moldovei”, de Bogdan Romandaș; „Tipografia Episcopiei Buzăului”, de Oana-Lucia Dimitriu; „Haiducie sau tâlhărie? Fenomene sociale în Mehedințiul perioadei regulamentare, 1831-1847”, de Tudor Rățoi; „Contribuția învățământului confesional ortodox și greco-catolic, din comitatul Treiscaune, în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, la pregătirea, înfăptuirea și consolidarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918”,

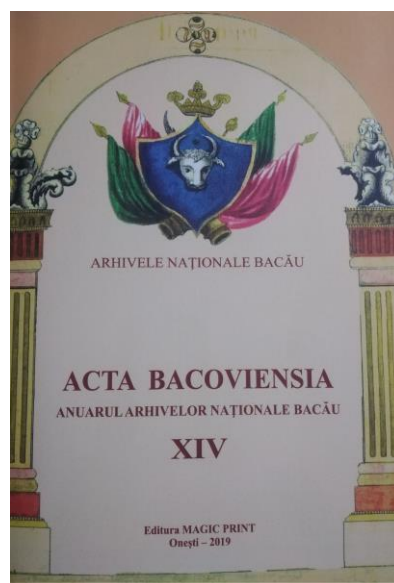
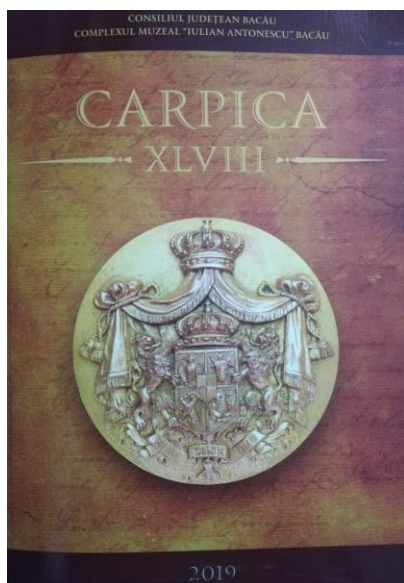
de Ioan Lăcătușu și Vasile Stancu; „Arhiereul Ioanichie Flor Băcăuanul (1836-1899), în slujba bisericii și a școlii teologice românești”, de Aurel-Florin Țuscanu; „Referințe istorice privind patrimoniul imobiliar deținut de familia de negustori greci Topali în orașul Galați la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului următor”, de Mariana-Delia Pohrib și Adrian Pohrib; „Școlile profesionale și vocaționale înființate de autoritățile locale în orașul Bacău (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)”, de Cornelia Cucu; „Haiducul Ion Florea din codrii Neamțului și legăturile sale secrete cu bunicul meu matern”, de Alexandru Porțeanu; „Pârâul Negel, coșmarul băcăuanilor”, de Mihai Ceucă; „Un fiu al Comăneștiului: colonelul Ioan Pandele”, de Luminița Giurgiu și Teodora Giurgiu; „Savu Nedelea – un teleormănean comandant de baterie al artileriștilor din Târgu-Ocna, pe frontul Reîntregirii Naționale”, de Doina Anghel; „8 august 1916, ziua spionilor «norocoși»”: Marcu Adelsberg, Bernard Kibrik și Isidor Redelman”, de Alin Spănu; „Orașul Bacău în timpul Primului Război Mondial”, de Ioan Timofte; „Traian Vuia (1872-1950). Activitatea social-politică și lupta sa pentru unitatea națională a românilor”, de Adrian Deheleanu; „Pantelimon Halippa – apostol al Basarabiei și luptător neînfricat pentru unirea din 27 martie/9 aprilie 1918”, de Dan Prisăcaru; „Generalul Constantin Hârjeu despre unele consecințe ale Tratatului de Pace (7 mai 1918)”, de Luminița Giurgiu și Teodora Giurgiu; „Armata de ocupație din România în toamna anului 1918”, de Daniel-Silviu Niculae; „Centenarul Casei de Sfat și Citire «Vasile Alecsandri» din Bacău”, de Ioan Dănilă; „Societatea «Cultul eroilor» – recunoștință veșnică celor jertfiți pe câmpul de onoare pentru patrie”, de Luminița Giurgiu; „Epopoea Eroului Necunoscut”, de Ioan Timofte; „Aspecte privind organizarea Chesturii de Poliție Bacău în perioada 1929-1937”, de Valentin Ioan; „Poliția orașului Buzău și problema refugiaților din Basarabia și nordul Bucovinei în anul 1940”, de Anca-Elena Pororo; „Exproprieri, rechiziții și confiscări ale proprietăților evreiești în fostul județ Neamț (1940-1944)”, de Emanuel Bălan; „75 de ani de la eliberarea nordului Transilvaniei de sub ocupația străină”, de Alexandru Porțeanu; „Cercetarea agronomică în România după 1945 – *Index librorum Prohibitorum* – partea I: literele A-L”, de Elena Chiaburu; „Aspecte privind starea de sănătate a copiilor din județul Bacău în anii de după război”, de Angela Oanea; „Procesul de constituire a primelor gospodării agricole colective în județul Teleorman”, de Mihai-Călin Zarzără.

Secțiunea de arhivistică și documente include articolele: „O instituție internațională cu sediul la Galați: Comisia Mixtă a Prutului (1866-1919). Prezentare de fond arhivistic”, de Alexandru-Florinel Duță, Adrian Pohrib; „Reorganizarea arhivei Siguranței Statului (1931-1939), de Bogdan-Constantin Dogaru; „Considerații privind accesul cercetătorilor de documente prin sălile de studiu ale Arhivelor Naționale”, de Constantin Cheramidoglu; „Aga Ioniță Botez, ctitorul schitului Țibucani, ținutul Neamț”, de Costin Clit; „Parohia «Adormirea Maicii Domnului» Dealul Nou, comuna Sărata – scurt istoric”, de Mihaela Chelaru; „Documente privind evoluția sinuoasă a demersurilor de stabilire a frontierei dintre România și Imperiul Austro-Ungar”, de

Ciprian Hugianu și Ioan Lăcătușu; „Documente inedite privind comunitatea catolică din satul Gheorghe Doja”, de Anton Coșa.

„In memoriam” încheie volumul, cu medalioanele „Dumitru Zaharia – profesor, arhivist, istoric, cercetător. 16 decembrie 1926 – † 15 decembrie 2018” și „Gernot Nussbächer – arhivist, istoric, cercetător. 22 august 1939 – † 21 iunie 2018”, semnate de Vilică Munteanu, respectiv de Elisabeta Marin.

Revista de istorie „Zargidava”, fondată de prof. dr. Ioan Mitrea, a ajuns la ediția a XVII-a, continuând să-și zămislească o binemeritată tradiție. Numărul pe 2019 este distribuit pe trei coordonate: arheologie, cu articole semnate de Iuliana Botezatu, Livia-Liliana Sibișteanu, Nicolae Ursulescu; istorie locală, tematică abordată de Anton Coșa, Alin Popa, Ioan Dănilă, Liliana Adochiței; miscellanea, cu studii alcătuite de Laurențiu Stroe, Ghena Pricop, Constantin Hlihor, Mihaela Chelaru, Andrei Tudor, Vilică Munteanu. O secțiune in memoriam îi are în atenție pe Ioan Mitrea (scriu despre el Eugenia Antonescu, Livia-Liliana Sibișteanu, Andrei-Florin Țuscanu, Laurențiu Chiriac, Relu Butnariu și Elisabeta Mitrea), și pe Aurel Filimon evocat de Gabriel Leahu.

DESPRE O CARTE TEZAU

ABOUT A TREASURY BOOK

Conf. Univ. Dr. Hab. Florin PINTESCU¹

Daniel Dieaconu, Elena Preda, Iulian Săndulache (coordonatori), *Neamțul, ținut tezaur. Monografie*, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2019, 530 p.

Într-o epocă marcată tot mai intens de materialism, hedonism și dezinteres generalizat al societății față de cartea științifică, apariția unei lucrări monografice atent elaborate și realizate, consacrată unei regiuni cu un rol aparte în devenirea spirituală a Moldovei și a României, reprezintă un eveniment cu adevărat salutar.

Ținut de odinioară al Țării de Sus a Moldovei, unde legenda s-a împletit adesea cu o istorie marcată de campaniile maghiarilor, turcilor, polonezilor și cazacilor, vatră de spiritualitate vestită până în prezent în răsăritul ortodox, județul Neamț a avut și are o evoluție fascinantă, care a suscitat și suscită interesul depopotrivă al oamenilor de știință și al publicului larg. Lucrarea de față, pe care o supunem atenției cititorilor, reprezintă un rezultat palpabil al acestei dorințe de cunoaștere.

Demersul științific al autorilor este concretizat în 22 capitole, dintre care 9 de geografie, 1 de demografie, 1 de economie (istorie economică) și 11 de istorie.

Capitolele de geografie oferă, într-o manieră devenită clasică pentru lucrările monografice publicate de mai bine de un secol în România, datele esențiale privind așezarea județului, limitele, vecinii, relieful, rețeaua hidrografică, clima (inclusiv regionarea climatică), flora și fauna, solurile, ariile protejate ale județului. Remarcăm faptul că aceste capitole sunt însoțite de un bogat material ilustrativ (imagini, diagrame, grafice), care potențează și completează într-o manieră organică informațiile oferite de text.

Secțiunile de demografie și economie sunt redactate într-o manieră științifică echilibrată, oferind cititorului informațiile esențiale privitoare la aceste subiecte.

Capitolele de preistorie și istorie veche sunt cu adevărat impresionante, oferind cititorului informații relevante, începând cu paleoliticul și terminând cu epoca migrațiilor. Ca un element spectacular cu specific local, menționăm informațiile despre dacii liberi (carpi) de pe teritoriul actual al județului. Per ansamblu, aceste capitole reprezintă un micro-repertoriu arheologic al județului Neamț, ce pun la dispoziția cititorilor datele esențiale privitoare la descoperirile de aici.

Cele patru capitole tratând perioada de glorie medievală, urmată de decăderea din secolul fanariot a ținutului Neamț folosesc atât izvoarele istorice publicate (mai cu

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Prodecan Facultatea de Istorie-Geografie.

seamă cronici și mențiuni ale călătorilor străini), cât și literatura de specialitate reprezentativă pentru domeniu, reușind o reconstrucție istorică simultan veridică și atractivă.

Perioada modernă a istoriei ținutului, apoi a județului Neamț (1821-Primul Război Mondial) este tratată, așa cum era și firesc, mai amănunțit (datorită în principal izvoarelor istorice mai numeroase) decât perioadele precedente.

Această manieră de tratare amănunțită a materiei este prezentă și în capitolele privitoare la implicarea județului în prima conflagrație mondială, continuând până în vremea rezistenței anticomuniste (și a represaliilor aferentei ei) din această regiune.

Aici autorii folosesc, așa cum se și cuvenea, preponderent documente de arhivă inedite.

La finele acestei prezentări, supunem cititorilor o serie de concluzii, îndemnându-i să parcurgă paginile cărții, garantându-le o lectură deopotrivă plăcută și folositoare atât minții, cât și sufletului.

Lucrarea este scrisă într-un stil cursiv, ce îmbină armonios erudiția cu claritatea și concizia, rezultând un ansamblu echilibrat, armonios construit.

Erudiția autorilor este probată de folisirea atât a bibliografiei de specialitate reprezentative pentru absolut toate capitolele lucrării, cât și de introducerea în circuitul științific a unor documente de arhivă inedite. Documentele în cauză, provenind de la Arhivele Naționale Istorie Centrale, Arhivele CNSAS, SRI ȘI Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale (Piatra Neamț), sunt folosite mai cu seamă în capitolele finale ale lucrării, începând cu Primul Război Mondial și terminând cu rezistența anticomunistă și reprimarea acesteia în regiune.

Pe baza acestor ingrediente, a rezultat cu adevărat o monografie remarcabilă (pe alocuri perfectibilă, firește) a acestui ținut tezaur, cu supranumele pe deplin meritat-județul Neamț. De aceea, autorii, în special cadre didactice din învățământul preuniversitar, binemerită cu prisosință respectul și aprecierea cititorilor îndrăgostiți sau interesați de istoria paliurilor nemțene.

În final, se cuvine să menționăm că munca și dăruirea colectivului de autori reprezintă un frumos act de pionerat, ce merită cu siguranță să fie promovat și urmat la nivelul tuturor inspectoratelor școlare din țara noastră.

ȚINUTUL NEAMȚ ȘI CĂLĂTORII STRĂINI

NEAMȚ COUNTY AND FOREIGN TRAVELERS

Conf.univ.dr.hab. Florin PINTESCU

Emanuel Bălan, *Neamțul prin călători străini. Secolele XV-XX*, Piatra Neamț, Editura GraphEst, 2018, 164 p.

Încă din Antichitate, călătorii au devenit adesea devotați slujitori ai muzei Clio sau istoricii consacrați au devenit călători pentru a-și spori documentația istorică. Herodot din Halicarnas supranumit „părintele istoriei” și Ammianus Marcellinus – pentru a ne referi la începuturile și sfârșitul istoriografiei antice în Europa, oferă exemple strălucite în ambele sensuri, operele lor fiind bazate atât pe propriile călătorii, cât și pe izvoarele scrise și literatura științifică disponibile pe atunci. Tradiția operelor istorice redactate de călători (cu digresiuni în geografie, biologie, etnografie și folclor, arta războiului etc.) a continuat practic neîntrerupt, în toate culturile, din Antichitate până în prezent. Spre deosebire de istoricii de arhivă sau de birou, călătorii, deveniți prin forța împrejurărilor istorici, au avantajul că vin în contact nemijlocit cu „materia de studiu”, oferindu-ne descrieri interesante (deși nu rareori subiective), ale celor văzute și auzite. De aceea, operele acestora oferă „pata de culoare” care lipsește cel mai adesea în scrierile istoricilor de profesie, în multe cazuri plate, terne, stârnind interesul legitim al cititorilor. De cele mai multe ori, critica externă și critica internă a mărturiilor scrise ale călătorilor străini, operată de istoricii de meserie, a validat valoarea științifică a acestora.

Istoria spațiului românesc din secolele XV-XIX datorează enorm călătorilor străini, ale căror mărturii scrise au fost publicate și emendate critic de către un Nicolae Iorga, P.P. Panaitescu, Gh. Bezviconi, Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, pentru a evoca doar câteva dintre numele ilustre ale istoricilor români care s-au ocupat de acest subiect. În consecință, lucrarea supusă analizei, redactată de către tânărul profesor de istorie din Târgu Neamț, Emanuel Bălan, consacrată mărturiilor a 55 de călători străini despre ținutul/județul Neamț în secolele XV-XX beneficiază de o ascendență ilustră.

Lucrarea pusă acum la dispoziția publicului cititor de către profesorul nemțean denotă faptul că acesta este deja un istoric rutinat, care își cunoaște bine meseria. Ilustrativ sub acest aspect este faptul că el a publicat până în prezent 3 cărți referitoare la Mitropolia Basarabiei, minoritățile etnice din Bucovina în cadrul procesului electoral din perioada interbelică, mișcarea de rezistență și represiunea comunistă din județele Neamț și Bacău, la care se adaugă un număr apreciabil de articole științifice și de popularizare.

Autorul organizează materia acestei cărți pe cinci părți/secțiuni. Prima dintre ele este consacrată ținuturilor Neamț și Roman și orașelor/târgurilor adiacente (Piatra Neamț, Roman, Târgu Neamț - inclusiv cetatea de aici). Următoarele poartă titluri sugestive, care trădează influența formației sale duble, de istoric și geograf, dobândită la Alma Mater Sucevensis în perioada 1998-2002: *Zona mănăstirilor* (Neamț, Secu, Agapia, Văratic); *Ceahlăul și Valea Bistriței* (Muntele Ceahlău, Hangu, Borca, Poiana Teiului, Mănăstirea Pângărați, Mănăstirea Bistrița, Roznov, Podoleni); *Valea Neamțului* (Mitocul Bălan, Bălțătești, Pluton); *Valea Siretului* (Adjudeni, Bârgăuani, Buruienesti, Săbăoani, Talpa, Tămășeni, Tețcani). Demersul științific al autorului este întregit în mod meritoriu de o *Postfață* și *Note biografice* consacrate călătorilor străini care au oferit datele analizate în lucrare, diverse imagini și hărți.

Mărturiile „de top” din prima și cea de-a doua parte a lucrării sunt cele semnate de celebrii misionari catolici Marco Bandini (1593?-1650) și Francesco Antonio Renzi (?-1697), naturalistul francez Balthazar Hacquet (1739-1815), consulul Prusiei de la Iași (pentru ambele Principate românești) Johann Daniel Ferdinand Neigebaur (1783-1866), istoricul și literatul Jean Alexandre Vaillant (1804-1886), faimosul arhiepiscop catolic de București Raymund Netzhammer (1862-1945) și... generalul Henri Mathias Berthelot (1861-1931). Relatările acestor personaje ilustre (ca și ale celorlalți călători străini selectați de către autor) conțin date interesante privitoare la cadrul natural-geografic, populația, arhitectura, economia, societatea, moravurile, compoziția etnică a ținuturilor și localităților supuse analizei. Spre știința celor tineri, acești călători străini surprind existența unei populații evreiești semnificative în orașele din ținuturile Neamț și Roman. Sau, cum remarca la 1937 un călător englez în Piatra Neamț, sir Sacheverell Sitwell (1897-1988), acest oraș era pe atunci un „centru provincial, unde evreii încep să devină populația dominantă, semn că suntem aproape de Galiția și Bucovina”.

Cea de-a treia parte (secțiune) a lucrării prezintă practic informații generale de același tip, ieșind mai cu seamă în evidență cele scrise de Jean Alexandre Vaillant, scriitorul și diplomatul Wilhelm Basilius Vasile von Kotzebue (1813-1887), bun cunoscător al limbii române și trăitor circa 15 ani pe moșia Bălușești din județul Roman (azi comuna Icușești), diplomatul rus Nikolai Karlovici Giers (1820-1895), trăitor în Moldova între 1841-1847 și Raymund Netzhammer. Culoarea acestei secțiuni este dată de inserarea legendei (culeasă în 1840 de von Kotzebue), privitoare la Piatra Teiului (fosta Piatra Dracului), reproducă și de Mihail Sadoveanu în *Baltagul*, referitoare la diavolul care ar fi vrut să arunce o stâncă în Bistrița pentru a inunda zona. Acțiunea nu ar fi fost însă dusă la capăt datorită faptului că a fost surprinsă în plină desfășurare de cântatul cocoșilor/apariției zorilor.

Scurta secțiune intitulată *Valea Neamțului* este dominată categoric (cantitativ și calitativ) de mărturiile lui J.A. Vaillant, von Kotzebuie și N.K.Giers.

Secțiunea ultimă (nu însă cea din urmă!) a lucrării se impune mai cu seamă atenției prin mărturiile misionarilor catolici Petru Bogdan Baksic (c. 1601-1674) și Giovanni Battista del Monte Santa Maria (1630-1689), binecunoscuți istoricilor din

volumele *Călători străini despre Țările Române*, coordonate în primul rând de Maria Holban.

La finele pledoariei noastre, două concluzii se impun cu necesitate. În primul rând, lucrarea pusă acum la dispoziția cititorului este una de actualitate, oferind o perspectivă lucrativă interesantă în câmpul imagologiei românești, în sensul întocmirii unor studii regionale, la scara întregii României, cu focalizare pe „ imaginea celuilalt”. Acest gen de lucrări este interesant și util deoarece, în acest caz, *celălalt* este românul văzut de străini, cu calitățile dar și cu defectele sale, fapt ce exclude *ab initio* un demers istoric de tip triumfalist.

În al doilea rând, autorul demonstrează certe calități de analiză și sinteză, o bună familiarizare cu izvoarele istorice folosite, spirit critic și har istoric. Din aceste ingrediente a rezultat o lucrare utilă, scrisă într-un stil plăcut, care prezintă pe alocuri certe valențe literare. De aceea, profesorul Emanuel Bălan binemerită din nou aprecierea cititorilor, iar *Neamțul prin călători străini (secolele XV-XX)* este o lucrare istorică remarcabilă, pe care o recomandăm cu căldură tuturor celor îndrăgostiți de istoria Moldovei în general și a meleagurilor nemțene în special.

ROMÂNIA ÎNTRE „SCILA ȘI CARIBDA”

ROMANIA BETWEEN „SCILA AND CARIBDA”

Prof. drd. Emanuel BĂLAN

Florin Pintescu, *Politicile SUA, Germaniei și Rusiei în spațiul românesc (1990-2018). Considerații geoeconomice, geoculturale și geostrategice*, Editura „Cetatea de Scaun”, Târgoviște, 2019, 316 p.

Motto: „Războiul este pace. Libertatea este sclavie. Ignoranța este forță”
(George Orwell, 1984)

Lucrarea domnului profesor Florin Pintescu, ne arată că în esență lucrurile nu sunt ceea ce par, iar politicile SUA, Germaniei și Rusiei față de România nu sunt ceea ce par a fi, așa cum sunt ele prezentate oficial. Lucrarea se axează pe ceea ce în geopolitică se numește fenomenul frontierei, axat pe avansul frontierelor celor trei super puteri față de România. Lucrarea este construită pe nucleu tezei de doctorat susținută în 2015 la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, iar mesajul pe care îl transmite este că în siasul geopolitic ante și post 1990, România a suferit și suferă o multitudine de neajunsuri, care se pot repercuta cu șanse mari și în viitor. Istoricul Florin Pintescu demonstrează cu argumente afirmațiile potrivit cărora aceste neajunsuri au fost și sunt favorizate în special de profilul psihologic și psihocultural al românilor, citând în acest sens concluziile exprimate de psihologul clujean Daniel David, autorul cărții *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*, apărută la Editura Polirom în 2015 și care concluziona: „Cred că profilul psihocultural al românilor este dominat de neîncrederea în oameni, care ne face să fim mai puțin toleranți și cooperanți cu alții în beneficiul comun (cooperarea noastră este mai ales una de supraviețuire, nu de succes). Lipsa de cooperare nu ne permite să ne folosim potențialul intelectual și creativ, ceea ce generează performanțe sub nivelul său. Acest lucru duce atât la exagerarea pozitivului – orice realizare este amplificată ca un semn că, deși nu se vede, potențialul este acolo –, pe un fond de emoționalitate crescută, cât și la exagerarea negativului – din frustrarea faptului că nu reușim să ne deblocăm potențialul, pe un fond de competitivitate nedublată de disciplină/autodisciplină, cinism și scepticism crescute. Probabil că acest profil psihocultural s-a născut pe fondul unei nesiguranțe/insecurități cronice de-a lungul istoriei”.

Lucrarea geopoliticianului Florin Pintescu este structurată pe cinci capitole, respectiv Geopolitica „frontierelor” și a sferelor de influență. Considerații

introdutive; Prizoniera acțiunii „frontierelor”. România în 1989 – atuuri și slăbiciuni; Politicile Statelor Unite ale Americii în spațiul românesc după evenimentele din decembrie 1989; Germania și România post 1989. Aspecte geoistorice, geoeconomice, geoculturale și geostrategice; Politicile Federației Ruse în România post 1991, completată cu o bogată listă de anexe cu referiri la date statistice economice, financiare, democratice și educaționale dar și o bogată bibliografie.

În primul capitol se face o trecere în revistă a conceptului de geopolitica frontierelor în viziunea școlilor anglo-saxone, în mod special a lui Frederick J. Jackson Turner, părintele geopoliticii americane care declară că „cel mai important efect al frontierei a fost promovarea democrației...”¹ dar și contribuția lui Charles Bungay Faecett, a cărui idee centrală se referă la frontiere ca zone de tranziție în care acționează trăsăturile și influențele a două sau mai multe regiuni și state diferite. Școala franceză de geopolitică, prin expertul ei numărul 1, Michel Foucher, este de părere că frontierele sunt simple linii ci „strategii ale actorilor statali sau non-statali care se joacă de-a șoarecele și pisica pe aceste granițe, modalități de integrare, de consolidare sau invers, rațiuni și efecte ale constestărilor”.² Reprezentantul de seamă al școlii germane, în fapt creatorul geopoliticii, Friedrich Ratzel, este de părere că linia de graniță „este o abstracție, în vreme ce fâșia de frontieră reprezintă realitatea”.³ Frontiera în viziunea școlii românești este prezentată de Simion Mehedinți, care conchide că frontiera estică a României reprezintă geografic și geopolitic hotarul estic al Europei și că „poporul carpatic a fost timp de trei mii de ani, ca popor mărginaș, o strajă de continuă veghe, și prin urmare nu e o semeție verbală, ci un adevăr pipăit, dacă acordăm Nistrului însușirea de simbol geopolitic”⁴, situație care se păstrează și azi. Gh. I. Brătianu este de părere așa cum arată și autorul că spațiul românesc de securitate, se întinde de la Dunăre și Nistru, până în Crimeea, care este o poziție cheie în dominarea Mării Negre. Capitolul analizează și conceptele de geografie politică, geopolitică, geoeconomie, geostrategie și geocultură, concluziile autorului pentru acest capitol sunt acelea că România se află din nou la intersecția imperialismului geoeconomic și geostrategic rus, celui geoeconomic al UE, și celui de tip mahaian, geostrategic american.

Cel de al doilea capitol *Prizoniera acțiunii „frontierelor”. România în 1989 – atuuri și slăbiciuni* analizează situația geoeconomică a României dinainte de 1989, aflată în sfera de interes a URSS, geopolitic, geoeconomic și geocultural și geostratic parte a CAER și Pactul de la Varșovia, cu vecini ostili, excepție făcea Iugoslavia, cu o economie falimentară și o populație a cărui moral era scăzut. *Politicile Statelor Unite ale Americii în spațiul românesc după evenimentele din decembrie 1989*, se numește

¹ Frederick J. Jackson Turner, *The Frontier in American History*, 1921, p. 30.

² Michel Foucher, *Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique*, Paris, Fayard, 1988, p. 22.

³ Friedrich Ratzel, *Politische Geographie*, 1925, p. 384-385.

⁴ Simion Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain. Considérations de géographie physique et de géographie humaine*, București, 1930, p. 143.

cel de al treilea capitol, analizează influențele americane asupra României, influențe geoculturale și geostrategice în special.

Capitolul prezintă și o istorie a relațiilor diplomatice româno-americane din 1859, când este deschisă prima reprezentanță consulară americană la noi, la Galați. Ideea acestui capitol este acela că, lovitura dată sistemului comunist a fost de tip geocultural, ca urmare a subversiunii ideologice sistematice întreprinse împotriva acestuia. Autorul concluzionează că politica culturală americană, face parte din promovarea valorilor americane în lume (the American way of life; American Dream și American self made man, dar scrie autorul, parafrazându-l pe Mircea Eliade, imperiile au făcut istoria iar țările dominate de imperii au suportat istoria).

Aspectele economice ale relației româno-americane sunt și ele prezentate, interesant fiind în această relație că, în 1978, SUA era al doilea partener comercial al României, fapt datorat Clauzei națiunii celei mai favorizate, obținute în 1975. Geostrategic, treptat după 1989, a intrat în sfera de interes ale NATO (de fapt SUA), devenind în 2004 membră, după eșecul din 1997 la summitul de la Madrid. Concluzia pe care o propune istoricul sucevean asupra influenței americane, geostrategic și geocultural, este că, din punct de vedere geo-economic influența nu este sustenabilă întru totul, iar menținerea controlului american asupra României depinde vital de neînțelegerile dintre Germania și Rusia.

Germania și România post 1989. Aspecte geoistorice, geoeconomice, geoculturale și geostrategice se numește capitolul al patrulea, care pornește de la un motto ce sintetizează informațiile din capitol, un proverb vechi rusesc: „Neamțul este ca salcia, oriunde îl înfingi, prinde rădăcini”⁵. Germania este statul care a influențat cel mai mult România din punct de vedere economic. Nu trebuie neglijată după cum arată autorul, nici influența geoculturală, copleșitoare asupra spațiului românesc, începând din secolul al XVIII-lea și accentuată în perioada interbelică și continuată și după 1989 prin diverse forme de cooperare culturală și educațională. De prăbușirea economică a României după 1989, Germania a profitat cel mai mult, care a devenit așa cum o demonstrează cu date statistice autorul, cel mai important partener comercial al României, iar capitalurile germane investite oficial dețin primul loc în economia României. Istoricul Florin Pintescu este de părere că interesul statului german pentru țara noastră sunt calibrate pe **ceea ce este**, nu pe **ceea ce ar vrea** România să fie. Mai mult, Germania are o poziție importantă în cadrul UE, politic, economico-financiar dar și tabloul geopolitic est și sud-est european, deci și asupra României implicit. Concluzia autorului în privința influenței Germaniei asupra spațiului est-european este că având în vedere relațiile bune ale acesteia cu Rusia și Ungaria și investițiile germane în zonă, orice politică imprudentă a României față de Germania ar fi o greșeală geopolitică care ar dăuna intereselor României.

Ultimul capitol consistent în informațiile prezentate și analizate dar în concluzii este cel numit *Politicile Federației Ruse în România post 1991*. Motto-ul acestui

⁵ Alexandr Soljenițin, *Arhipelagul Gulag*, vol.3, 2008, București, Editura Univers, p. 345.

capitol este un extras dintr-un discurs rostit de Winston Churchill, potrivit căruia „Rusia este o ghicitoare înfășurată într-un mister, în interiorul unei enigme”, autorul construindu-și argumentația pornind de la dublul paradox al relațiilor româno-ruse, cele de dinaintea Primului Război Mondial și cele post război, când Rusia/URSS devine inamicul public numărul 1. Capitolul analizează importanța geopolitică a Rusiei, un imperiu care a renăscut de mai multe ori, așa cum afirmă autorul, și care a devenit după 1945 una dintre cele două superputeri ale lumii. Autorul este de părere citând însă pe dizidentul Alexandr Zinoviev care nota că: „Moscova nu va ajunge niciodată la supremația mondială. Moscova se poate apăra împotriva oricărui adversar. Moscova poate da Occidentului o lovitură nimicitoare. Moscova are toate cele necesare pentru a întoarce pe dos întreaga planetă. Însă nu are nici o șansă de a stăpâni lumea...rușii nu dețin calitățile unei nații de stăpâni...”⁶ Autorul se oprește și asupra istoricului relațiilor româno-ruse dealungul istorie și conchide că din păcate existe puține lucrări care abordează această temă. În privința considerațiilor geoculturale, autorul este de părere că influența rusă este limitată și asta din cauza mentalității colective care a reținut doar aspectele negative, rușii fiind văzuți ca niște brute. Geoeconomic, relațiile au fost marcate în perioada comunistă de dependența economică și independență politică din partea României, iar după 1990, balanța comercială fiind negativă pentru România, autorul fiind de părere că este necesară o nouă abordare economică a relațiilor cu Rusia. Geostrategic, spune autorul, Rusia joacă un rol important în Europa dacă este să ne gândim doar la dependența de gazul metan al Germaniei, în timp ce în plan militar, afirmă istoricul sucevean, Rusia nu este la fel de bine plasată. Ideea imperială rusă (vezi anexarea Crimeii), nu este de neglijat ca și apropierea de China și Turcia. Autorul abordează sub forma unui studiu de caz relația România, Rusia și Republica Moldova, fiind de părere că, cooperarea Moldovei cu România este strâns legată de atitudinea Rusiei față de aceste procese, iar Unirea, spune istoricul Florin Pintescu, nu se poate face fără „sprijinul” sau „înțelegerea” Rusiei.

Concluziile trasate de către profesorul universitar Florin Pintescu sunt multiple. În primul rând, România a fost în 1989, victima unei puteri mici, prinsă în lupta superputerilor, mascând un fapt tragic, acela de a avea doi dușmani simultani, URSS și SUA. În 1989-1990, ieșită din comunism România avea câteva atuuri, așa cum sunt prezentate de către autor, și anume: economic România reușise singura industrializarea reală din istorie, și cu ajutor de la suzeran, URSS. Agricultură era sistematizată, fiind mult mai performantă ca cea de astăzi. Toate acestea făcuse din România „țară de lumea a doua”, devenită azi, din păcate, țară de lumea a treia. Militar, armata română este mult mai slab dotată acum decât înainte de 1989.

De infanticidul economic, distrugerea agriculturii, pierderea resurselor, instrumentelor și serviciilor strategice esențiale pentru un stat (petrol, rafinării, gaz,

⁶ Alexandr Zenoviev, *Homo sovieticus*, Editura Dacia, Cluj, 1991, p. 108.

resurse minerale, suprafețe agricole și forestiere, telefonie fixă și mobilă, hipermarket-uri etc.) în favoarea transnaționalelor, a profitat în special Germania.

Totuși, există și niște plusuri și anume, numărul mare de experți software și hardware din România care s-au afirmat internațional, posibilitatea tinerilor din țara noastră de a studia și cerceta în instituțiile prestigioase de profil din Occident, posibilitatea de a munci și de a obține venituri mai mari decât în România în această parte a lumii (inclusiv în SUA, Canada, Australia și Noua Zeelandă).

În ceea ce privește acțiunile „frontierei” ruse asupra României, autorul conchide că Federația Rusă a blocat de o manieră extrem de eficace politicile României aplicate la Republica Moldova și, totodată, au amânat practic *sine die* orice tentativă serioasă de unire a celor două țări.

Concluzia finală a autorului este pesimistă. Acesta arată că, fără pilonul geoeconomic adecvat, **„care să se afle în mâinile românilor”**, nu există șanse reale de redresare a României. Concluzia autorului, de fapt, întrebările oricui român, „ce-a mai rămas de apărut”?, este că, România a mai rămas doar cu valorile spirituale și materiale, atâtea cât au mai rămas, iar România este sacrificată, fiind aceeași victimă, doar plutonul de execuție este cel care se schimbă mereu.

Lucrarea se bazează pe o analiză lucidă, pertinentă, chiar necruțătoare a României, care mereu a căutat o cale rătăcind între „trecut și fantasmagorie”. O carte care ar trebui citită de toți cei care vor să înțeleagă locul și rolul României pe tabla geopolitică a Europei de sud-est, o carte sub multe aspecte incomodă, pentru că încearcă și reușește să demitizeze unele aspecte geopolitice, o carte care poate fi sintetizată de sintagma: **„România eternă între Orient și Occident.”**

ABREVIERI

ABBREVIATIONS

ARLUS-Asociația Română a Legăturilor cu Uniunea Sovietică
ASTRA- Societății Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român
AVO- Serviciul de Informații ungar
BAR-Biblioteca Academiei Române
BNR-Banca Națională a României
BOR-Biserica Ortodoxă Română
BPD-Blocul Partidelor Democratice
CAR-Casa de Ajutor Reciproc
CAER-Consiliul de ajutor economic reciproc
CDM - Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului, București
CIA-Central Intelligence Agency-Agenția centrală de informații
CNSAS-Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității
CTS- Comandamentul Trupelor de Securitate
DIA-Direcția de Informații a Armatei
DIR- Documente privind istoria României, București
DRH- Documenta Romaniae Historica, București
DSP- Directoratul Sănătății Publice
FNR-Frontul Renașterii Naționale
GAS-Gospodăria Agricolă de Stat
GRU-Glavnoye razvedyvatel'noye upravleniye-Direcția principală de informații
IAS-Întreprinderea Agricolă de Stat
IGJ-Inspectoratul General al Jandarmeriei
KGB-Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti- Comitetul Securității Statului
LAM-Liga Arhanghelului Mihail
LANC-Liga Apărării Național Creștine
MapN-Ministerul Apărării Naționale
M.C.G-Marele Cartier General al Armatei Române
MOSAD-ha-Mosad le-Modi'in u-le-Tafkidim Meiuhadim-Institutul de informații și operațiuni speciale
NKVD- Narodnii komissariat vnutrennih del-Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne-
NATO-North Atlantic Treaty Organization-Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OETR- Oficiul de Educație a Tineretului Român
PCR-Partidul Comunist Român
PCUS-Partidul Comunist din Uniunea Sovietică
PMR-Partidul Muncitoresc Român
PNC-Partidul Național Creștin

PND- Partidul Naționalist-Democrat

PNL-Partidul Național Liberal

PNT-Partidul Național-Țărănesc

PSD-Partidul Social-Democrat

PDSR-Partidul Democrat-Social din România

RDG-Republica Democrată Germană

RPR-**Republica Populară Română**

RSR-Republica Socialistă România

SRI-Serviciul Român de Informații

SSI-Serviciul Secret de Informații

URSS-Soiuz Sovietskih Soțialisticeskih Respublik-Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

USLA-Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă

UTM-Uniunea Tineretului Muncitoresc

UTC-Uniunea Tineretului Comunist

UMRL- Uniunii Mondiale a Românilor Liberi

UNESCO-Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanța de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru așezarea în pagină se vor respecta următoarele cerințe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele și prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituția de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte).

Referințele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, București, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: *Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viața unor personalități, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți*.

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words).

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism, Bucharest, "Cartea Românească" Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro

ISSN 2668 - 6317

ISSN 2668 - 6117

ISSN 2668-6317

9 772668 631001